

ΑΝΘΟΦΛΟΓΙΟ

ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ

HNA 1978

5/8/1998

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Μέ απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου τυπώνονται από τόν Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

18016

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Με την οποία είναι γνωρισμένη κατάσταση της
δημόσιας στην Δημοκρατία της Αργολίδας.
Εκδόθηκε από την Οργάνωση Εργασίας
Βλεπούσα και την ΤΟΡΕΒΑΝ.

ἀνθολόγιο γιά τά παιδιά τοῦ δημοτικοῦ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ἀνθολόγιο

γιά τά παιδιά τοῦ δημοτικοῦ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ἀθήνα 1978

ΟΥΓΟΛΟΘΝΩ

δόκιτοπλά δοτ μίδιον ότ διγ

ΟΤΙΠΤ ΖΩΣΜ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

87ει ανήθω

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΟΠΤΕΣ : ΜΙΧ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ*
ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΜΕΛΗ : ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ
ΑΛΕΞΗΣ ΔΗΜΑΡΑΣ
ΚΑΛΗ ΔΟΞΙΑΔΗ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΛΙΝΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

* Από τήν έναρξη του Ανθολογίου ως τό Νοέμβριο 1974

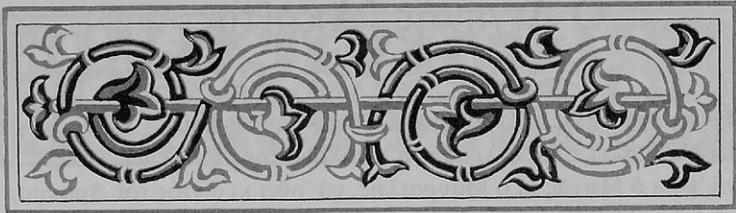
Στή μνήμη τῆς Πηγελόπης Δέλτα
(1874-1941)

Ιανάδ Εργαστηρίου Αστρονομίας Ιεράς

ΙΕΡΑΣ-ΙΕΡΑΣ

Μιά πρώτη γνωριμία

ΙΣΤΕ πιά μεγάλα παιδιά: πηγαίνετε στίς άνωτερες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ, διαβάζετε βιβλία ἔξωσχολικά, ἀκοῦτε συζητήσεις τῶν μεραλυτέρων σας, ἔχετε ἀπορίες πολλές, θέλετε, ἀσφαλῶς, νά μαθαίνετε όλοένα καὶ περισσότερα πράγματα. Τή δίψα σας αὐτή, τήν ἀπαίτησή σας γιά κάτι καινούριο, που νά είναι συνγχρόνως εἰπωμένο ώραῖα καὶ δυνατά, ἔρχεται νά ικανοποιήσει τό βιβλίο αὐτό. Μαζί του θά κάνετε μιά πρώτη γνωριμία μέ τή λογοτεχνία μας.

Η γνωριμία αυτή θά σᾶς δώσει μεγάλες χαρές. Θά σᾶς δείξει μέ νέο τρόπο πολλά πράγματα καὶ θά σᾶς πλοιούσει ψυχικά. Θά σᾶς κάνει ἀκόμα ν' ἀγαπήσετε περισσότερο τόν τόπο μας καὶ τοὺς ἀνθρώπους τουν. Γιατί ή καλὴ λογοτεχνία είναι πάντα ὁ καθρέφτης τῆς ζωῆς καὶ τῆς ίστοριας ἐνός τόπου.

Τά κείμενα πού βρίσκονται στό Ἀνθολόγιο είναι διαλεγμένα εἰδικά γιά σᾶς. Διαβάζοντάς τα θά ξαναθυμηθεῖτε καὶ θά συνδέσετε μέσα σας διάφορα έθιμα, γιορτές καὶ ἐκδηλώσεις ἀπ' τή ζωή τῆς πατρίδας μας, περιστατικά πού συμβαίνουν στίς μέρες μας ή ίστοριες, γιά παλιά καὶ καινούρια πράγματα, πού ἔχετε ἀκούσει ἀπ' τοὺς γονεῖς σας καὶ τοὺς δασκάλους σας.

Μακάρι ν' ἀγαπήσετε βαθιά τό βιβλίο αὐτό. Κι ἂν διαβάζοντάς το δυναμώσει ή ὅρεξή σας γιά τό καλό βιβλίο καὶ τό διάβασμα, τότε τό κέρδος θά είναι μεγάλο γιά ὅλους μας.

‘Ο Διγενής Ἀκρίτας

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει καλεῖ τούς φίλους του κι δλους τούς ἀντρειωμένους·
νά ’ρθει δι Μηνᾶς κι δ Μαυραϊής, νά ’ρθει κι δ γιός του Δράκου,
νά ’ρθει κι δ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ᾧ γῆ κι δ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τόν ἥβρανε στόν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τά βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

— Σάν τι νά σ’ ἥβρε, Διγενή, καὶ θέλεις νά πεθάνεις;

— Φίλοι, καλῶς ὄρισατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι·
συχάσατε, καθίσατε κι ἐγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τά βουνά, τῆς Σύρας τά λαγκάδια,
πού κεῖ συνδύο δέν περπατούν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
παρά πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
κι ἐγώ μονάχος πέρασα, πεζός κι ἀρματωμένος,
μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὄργιές κοντάρι.

Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνά καὶ καταράχια,*
νυχτιές χωρίς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρίς φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια πού ’ζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο,
κανένα δέ φοβήθηκα ἀπό τούς ἀντρειωμένους.

Τώρα είδα ἔναν ξιπόλητο καὶ λαμπροφορεμένο,
πῷχει τοῦ ρήσου* τά πλούμιά, τῆς ἀστραπῆς τά μάτια·
μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένια ἀλώνια,
κι ὅποιος νικήσει ἀπό τούς δυό νά παίρνει τήν ψυχή του.

Κι ἐπῆγαν κι ἐπαλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια·
κι δθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι δθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο* κάνει.

(Δημοτικό)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ

‘Η Ἀσία χύνεται στήν Εὐρώπη

ΛΕΙΝΟΥΝ δέκα χρόνια άπό τότε πού ἔγινε ἡ μάχη στόν Μαραθώνα. Τόσα χρειάστηκαν γιά νά συμπληρώσει τήν προπαρασκευή της ἡ Ἀσία. Γιατί σ' αὐτόν τόν πόλεμο θά χτυπιόντουσαν δύο κόσμοι. Λέγανε οἱ Πέρσες πώς τάχα ἐτοίμαζαν ἐκστρατεία γιά νά τιμωρήσουν τοὺς Ἀθηναίους μόνο. Μά κανείς δέν μπορούσε νά ξεγελαστεῖ. “Αμα πάταγε ἡ Ἀσία τό πόδι της στήν Εὐρώπη, κανείς δέ θά μπορούσε νά μείνει ἐλεύθερος.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες, μάθαιναν ποῦ καὶ κάπου γιά τό τί γινόταν στήν Ἀσία. Μά οἱ πληροφορίες τοὺς ἦταν λειψές κι ἀποφάσισαν νά στείλουν κατασκόπους στήν Ἰδια τήν Περσία, νά δοῦν τί γίνεται. Τούς ἔπιασαν ὅμως, κι ἀφοῦ τούς βασάνισαν, τούς καταδίκασαν σέ θάνατο. Τό παράξενο εἶναι ὅτι τήν τελευταία στιγμή τούς ἔσωσε ὁ Ξέρξης, καὶ τούς ἀφησε ἐλεύθερους νά γυρίσουν στήν πατρίδα τους, ἀφοῦ χορτάσουν τά μάτια τους μέ τό θέαμα τῶν στρατευμάτων πού συγκεντρώνονταν. Εἶχε τό σκοπό του ὁ Ξέρξης πού τό ἔκανε αὐτό. Πίστευε πώς ἄμα μάθαιναν οἱ Ἀθηναῖοι τή δύναμή του ἀπό τοὺς δικούς τους ἀνθρώπους, θά ἀποφάσιζαν νά παραδοθοῦν χωρίς πόλεμο.

Δέν τό χάρηκε αὐτό.

Τούτη θά ἦταν ἡ τρίτη μεγάλη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατά τῆς Ἑλλάδας. Πρώτη τοῦ Μαρδόνιου, δεύτερη τοῦ Δάτη καὶ

’Αρταφέρνη, τρίτη τοῦ Ξέρξη. ’Ο βασιλιάς ἀποφάσισε ν’ ἀκολουθήσει τήν πορεία τῆς πρώτης ἐκστρατείας. Τό στράτευμα θά περνοῦσε ἀπ’ τὴν Ἀσία στή Θράκη καὶ θά κατέβαινε διά ξηρᾶς ὡς τὴν Πελοπόννησο, γιά νά ἴσοπεδώσει ὅλες τίς ἐλληνικές πόλεις. ’Ο στόλος θά πήγαινε παράλληλα μέ τό στρατό, κάνοντας ὅλο τό γύρο τοῦ Αἰγαίου.

Ἐπειδή οἱ Πέρσες δέν εἶχαν ἀκόμα ξεχάσει τή συμφορά τοῦ στόλου τους στόν ”Αθω, δὲ Ξέρξης θέλησε ν’ ἀποφύγει τόν ἐπικίνδυνο κάβο, γιά νά μήν πάθει τά ἔδια. Καί τότε πήρε μιά παράτολμη ἀπόφαση: ’Η χερσόνησος τοῦ ”Αθω, στή ρίζα της πού ἐνώνεται μέ τή Μακεδονία, είναι στενή ὡς χίλια διακόσια μέτρα. Στό σημεῖο αὐτό ἀποφάσισε ν’ ἀνοίξει κανάλι γιά νά περάσει δὲ στόλος, ἀποφεύγοντας τόν ἀνεμόδαρτο κάβο. Χρόνια χρειάστηκαν γιά νά γίνει αὐτή ἡ δουλειά, καὶ χιλιάδες ἄνθρωποι ἐργάστηκαν κάτω ἀπό τό μαστίγιο τοῦ Ἀσιάτη γιά νά τελειώσει.

Τό ἄλλο ἀπαραίτητο ἔργο πού ἔπρεπε νά γίνει, ἦταν ἡ γέφυρα στόν Ἐλλήσποντο, γιά νά περάσει δὲ στρατός. Στό πιό στενό μέρος —χίλια πεντακόσια μέτρα περίπου— ἄρχισαν νά δένουν πλοῖα τό ἔνα πλάι στό ἄλλο, ἀπό τὴν ”Αβυδο ὡς τήν ἀπέναντι παραλία. ’Απάνω στά πλοῖα αὐτά ἐστήριξαν ἔπειτα τό γεφύρι. ’Ατυχία δύμως κι ἐδῶ. Μόλις είχε τελειώσει τό ἔργο, μιά μεγάλη τρικυμία παρέσυρε τά πλοῖα καὶ διέλυσε τό γεφύρι.

”Οταν τό ἔμαθε δὲ Ξέρξης, φούντωσε πάλι δὲ θυμός του, πού τόν ἔβγαζε ἡ σέ ἀνόητα λόγια ἡ σέ ἀνόητες πράξεις. Πρόσταξε λοιπόν νά δώσουν στή θάλασσα τρακόσιες βουρδουλιές. Δέρνανε τή θάλασσα οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ξέρξη καὶ λέγανε:

»Πικρό νερό, δὲ μεγάλος μας ἀφέντης σέ τιμωρεῖ γιατί τόν ἔβλαψες χωρίς νά σέ πειράξει. Μά εἴτε τό θέλεις εἴτε ὥχι, δὲ Ξέρξης θά σέ ζέψει καὶ θά διαβεῖ ἀπό πάνω σου.»

”Η θάλασσα μαστιγώθηκε καὶ δέν ξέρουμε ἄν πόνεσε ἡ δέν πόνεσε. ’Η δουλειά δύμως τοῦ γεφυριού ἔπρεπε νά γίνει ἀπ’ τήν ἀρχή.

”Αμα ἔφτασε ἡ εἰδηση ὅτι ξανάγινε τό γεφύρι στόν Ἐλλήσποντο, ἔπρεπε νά ξεκινήσει τό στράτευμα. Είχε φτάσει, ἄλλωσ-

τε, μέ τό καλό κι ἡ ἄνοιξη. Τότε ὅμως ἔγινε κάτι ἀφάνταστο. Ὁ ἥλιος ἄφησε τή θέση του στόν οὐρανό κι ἔγινε ἄφαντος! Δέν κρύψτηκε στά σύννεφα, γιατί δι οὐρανός ἦταν πεντακάθαρος: χάθηκε ὅμως μέρα μεσημέρι κι ἀπλώθηκε βραδινό σκοτάδι. "Ἔγινε, δηλαδή, ἔκλειψη ἥλιου.

"Ο Ξέρξης τά χρειάστηκε, κι ἔτρεξε ἀμέσως στούς μάγους πού ἀκολουθοῦσαν τό στράτευμα.

— Τί πάει νά πεῖ αὐτό πάλι; Ποῦ πῆγε ὁ ἥλιος;

Οἱ μάγοι, φοβισμένοι κι αὐτοί, ἔπρεπε νά βολέψουν τήν περίσταση ὅπως ὅπως.

— Μή βάζεις ἀνησυχία στήν καρδιά σου, βασιλιά. Δέν εἶναι γιά μᾶς τά σημάδια: γιά τούς ἔχθρούς σου εἶναι καὶ δείχνουν δτι κακό σκοτάδι τούς περιμένει. Οἱ "Ἐλληνες μαθαίνουν τά μελλούμενα ἀπ' τόν ἥλιο. "Αν ἦταν γιά μᾶς, θά μᾶς τά ἔλεγε τό φεγγάρι...

"Ο Ξέρξης πῆρε πάλι κουράγιο. Τό στράτευμα ξεκίνησε γιά τόν Ἐλλήσποντο. "Οταν ἔφτασαν στήν "Αβυδο, ἀνέβηκε ὁ Ξέρξης σέ μιά μαρμαρένια ἐξέδρα πού τοῦ είχαν χτίσει, κι ἡ καρδιά του εύφραινόταν πού ἔβλεπε σάν μυρμηγκιές ἀτέλειωτες νά φτάνει τό λεφούσι* κάτω ἀπ' τά πόδια του. Οὕτε δὲ ἕδιος δέν ἤξερε δτι είχε τόση δύναμη[...]

Τότε ἥρθανε κι ἀναγγείλανε στόν Ξέρξη δτι μιά φοράδα τοῦ στρατοῦ γέννησε λαγό. Ὁ Ξέρξης γέλασε καὶ δέν ἔδωσε σημασία. Ἀργότερα ὅμως πολλοί λέγανε πώς αὐτό ἦταν κακό σημάδι: Περνοῦσε στήν Εὐρώπη σάν καμαρωτό ἄλογο ὁ στρατός τοῦ Ξέρξη, μά τοῦ ἦταν γραφτό του νά γυρίσει τρεχάτος, σάν κυνηγημένος λαγός.

"Ολη τή νύχτα οἱ Πέρσες ἔκαιγαν στή γέφυρα θυμιάματα κι ἔστρωναν τό κατάστρωμά της μέ μυρσίνες. Μόλις ἄρχισε ν' ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, ὁ Ξέρξης, πού ἀγρυπνοῦσε, ἔκανε σπονδές* στή θάλασσα μέ χρυσή κούπα κι εύχότανε νά μήν τοῦ τύχει τίποτα πού θά τόν ἐμπόδιζε νά κατακτήσει τήν Εὐρώπη. "Υστερα πέταξε τή χρυσή κούπα στή θάλασσα μαζί μέ τό σπαθί του.

Τέλος, δόθηκε τό σύνθημα γιά νά περάσει ὁ στρατός τή με-

γάλη γέφυρα. Ἡταν μιά παρέλαση πού δέν τήν εἶχε ξαναδεῖ ἀνθρώπου μάτι. Γιά πρώτη φορά παρουσιαζόταν ἔνα τόσο τεράστιο στράτευμα, πού τό ἀποτελοῦσαν τόσο διάφορες φυλές ἀνθρώπων, ἄσπροι, μαύροι, μελαψοί, μέ διάφορες φορεσιές καὶ δολισμό, καὶ πού μιλοῦσαν τόσο διαφορετικές γλώσσες.

Ἡταν σάν ὅλη ἡ Ἀσία νά περνοῦσε στήν Εὐρώπη. Οἱ Πέρσες πρῶται, μέθωρακες λεπιδωτούς καὶ μέ μυτερές τιάρες* στό κεφάλι, οἱ Μῆδοι, οἱ Λυδοί, οἱ Ἀσσύριοι μέ τούς Χαλδαίους, μέ τίς χάλκινες περικεφαλαῖς τους, Βακτριανοί μέ καλαμένια τόξα, Σκύθες, Ἀριοί, Πάρθοι, Ἰνδοί, Ἀραβες μέ μακριές κελεμπίες,* Παφλαγόνες, Φρύγες μέ σκουφιά μυτερά, Θράκες, Αιθίοπες μέ λεοντές καὶ τόξα ἀπό κλαδιά φοινίκων, Λίβυες μέ ἄρματα, κι ἄλλοι, κι ἄλλοι, πού δέν μπορεῖ κανείς νά τους ἀραδίασει ὅλους.

Κι ἔπειτα ὁ Ξέρξης, ὁ Μεγάλος Βασιλιάς τῆς Ἀνατολῆς, μέ ἰδιαίτερη πομπή καὶ μεγαλοπρέπεια. Δυό χιλιάδες διαλεχτοί καβαλάρηδες πᾶνε μπροστά στεφανωμένοι σάν σέ πανηγύρι. Ἀκολουθοῦσαν δέκα ἵερα ἄλογα καταστόλιστα. Ἐπειτα ὁχτώ ἄσπρα ἄλογα τραβοῦσαν τό ἄδειο ἄρμα τοῦ Δία κι ἀπό πίσω ἀκολουθοῦσε τό ἄρμα τοῦ Ξέρξη. Ἐπειτα πάλι δυό χιλιάδες καβαλάρηδες, καὶ στό τέλος τό διαλεχτό σῶμα τῶν Ἀθανάτων, δέκα χιλιάδες πεζοί Πέρσες πού ἀποτελοῦσαν τήν ἰδιαίτερη σωματοφυλακή τοῦ βασιλιά. Τούς λέγανε «Ἀθανάτους», γιατί ἂν πέθαινε ἥ ἀρρώσταινε κανείς, τόν ἀντικαθιστοῦσαν ἀμέσως, ὥστε νά μήν εἶναι ποτέ οὕτε λιγότεροι οὕτε περισσότεροι ἀπό δέκα χιλιάδες.

Ἐφτά ἡμέρες κι ἐφτά νύχτες χωρίς διακοπή, χωρίς ἀνασασμό, περνοῦσε τό στράτευμα ἀπό τήν Ἀσία στήν Εὐρώπη, πάνω ἀπ' τή γέφυρα τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐνα ἑκατομμύριο ἐφτακόσες χιλιάδες ψυχές ἥταν μόνο τό πεζικό —χώρια τό ἱππικό καὶ οἱ Ἀραβες μέ τίς καιμῆλες τους πού πήγαιναν τελευταῖδι, γιά νά μήν ξαφνιάζονται τ' ἄλογα.

Κάτσε καὶ λογάριασε τώρα τό στόλο. Χίλια διακόσια ἥτάνε μονάχα τά πολεμικά πλοια γραμμῆς καὶ πάνω ἀπό τρεῖς χιλιάδες

τά βιοηθητικά, τά δπλιταγωγά, έκεινα πού ἔφερναν τά τρόφιμα και τά δπλα. Καμιά πεντακοσαριά χιλιάδες ψυχές ήταν στά πλοια. Καί δλοι αὐτοί ήταν μάχιμοι. Τό πλήθος δμως τῶν ὑπηρετῶν, τῶν βιοηθητικῶν, τῶν δούλων και τῶν γυναικῶν ἀκόμα πού ἀκολουθοῦσαν τό στράτευμα, ήταν τουλάχιστον ἄλλο τόσο ἀκόμα· κι ἂν τά προσθέσεις δλα αὐτά, θά βρεῖς πώς πέντε δλόκληρα ἑκατομμύρια ἀνθρώπους δδηγοῦσε δ Ξέρξης ἀπ' τήν Ἀσία στήν Εύρωπη! Δέν ήταν στρατός αὐτός. Ἡταν σάν νά γύρισαν δλα τά ποτάμια τῆς Ἀσίας και χύθηκαν στήν Εύρωπη νά τήν πνίξουν.

Δέ βάζει δ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τί ηθελε νά φάει και νά πιεῖ αὐτό τό λεφούσι. Ἀπ' δπου περνοῦσε, ήταν σάν νά πεφταν σύννεφα οι ἀκρίδες κι δ τόπος ἐρημωνόταν. Και τά ποτάμια ἀκόμα ἔεραθηκαν γιά νά φτάσουν νά ποτίσουν ἀνθρώπους και ζῶα.

Ἡταν μιά εύτυχισμένη μέρα γιά τόν Ξέρξη αὐτή πού ἐπιθεωρησε δλο τό στρατό του, συγκεντρωμένο πιά στά χώματα τῆς Εύρωπης. Μά ηθελε τήν εύτυχία του νά τού τήν ἐπιβεβαιώσει κι ἔνας ξένος. Και φώναξε κοντά του τό Δημάρατο, τό διωγμένο βασιλιά τῆς Σπάρτης.

— Τώρα πού είδες δλους τούς στρατούς μου, γιά πές μου, Δημάρατε, τί νομίζεις; Θά τολμήσουν οι Ἑλληνες νά μετρηθοῦν μαζί μου;

— Γιά πές μου, βασιλιά, προτιμᾶς ν' ἀκούσεις ἀπό μένα τήν ἀλήθεια ή αὐτό πού θά σου είναι ευχάριστο;

‘Ο Ξέρξης καμώθηκε πώς ηθελε ν’ ἀκούσει τήν ἀλήθεια. Κι ὁ Δημάρατος τότε τοῦ εἶπε:

— Μάθε βασιλιά, πώς ή φτώχεια είναι παντοτινή πιστή φίλη τῶν Ἑλλήνων. Μά πρέπει νά λογαριάζεις πάντα και τήν ἀρετή, τήν ἀρετή ἐκείνη πού κερδίζεται μέ τή φρονιμάδα και τούς σταθερούς νόμους. Μ' αὐτή τήν ἀρετή τους οι Ἑλληνες τά καταφέρνουν και τά βιολεύουν και μέ τή φτώχεια, και μέ τή σκλαβιά. Δέν πρέπει νά γελιέσαι δτι ἐπειδή είσαι δυνατός, δέ θά σέ πολεμήσουν. Δέ θέλω νά μιλήσω γιά τούς ἄλλους· μά δσο γιά τούς δικούς μου, τούς Σπαρτιάτες, μή ρωτᾶς πόσοι είναι και πόσοι

δέν εἶναι. Καί χίλιοι νά ’ναι, καί λιγότεροι, αὐτοί θά μετρηθοῦν μαζί σου.

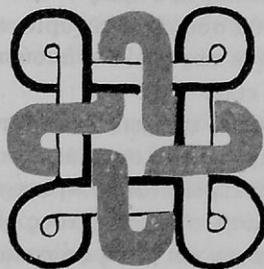
— Σάν πολλά τά λές, Δημάρατε! Πῶς μπορεῖ ἔνας νά τά βάλει μέχιλιους; Καί πῶς μποροῦν ἀνθρώποι πού, καθώς λές, εἶναι ἐλεύθεροι καὶ δέν ἔχουν ἀφέντη νά τόν σκιάζονται, νά μετρηθοῦν μέτούς δικούς μου, πού δχι μόνο ἀφέντη ἔχουν, ἀλλά καθόμαστε ἀπό πίσω τους μέ τό βούρδουλα καὶ δέν τολμοῦν ν' ἀφήσουν τή μάχη καὶ νά φύγουν;

— Μά ἔχουν κι οἱ “Ἐλληνες ἔναν ἀφέντη πού τόν σέβονται, μόνο πού δέν εἶναι ἄνθρωπος.” Ἀφέντης τους εἶναι ὁ νόμος. Κι ὁ νόμος τους προστάζει, ὅσος καὶ νά ’ναι ὁ ἐχθρός, νά χιμοῦν μπροστά, κι ἢ νά νικοῦν ἢ νά πεθαίνουν.

Τό πλατύ γέλιο τοῦ Ξέρξη σκέπασε τά λόγια τοῦ Δημάρατου. Εἶχε ἀκόμα λίγον καιρό πού μποροῦσε νά γελάει.

Κι ἀπλώνεται ἡ ἀσιατική ἀνθρωποθάλασσα στίς εὐλογημένες ἑλληνικές χῶρες. Ἀπό τή Θράκη στή Μακεδονία, κι ἀπ' τή Μακεδονία στή Θεσσαλία, κι ἀπ' τή Θεσσαλία πιό κάτω, ὅλο πιό κάτω. “Ως ἐκεῖ πού ἡ ἑλληνική φύση καὶ ἡ ἑλληνική ἀλκή* θά στήνανε τήν πρώτη ἀντίσταση, τόν πρῶτο φραγμό.

(Από τό βιβλίο *Ιστορίες* ἀπό τόν *Ηρόδοτο*)

Τό θαλασσινό τριφύλλι

Μιά φορά στά χίλια χρόνια
τοῦ πελάγου τά τελώνια*

Μές στά σκοτεινά τά φύκια
μές στά πράσινα χαλίκια

Τό φυτεύουνε καί βγαίνει
πρίν ό ήλιος ἀνατείλει

Τό μαγεύουνε καί βγαίνει
τό θαλασσινό τριφύλλι.

Κι δποιος τό 'βρει δέν πεθαίνει
κι δποιος τό 'βρει δέν πεθαίνει

Μιά φορά στά χίλια χρόνια
κελαηδοῦν ἀλλιῶς τ' ἀηδόνια

Δέ γελᾶνε μήτε κλαῖνε
μόνο λένε μόνο λένε:

— Μιά φορά στά χίλια χρόνια
γίνεται ἡ ἀγάπη αἰώνια
Νά 'χεις τύχη νά 'χεις τύχη
κι ἡ χρονιά νά σοῦ πετύχει

Κι ἀπό τ' οὐρανοῦ τά μέρη
τήν ἀγάπη νά σοῦ φέρει

Τό θαλασσινό τριφύλλι
ποιός θά βρεῖ νά μοῦ τό στείλει
Ποιός θά βρεῖ νά μοῦ τό στείλει
τό θαλασσινό τριφύλλι.

(Από τήν ποιητική συλλογή *Tά ρῶ τοῦ ἔρωτα*)

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Βασίλειος ὁ Μακεδών

ΑΥΤΟΣ ὁ Βασίλειος βγῆκε ἀπό πολύ φτωχό γένος, γιατί οἱ γονιοὶ του ἦταν γεωργοὶ πάμφτωχοι, ζώντας σ' ἕνα μέρος τῆς Μακεδονίας[...]

Μιάν ἡμέρα, πήγανε στὸ θέρος καὶ πήρανε μαζὶ τους καὶ τὸ παιδί, ποὺ ἦταν ἀκόμα βυζανιάρικο, κι ἐπειδῆς δέν υπῆρχανε δέντρα σέ κεῦνο τὸ μέρος, γιά νά τὸ προστατέψουνε ἀπό τὸν ἥλιο, κάνανε ἕνα μικρό τσαρδάκι* μὲ τὰ δεμάτια, καὶ βάλανε τὸ παιδί νά κοιμηθεῖ ἀπό κάτω. Κεῖ ποὺ θερίζανε, βλέπουνε ἔναν ἀιτό, ὁ ὁποῖος κατέβηκε ν' ἀρπάξει τὸ παιδί, καὶ μέ τίς φωνές καὶ μέ τίς πέτρες τὸν διώξανε. Σέ λίγο ὅμως πάλι ξανακατέβηκε ὁ ἀιτός, καὶ δράμανε* καὶ τὸν διώξανε. Ἄλλα τὸ ὅρνιο κατέβηκε καὶ τρίτη φορά, καὶ σά ζυγώσανε εἰδανε πώς τὸ μικρό κοιμότανε ἥσυχα, καὶ καταλάβαινε πώς ὁ ἀιτός δέν ἥθελε νά τὸ πειράξει, ἀλλά τὸ σκέπαζε μέ τίς ἀνοιχτές φτεροῦγες του καὶ τὸ ἵσκιωνε γιά νά μήν τὸ πειράξει ἡ ἀντηλιά, ἐπειδὴ στὸ μεταξύ γύριζε ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἀχτίνες του ἥθελαν τὸ κάψει. Εἴπανε λοιπόν οἱ ἄλλοι θεριστάδες στοὺς γονιούς του πώς εἶναι σημεῖο ἀπό Θεοῦ, δτὶ θά γίνει μεγάλος ἄνθρωπος καὶ δοξασμένος, καὶ χαιρόντανε μέ τούτη τὴν ἐλπίδα οἱ φτωχοί ἐκεῖνοι ἀνθρῶποι.

Μέ τὸν καιρό μεγάλωσε ὁ Βασίλειος καὶ πέθανε ὁ πατέρας του, κι ἀπομένοντας χήρα ἡ μητέρα του, προστάτης τοῦ σπιτιοῦ ἔγινε ὁ Βασίλειος, γιατί τ' ἄλλα τ' ἀδέρφια του ἦταν μικρότερα. Κι ἐπειδῆς δέν εἶχε δικά του χωράφια, ἀλλά δούλευε σκληρά στά ξένα, δίχως νά μπορεῖ νά ξοικονομήσει καλά καλά τὸ ψωμί

του, πήρε τά μάτια του κι ἀποφάσισε νά τραβήξει κατά τήν Κωνσταντινούπολη γιά νά δεῖ τήν τύχη του. Ἡ μητέρα του, σάν τό μαθε, ἔκλαιγε καί τόν παρακαλοῦσε νά μή φύγει στήν ξενιτιά, μόνο νά καθίσει στό σπίτι του νά τή γηροκομήσει, πλήν ὁ Βασίλειος πήρε τήν εὐχή της καί μίσεψε.*

Σάν ἔφταξε ὅξω ἀπό τήν Πόλη, στή λεγόμενη Χρυσόπορτα, ἐπειδής εἶχε βραδιάσει κι ἤτανε κατακουρασμένος, ἐμπῆκε μέσα σ' ἔνα μεγάλο μοναστήρι, τοῦ ἄγιου μάρτυρος Διομήδους, καί πήγε σέ μιάν ἄκρη τῆς αὐλῆς κι ἔπεσε καί κοιμήθηκε. Ὁ γούμενος εἶδε νά κείτεται ἔνας φτωχός ἀνθρωπος, κακοντυμένος καί μαυρος ἀπό τόν ἥλιο, καί δέν ἔδωσε πολλή προσοχή. Ἀφοῦ διάβασε τό ἀπόδειπνο,* ἔπεσε κι αὐτός κι ἀποκοιμήθηκε. Κατά τήν τετάρτη ώρα τῆς νύχτας, βλέπει στόν ὑπνο του τόν ἄγιο Διομήδη καί τοῦ λέγει: «Σήκω κι ἔβγα στήν αὐλή τοῦ μοναστηριοῦ καί φώναξε δυνατά: Βασίλειε!, κι ὅποιος σοῦ ἀποκριθεῖ, νά τόν βάλεις μέσα στήν καλύτερη κάμαρα καί νά τόν τιμήσεις ὅσο μπορεῖς, γιατί αὐτός εἶναι γραμμένο ἀπό τό Θεό νά γίνει βασιλέας». Ὁ γούμενος ἔψυνησε ἀπ' ἀντό τό ζωηρό ὄνειρο, ἀλλά σέ λίγο ξανακοιμήθηκε, ὅπου βλέπει τόν ἄγιο γιά δεύτερη φορά νά τόν προστάζει νά πράξει ὅπως πρωτύτερα, κι ἐπειδής πάλι ἀμέλησε καί τόν ξαναπήρε ὁ ὑπνος, τοῦ παρουσιάσθηκε γιά τρίτη φορά ὁ ἄγιος Διομήδης, φοβερός καί θυμωμένος, προστάζοντάς του νά κάνει ὅπως τοῦ ὅριζε. Τότες ἔντρομος ὁ γούμενος σηκώθηκε κι ἔτρεξε στήν αὐλή καί φώναξε δυνατά «Βασίλειε!» καί κείνος ἀποκρίθηκε «Τί δρίζεις στό δοῦλο σου;». Ὁ γούμενος ἀπόρησε πώς αὐτός πού ἦτανε ὅμοιος μέ ἀτσίγγανο, κακοντυμένος καί περιφρονημένος, μέλλει νά βασιλέψει στήν Κωνσταντινούπολη. Τόν πήρε λοιπόν καί τόν ἐμπασε μέ τιμή στ' ἀρχονταρίκι* τοῦ μοναστηριοῦ, τοῦ ὁδούς νά φάγει καί νά πιεῖ, μ' ἔναν λόγο τόν ἐπεριποιήθηκε σάν ἄρχοντα, τόσο πού ἀποροῦσε κι ὁ Βασίλειος γιά τίς τόσες τιμές.

Κάθισε λοιπόν στό μοναστήρι κάμποσον καιρό, ἐπειδή τό ἥθελε ὁ γούμενος, καί σάν ἀποφάσισε νά πάγει στήν Πόλη, τόν παρακάλεσε νά τόν συστήσει σέ κανένα μεγάλον ἄρχοντα, νά

τόν πάρει στήν ύπηρεσία του. Κατά καλή τύχη, κείνες τίς ήμέρες πήγε νά προσκυνήσει στό μοναστήρι ό Θεοφιλίτζης, ἀρχοντας μεγάλος, συγγενής τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ Βάρδα τοῦ θείου του, πού ἦτανε τό δεσμεῖν καὶ λύειν μέσα στό παλάτι. Κι δι γούμενος ἐπειδής εἶχε πολλή φιλία μαζί του, γιατί συχνά πήγαινε καὶ προσκυνοῦσε ό Θεοφιλίτζης σέ κείνο τό μοναστήρι καὶ καθότανε ἀπό λίγες ήμέρες, τόν παρακάλεσε νά πάρει ύπηρέτη τόν Βασίλειο. Σημείωσε πώς ἦτανε ἄντρας δυνατός καὶ θεωρητικός* στό κορμί, ξεχωρίζοντας ἀνάμεσα στούς ἄλλους, μόλι πού δέν ἦτανε καλοφορεμένος. Σάν τόν είδε λοιπόν ό Θεοφιλίτζης φχαριστήθηκε πολύ, γιατί εἶχε μανία νά βαστᾶ στήν ύπηρεσία του ἀνθρώπους ἀντρείους κι διμορφοκανωμένους, καὶ τόν πῆρε μαζί του στήν Πόλη καὶ τόν ἔντυσε μέ καλά ροῦχα καὶ πολύ τόν ἀγαποῦσε, γιατί μέ τόν καιρό είδε τήν ἀξούνη του, τήν ἀντρεία του καὶ τήν ἵσια γνώμη του τόσο, πού τόν κατάστησε πρῶτον ἀπάνω στούς ύπηρέτες του. Μέσα σέ λίγον καιρό ό Βασίλειος ἔγινε ξακουστός μέσα στό Παλάτι γιά τίς χάρες του. Γιατί πράγματι ξεχωρίζε ὅχι μονάχα στήν ἀντρεία καὶ στήν κρίση, ἀλλά καὶ στίς χάρες τοῦ κορμιοῦ, ὅπως γράψαμε πρωτύτερα, ὃντας πολύ φανταχτερός, στολισμένος ἀπό τό κεφάλι ἔως τά ποδάρια, πού νά φχαριστιέται ὅποιος τόν ἔβλεπε καὶ νά μαγνητίζεται ἀπό δαῦτον, ὅπως ἔχουν τέτοιο μαγικό δῶρο ἀπό φυσικό τους μετρητοί ἀνθρώποι.

Σέ τοῦτο τό μεταξύ, ἡ μητέρα του, πού ζοῦσε στή Μακεδονία, δέ μάθαινε τί ἀπόγινε ό γιός της, κι ἔκλαιγε, ὅπου βλέπει μιά νύχτα στόν ύπνο της, πώς καθότανε στήν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ της καί κεῖ ἦτανε φυτρωμένο ἔνα χρυσό κυπαρίσσι πολύ μεγάλο, καὶ κάτω ἀπό τά χρυσά κλωνιά του καθότανε ό γιός της ό Βασίλειος. Κι ἀπό τή χαρά της ξύπνησε καὶ δέ μπόρεσε πιά νά ξανακοιμηθεῖ, καὶ τό πρωὶ ἔκανε τό σταυρό της στά εἰκονίσματα κι ὑστερα εἴπε τ' ὅνειρό της σέ κάτι γειτόνισσες, καὶ κείνες τῆς εἴπανε νά χαίρεται, γιατί ό γιός της θά γίνει βασιλέας τῶν Ρωμαίων. Τότες θυμήθηκε τό σημεῖο πού εἶχε ἰδωμένο πρό χρόνια πολλά, μέ τόν ἀιτό πού κατέβαινε κι ἀπόσκιαζε τό παιδί της, καὶ

τό συνταίριαξε μέ τ' δνειρο καὶ ζοῦσε ἡ κακόμοιρη μέ τήν κρυφή ἐλπίδα της καὶ δόξαζε τό Θεό.

"Ετυχε δέ νά στείλει ὁ βασιλέας Μιχαήλ τόν Θεοφιλίτζη, πού τόνε λέγανε ἔτσι κι ὅχι Θεόφιλο, ἐπειδής ἡτανε κοντός καὶ μικροκαμωμένος, νά τόν στείλει στόν Μοριά γιά νά κάνει περιοδεία ἀπό μέρος του βασιλιᾶ, καὶ πήρε μαζί του καὶ τόν Βασίλειο. Κείνον τόν καιρό, πρώτη πολιτεία ἐπάνω στόν Μοριά ἡτανε ἡ Πάτρα, πού τήνε λέγανε Ἀχαΐα. Τράβηξε λοιπόν ὁ Θεοφιλίτζης στήν Πάτρα, καὶ φτάνοντας ἐκεῖ πήγε νά προσκυνήσει στή φημισμένη ἐκκλησιά τοῦ Ἅγιου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, ὁ δόποιος μαρτύρησε στόν ἵδιο τόπο πού βρίσκεται ὁ ναός, καὶ τότες εἶχε μέσα καὶ τό λείψανό του. Κείνη τήν ήμέρα ἔλαχε νά μήν πάγει μαζί του ὁ Βασίλειος, γιατί ἔκανε ἄλλη ὑπηρεσία, πήγε ὅμως μιάν ἄλλη μέρα μοναχός του. Μέσα στήν ἐκκλησιά ὑπηρετοῦσε ἔνας καλόγερος, ἄνθρωπος ἀγιασμένος καὶ τιμημένος μέ προορατικό* χάρισμα, καὶ μόλις εἶδε τόν Βασίλειο, σηκώθηκε ἀπό τό στασίδι* πού καθότανε κι ἔσκυψε, σά νά ἡτανε μπροστά σέ ἄρχοντα, ἐνῶ στόν Θεοφιλίτζη δέν εἶχε προσηκωθεῖ καὶ δέν ἔδωσε καμιά τιμή, τότες πού πήγε νά προσκυνήσει. "Ἐγινε λοιπόν σούσουρο ἀπάνω σ' αὐτό τό ζήτημα, κι ὁ λόγος ἔφταξε στ' αὐτιά μιᾶς μεγάλης κυρᾶς πού τή λέγανε Δανιηλίδα, καὶ φώναξε τόν καλόγερο καὶ τόν μάλωσε, λέγοντάς του πώς τόσα χρόνια δέν ἔκανε τέτοια τιμή οὕτε σέ δαύτη, πού 'ναι ἡ ἀρχόντισσα τοῦ τόπου, οὕτε στό γιό της, οὕτε στόν ἔγγονά της, καὶ μάλιστα οὕτε στό μέγα ἄρχοντα Θεοφιλίτζη, παρά σηκώθηκε καὶ ὑποδέχτηκε ἔναν δοῦλο περιφρονημένον¹ καὶ πώς μπορεῖ αὐτό τό ἀπρεπο φέρσιμο νά ἀκουστεῖ ἔως τήν Κωνσταντινούπολη, νά κακοφημισθεῖ ὅλη ἡ Ἀχαΐα. "Ο δέ καλόγερος τῆς ἀπάντησε πώς αὐτός ὁ φωτωχός δοῦλος, πού λέγεις, προορίζεται ἀπό τό Θεό νά γίνει βασιλέας τοῦ κόσμου, καὶ γνωρίζοντάς το τόν ἐτίμησα.

"Ο Θεοφιλίτζης, σάν τελείωσε τή δουλειά, γιά τήν δόπια τόν εἶχε στείλει ὁ βασιλέας, γύρισε στήν Πόλη· ὁ Βασίλειος ὅμως ἔμεινε κάμποσον καιρό στήν Πάτρα, ἐπειδής ἀρρώστησε κι

έπεσε κατάκοιτος, καὶ τὸν περιποιότανε ἡ ἀρχόντισσα ἡ Δανι-
ηλίδα, ὥσπου ἔγινε καλά. Πρίν νά φύγει ἀπό τὴν Ἀχαΐα, ἔγινε
πνευματικός ἀδελφός μέ τὸ γιό της Ἰωάννη, ὅπως συνηθίζανε
τὸν καιρό ἐκεῖνον, καὶ ἡ μητέρα του τὸν παρακάλεσε νά μήν
τούς ἔχεισε, δταν ἔρθει ἡ μέρα ν' ἀνεβεῖ στὸ μεγάλο ἀξίωμα
πού τὸν εἶχε γράψει ἡ μοίρα του. Ὁ δέ Βασίλειος ἀποροῦσε
πάλι, βλέποντας νά τοῦ κάνουνε τόσες τιμές ἀνθρωποι πλούσιοι
καὶ τιμημένοι αὐτουνοῦ τοῦ φτωχοῦ ὑπηρέτη, ὧστόσο τῆς ἀπάν-
τησε πώς, ἀν εἰναι θέλημα Θεοῦ νά γίνει καμιάν ἡμέρα βασιλέ-
ας, δίνει τὸ λόγο του ὅτι τὰ παιδιά της θά γίνουνε ἀφέντες τῆς
Ἀχαΐας. Σέ λίγες μέρες ἐμίσεψε ἀπό τὴν Πάτρα, παίρνοντας
μαζί του πολλά δῶρα ἀπό μέρος τῆς Δανιηλίδας καὶ προπάντων
ἐκεῖνα τὰ φημισμένα μεταξωτά, πού χε κορίτσια προκομμένα
αὐτή ἡ ἀρχόντισσα καὶ τὰ ύφαίνανε μέ κλωστή ψιλότερη ἀπό
τὴν τρίχα τοῦ ἀραχνίου, κι ἔφταξε στήν Κωνσταντινούπολη.

Μιάν ἡμέρα ὁ γιός τοῦ καίσαρα Βάρδα ἔκανε μεγάλο τραπέζι,
κι ἀνάμεσα στοὺς προσκαλεσμένους ἤτανε καὶ κάτι ξένοι ἄρ-
χοντες. Καὶ σάν ἀποφάγανε κι ἥπιανε κρασί, ἀρχίσανε οἱ ξένοι
νά παινεύονται πώς ἔχουνε ἔναν ἄντρα ἀντρειωμένον, πού δέ
βρίσκεται σέ ὄλον τὸν κόσμο ἄλλος νά παλέψει μαζί του. Οἱ δέ
ἄλληνες ἄρχοντες πολὺ στενοχωρηθήκανε καὶ ντροπιαστήκανε,
πού δέ βρισκότανε κανένας ν' ἀντικρίσει ἐκεῖνον τὸν γίγαντα.
Τότες ὁ Θεοφιλίτζης, πού ἤτανε κι αὐτός στὸ τραπέζι, εἶπε στὸν
Βάρδα πώς ἔχει ἔναν δοῦλο, πού μπορεῖ νά παλέψει μέ τὸν θηρι-
ώδη ἐκεῖνον ἄντρα, κι ἂν ὁρίζει νά παρουσιασθεῖ μπροστά τους.
Ο Βάρδας χάρηκε πολύ, κι ὁ Θεοφιλίτζης ἔστειλε καὶ φώναξε
τὸν Βασίλειο. Σάν τὸν εἶδε ὁ ξένος παλαιιστής, ἀρχισε νά καυχιέ-
ται πώς θά τὸν διορθώσει γλήγορα. Καθότανε στὸ τραπέζι ἔνας
ἄρχοντας Πατρίκιος Κωνσταντίνος, πού καταγότανε κι αὐτὸς
ἀπό τὴν Ἀρμενία κι ἀγαποῦσε πολύ τὸν Βασίλειο, καὶ βλέπον-
τας ὅτι ὁ τόπος πού θά παλεύανε ἤτανε ὀγρός, πρόσταξε καὶ
κουβαλήσανε στάχτη καὶ πριονίδια καὶ τὰ ρίξανε, γιά νά μή
γλιστρήσουνε οἱ παλαιιστές. Σάν πιάσανε νά παλεύουνε, ὁ Βασί-
λειος ξέφευγε μέ τέχνη ἀπό τὰ σιδερένια χέρια τ' ὁχτροῦ του,

ώσπου τόν ἔφερε σ' ἔνα λογαριασμό καί τόν ἄρπαξε ἐπιτήδεια, καί σηκώνοντάς τον στόν ἀγέρα, τόν βρόντηξε ἀνάσκελα ἐπάνω στό τραπέζι, σάν νά τανε κανένα σακί. Τότες οἱ "Ἐλληνες πανηγυρίσανε, κι εὐτύς παιξανε τά δργανα, καί δώσανε στόν Βασίλειο πολλά φιλοδωρήματα, καί μαθεύτηκε σ' ὅλη τήν Κωνσταντινούπολη ἡ νίκη, κι ἡ σάλπιγγα τῆς φήμης διαλάλησε παντοῦ τ' ὄνομα τοῦ Βασίλειου.

"Αλλη μιά φορά πῆγε δι βασιλέας σέ κυνήγι, κι ἀνάμεσα σέ ἄλλα σκότωσε ἔνα λαγό, καί ξεπέζεψε ἀπό τ' ἄλογο γιά νά τόν ἀποτελειώσει, ἐπειδή φοβήθηκε μή φύγει. Ἀλλά, ώς νά ξανακαβαλικέψει, ξέφυγε τ' ἄλογο ἀπό τά χέρια τοῦ ὑπηρέτη, καί δέν μποροῦσε κανένας νά τό πιάσει, ἐπειδής ἡτανε ἄλογο ἀδάμαστο κι ὁ βασιλιάς τ' ἀγαποῦσε πολύ, γιατί τοῦ τό χανε στείλει δῶρο ἀπό ξένον κόσμο καί δέ βρισκόταν ἄλλο ἔνα τέτοιο στήν διμορφιά καί στήν τρεχάλα. Δράμανε λοιπόν ὅλοι νά τό πιάσουνε, μά δέ μπορέσανε καί παιδεύοντανε πολλήν ὥρα καί δέν ξέρανε τί νά κάνουνε, ώσπου δι βασιλέας θύμωσε καί πρόσταξε νά τό σκοτώσουνε. Ἀλλά δι Βασίλειος, πού βρισκότανε καί κεῖνος ἐκεῖ πέρα μέ τ' ἀφεντικό του τόν Θεοφιλίτζη, πῆγε καί προσκύνησε τό βασιλέα καί παρακάλεσε νά στρέξει* νά πιάσει αὐτός τ' ἄλογο, κι δι βασιλέας ἔστρεξε. Παρεντύς* πήδησε στ' ἄλογό του καί ζύγωσε τό βασιλικό τ' ἄλογο καί παιδεύτηκε πολύ δίχως νά τό πιάσει, ἄλλα σέ μιά στιγμή, δπως τρέχανε τά δυό μαζί, δι Βασίλειος διπλάρωσε τό βασιλικό καί πήδηξε ἀπό τό δικό του γλήγορα καί καβαλίκεψε τ' ἄλλο, καί μέ τά πολλά τό δάμασε καί τό ψερε στό βασιλέα, καθισμένος ἀπάνω στή χρυσή σέλα. Ἀπό κείνη τήν ήμέρα δι βασιλέας ἀγάπησε πολύ τόν Βασίλειο καί τόν ἐπῆρε ἀπό τόν Θεοφιλίτζη καί τόν είχε πάντα μαζί του στήν ἀκολουθία του, καί, μέ δλα πού είπανε οἱ ζηλόφθονοι, πώς δέν ἔπρεπε νά καθίσει στή βασιλική σέλα ἀπό σέβας στό βασιλέα, τόν ἔκανε Πρωτοστάτορα.* Καί πάλι μιά φορά πῆγε στό κυνήγι δι βασιλέας, καί μέ τίς φωνές καί τίς σάλπιγγες βγῆκε μπροστά του ἔνας λύκος, κι δι Βασίλειος ἔπεσε ἀπό πίσω του βαστώντας τό ἀπελατίκι* τοῦ βασιλέα, καί προφταίνοντάς

τον τοῦ ὁδού μιά στό κεφάλι καὶ τὸ ὅστις στή μέση καὶ θαυμάσανε ὁ βασιλιάς κι οἱ ἄλλοι γιά τὴν ἀντρεία του. Ὁ δέ Βάρδας, ἡ κακή γλώσσα, εἶπε σέ κάποιον ἐμπιστό του: «Βλέπεις αὐτὸν τὸν Βασίλειο; αὐτός θά ἔξοντάσει τὴν γενιά μας ἀπό τὸ πρόσωπο τῆς γῆς».

Ἡ τύχη ἔβγαζε ἀληθινά τὰ λόγια τοῦ Βάρδα, γιατί ὁ Βασίλειος ὅλοένα ἀνέβαινε παραπάνω, ώς νά φτάξει στό πιό ὑψηλό σκαλοπάτι τῆς βασιλείας. Ἡτανε μέσα στό παλάτι στό ἀξιώμα τοῦ Παρακοιμωμένου* ἔνας Δαμιανός, καὶ μέ τὴν καταλαλιά* καὶ μέ τίς μηχανορραφίες* του ὁ Βάρδας, κατάφερε καὶ τὸν ἔβγαλε ἀπό τὸ ἀξιώμα του ὁ βασιλέας, ἐλπίζοντας νά βάλει δικό του ἀνθρωπον. Ἀλλά μετά καιρό διόρισε ὁ βασιλέας τὸν Βασίλειο σέ κεῖνο τὸ μεγάλο ἀξιώμα, καὶ τὸν πάντερε μέ τὴν κόρη ἐνός μεγάλου ἄρχοντα Ἰγγέρου ἀπό γένος Μαρκιανικίων. Βλέποντας αὐτά ὁ Βάρδας, ἔλεγε στοὺς ἀνθρώπους τοῦ παλατιοῦ: «Ἄλεπού ἔβγαλα ἀπό τ' ἀξιώμα κι ἔφερα λιοντάρι». Δέν ἔπαψε νά κακολογεῖ τὸν Βασίλειο στό βασιλέα καὶ νά τὸν συμβουλεύει νά τὸν σκοτώσει, ἀλλά μάταια, γιατί ὁ βασιλιάς τὸν Βάρδα ὑποπτευόταν, κι ἀπ' ὅ,τι τοῦ λεγε ἔκανε τ' ἀνάποδα. Στό τέλος ἔπεσε μέσα στό λάκκο πᾶσκαβε γιά τὸν Βασίλειο, γιατί μόλις ξεμπαρκάρισε μέ τὸ βασιλέα στήν Κρήτη γιά νά κάνουν πόλεμο, μαλώσανε οἱ ὑπηρέτες τους κεῖ πού στήνανε τίς σκηνές, καὶ σφάξανε τὸν Βάρδα μπροστά στό βασιλέα, μέ τή δική του προσταγή κατά τὰ φαινόμενα.

Γυρίζοντας ὁ Μιχαήλ στήν Κωνσταντινούπολη, γλιτωμένος ἀπό τὸ στόμα τοῦ Βάρδα, ἔδειξε μεγάλη συμπάθεια στόν Βασίλειο καὶ τὸν εἶχε σάν γιό του, κάνοντάς τον Μάγιστρον.* Καὶ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τὸν ἐπῆρε μαζί του στήν Ἀγία Σοφία, κι ἔγινε μεγάλη γιορτή καὶ τοῦ βαλε στεφάνι στό κεφάλι του καὶ τὸν ἔκανε διάδοχό του.

Παίρνοντας τέτοια ἔξουσία ὁ Βασίλειος, ἄρχισε νά συμβουλεύει τό βασιλέα, πῶς πρέπει νά κυβερνᾷ καλά τὸν κόσμο καὶ νά μήν είναι μέθυσος, ὥστε νά μήν ξέρει τί κάνει, κόβοντάς μύτες, χέρια καὶ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων δίχως αἰτία, τόσο, πού στό

τέλος τόν ἐμάλωνε καὶ τόν φοβέριζε γιά νά τόν διορθώσει. Τότες ὅλη ἡ ἀγάπη τοῦ βασιλέα γιά τόν Βασίλειο γύρισε σέ ἀμάχη* φοβερή, ἀλλά αὐτός δέν ἄλλαζε φέρσιμο, ἀκούγοντας τόν κόσμο νά βοᾶ γιά τά κακουργήματα τοῦ Μιχαήλ, ὁ δποῖος ἔβαλε δυό στρατηγούς, τόν Σαββάτιον καὶ τόν Πωγάνην νά τόν σκοτώσουνε. Στό τέλος πῆρε ἔναν ἄνθρωπο τοῦ παλατιοῦ, πού τόν λέγανε Βασιλικῖνο, καὶ τόν ἔβαλε στ' ἀξίωμα τοῦ Βασιλείου. Τότες πλέον δι Βασίλειος συνεννοήθηκε μέ τούς φίλους του κι ἀποφασίσανε νά σκοτώσουνε τόν Μιχαήλ.

Μιά νύχτα λοιπόν, δι βασιλέας ἦτανε στό παλάτι τ' ἀγίου Μάμα, καὶ κεῖ ἔτρωγε κι ἔπινε κρασί κατά τά συνηθισμένα του, κι ἀπό τό μεθύσι κοιμήθηκε. Κατά τήν τρίτη ὥρα τῆς νύχτας πήδησε μέσα δι Βασίλειος μέ τούς φίλους του καὶ τόν ἔσφαξε.

"Ἐτσι ἔβγήκανε ἀληθινά τά σημάδια τοῦ ἀιτοῦ καὶ τ' ὄνειρο πού χέ ίδωμένο δι ἡγούμενος πρό τόσα χρόνια, καθώς κι ἡ προφητεία τοῦ καλόγερου στήν Πάτρα, καὶ κάθισε στό θρόνο τῆς Πόλης δι Βασίλειος, δι φτωχός χωριάτης τῆς Μακεδονίας, μέ τ' ὄνομα Βασίλειος δι Μακεδών. Βασίλεψε φρόνιμα, κυβέρνησε μέ μεγάλη δικαιοσύνη καὶ μέ φιλανθρωπία, ὥστε δι κόσμος ἀνακουφίστηκε, τυραννισμένος ἀπό τόν Μιχαήλ τόν Μέθυσο. Ἐχτισε πολλές ἐκκλησίες καὶ τίς στόλισε μέ εἰκόνες θαυμαστές καὶ πρόσταξε νά ίστορήσουνε δσες ζωγραφιές είχανε χαλάσει πρίν ἀπ' αὐτόν οί είκονομάχοι, δπως στή φημισμένη ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων." Ἁτανε ἄνθρωπος μερακλής, ἀγαποῦσε τίς τέχνες καὶ τά γράμματα, καὶ ἔξόν ἀπό τ' ἄλλα, ἐπιδόθηκε στή μουσική κι ἐμελοποίησε πολλά τροπάρια. Ἀπό τούτη τήν ποιητική φλέβα μετέδωσε καὶ στό γιό του Λέοντα, πού βασίλεψε ὕστερ* ἀπό τόν πατέρα του, κι ἔγραψε τά Ἐωθινά, ἐκεῖνα τά ἔξοχα ἄνθη τοῦ λόγου.

Μ' ἔναν λόγο, στάθηκε ἔνας ἄνθρωπος ἀξιαγάπητος, στολισμένος μ' ὅλα τά χαρίσματα, κι ἄν δέ σκότωνε τόν Μιχαήλ, θά ἦτανε δι λαμπρότερος ἄρχοντας τῆς Νέας Ρώμης, δπως δι Τραγιανός στάθηκε δι λαμπρότερος αὐτοκράτορας τῆς Παλιᾶς Ρώμης.

(Ἀπό τό βιβλίο Φημισμένοι ἄντρες καὶ λησμονημένοι)

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Τά τζιτζίκια

Ἡ Παναγιά τό πέλαγο
κρατοῦσε στήν ποδιά της
Τή Σίκινο τήν Ἀμοργό^{*}
καὶ τ' ἄλλα τά παιδιά της.

Ἄπο τήν ἄκρη τοῦ καιροῦ
καὶ πίσω ἀπ' τούς χειμῶνες
Ἄκουγα σφύριζε ἡ μπουρού*
κι ἔβγαιναν οἱ Γοργόνες

Κι ἐγώ μέσα στούς ἀχινούς
στίς γοῦβες στ' ἀρμυρίκια*
Σάν τούς παλιούς θαλασσινούς
ρωτοῦσα τά τζιτζίκια:

— Ἔ σεῖς τζιτζίκια μου ἄγγελοι
γειά σας κι ἡ ώρα ἡ καλή
Ο βασιλιάς δὲ Ἡλιος ζεῖ;
κι ὅλ' ἀποκρίνονται μαζί:

— Ζεῖ ζεῖ ζεῖ ζεῖ ζεῖ ζεῖ ζεῖ.

(Ἀπό τήν ποιητική συλλογή Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα)

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Ἡ φυγὴ στήν Αἴγυπτο

HTAN ἡ δεύτερη νύχτα. Στούς Οὐρανούς, ἐπάνω ἀπό τό στήλαιο, εἶχαν σβήσει οἱ ὄμνοι. Δέν κυμάτιζαν πιά στόν αἰθέρα φτερούγες ἀγγελικές. Στίς ψυχές, πού εἶχαν ἀνασταθεῖ ἀπό τό θαῦμα, βασίλευε τώρα γαλήνη. Οἱ μάγοι ἀνέβηκαν στίς καμῆλες τους, οἱ βοσκοί γύρισαν στά μαντριά τους.

Ο Ἰωσήφ, πού εἶχε πάει γιά τήν ἀπογραφή, γύρισε κατάκοπος κι ἔγειρε δίπλα ἀπό τ' ἄκακα βόδια, νά κοιμηθεῖ καί νά ξαποστάσει. Ἡ Μαριάμ, κουρασμένη ἀπ' τήν ἔκσταση καί τήν εὐτυχία, εἶναι ἀπό ὥρα πολλή βυθισμένη στόν ὑπνο. Στ' ἀπλωμένο της χέρι, ἀκουμπισμένο τ' ὀλόξανθο βρέφος, κοιμᾶται μ' εὐωδιασμένα τά χείλη του ἀπ' τό γάλα τό μητρικό. Φωτοστέφανο πλέκουν γύρω ἀπ' τά μαλλάκια του τ' ἄχυρα τῆς φάτνης.

Εἶναι ἡ δεύτερη νύχτα, κι ὁ οὐρανός ἀποσύρθηκε πίσω ἀπό πυκνά χειμωνιάτικα σύννεφα. Χρυσή πόρπη* ἀπόμεινε στό μανδύα του τό ἀστρο. Ἡ γῆ ἔμεινε μονάχη της μέ τή θεία ὑπόσχεση τῶν ἀγγέλων: «... Καί ἐπί γῆς εἰρήνη».

«Ναί, Κύριε, συλλογιέται ὁ Ἰωσήφ, ὅλη ἡ δόξα δική Σου. Σ' ἐμᾶς ἡ εἰρήνη εἶναι ἀρκετή. Τά χαράματα θά κινήσουμε γιά τή Ναζαρέτ. Τό ἀργαστήρι εἶναι κλειστό τόσες μέρες. Τό κυπαρισσόξυλο καί τό κέδρο προσμένουν τό γλείφανο* καί τήν πλάνη.»

Κι ό τεχνίτης φέρνει μπροστά του τά έργα που μέλλουν νά γίνουν. Τό πρώτο πού πρέπει νά φτιάξει είναι μιά κούνια. Μιά κούνια άνάλαφρη, πού τό πόδι τής μάνας νά φτάνει νά τήν κρατεῖ σέ ρυθμό, καθώς θά δουλεύουν τά χέρια στό πλέξιμο ή στή ρόκα, τ' άτέλειωτα χειμωνιάτικα βράδια. Μιά κούνια δλόγυρα στολισμένη μέ άγγέλους, πού ψάλλουν χορεύοντας. Κι έκει, στήν κορφή, έπάνω απ' τό κεφάλι του βρέφους, ένα μεγάλο άστερι, πού τό παιδί θά χτυπᾶ τά χεράκια του καί θά τό ζητᾶ για παιχνίδι.

Γλυκές, σάν τό μέλι, θά πέφτουν οί μέρες, κι απ' τό μικρό μαραγκούδικο δ τεχνίτης θ' άκονει τό γέλιο τής μάνας καί τού παιδιού, καί θά παίρνει καινούρια διάθεση γιά δουλειά. Ή μικρή του φαμίλια μεγάλωσε μ' ένα στόμα άκόμα, κι ή μικρομάνα πρέπει νά τρώει καλά, γιά νά κάνει παχύ, μυρωδάτο γάλα.

Ναί, αύριο θά ξεκινήσουν άχάραγα. "Έχουν τόσο δρόμο, ώσπου νά φτάσουν στή Γαλιλαία. Τ' άμπελια νοτίστηκαν* άρκετά, θέλουν σκάψιμο. Τά χωράφια τά πότισαν οί βροχές. Είναι ώρα νά πέσει δ σπόρος στά σπλάχνα τους. Τά στάχυα θά βγοῦν καταπράσινα καί μεστά* καί τ' άγέρι θά κρούει*, μ' άροπα δάχτυλα, πάνω τους, σάν σέ άρπα, τό θεϊο τραγούδι τής ευτυχίας καί τής ειρήνης. "Έχει νά κόψει άκόμα καί ξύλα γιά τό χειμώνα, πού άρχιζει στόν τόπο τους τό Γενάρη: Παλιές γερασμένες έλιές, πού θά τρίζουν στό τζάκι, μοσκοβιλώντας.

Η Μαριάμ, κουρασμένη άπό τής μέρας τό μόχθο, θ' άποκοιμιέται νωρίς μαζί μέ τό γιό της, δπως άπόψε, γαλήνια, γλυκά, κι δλη ή έγνοια θά μένει γιά τόν καλό νοικοκύρη. "Οπως άπόψε! Μά είναι τόσο εύχάριστη ή έγνοια, άνάλαφρη σάν πούπουλο. "Ονειρα γαλάζια γιά τό μωρό, πού θά ξεπετιέται σιγά σιγά, καί θά γίνεται άνθρωπος σωστός, καί θά κοιτᾶ καί θά λέει λογάκια: «πατέρα! μητέρα!».

Τέ άχνα τών δύο βιδιών ζέστανε τριγύρω του τόν άέρα. Νύσταξε δ Ίωσήφ. Γλυκός σάν τό μέλι κατέβηκε δ ύπνος στά μάτια του.

"Έξω άκούστηκαν κρότοι σπαθιῶν, χλιμιντρίσματα βιαστικῶν

ἀλόγων, παραγγέλματα καὶ βλαστήμιες μέσα στή νύχτα. Σπαθάριοι ἔτρεχαν στοὺς δρόμους τῆς Βηθλεέμ, μέροι φαίνεται γυμνές, ματωμένες. Θρῆνοι ἀκούγονταν πίσω τους, φωνές, πού σοῦ ξέσκιζαν τήν καρδιά. Στό χωριό Ραμά ξεσηκώθηκε ἀτέλειωτο μοιρολότι, μέροι φορυφαία τή μάνα Ραχήλ:

— Κρύψτε τά παιδιά σας, γυναῖκες. Ό φονιάς Ἡρώδης ζητᾶ τό αἷμα τους!

Δυό ἵσκιοι ξεχώρισαν: "Ἐνας ἄνδρας καὶ μιά γυναίκα.

— Κρύψε στόν κόρφο σου τό παιδί! εἶπε ὁ ἄνδρας. Θήλαζέ το καθώς περπατάμε, μήν τύχει καὶ κλάψει!

"Ἐριξαν μιά ματιά στό σκοτάδι, ἀκουσαν τίς κλαγγές* τῶν σπαθιῶν, πού ξεμάκραιναν. Κουκουλώθηκαν σέ δυό κάπες χοντρές καὶ ξεκίνησαν μέρις στή νύχτα. Πέρα ἐσκουζε ή κουκουβάγια, σμίγοντας τό θρῆνο της μέτρ' ἀνθρώπινο κλάμα. Σμάρια* λευκά περιστέρια πετοῦσαν συντροφιασμένα πρός τούς αἰθέρες. Τά σύννεφα ἄνοιγαν καὶ τά τύλιγαν στά πυκνά τους πέπλα.

Δεκατέσσερις χιλιάδες λευκά περιστέρια ἀνέβηκαν ἐκείνη τή νύχτα στούς οὐρανούς.

— "Αγρια νύχτα! εἶπε ή γυναίκα, πού εἶχε στόν κόρφο της τό παιδί.

— Ναι πολὺ ἄγρια, εἶπε δύσντροφός της. Μά μή φοβᾶσαι. Μᾶς προστατεύονταν δυνάμεις ἀόρατες. Θά σοῦ πῶ τ' ὄνειρό μου σέ λίγο πού θά περάσουμε τά σύνορα.

— Δέ φοβᾶμαι, εἶπε ή γυναίκα. Ό Κύριος είναι μαζί μας!

Περπάτησαν ὅλη τή νύχτα καὶ τό ξημέρωμα βρέθηκαν ἔξω ἀπ' τήν περιοχή τοῦ Ἡρώδη. Ἡ ἔρημος ἀπλωνόταν μπροστά τους. Ό Ιωσήφ τήν εἶδε μέ δέος.

«Πῶς θά ζήσουμε;» πήγε νά σκεφθεῖ. Μά ἀόρατα χείλη τοῦ ἔδωσαν τήν ἀπάντηση:

«Ο Θεός ἔθρεψε μέ μάννα τούς πατέρες σας, κάποτε, στήν ἔρημο.»

— Πές μου τ' ὄνειρό σου! εἶπε ή γυναίκα, πού κάθισε νά ξεκουραστεῖ πρίν ἀρχίσει ή νέα πορεία.

— Μά δέν ξέρω ἂν ήταν ὄνειρο ή πραγματικότητα, εἶπε δύσν-

τροφός τής. Δέν είναι εύκολο νά τό ξεχωρίσει κανένας αύτούς τούς καιρούς, πού οι Ούρανοι ἔσμιξαν τόσο πολύ μέ τή γῆ.

— Πές μου τ' ὅραμά σου, διόρθωσε ή νέα γυναίκα.

Τό βρέφος χαμογελοῦσε στά χέρια της, χορτασμένο ἀπό γάλα καί ὑπνο.

— Γήινες φροντίδες μέ κρατοῦσαν ἄγρυπνο, ἄρχισε νά διηγέται δ Ἰωσήφ. Σκεφτόμουνα τό ἐργαστήρι μου, τόσες μέρες κλειστό, τίς δουλειές μου πού ἔμειναν πίσω. Λογάριαζα κιόλας πώς τ' ὅργωμα κόπηκε στή μέση, τ' ἀμπέλια μας ἄσκαφτα. "Υστερα γλύκανε τή σκέψη μου μιά μικρή κούνια πού θά ἔκανα ἀπό μυρωδάτο κυπαρισσόξυλο καί θά σκάλιζα ἐπάνω της μάγους καί βοσκούς κι ἔνα ἄστρο, πού γύρω του θά χόρευαν οι ἄγγελοι. Κι ἄξαφνα τόν είδα μπροστά μου τόν ἔνα, τόν γνώριμο ἄγγελο μέ τίς ἀσπρες μακριές φτερούγες. «Πάρε τό παιδί καί τή μητέρα του, μοῦ εἶπε, καί φύγετε γιά τήν Αἴγυπτο. Ὁ βασιλιάς ψάχνει νά τό βρεῖ, γιά νά τό σκοτώσει.» Γήινες ἡταν οἱ ἔγνοιες μου. Μά δ Ἅγιος ἄγρυπνοῦσε κι ἔστειλε τόν ἄγγελο, νά μέ ξαναφέρει στό δρόμο Του. Ἡταν ἐκεῖνος ὁ Ἱδιος πού μοῦ φανέρωσε τότε πώς θά γεννοῦσες τό Γιό τοῦ Θεοῦ.

— Στήν Αἴγυπτο; ρώτησε ή μητέρα. Είναι μακριά; Ξέρουμε νά πᾶμε;

— Δέ ρώτησα τίποτα, εἶπε δ Ἰωσήφ. Ἐκεῖνος πού στέλνει τό μήνυμα, ξέρει τά πάντα. "Ἄς ὁδηγήσει τά βήματά μας.

Δέν εἶπε τίποτα ή Μαριάμ. Ἡ ψυχή της ἡταν γεμάτη ἀπό πίστη. Μήνες τώρα ζοῦσε τό θαδμα: «'Ιδού ή δούλη τοῦ Κυρίου, γένοιτο μοι κατά τό ρήμα Σου!»

Σηκώθηκαν καί, κρατώντας δ ἔνας τό χέρι τοῦ ἄλλου, κίνησαν μέσα ἀπό τήν ἔρημο γιά τή χώρα τοῦ Νείλου. Μά δ Ἰωσήφ κι ή Μαρία δέν ἤξεραν πώς μαζί τους εἶχαν κινήσει, ἐκείνη τή χαραυγή, κι δλα τά λουλούδια τής γῆς κι δλα τά πουλιά τοῦ παραδείσου.

Ναι! Ἀμμος φαινόταν στό μάκρος, γκρίζα, μονότονη ἄμμος, πού τή στροβίλιζε ὁ ἄνεμος καί τήν ἔστηνε πότε πότε σ' ἀφμόλοφους. Μά ή ἄμμος ἔμενε πάντα μπροστά τους καί πίσω τους.

Ἐκεῖ πού πατοῦσαν τά πόδια τους, φύτρωναν λουλούδια, χορτάριαζε ἡ ἐρημος καὶ γινόταν περβόλι.

Στά ξάγναντα* στέκονταν τά θεριά τῆς ἐρήμου, μά δέν οὔρλιαζαν πεινασμένα. Εἶχαν στήν ἔκφρασή τους τὴν ἡμεράδα προβάτων, καθώς κοίταζαν τό ζευγάρι, πού ἔφερνε, στήν καρδιά τῆς ἐρήμου, τὴν ἄνοιξη.

‘Ο Ιωσήφ ἔβλεπε τήν ἄμμο ν’ ἀλλάζει μορφή καὶ τήν ἐρημονά μακραίνει.

«Παράξενο, συλλογιόταν. Εἶχα ἀκούσει πώς κάποτε, μέσα στή δίψα τους, οἱ ταξιδιώτες τῆς ἐρήμου παθαίνουν τέτοιες ψευδαισθήσεις καὶ βλέπουν μπροστά τους δάσεις, πού δέν τίς φτάνουν ποτέ, γιατὶ δέν ὑπάρχουν στ’ ἀλήθεια. Μά ἐδῶ γίνεται τό ἀντίθετο. Ἡ ἄμμος εἶναι ἡ ψευδαίσθηση, κι εἶναι ἀτέλειωτη ὁαστή ἡ πλάση γιά μᾶς.»

“Υστερα θυμήθηκε ποιούς συνόδευε στό ταξίδι, τίνος παιδιοῦ ἥταν προστάτης καὶ δέν ἀπόρησε πιά γιά τίποτα.

“Οπου κάθονταν νά ξεκουραστοῦν, χουρμαδιές ξεδίπλωναν τίς ψηλές βεντάλιες τους κι ἄνοιγαν τήν καρδιά τους, προσφέροντας μελωμένους καρπούς. Κάτω ἀπό πυκνές μπανανιές, ἀνάβρυζαν πηγές δροσερές. Τά πουλιά κελαηδοῦσαν στά κλώνια μέ αγγελικές μελωδίες.

Τό καραβάνι τῶν τριῶν μάγων ταξίδευε, μέρες τώρα, στήν ἐρημο. “Ομως εἶχε δόλότελα ξεστρατίσει. Ο Μελχιώρ τό ἔβλεπε τίς νύχτες ἀπό τ’ ἄστρα πώς ὅδευναν* κατά τό νοτιά.

— Λέξ καὶ δέν δόληγοῦμε ἐμεῖς τίς καμῆλες, εἶπε στούς δυό του συντρόφους. Κινήσαμε γιά τό γυρισμό στήν Περσία κι ὁ δρόμος σέ λίγο μᾶς βγάζει στήν Αἴγυπτο.

— Καλύτερα! εἶπε ὁ Γάσπαρ. Ή χώρα τοῦ Νείλου εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μυστηρίου. Ἐκεῖ θά σπουδάσουμε πιό βαθιά τή σοφία.

— Ω, ποιά σοφία μπορεῖ νά σταθεῖ μπροστά στήν ἀλήθεια πού ἔλαμψε μές στό σπήλαιο τῆς Βηθλεέμ. Δέ θά ἀπετελεί μακρύνουμε ἀπό τή γῆ τούτη πού γέννησε τό Σωτήρα, εἶπε ὁ Βαλτάσαρ.

— Θά γυρίσουμε σύντομα, εἶπε ὁ Γάσπαρ. Σάν θά ρθει ἡ ὥρα τῆς

δόξας Του, θά βρεθούμε κοντά Του νά Τοῦ προσφέρουμε τό
βαρύτιμο στέμμα τοῦ Βασιλιᾶ...

—...ἡ ν' ἀλείψουμε μέ τή σμύρνα τό σῶμα Του μέσα σ' ἔναν τάφο!
πρόσθεσε ό Βαλτάσαρ.

—Οποιος γεννήθηκε, θά πεθάνει, ἀπάντησε ό Μελχιώρ. Μά
πίσω ἀπ' τό θάνατο, είναι ἡ ζωή, κι Ἐκεῖνος ἥρθε νά τό διδάξει
στούς ἀνθρώπους. "Ας δοξάσουμε, λοιπόν, τό Θεό, πού μᾶς
ἔστειλε νά προσφέρουμε πρῶτοι θυμίαμα στό Σωτήρα τοῦ κό-
σμου.

Αὐτά κουβέντιαζαν οἱ σοφοί ἀστρολόγοι, ὅταν ἀντίκρισαν
μιὰ ὁλόδροση ὅαση μέ πυκνές χουρμαδιές. Οἱ καμῆλες, πού μέ
τό ἔνστικτο μυρίζονταν τό νερό καὶ τόν ἵσκιο ἀπό μίλια μακριά,
τράβηξαν κατά κεῖ βιαστικές.

— Δυό ταξιδιῶτες, εἶπε ό Βαλτάσαρ. "Ενας ἄνδρας καὶ μιά γυ-
ναίκα πού ἔχει στήν ἀγκαλιά της μωρό. Ταξιδεύονταν χωρίς καρα-
βάνι... Θά χον χάσει τό δρόμο τους, φαίνεται. Πᾶμε νά τούς
δώσουμε βοήθεια!

— Ναι, πᾶμε! εἶπαν κι οἱ ἄλλοι. "Έχουμε καμῆλες καὶ γιά τούς
δυό τους.

— Γρήγορα, γιατί ξεκίνησαν... Δέν προφταίνουμε! εἶπε ό Μελ-
χιώρ.

Πραγματικά, οἱ δυό ὁδοιπόροι, πού εἶχαν ξεκουραστεῖ ἀρκε-
τά, συνέχιζαν τήν πορεία τους. Ἡ γυναίκα κρατοῦσε τό Βρέφος
στήν ἀγκαλιά της. Ὁ ἄνδρας, πού ἔσκυβε ἀπό τό βάρος τής
κούρασης καὶ τῶν χρόνων, ἀκουμποῦσε σ' ἔνα ραβδί.

"Ετρεξαν πίσω τους οἱ τρεῖς μάγοι, μά ἄξαφνα στάθηκαν σάν
μαρμαρωμένοι. "Ο, τι εἶδαν τά μάτια τους ξεπερνοῦσε τή φαντα-
σία. Ἡ ὅαση μέ τίς χουρμαδιές περπατοῦσε μαζί μέ τούς ὁδοι-
πόρους. Οἱ πηγές πού ὅλο στέρευναν πίσω τους, ἀνάβρυζαν
ἀσταμάτητα κάτω ἀπό τά πέλματά τους. Τά κρυσταλλένια νερά
τους κυλοῦσαν κατά τή χώρα τοῦ Νείλου, χαράζοντας ἀσημένιο
τό δρόμο. Τά δέντρα καὶ τά φυτά, τά λουλούδια κι ἡ χλόη συνό-
δευναν τούς δυό ὁδοιπόρους, καὶ στόν αἰθέρα τά χελιδόνια κι οἱ
γερανοί ταξίδευαν μαζί τους.

Πίσω τους ἔμενε πάντα ἡ ἄμμος, ἡ γκρίζα μονότονη ἄμμος,
πού τή στροβίλιζε ό ἄνεμος καί τή σώριαζε σέ ἀμμόλοφους.

Καί τότε, οἱ μάγοι κατάλαβαν ποιοί ἦταν οἱ δυό δόδοιπόροι
πού, φεύγοντας τή σφαγή, πήγαιναν τό Βρέφος στή χώρα τοῦ
Νείλου. Γονάτισαν ἐκεῖ στήν ἄμμο, πού λίγο πρίν εἶχε βγάλει
λουλούδια.

— Δόξα Σοι, Κύριε, εἶπαν, πού βρήκαμε τό δρόμο Σου ξανά.

Κι ἀκολούθησαν πίσω ἀπ' τήν κινούμενη ὅαση, πού σιγά
σιγά τούς ἐτύλιξε μέσα στή δροσιά της.

(Από τό βιβλίο *Τό λάλημα τῆς καμπάνας*)

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

‘Ο πρωτοστράτορας τοῦ Μυτζηθρᾶ

Βρισκόμαστε στό 1292. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ Μοριᾶ κατέχεται από τοὺς Φράγκους. Καὶ μόνο ὁ Μυτζηθρᾶς, ὁ σημερινός Μυστρᾶς, βρίσκεται στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. — “Ἐνας νεαρός Ἐλληνας, ὁ Νικηφόρος Σγουρός, ἀναγκάζεται νά φύγει κρυφά ἀπ’ τό φραγκοκρατούμενο Ναύπλιο καὶ νά πάει στό Μυστρά, γιά νά ζητήσει προστασία κοντά σέ ἓνα συγγενή του, τό μεγάλο ἄρχοντα Σγουρομάλλη, πού δῆμος ποτέ του δέν ἔχει δεῖ. Ὁ νεαρός, ὅστερα ἀπό περιπέτειες καὶ κινδύνους, φτάνει στό Μυστρά, ἀλλά κι ἐκεῖ τόν περιμένουν πολλές καινούριες δυσκολίες, πού τελικά τίς ύπερνικᾶ. — Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ περιγράφει τήν πρώτη μέρα τοῦ Νικηφόρου Σγουροῦ στό Μυστρά.

ZΗΜΕΡΩΝΕ γιορτή μεγάλη, τῶν Ταξιαρχῶν. Πάνω στό βράχο τοῦ Μυτζηθρᾶ καὶ κάτω σ’ ὅλη τήν ἔκταση τοῦ κάμπου, σήμαντρα* σκόρπια γλυκολαλοῦσαν ἀπό τόν ὄρθρο. Μέ τούς ἀτμούς τῆς καταχνιᾶς, ἡ θύμιση τῆς χτεσινῆς βροχῆς ἔσβησε στίς ἴριδιστές* ἀχτίδες τοῦ καινούριου ἥλιου. Κι ἀπ’ ὅλους τούς δρόμους πού κλαδώνονται σάν ἀσπρες φλέβες στό λάσιο* στῆθος τοῦ μεγάλου κάμπου, καβαλαραῖοι καὶ πεζοί, χωριάτες, ἄρχοντες, λαϊκοί, ιερωμένοι, ταξιδεύαντες τραβώντας ἄλλοι κατά τήν ἀβρή Λακρεμονία, τή γερμένην ἐρωτιάρικα στό πλευρό τοῦ λυ-

γεροῦ Εύρωτα, κι ἄλλοι πρός τὸν ἀδρό κι ὅρθιο βράχο τοῦ Μυτζηθρᾶ.

Τὰ σπίτια ἦταν χτισμένα στήν προσηλιακή, τήν ἡμερότερη πλαγιά τοῦ βουνοῦ, αὐτήν πού ἀντικρίζει τὸν κάμπο. Οἱ ἀρχοντες τῆς Λακρεμονίας συνήθιζαν ν' ἀνεβαίνουν τίς γιορτάδες γιά νά ἐκκλησιαστοῦν στὸ Μυτζηθρά μαζί μὲ τὴν Κεφαλή* καὶ τοὺς ὁφικιαλίους.* Καβαλικεμένες γυναίκεια, σέ μούλες ἀσημοκούδουνες, οἱ ἀρχόντισσες σκαρφάλωναν ἀπό τὰ φιδωτά στενορύμια, τὰ πλακοστρωμένα καὶ σκαλωτά, ἐνῷ ἀπό ψηλά, τὰ βούκινα* καὶ τὰ σαλπίγγια χαιρέτιζαν τὴν ἔξοδο τοῦ στρατηγοῦ. Ἡταν ἡ στιγμὴ πού ἔβγαινε ἀπό τὸ Διοικητήριο μέ τὴν πλουμιστή του ἀκολουθία, καὶ τραβοῦσε ἀργοπερπάτητος, μαλαμοστολισμένος, κατά τὴν ἐκκλησιά.

Χωμένος στὸν ὄχλο πού παραμέριζε βιαστικά, ὁ νέος μέ τὴν πολεμική ἔξάρτυση, τόσο παράταιρος ἀνάμεσα στὸ φτωχοντυμένο πλῆθος, στάθηκε νά κοιτάξει, μέ περιέργεια. Οἱ στρατιῶτες προπορεύονταν σέ δυό στοίχους, κρατώντας τὰ κοντάρια τους κατεβασμένα, φράγμα μακρύ. Στὸν πλακόστρωτο δρόμο, τὸν κλεισμένο ζερβόδεξα, ἀπό πελεκητούς βράχους ἔνα μπόι ψηλούς, τὰ βήματα κι οἱ ἀρματωσιές κροτάλιζαν σάν χείμαρρος ἀπό μπακίρι. Πίσω, στήν ἀγκωνή τοῦ δρόμου πού φιδολύγιζε κατηφορίζοντας, ἡ συνοδεία πρόβαλε λάμποντας ἀπό μάλαμα, ἀσήμι καὶ μετάξι.

Ποτέ τον ὡς τώρα ὁ ξένος δέν εἶχε τύχει σέ τέτοιο θέαμα. Ἡ φορεσιά του τόν ἔδειχνε ἀρχοντόπουλο, δμως οἱ τρόποι κι ἡ θωριά του εἴχανε κάτι τό ἀγριωπό κι ἀτίθασο. Ἐπαψε νά σκουντάει τοὺς διπλανούς του, δρθώθηκε στά νύχια καὶ κοίταξε.

Πέρασε πρῶτος ὁ στρατηγός, ντυμένος σέ σκαραμάγκι* ὁλομέταξο, ὕφασμα πού κυλοῦσε ύγρο πάνω στὸ νευρωμένο κορμί του κι ἔριχνε ἀντιφεγγίες φιλντισένιες. Οἱ χαμηλόφωνες κουβέντες τοῦ ὄχλου κυλοῦσαν ζευγαρώτα μέ τὴ διαδρομή του, μελισσολόι βουερό. Οἱ ἄλλοι ὁφικιάλιοι ἔρχονταν τό κατόπι, κι αὐτούς τό πλήθος τούς ὀνομάτιζε ἔναν ἔνα. Ὁ πρωινός ἥλιος

πιτσίλιζε μέ λαμπαδιάσματα φευγαλέα τό βαρύτιμο ρυάκι. Τό ξένο άρχοντόπουλο ἔσκυψε στό διπλανό του καί ρώτησε:

— Ποιός εἶναι ὁ Σγουρομάλλης;

‘Ο ἄνθρωπος τόν κοίταξε ἀπορημένος.

— Ο ἄρχοντας Σγουρομάλλης; Ἡ ἐνδοξότητά του πέρασε. Νά, ἐκεῖ κοντά στήν Κεφαλή πηγαίνει...

‘Ακολούθησε μέ τά μάτια τή διεύθυνση τοῦ χεριοῦ κι εἶδε, ψηλότερα ἀπό τ’ ἄλλα τά κεφάλια, ἔναν ἄντρα πού πορευόταν ἀργοπερπάτητος. Φοροῦσε κωνικό σκιάδι* βυσσινί, καί τά μαλλιά του, πηχτά, κορακάτα, στρουφίζανε γυαλίζοντας πάνω στόν ἄσπρο σβέρκο. Χίμηξε τό παιδάριο ἀνάμεσα στό πλῆθος, ἄνοιξε δρόμο μέ τούς ἀγκῶνες, πάλεψε, καί τέλος ἔφτασε στό ὕψος τοῦ ἄρχοντα, πάνω πού ὁ στρατηγός κι οἱ πρῶτοι τῆς ἀκολουθίας μπαίνανε στήν ἐκκλησιά. Ἡ σκοτεινή πύλη χώνευε τά χρώματα, τά μέταλλα, τίς φωτιές ἀπό τά πετράδια. Μαζί κατάπιε καί τόν πρωτοστράτορα. Παρασυρμένος ἀπό τήν δρμή του ὁ ξένος, ἥρθε νά πέσει πάνω στό ζυγό τῆς φρουρᾶς. ‘Εσπρωξε δύο στρατιώτες, πάσχισε νά περάσει. Ἀμίλητοι ἐκεῖνοι, ζυγώσανε τό ἔνα μέ τ’ ἄλλο τά θωρακισμένα κορμιά τους, καί τόν ξαποστείλανε πίσω.

— Αφῆστε με... ἀφῆστε με! ἔκανε λαχανιασμένος, χτυπώντας μέ τίς παλάμες τά φοιλιδωτά* λωρίκια* τους.

— Πίσω!

‘Αρπάχτηκε ἀπό τά τουφία* τοῦ στρατιώτη καί τόν χτύπησε μέ τό γόνατο στά νεφρά. Τό πλῆθος πού εἶχε παραμερίσει γιά μιά στιγμή ἀνήσυχο, βάλθηκε νά γελάει.

— Ποιός εἶν’ αὐτός ὁ παλαβός; ρωτάει ἔνας πένταρχος ζυγώντας ἀγριεμένος.

‘Η ἀκολουθία ὅλο καί καταχωνιαζόταν στή σκοτεινή πύλη. Κλείνοντας τήν παράταξη, οἱ ἀρχόντισσες ἀνεβαίνανε τώρα τά σκαλοπάτια, μέ σούσουρα ἀπό μεταξωτά. Ἀχνιστή, γλυκερή μυρωδιά ἀπό λιβάνι καί ζεστό κερί ξέφευγε, ἀνακλαδιζόταν στόν κρυστάλλινο ἀέρα τοῦ πρωινοῦ ἀπόβροχου.

— Χμ! εἶναι ὁ κακοκέφαλος ἐκεῖνος πού παρουσιάστηκε τά ξη-

μερώματα στό παλάτι σώνει καί καλά νά ίδει τήν Κεφαλή, παρατήρησε δέ πένταρχος κοιτάζοντας τόν ἀνήσυχο νέο. Τραβήξου πέρα, παλικάρι μου, καί κάθισε φρόνιμα, μή βάλω νά σέ μαστιγώσουν.

— Είναι ἀνάγκη νά ίδω τήν Κεφαλή ! φώναξε ό νέος παλεύοντας πάντα πίσω ἀπό τίς ράχες τῶν φρουρῶν. "Έχω νά τοῦ πᾶ κάτι βιαστικό καί σπουδαῖο!

— Κι ἐγώ τό καλό πού σου θέλω νά καθίσεις φρόνιμα. "Έχουμε στό παλάτι βούρδουλες ἵσια ἵσια στά μέτρα σου.

Γέλασαν οἱ κοντινοί πολίτες, γέλασαν κι οἱ στρατιώτες. Τό παιδάριο πρόβαλε τό πρόσωπό του ἀνάμεσα στοὺς ὄμοις πού τόν ἔσπρωχναν πίσω.

— Τότε ἀφῆστε με τουλάχιστο νά τό πᾶ στό θεῖο μου, ἔκανε.

— Καί δέν τό λέξ καί στόν παπού σου! Ἐμᾶς νά ξεφορτωθεῖς.

Φουντώσανε βροντερά τά γέλια. Ο νέος ἄναψε ἀπό ντροπή καί λύσσα.

— Στό θεῖο μου τόν Σγουρομάλλη ! φώναξε.

— "Ελα, ἔλα ! είσαι γιά τά σίδερα, τό βλέπω, ἔκανε ό πένταρχος.

Σπρώχτε τον πίσω, νά ξεμπερδεύσουμε.

Οἱ στρατιώτες γύρισαν κατά τό Σγουρό, τόν ἄρπαξαν ἀπό τίς μασχάλες. Τήν ἴδια ὅμως στιγμή, στριγκλέές γυναίκειες ξέσπασαν στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ δρόμου, ποδοβολητό ἀλόγου ἀκούστηκε σύνταχα νά ζυγώνει, τό πλήθος ἀναστατώθηκε, πισωπλάτισε, κι ἔνας καβαλάρης, πατώντας μέσα στό σωρό, ἤρθε νά πεζέψει μπροστά στά σκαλοπάτια.

"Ητανε τουρμάρχης.* Πήδηξε ἀπό τ' ἄλογο καί μπῆκε στήν ἐκκλησιά. Οἱ ἀξιωματικοί πού στέκονταν ἀπ' ἔξω, ζώσανε τήν πύλη κοιτάζοντας μέσα μέ περιέργεια· οἱ δυό στρατιώτες παράτησαν τό Σγουρό. Στό πλακόστρωτο τοῦ σολέα, ἀκούστηκε βιαστικό σούρσιμο ἀπό τά πόδια, ό κόσμιος παραμέρισε κι δλοι εἶδαν τό στρατηγό νά βγαίνει μέ βήματα μεγάλα, νά πηδάει στ' ἄλογο τοῦ τουρμάρχη καί νά ξαμοιλιέται τόν κατήφορο. Πέντ' ἔξι ἀξιωματικοί ἀνώτεροι, τόν ἀκολουθοῦσαν καλπάζοντας ἀπό κοντά.

Στήν ἀναταραχή τοῦ κόσμου, ἀνακατεύτηκαν τώρα σπαθοφόροι καὶ χωριάτες, λαϊκοί καὶ ἄρχοντες. Ἀπό τούς διφικιάλιους τῆς ἀκολουθίας λιγοστοί μείνανε στήν ἐκκλησιά, οἱ ἄλλοι πήρανε τὸν ἴδιο δρόμο μέ τήν Κεφαλήν. Μπροστά στά σκαλοπάτια γινόταν μιά μικρή σύναξη γύρω στό Σγουρό, πού χειρονομοῦσε καὶ φώναζε:

— Δέ σᾶς τό ὑεγα ἐγώ; Δέ σᾶς τό ὑεγα;...

‘Ο πένταρχος ἥρθε κοντά καὶ τὸν κοίταξε ἀπορημένος.

— Τί ξέρεις ἐσύ;

Οἱ τελευταῖοι ἄρχοντες βγαίγανε ἀπό τήν ἐκκλησιά κι ὁ κόσμος τούς ἔκανε τόπο. Ἀνάμεσά τους ἔνας ἄντρας ψηλός, μελαχρινός, ντυμένος μὲ χρυσοκόκκινο σκαραμάγκι, στάθηκε μιά στιγμή ἀτάραχος γιά νά φορέσει τό κλαπωτό του σκιάδι. Τά μάτια του, τά μαδρά καὶ γυαλιστερά, πού σεργιάνισαν μηχανικά τόν ὄχλο, εἴχανε μιάν ἀδιόρατη ἀχτίδα εἰρωνείας. Μαλλιά καὶ γένι μαδρά, λουσάτα, πλαισίωναν τ' ὡραῖο του πρόσωπο.

— ‘Ο ἄρχοντας Σγουρομάλλης! σφύριξε στ’ αὐτί τοῦ Νικηφόρου ὁ πένταρχος, σάν γιά νά τοῦ φανεῖ τώρα ἀρεστός.

‘Ο πρωτοστράτορας* τοῦ Μυτζηθρᾶ ὅρθωσε τό κεφάλι του καὶ κοίταξε πάλι τό συναγμένο πλῆθος. Τά μάτια του, πού στραφτάλιζαν ὑγρά καὶ μαδρά, δέ στέκονταν πουθενά, κυλοῦσαν ἀδιάφορα πάγω ἀπό τά κεφάλια. Τό χεῖλος του ἀνασηκώθηκε ξεσκεπάζοντας ἀσπρα μυγδαλωτά δόντια. Καί τό ἄφωνο τοῦτο χαμόγελο, ἔδωσε στό πρόσωπό του κάτι ἀπάνθρωπο [...] Σήκωσε τό δεξί του, πού κρατοῦσε μικρό σκῆπτρο μέ κόμπους ἀσημένιους, σύμβολο τῆς ἔξουσίας καὶ τοῦ τίτλου του, κι ἔγνεψε νά παραμερίσουν τόν ὄχλο γιά νά περάσει.

Μαζί μέ τούς ἄλλους κι ὁ Σγουρός βρέθηκε κολλημένος πάνω σέ μιά ξερολιθιά, ἀνήμπορος νά σαλέψει χέρι ἢ πόδι. Μέσα στό σύννεφο τῆς χλαλοής πού σηκώθηκε, ξεφωνητά, βογκητό, βουή τῆς ποδοπατημένης πλέμπας,* ὁ ἄρχοντας Σγουρομάλλης κατέβηκε ἀργά τά μαρμάρινα σκαλοπάτια, ἔστριψε τόν κατήφορο κι ἔφυγε ἀκολουθημένος ἀπό τέσσερους διφτήι-άλιους καὶ τρεῖς νεαρές ἀρχόντισσες.

“Οταν ό λαός μπόρεσε πάλι ν’ άπλωθεί καί νά ξανασάνει, ό πένταρχος σίμωσε τό Σγουρό.

— Ακολούθα τον, είπε δείχνοντας τήν άγκωνή του δρόμου, όπου είχε στρίψει ό πρωτοστράτορας. Πρόσεχε όμως!... Δέν είναι πάντα φρόνιμο νά τόν ζυγώνεις...

Τόν άκολούθησε. Στά πολυδαίδαλα στενορύμια είχε κιόλας χάσει τ’ άχνάρια του. Μιά δυό φορές τό μάτι του πρόλαβε τήν έπισημη συντροφιά που χανόταν, γοργή κι άερινη, σέ μιά στροφή του δρόμου. Οι κυράδες σηκώνανε στά δυό δάχτυλα τά μακριά τους τά φουστάνια καί, τεντώνοντας μπροστά τους ψηλόλιγνους λαιμούς, κακαρίζανε σάν πουλακίδες. Οι αντρες βαδίζανε σοβαροί κι άμιλητοι. Ό αρχοντας Σγουρομάλλης όμως προπορευόταν λίγο, κι ό Νικηφόρος, δίχως νά βλέπει τό πρόσωπό του, τό φανταξότανε νά έχει στά χείλη τό ίδιο έκεινο είρωνικό χαμόγελο.

Μάντεψε τήν κατεύθυνσή τους άπο τους διαβάτες που έβρισκε κάθε τόσο σταματημένους νά κοιτάζουν τή λαμπρή συντροφιά. Ό πρωτοστράτορας είχε άκολουθήσει διαφορετικό δρόμο άπο τήν Κεφαλή, δέν πήγαινε στό Διοικητήριο. «Σπίτι του πάει» είπε μέ τό νοῦ του ό Σγουρός. Κι άληθινά, σέ λίγο σταμάτησε κι αύτός μπροστά σ’ ένα μικρό άρχοντικό. Ήταν δίπατο, έρημικό, χτισμένο σέ πλαγιά ήμερη, μέ περιβόλι πίσωθέ του. Δυό κυπαρίσσια, ξεπερνώντας τήν κόκκινη σκεπή, σαΐτευαν τόν οὐρανό μέ χάρη. Στή θολωτή πύλη φύλαγε σκοπός.

Ρώτησε άν είναι τούτο τό σπίτι του πρωτοστράτορα.

— Αύτό είναι, άποκριθηκε άφού τόν κοίταξε πρώτα, ύποψια-σμένος, ό στρατιώτης.

— Ακολούθησα τήν ένδοξότητά του άπο τήν έκκλησιά, πρέπει νά τόν ίδω στή στιγμή.

— Δέ μπορεῖς.

— Είναι άνάγκη, μεγάλη άνάγκη!

— Δέ μπορεῖς, ξανάπε ό σκοπός ξερά καί συνέχισε τίς κανονικές του βόλτες μπροστά στήν πύλη.

“Αλλο πάλι έμπόδιο. Κάτι σάν μοιρολατρεία χαυνωτική, σάν

άποθάρυνση ἄγνωστη ἵσαμε τώρα στό φυσικό του, ἀρχιζε νά διανεύει* στήν ψυχή του νέου. Κοίταζε τό πήγαιν' ἔλα του σκοπού κι ἀναρωτιότανε μήπως στ' ἀλήθεια ἦταν γραφτό νά ξεκινήσει ἀπό τ' Ἀνάπλι καί νά κουβαληθεῖ στό Μυτζηθρά γιά νά μήν κατορθώσει τίποτα στά τελευταῖα. Εἶναι λοιπόν τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νά μιλήσει κανένας στούς ἄρχοντες τῆς Ρωμανίας; Ἡ σκέψη αὐτή τὸν ἔβαλε σ' ἀπορία ἐκνευριστική, του κέντριζε κιόλας τήν ἀγανάχτηση. Ἡ παρέμβαση του σκοπού ἥρθε πάνω στήν ὥρα:

— Τραβήξου πέρα!

Λές καί του 'δινε ἔνα χαστούκι νά βάναυση τούτη φωνή.
— Έγώ νά τραβηγχτῶ πέρα ἡ ἐσύ; ἔκανε τρέμοντας, πυροκόκκινος ἀπό τό κακό του.

— Ἐλα, ἔλα! τά χωρατά νά λείπουν...

Καί λέγοντας ὁ στρατιώτης, χαμήλωσε ἀπειλητικά τή λόγχη του.

Τότε τό παιδάριο ξέσπασε.

— Ποιοί εἴσαστε σεῖς, μωρέ, πού δλο λογχίζετε τόν κόσμο! Ποιοί εἴσαστε σεῖς πού τόν μαστιγώνετε, τόν ποδοπατάτε μέ τά φαριά σας; Ρωμιοί ἡ Μπαρμπερίνοι; Οἱ Φράγκοι ἀφεντάδες, ἐσεῖς ἀφεντάδες, δλοι οἱ σπαθιοφόροι τῆς πλάσης ἀφεντάδες, καί μονάχα ἡ πλέμπα σκλάβα, ὁ λαός τῶν Χριστιανῶν. Ἀνάθεμα!...

Οἱ σκηνές τῆς ἐκκλησίας, τό ποδοπάτημα του δχλου ἀπό τό στρατό, τά ἐμπόδια κι ἡ καταφρόνια πού ἔβρισκε σέ κάθε του βῆμα, του είχαν ἀνάψει ἀπό ὥρα τά αἵματα. Κι είχε ἔρθει ἐδῶ στό Μυτζηθρά ὁρμηνεμένος ἀπό τή βάγια* του πώς πάει νά πατήσει τέλος μιά γωνιά γῆς λεύτερης. Χρόνια ὀλάκερα κανάκιζε* κι ἀνάθρεφε τό γλυκό τοῦτο ὄνειρό του. Ἀρπαξε τό κοντάρι του στρατιώτη, τό τράβηξε ἀπότομα καί βρέθηκε πιασμένος μαζί του, δίχως νά καταλάβει πῶς, στά χέρια.

Τήν ἵδια στιγμή ἔνα γελάκι σκαστό, γυναίκειο, κατρακύλησε ἀπό πάνω. Σαστισμένος ὁ Σγουρός παράτησε τό σκοπό καί σήκωσε τά μάτια του. Στό πέτρινο ταβλάτο,* μιά νεαρή ἀρχόντισσα ἦταν σκυμμένη καί τόν κοίταζε. Ἀνασήκωσε τό κορμί της, κάτι

εἶπε πρός τά μέσα, κι ύστερα ἔσκυψε πάλι καὶ κοίταξε ξεκαρδί-
σμένη τό νεαρό ταραξία τοῦ δρόμου. Μέ το ἐλαφρό μαντίλι πού
κρεμόταν ἀπό τά δάχτυλά της, τοῦ ἔγνεψε.

— Τί θέλει τ' ὄρχοντόπουλο;

‘Ο Σγουρός ἔσιαξε τά ροῦχα του.

— Κυρά μου, λέει χαιρετώντας μ' ἀδέξια χάρη, κατά τή μόδα
τῶν Φράγκων, ζητῶ νά ίδω τό θεῖο μου.

— Ζήτησε νά ίδει τόν ἐνδοξότατο, ἐξήγησε κι ὁ σκοπός, κι
ἐπειδή τοῦ εἶπα...

‘Η ἀρχόντισσα σήκωσε προσταχτικά τό χέρι της, ὁ σκοπός
κόπηκε μέ τή μιλιά στό στόμα. “Ενα δυό ἀντρίκεια κεφάλια, πού
σκύψανε ἀπό τό ταβλάτο, κοιτάξανε κάτω αὐστηρά καὶ τραβή-
χτηκαν πάλι.

— Τό θεῖο σου εἶπες πώς ζητᾶς, ἀγόρι μου; ρώτησε ἡ νεαρή
κυρά καὶ τά σχιστά της μάτια ἔλαμψαν ἀπό πνιγμένο γέλιο.

— Ναί κυρά μου, τό θεῖο μου τόν πρωτοστράτορα!

Μιά φωνή ἀντρίκεια, βαριά, ἀκούστηκε ἀπό πάνω νά μαλώ-
νει χαμηλόφωνα τήν κυρά. “Ομως ἐκείνη γύρισε κατά μέσα,
ἀνοίξε τά χέρια της κι ἔκανε σκασμένη στά γέλια:

— Ἀφού εἶναι ὁ ἀνιψιός μας!...

“Ἐπειτα δ Σγουρός τήν ἔχασε ἀπό τά μάτια του.

Στάθηκε μέ τήν καρδιά ἀναφτερωμένη ἀπό ἐλπίδες νά προσ-
μένει. «‘Ο ἀνιψιός μας»... Λοιπόν ἡ ὅμορφη τούτη κυρά εἶναι
θειά του. Ἐπιτέλους νά κάτι πού τοῦ ἐρχόταν δεξιά, κάτι πού
μποροῦσε νά τοῦ βαλσαμώσει τίς ἀμέτρητες λαβωματίές τοῦ φι-
λοτίμου. “Ενας δοῦλος ἀνοίγει τή στιγμή τούτη τήν πόρτα τοῦ
δρόμου καὶ τόν καλεῖ νά ’ρθει κοντά. “Έχει σπανό, ψόφιο καὶ
κίτρινο μοῦτρο εύνούχου. Καθώς τό παιδάριο κάνει νά δρασκε-
λίσει τό κατώφλι, ἔνα κίτρινο, σταφιδιασμένο χέρι ἀκουμπάει
πάνω στό στῆθος του.

— ‘Η ἐνδοξότητά του, λέει ὁ εύνοοῦχος μέ ψιλή, οὐδέτερη φωνή,
δέν μπορεῖ νά σέ δεχτεῖ. “Έχει μεγάλη ἀπασχόληση τή στιγμή
τούτη, μέ τά σκυλιά του...

Σήκωσε τά μάτια σαστισμένος ὁ Σγουρός. Τόν κοροϊδεύανε;

“Ομως τά μάτια τοῦ δούλου τόν κοίταζαν μέ τή μελαγχολική σοβαρότητα πού ἔχουν οἱ ἡλίθιοι.

— Σύρε καὶ πές του πώς εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νά τόν ἰδῶ. Πές του ἀκόμα πώς είλματα συγγενής του, ἀνιψιός ἀπό τ' Ἀνάπλι. Νικηφόρος Σγουρός λέγομαι. Τ' ὄνομα τοῦτο κάτι θά τοῦ θυμίσει. ”Αντε, καὶ νά! δῶσ’ του καὶ τοῦτο δῶ, γιά νά βεβαιωθεῖ.

“Ἐβγαλε τό δαχτυλίδι ἀπό τό χέρι του, τό δαχτυλίδι πού τοῦ είχε ἄφησει ἡ μάνα του, καὶ τό ἔβαλε στή χούφτα τοῦ δούλου. ”Υστερα, καθώς ἐκεῖνος κοντοστεκόταν ἀναποφάσιστος, τράβηξε ἀπό τό περσίκι* του ἔνα δυό μιλιαρέσια,* τοῦ τά ἔδωσε.

— ”Αντε! κάνει σπρώχνοντάς τον νά βιαστεῖ.

‘Ο εὐνοῦχος μπῆκε πάλι μέσα καὶ ξανάκλεισε τήν πόρτα. «Τώρα πιά δέν μπορεῖ... Σάν ἰδεῖ τό δαχτυλίδι!» συλλογίστηκε ὁ Νικηφόρος «θά κατέβει μοναχός του στήν αὐλή νά μέ προϋπαντήσει. Θ’ ἀνοίξει τήν ἀγκαλιά του καὶ θά πεῖ: — ’Εσύ ’σαι λοιπόν δι γιός τής Ἐλένης Σγουροῦ, τῆς ἀλησμόνητης συγγένισσάς μας ἀπό τ' Ἀνάπλι!» Καὶ πάλι ἡ καρδιά του ἄρχισε νά χτυπάει, μέ τήν κρυφή λαχτάρα τούτης τῆς στιγμῆς, τῆς στιγμῆς, πού είχε μάθει ἀπό μικρός νά τήν προσμένει, καὶ πού θ’ ἀνοιγε καινούριους δρόμους, ἀνυποψίαστους ἵσαμε τώρα, στή ζωή του. «Ποιός ξέρει!... ἴσως μέ πάρει κοντά του, νά μένω σάν γιός του ἢ ἀδερφός μέσα στό σπίτι του. ”Ισως μέ παρουσιάσει στήν Κεφαλή καὶ μέ κάνει κι ἐμένα ὀφικιαλίο. Θά πάω στή Βασιλεύουσα καὶ θά μέ γνωρίσει ὁ βασιλέας. Θά τοῦ φιλήσω τό πόδι, μέσα στό χρυσοτρίκλινο,* κι αὐτός θά πεῖ: «Πάρτε τό Νικηφόρο τό Σγουρό, ἐσεῖς πατρίκιοι, καὶ φορέστε του τό σκαραμάγκι πού ἀρμόζει στ' ὀφίκιο πού τοῦ δῶσα καὶ στό μεγάλο του τό γένος».

Τόν ξύπνησε τό τρίξιμο τῆς πόρτας πού ξανάνοιγε, καὶ μ' ἀπορία βαθιά είδε τό μοῦτρο τοῦ δούλου νά προβαίνει μέσ' ἀπό τό φτενό ἀνοιγμα.

— ‘Ο μεγαλότατος ἀφέντης λυπᾶται κατάκαρδα, λέει, πού δέ θά μπορέσει νά σέ δεχτεῖ. Σοῦ δίνει τήν εὐκή του νά πᾶς στό καλό, λέει, κι ἄν τόν ἀγαπᾶς σάν θεῖο σου, νά μήν ξαναφανεῖς στήν πόρτα του, λέει, γιατί τότε κι αὐτός θά ξεχάσει πώς εἶναι θεῖος

σου καί θά σοῦ φερθεῖ, λέει, καθώς δέν ταιριάζει σ' ἀνιψιό του...

Προτοῦ προλάβει νά συνέρθει τό παιδάριο, ή πόρτα εἶχε κλειστεῖ στά μοῦτρα του, κι ό σκοπός στεκότανε μπροστά της μέ μάτι σκοτεινό κι ἀποφασισμένο.

"Ομως δέν ἡταν γραφτό νά δοκιμάσει ό Νικηφόρος ό Σγουρός σήμερα τούτη μονάχα τήν ἄσχημη ἔκπληξη. Καθώς σήκωνε τά μάτια του, πού λίγο ἀκόμα καί θά βούρκωναν, βλέπει πέρα, στήν ἀγκωνή τοῦ δρόμου, νά ξεμπουκάρει ἐνα μπουλούκι στρατιῶτες. Κρατοῦσαν τίς λόγχες τους δρθές, ἀστραφτερές πάνω στά μακριά κοντάρια. Μπροστά τους πήγαινε ἔνας καλόγερος. Κι ό καλόγερος εἶχε τεντωμένο τό χέρι κι ἔδειχνε αὐτόν.

‘Η σπείρα* —καμιά δεκαριά ὅπλίτες κι ἔνας δέκαρχος— κοντοστάθηκε μιά στιγμή κοιτάζοντας τό παιδάριο.

“Υστερα, ὅλοι μαζί οἱ ἀρματωμένοι, χιμᾶνε ἀφήνοντας πίσω τόν καλόγερο, πού καταχωνιάστηκε στή σκιά ἀνάμεσα στίς ἀρματωσιές, καὶ ζώνουν τόν ἀνιψιό τοῦ πρωτοστράτορα.

— Τοῦτος εἰναι; ρωτάει ό δέκαρχος ἀκουμπώντας τό δάχτυλο στό στῆθος τοῦ παιδάριου, καὶ γυρίζοντας τό κεφάλι του κατά τόν καλόγερο.

— Αὐτός!

Τόν ἄρταξαν ἀπό τά μπράτσα, καὶ κάποιος τοῦ τράβηξε ἀπό τό θηκάρι τό σπαθί του. Σαστισμένος ἐκεῖνος, στεκότανε καί τούς κοίταζε· ή σκέψη του ἦτανε θολή ἀπό τ' ἀπανωτά χτυπήματα τής μοίρας.

— Εμπρός, πάρτε τον! πρόσταξε ό δέκαρχος καὶ τράβηξε πρῶτος μπροστά.

Οἱ στρατιῶτες τόν ἄδραξαν. Μέσα στήν κλαγγή τῶν ὅπλων, ἄρχισε νά βαδίζει κι αὐτός ἀσύνεδα, σάν ἀφιονισμένος. Μονάχα μιά στιγμή θυμήθηκε νά γυρίσει πίσω τό κεφάλι του καὶ τότε, στήν ἀπόσκια πλευρά τοῦ δρόμου, εἶδε ζαρωμένο τόν καλόγερο νά τόν παρακολουθεῖ μέ τό μάτι.

Τόν ἀναγνώρισε. Ἡταν ἔνας ἀπό τούς τρεῖς ἐκείνους πού, χτές τή νύχτα, εἶχανε πλαγιάσει δίπλα του, στό καπηλειό...

(Από τό Ιστορικό μυθιστόρημα Ἡ Πριγκιπέσσα Υζαμπά)

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

‘Ο πρῶτος ταξιδιώτης

— Μέρ χαμπάρ!¹

— Μέρ χαμπάρ!

Ήταν ἔνας ἄνθρωπος ἵσαμε σαράντα πέντε χρονῶ. Κοντόσωμος, φτωχικά ντυμένος, μὲ τά βρακιά πού φοροῦνε οἱ τσιτμῆδες καμήλιέρηδες. Τά μαλλιά του καὶ τά γένια του ἦταν ψαρά καὶ σκεπάζανε πυκνά τό κεφάλι καὶ τό πρόσωπο. “Ομως φᾶς ἦταν στό πρόσωπο αὐτό: ἔσταζε, ἐλαμπε ἡμερο ἀπ’ τά καστανά μάτια του. Τόν λέγαν Ἄλή. Στό φαράγγι* πού εἶναι πίσω ἀπ’ τά Κιμιντένια, ἀλάργα* ἵσαμε τρεῖς μέρες δρόμο, ἐκεῖ εἶναι ἡ πατρίδα του. Ἐκεῖ ζοῦνε οἱ τσιτμῆδες, ἀπλοί κι ἀγαθοί ἄνθρωποι, πού ποτές δέν πειράζανε κανένα. Εἶναι φυλή Μουσουλμάνοι, πιστεύουνε στόν Μωχαμέτ, ὅμως πιστεύουνε καὶ στούς ἀγίους τῶν Χριστιανῶν, προπάντων στόν ‘Αι-Γιώργη τόν καβαλάρη. Λένε: «‘Ο ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατος στή γῆ δῶ κάτου. Οἱ ἀγιοι τῶν Χριστιανῶν ζοῦν ψηλά, κεῖ πού μένει κι ὁ Προφήτης. Δέν μπορεῖ, θά ’χουνε κι αὐτοί πολλή δύναμη. Καλό εἶναι ἔνας φτωχός τσιτμής νά τά ’χει καλά μ’ δλούς ὅσοι μένουνε στόν οὐρανό».

Οἱ πιό πολλοί τσιτμῆδες ζοῦνε ὁδηγώντας καραβάνια καμῆλες, δικά τους ἡ ξένα. Κατεβάζουν τά γεννήματα ἀπ’ τά Κοζάκια στά παράλια, αὐτοί καβάλα στά γαιδούρια τους, πίσω οἱ ντεβέδες* κι οἱ καμήλες. Κάθε καμήλα ἔχει τό κουδούνι της, τό κάθε

1. Τούρκικος χαιρετισμός.

κουδούνι εἶχε τό δικό του ἥχο. Οἱ τσιτμῆδες καμηλιέρηδες ὁργώνουν ἀργά τό δρόμο, δέν κοιτάνε πίσω, πάντα κοιτάνε χαμηλά: τή γῇ πού σπιθίζει ἀπ' τόν ἥλιο, τ' αὐτιά τοῦ γαιδουριοῦ πού πότε πότε σαλεύουν. "Ολα εἰναι ἴδια, ἀπαράλλαχτα ἴδια. Τό ζό κάτω ἀπ' τά σκέλια τους δίνει μονότονη κίνηση στό κορμί τους, στό κεφάλι τους —πότε μπρός, πότε πίσω. Τό μυαλό καὶ τό κορμί συνηθίζουντε τήν κίνηση, πού μέ τόν καιρό γίνεται ἀναγκαία καθώς ὁ ἀγέρας καὶ τό φῶς: ναρκώνει τόν ἄνθρωπο, τίποτα πιά δέν ἐπιθυμεῖ καὶ τίποτα δέ ζηλεύει —εἴτε εἰναι ἡ ζωή. Πίσω του παίζουν οἱ ἥχοι, ἔξι, ἑφτά, δχτώ φωνές —αὐτές εἰναι ὅλες οἱ φωνές τοῦ κόσμου. "Ο πρώτος ἥχος ἀπ' τήν πρώτη καμήλα —τό κουδούνι πού κρέμεται ἀπ' τό σαμάρι της— ψιλός, νεανικός ἥχος, λέει πάντα:

Ἐβλεντιρελίμ... Ἐβλεντιρελίμ...
Ἐβλεντιρελίμ... Ἐβλεντιρελίμ...

‘Ο δεύτερος ἥχος ἀπ' τή δεύτερη καμήλα, πιό βαρύς, λέει:

Νερντέν μπουλαλούμ... Νερντέν μπουλαλούμ...
Νερντέν μπουλαλούμ... Νερντέν μπουλαλούμ...

Κι ὁ τρίτος ἥχος, αὐστηρός, ἀργός, δένει τούς πρώτους καὶ ἀποκρίνεται μέ όσφαλεια:

Σουρντάν... μπουρντάν...
Σουρντάν... μπουρντάν...

Τίποτα δέν μπορεῖ νά ταράξει τήν αὐστηρή πειθαρχία αὐτῶν τῶν ἥχων. Ἐπιβεβαιώνουν τήν καλή τάξη, τή συμφωνία τοῦ κόσμου. Τούς ἀκούει νά πορεύονται πίσω του ὁ τσιτμῆς, καὶ είναι ἡσυχος πώς ὅλα πᾶνε καλά στή γῇ. Μπορεῖ νά τύχει μιά στιγμή —μιά ἐλάχιστη στιγμή— νά λειψει ἔνας ἥχος. Ἡ ἀρμονία πάσχει μονομιᾶς, κι ὁ τσιτμῆς καταλαβαίνει πώς κάτι χάλασε στήν τάξη τοῦ κόσμου. Τότε μονάχα παίρνει τό πρόσωπό του ἀνήσυχη ἔκφραση καὶ γυρίζει πίσω του νά δεῖ. Σταματᾶ,

κατεβαίνει ἀπ' τό γαιδούρι του, πάει καί ξαναδένει στό καραβάνι τήν καμήλα πού ἔκοψε τό σκοινί. Καί ή συμφωνία ξαναρχίζει.

Οἱ ζευγάδες* τοῦ ὑποστατικοῦ,* μαξεμένοι γύρω στόν Ἀλή, τόν παρακολουθοῦντε πού τυλίγει τό ἔνα τσιγάρο πάνω στ' ἄλλο, σιωπηλός.

— Ἀλή, ποῦ εἶναι τό καραβάνι σου;

— Δέν ἔχω καραβάνι. Ἡρθα μοναχά μέ μιά καμήλα.

— Μοναχά μέ μιά καμήλα! Δέ δουλεύεις σέ καραβάνια;

— Οχι, δέ δουλεύω πιά σέ καραβάνια.

— Καί ποῦ πᾶς;

Τό φῶς στά μάτια τοῦ Ἀλή τρέμει ἀνήσυχο, σάν ἀπορία παιδιοῦ.

— Γυρεύω τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι...

Καί πρίν οἱ ζευγάδες προφτάξουν νά ποῦν τίποτα:

— Μπάς καί τό εἰδατε σέ κανένα καραβάνι; Μπάς καί τό εἰδατε πουθενά;... λέει ή φωνή τοῦ Ἀλή καί τρέμει ἀπ' τή συγκίνηση. Εἶναι ἔνα μικρό καμήλι, ἵσαμε ἐνός χρονοῦ. Οἱ τρίχες στό κούτελο καί στό κεφάλι του εἶναι ἄσπρες...

Ποῦ ξανακούστηκε καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι; Οἱ ζευγάδες γελοῦν δυνατά, σποῦν στά χάχανα καί κοιτάνε τόν Ἀλή περιπατητικά:

— Ἀλήθεια, ἔ; Τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι; Τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι! Πολύ θά ταξιδέψεις ἀκόμα στήν Ἀνατολή γιά νά τό βρεῖς, Ἀλή! Πολύ θά ταξιδέψεις!

‘Ο Ἀλής βάζει δύναμη γιά νά βαστάξει τήν ταραχή τῆς καρδιᾶς του, νά κρατήσει τούς χτύπους της, καί συμμαζώνεται στή θέση του σάν πληγωμένο ζό.

— Μή μέ περιγελάτε... τούς λέει ταπεινά, κι ή φωνή του εἶναι ζεστή καί τρέμει. Εἶχα μιά φορά ἔνα καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι. Τό ἄφησα καί χάθηκε ἀπ' τά χέρια μου, μά πιά δέν μπορῶ νά κάμω χωρίς αὐτό. Γυρίζω μπάς καί τό ξαναβρῶ. Μή μέ περιγελάτε...

Σιγά σιγά οἱ ἄνθρωποι μερεύουν κάτω ἀπ' τό πυκνό στρῶμα τή λύπη, πού χύνει ή μορφή τοῦ Ἀλή. Τά χάχανα σβήνουν κι

ὅλα τά μάτια μαζεύουνται στό ίδιο σημεῖο, γιά νά ξεχωρίσουν μέσ' ἀπ' τόν καπνό πού γεμίζει τήν ἀτμόσφαιρα, νά πλησιάσουν τό πάθος πού κυνηγᾶ ἔνα καμήλι μέ ασπρο κεφάλι, τό καμήλι μέ τό ἀσπρο κεφάλι, στούς δρόμους τῆς Ἀνατολῆς.

‘Ο Ἀλής ἀπό μικρό παιδί δούλευε στά καραβάνια. “Οταν ἄρχισε νά καταλαβαίνει τή ζωή, οί ἥχοι τῶν κουδουνιῶν πού ἔρχονταν ἀπ' τούς προγόνους του, ζυμωμένοι στό αἷμα του, ξυπνήσαν.

«Πάρε με μέ τίς καμῆλες, πατέρα!»

«Ἐλα! Ἀπό αὔριο θά ῥχεσαι μέ τίς καμῆλες.»

‘Απ' τήν ἄλλη μέρα, καβαλικεύοντας τά πισινά τοῦ γαϊδουριοῦ, δι μικρός Ἀλής ἄρχισε νά πορεύεται τό δρόμο τῆς Ἀνατολῆς. Δέν ἦταν δικές τους οί καμῆλες. Ποτές δι πατέρας του δέν είχε δικές του καμῆλες. Δούλευε γιά ἄλλον ἀφέντη. Καί σάν πέθανε, δέν ἄφησε στό γιό του τίποτα, πάρεξ τό δεσμό μέ τούς ἥχους.

‘Ο Ἀλής δέν πρόκοψε πιό πολύ ἀπ' τόν πατέρα του. Σάν μεγάλωσε, ἄρχισε κι αὐτός νά δουλεύει σέ ξένες καμῆλες. Μά δταν ἥρθε δι καιρός πού οἱ ἄνθρωποι παντρεύονται, μπόρεσε νά βρεῖ καί νά πάρει δική του μιά γυναίκα.

Τήν ἄλλη μέρα πού παντρευτήκαν, ὅταν δι Ἀλής ξεκινοῦσε μέ τό καραβάνι του, ή γυναίκα του βγῆκε ἀπ' τό καλύβι τους νά τόν ξεπροβούσει καί τοῦ εἰπε:

«Σ' ἐννιά μῆνες θά χουμε παιδί. Κοίταξε νά κάμεις δικές σου καμῆλες, γιατί θά χουμε νά θρέψουμε ἔνα στόμα ἀκόμα.»

‘Ο Ἀλής αὐτά ἀκούγοντας ἔγινε σοβαρός κι ἄρχισε νά κάνει οἰκονομίες. Ταξιδεύοντας στό δρόμο τῆς Ἀνατολῆς ἔτρωγε σκέτο ψωμί, δέν ξενυχτοῦσε σέ χάνια. Ἐβαλε ἔτσι λίγα γρόσα στήν ἄκρη.

“Ομως σάν ἥρθαν οἱ ἐννιά μῆνες, παιδί δέν τούς ἥρθε.

«Καλά. Θά χουμε τόν ἄλλο χρόνο» εἰπε ή γυναίκα. «Ἐσύ νά κάνεις τίς οἰκονομίες σου.»

Αὐτό βάσταξε πολλά χρόνια. ‘Ο Ἀλής ἔκανε τίς οἰκονομίες του, κι ή γυναίκα του δέν τοῦ ἔκανε παιδιά, ἐπειδή ἦταν στείρα.*

“Οταν τέλος βεβαιωθήκανε πώς δέ θά τους ἔρθει παιδί, ή γυναίκα είπε:

«Γιά μέτρησε, ’Αλή, τό θησαυρό πού μάζεψες ἵσαμε τώρα. Μπορούμε ν’ ἀγοράσουμε μιά δική μας καμήλα γιά τά γεράματά μας;»

‘Ο ’Αλής ξαγρύπνησε κεῖνο τό βράδυ, καὶ σάν ἔβγαινε ὁ ἥλιος εἶχε μετρήσει τό θησαυρό του. “Οχι, δέν ἔφτανε γιά ν’ ἀγοράσουν μιά καμήλα. Μισή καμήλα μονάχα θά μπορούσαν ν’ ἀγοράσουν.

Τότες καθίσανε, ὁ ’Αλής κι ἡ γυναίκα του, ἄλλη μιά νύχτα καὶ ξαγρύπνησαν, μπάς καὶ βροῦνε μέν τί τρόπο ν’ ἀγοράσουνε μισή καμήλα. “Οταν βγῆκε πάλι ὁ ἥλιος, τό εἶχαν βρεῖ κι εἶχαν συμφωνήσει τί νά κάμουν.

Ζοῦσε κεῖνον τόν καιρό κι ἔνας ἄλλος, δεύτερος ’Αλής, πατριώτης τους, πού δούλευε σέ ξένα καραβάνια στά μέρη τοῦ Κάζ-Νταγ, πολύ μακριά ἀπ’ τήν πατρίδα τους. Πολύ σπάνια αὐτός ὁ ἄλλος ὁ ’Αλής ἐρχόταν στό φαράγγι τῶν τσιτμήδων, σάν τύχαινε ἡ δουλειά νά τόν φέρει κατά τά μέρη ἐκεῖνα. Αὐτές τίς μέρες βρισκόταν στό χωριό.

Πάει ὁ πρῶτος ’Αλής καὶ τόν βρίσκει.

«΄Αλή» τοῦ λέι. «Τόσα χρόνια δουλεύεις κι ἐσύ σέ ξένα καραβάνια, καὶ δική σου μήτε μιά καμήλα δέν ἀπόταξες. Δέ θά τό θελες νά εἶχες;»

‘Ο δεύτερος ’Αλής ἀποκρίνεται:

«Θά τό θελα πολύ. Μά δέν ἔχω τόν πλοῦτο πού χρειάζεται νά πάρω μιά δική μου καμήλα.»

‘Ο πρῶτος ’Αλής:

–Ξέρεις πόσον πλοῦτο ἔχεις;»

«Ξέρω.»

«Γιά πόσο φτάνει;»

«Φτάνει γιά μισή καμήλα.»

«Κι ἐγώ ἔχω πλοῦτο γιά μισή καμήλα. Δέ βάζουμε μαζί τά γρόσα μας ν’ ἀγοράσουμε μιά καμήλα συντροφική;»

Μιλήσανε πολύ καὶ συμφωνήσαν. ’Αγοράσανε μιά καμήλα

καί τή βάλανε νά δουλεύει μέ τό καραβάνι τοῦ Ἀλῆ. Ὁ δεύτερος Ἀλῆς ἔφυγε ύστερα γιά τά μέρη τοῦ Κάζ-Νταγ. Κάθε φορά πού θά γύριζε, θά κάνανε λογαριασμό τό τί ἔβγαλε ἡ καμήλα μέ τή δουλειά της καί θά μοιράζονταν τά κέρδη.

Ο Ἀλῆς, τότε, κρέμασε ἔνα καινούριο κουδούνι στό λαιμό τῆς καμήλας τους, τήν ἔδεσε πρώτη στή σειρά πίσω ἀπ' τό γαϊδούρι του, καί βγήκε στό μεγάλο δρόμο μέ τό καραβάνι του. Ἡταν πολύ περήφανος καί πολύ σίγουρος γιά τό μέλλον τοῦ κόσμου, καί κάθε τόσο γύριζε πίσω νά βεβαιωθεῖ πώς ἡ καμήλα του τόν ἀκολουθᾶ, πώς ὑπάρχει.

Ἐτσι πέρασε ἔνας χρόνος, ὅταν κάτι σημαντικό ἔγινε. Ἡ συντροφική καμήλα γέννησε ἔνα καμηλάκι. Ὁ Ἀλῆς πολλές φορές εἶδε τίς ξένες καμῆλες νά γεννοῦν. Ὁμως τώρα μέ τή δική του ταράχτηκε πολύ.

«Για κοίτα!» είπε στή γυναίκα του «έχουμε τώρα καί μωρό...»

Κοίταξαν. Κι αὐτό πού εἶδαν τάραξε τήν καρδιά τους σάν βίαιος ἄνεμος. Κάτι ἀπίστευτο καί μοναδικό ἦταν στό μικρό καμηλάκι: τό πετσί καί οἱ τρίχες στό κεφάλι του δέν είχαν χρῶμα καφετί, καθώς οἱ ἄλλες καμῆλες. Ἡταν ἄσπρες. Ἡταν ἔνα καμηλάκι μέ ἄσπρο κεφάλι: τό μοναδικό καμηλάκι μέ ἄσπρο κεφάλι πού ἔγινε σ' ὅλη τήν Ἀνατολή.

Τό νέο πῆρε κι ἔδωσε στό χωριό τῶν τσιτμήδων, στά γειτονικά χωριά πού ἤταν μέσι στό φαράγγι, σ' ὅλους ὅσοι ταξιδεῦναν τό μεγάλο δρόμο πού πάει στά παράλια. «Ολοι τρέχανε νά δοῦν τό θαυμαστό ἄσπρο καμήλι, κι ὅλοι μακάριζαν τόν Ἀλή.

Κι ὁ Ἀλῆς πιά ζοῦσε σέ ἀληθινή εύτυχία. Ἀγάπησε πολύ τό νέο ζό, ὅπως τίποτα ἄλλο δέν είχε ἀγαπήσει ἵσαμε τότε στή γῆ. Τό μεγάλωνε μέ στοργή καί μέ τρυφερότητα, τοῦ ἔβγαζε ὀνόματα δανεισμένα ἀπ' τόν οὐρανό καί τή φύση —ὸνόματα δέντρων καί καρπῶν—, τοῦ ἔδινε ὅχι μονάχα τό χαμούρι* πού τρώνε οἱ ἄλλες καμῆλες, τοῦ ἔδινε σταφύλια καί ζάχαρη καί ἄλλα πολλά.

Τέλος, ἀγόρασε ἔνα καινούριο κουδούνι, τό δεύτερο μέ χάντρες γαλάζιες καί κόκκινες, καί τό πέρασε στό λαιμό τοῦ μικροῦ ζοῦ.

“Οταν κι αυτό ξεγίνε, τό πήρε μαζί του στό πρώτο ταξίδι του γιά τά παράλια. Τό καμηλάκι πήγαινε πάντα πλάι στή μάνα του, κι ό ‘Αλης όλο γύριζε και τό κοίταξε. “Ομως κουράστηκε νά γυρίζει, δέν τό είχε συνηθίσει. ‘Ο μεγάλος ήλιος ἔκαιγε πολύ ἀπό πάνω του, ό ‘Αλης ἔκλεισε τά μάτια. ‘Ο δρόμος ἦταν ἔρημος, τίποτα δέν ἀκουγόταν· γι’ αὐτό μές στόν παρθένο χῶρο ύψωνόταν καθαρή σάν προσευχή ή νέα συμφωνία. Μές στούς παλιούς γνώριμους ἥχους, αὐτούς τούς πίσω ἥχους πού ἀκολούθησαν τόν ‘Αλή σ’ δλα τά χρόνια τῆς ζωῆς του ὡς σήμερα, ἀνακατευόταν τώρα ό νέος ἥχος, ἀνατάραξε τήν παλιά ἄρμονία, ἔσβηνε τούς ἄλλους τόνους κι ἔμενε αὐτός, ό νέος, μόνος. Τί καλά πού ἦταν! Τί καλά πού είναι νά πορεύεσαι στό δρόμο τῆς ‘Ανατολῆς και πίσω σου νά μήν είναι ἔρημος, νά μήν είναι μοναχά ξένες φωνές, νά ’ναι καί μιά δική σου, νά ’ναι δλα τά χρόνια πού κουράστηκες καί υπόφερες καμωμένα ἥχος, στό λαιμό ἐνός μικροῦ καμηλοῦ μέ ασπρο κεφάλι...”

‘Ο ‘Αλης ἦταν εύτυχισμένος καί γαλήνιος. ‘Η ζωή πιά είχε νόημα καί σημασία.

Μά τό νέο ἔφταξε ἵσαμε τά μακρινά μέρη τοῦ Κάζ-Νταγ, ὅπου δούλευε ό δεύτερος ‘Αλης. Ξεκινᾶ αὐτός κι ἔρχεται στό χωριό τῶν τσιτήδων.

«“Ωρα καλή, σύντροφε!» λέει στόν ‘Αλή. «Τί νέα;»

«“Έχουμε καλά νέα, σύντροφε. ‘Η καμήλα μας γέννησε, κι ἔχουμε τώρα κι ἔνα μικρό καμήλι.»

«Γιά νά τό δᾶ!»

Τό εἰδε, ἀλλά ἔκαμε πώς δέν πρόσεξε κάν τό ασπρο κεφάλι.

Λέει ό ‘Αλης τοῦ Κάζ-Νταγ:

«“Λοιπόν, σύντροφε! Τώρα πού ἔχουμε δυό ζωντανά, θέλω νά χωρίσουμε τή συντροφιά μας. ‘Εσύ θά πάρεις τό ἔνα, ἐγώ τό ἄλλο. “Οποιο θέλεις, διάλεξε».»

‘Ετούτος ό ‘Αλης, μέ τό νά ξεχει ταξιδέψει σέ μέρη μακρινά, είχε γίνει σοφός καί πονηρός. Σκεφτόταν: «‘Ο σύντροφός μου θά κρατήσει τή μεγάλη καμήλα. Δέ γίνεται! ‘Από μισή πού ἥτεν δική του, θά τήν όριζει όλάκερη. “Ετσι ἐγώ θά πάρω τό καμήλι

μέ τό ἄσπρο κεφάλι, θά τό ταξιδέψω στό Κάζ-Νταγ και θά τό πουλήσω, στό δρόμο, στούς ἀρκουδιάρηδες, πού ἔχουνε μαϊμούδες κι ἀρκοῦδες, και μαζεύουνε γρόσα ἀπ' τόν κόσμο δείχνοντάς τες. Θά βγάλω ἔτσι πιό πολλά ἀπ' δ, τι κάνει μιά μεγάλη καμήλα».

‘Ο πρῶτος Ἀλής κάθισε πάλι ὅλη τή νύχτα μέ τή γυναίκα του και ἔαγρυπνήσαν γιά νά βροῦνε τό τί ἔπρεπε νά κάμουνε.

‘Η γυναίκα ἔλεγε:

«Φῶς φανερό, Ἀλή! πρέπει νά κρατήσεις τή μεγάλη καμήλα. Ποῦ θά ξαναβροῦμε τέτοια τύχη, νά χουμε μιά μεγάλη καμήλα δική μας!»

‘Ο Ἀλής ὑπόφερνε, δέν μποροῦσε νά τό φανταστεῖ πώς θ' ἀποχωριζόταν τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι.

«Μπάς και δέ θά μεγαλώσει κι αὐτό;» ἔλεγε. «Ας τό κρατήσουμε, νά τό μεγαλώσουμε!»

«Τί μοῦ λές νά τό κρατήσουμε!» φώναζε ή γυναίκα του. «Και στό μεταξύ τί θά μᾶς δίνει; Κι ἂν στό μεταξύ ψιφήσει;»

Τέλος, δι πραχτικός νοῦς τῆς γυναίκας στάθηκε πιό δυνατός ἀπ' τήν τρυφερότητα τοῦ Ἀλή, πιό δυνατός ἀπ' τήν ἀδύναμη θέλησή του.

Τ' ἄλλο πρωί, μέ μάτια θολά ἀπ' τήν ἀγρύπνια και τήν πίκρα, δι Ἀλής ἀποχαιρέτησε τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι. Στάθηκε ὀλόρθος και κοίταζε τό δράμα πού ἔφευγε μέ γρήγορο πηδηχτό βάδισμα ζαρκαδιοῦ ἵσαμε πού χάθηκε ἀπ' τά μάτια του. Τότε δι Ἀλής κατάλαβε σάν κάτι νά τοῦ τραβοῦν ἀπ' τήν καρδιά του, κι ὅλα γύρω του νά 'ναι ἔρημα, ἐπειδή πιά δέ θά χε σύντροφο τοῦ μεγάλου δρόμου, ἐπειδή ή τρυφερότητα πού ἥρθε τόσο ἀργά κι ἔπρεπε νά ξοδευτεῖ πιά δέ θά εἶχε τρόπο.

“Εγινε βαρύς κι ἀμίλητος. Δέν εἶχε ὅρεξη νά φάει κι ἀδυνάτιζε κάθε μέρα. Πίσω του, ἐνώ ὅδευε μέ τό καραβάνι του, πάντα τόν ἀκολουθοῦσαν οἱ ἥχοι. Μές στούς ἥχους ἦταν και ή δική του καμήλα, πού τώρα ἦταν ὀλότελα δική του. Μά γιά τόν Ἀλή οἱ φωνές εἶχαν σωπάσει, οἱ ἥχοι δέ μιλοῦσαν πιά. Γιατί στόν τόπο τους εἶχε μπεῖ τώρα ἄλλη φωνή πιό δυνατή, αὐτή πού θά ρθει σέ

κάθε ἄνθρωπο, μιά φορά μονάχα καί ποτέ ἄλλη, κι ὅστερα ὁ ἄνθρωπος θά τήν κυνηγᾶ σάν σκιά πού φεύγει, πάντα φεύγει.

Κι ὁ Ἀλῆς παράτησε τή γυναίκα του στό φαράγγι τῶν τσι-
τμήδων, παράτησε τίς ξένες καμῆλες, γιατί πιά εἶχε γίνει κακός
καμηλιέρης καί τόν διώξανε, πήρε τή δική του καμήλα και τρά-
βηξε στά μέρη τοῦ Κάζ-Νταγ.

Βρίσκει τόν παιλιό του τό σύντροφο καί τοῦ λέει:

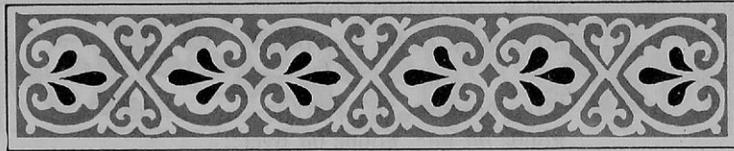
«Πάρε τήν καμήλα μου. Πάρε καί τό γαϊδούρι μου. Πάρε καί τό καλύβι πού ἔχω στό φαράγγι. Πάρε ὅ,τι ἔχω. Μά δῶσ' μου
πίσω τό καμῆλι μέ τό ἀσπρο κεφάλι...»

«Δέν τό ἔχω πιά, Ἀλή» τοῦ ἀποκρίνεται ὁ σύντροφός του.
«Τό πούλησα στό δρόμο.»

Ὁ Ἀλῆς ἀπό τότε ὅλο γυρίζει. Μόλις ξημερώσει, μπαίνει
στό μεγάλο δρόμο, καί κοιμᾶται ὅπου βραδιαστεῖ. Τό γαϊδου-
ράκι του πορεύεται ὑπομονετικά, καί πίσω του δεμένη, ἐρημη
καί μόνη, ἀκολουθᾶ ἡ καμῆλα του, ταράζοντας μέ τόν ἥχο τοῦ
κουδουνιοῦ της τή ζεστή σιωπή τῆς γῆς. Οἱ ἄνθρωποι τόν περι-
γελοῦντε καί τόν πειράζουντε. Οἱ πιό συμπονετικοί τοῦ λένε πώς
εἶναι τρέλα, πώς εἶναι μάταιο νά γυρίζει. Τόν συμβουλεύουντε νά
πάει πίσω στό φαράγγι καί στό καραβάνι του. «Ομως ὁ Ἀλῆς
δέν τούς ἀκούει. Ἐπειδή δέν μπορεῖ νά τό πιστέψει, ἐπειδή δέ
θέλει νά τό πιστέψει, πώς τό καμῆλι μέ τό ἀσπρο κεφάλι χάθηκε,
πώς πιά δέ θά ύπαρξει στή ζωή του.

(Από τό μυθιστόρημα *Αἰολική γῆ*)

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Δρομί, δρομάκι

Δρομί, δρομάκι τῆς φραγῆς,*
μήν πολυβιάζεσαι νά βγεῖς,
μά ἄς εἶναι οἱ βόλτες σου πολλές
ἀπ' τά μαγκάνια,* ἀπ' τίς ἐλιές.

Στενό δρομάκι τῆς φραγῆς,
ὅλο νά πᾶς κι δόλο ν' ἀργεῖς,
ἀπ' τά περβόλια, ἀπ' τίς ἐλιές
κι ἀπ' τ' οὐρανοῦ τίς ἀγκαλιές.

Κάθε κρυφό σου δέ βαστᾶ
οὐδὲ ἔξι βήματα σωστά·
μά μόλις στρίψει τό τειχί,
κι ἀρχίζεις ἄλλο ἀπ' τήν ἀρχή.

Μέσα στίς βόλτες σου θά βρῶ
ἔνα ἐκκλησίδι μέ σταυρό,
τό γαϊδουράκι τ' ἀρφανό
πού λιγουρεύει γιά σανό.

Τό νήπιο πού παραπατεῖ
πλάι στήν κυρούλα τή σκυφτή,

καί τ' ἀξιπόλητο παιδί,
πού γλυκά λόγια τραγουδεῖ.

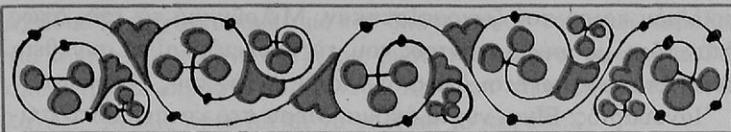
Ψιλό δρομάκι τῆς φραγῆς
ποῦθε θά πᾶς, ποῦθε θά βγεῖς;
Θά χεις, τό ξέρω, στό πλευρό,
κι ἄλλο ἐκκλησίδι μέ σταυρό,

τό σκύλο, δίπλα στό βοσκό,
πού δέ μου δσμίζεται κακό
καί τό γοργό τό δουλευτή
μέ τό βασιλικό στ' αὐτί.

Σάν τό βιβλίο σέ μελετῶ,
κατεβατό, κατεβατό,
ἀνοιγμένο ἀλφαβητάρι
πάνω στοῦ Θεοῦ τή χάρη.

(Περιθικό Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

[Οἱ δώδεκα μῆνες]

Ο συγγραφέας ἐπισκέπτεται ἔνα ἐρειπωμένο μοναστήρι τῆς Μακεδονίας καὶ μᾶς μιλάει γιὰ τίς παλιές ζωγραφιές πού εἶδε μέσα σ' αὐτό. Ο συγγραφέας, πού εἶναι καὶ ζωγράφος, γοητεύτηκε τόσο πολύ ἀπ' τίς ζωγραφιές αὐτές, ώστε κάθισε καὶ τίς ἀντέγραψε.

 Ο ΠΡΩΙ τράβηξα μόνος μου στό μοναστήρι, πού βρίσκονταν πάνω στό βουνό, καμιά μισή ώρα ξέω ἀπ' τό χωριό. Ἡταν κι αὐτό ρειπωμένο. Μονάχα τό μπροστινό καὶ λίγο ἀπ' τό πλάγι του στέκονταν ἀκόμα, ἔτοιμο κι αὐτό νά πέσει. Ἀπό τή μισογκρεμισμένη πόρτα του μπήκα μέσα. Οἱ καλόγεροί του σάν νά κοιμοῦνταν. Τά κελάρια του γεμάτα, τά μιντέρια* του στρωμένα. Ἀπ' τά μικροπαραθυράκια του ἔβλεπα πέρα τά μαδρά βουνά, σάν κύματα πού μέ κύκλωναν. Πατήματα δέν ἀκούονταν στίς πλάκες τῆς αὐλῆς πού τ' αν σκεπασμένες ἀπό ἀγριόχορτα καὶ φύλλα. Ἡ νύχτα ἔφτανε βουβή. Μονάχα ὁ ρύακας μουρμούριζε. "Οταν τό νυχτόπούλι ἄρχιζε τά ρυαχτά* του, ἀποτραβιόμουνα στή φωτιά του τζακιού μου, συντροφευμένος ἀπό σκιές..."

Τό μοναστήρι εἶχε πολλά παλιά πράγματα. Τό πιό πολύτιμο ἦταν ἔνα βημάθυρο,* ἀπό τό τέμπλο τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἀπάνω στά δυό βαριά βουνίσια ξύλα του ἦταν ζωγραφισμένος ὁ «Ἐναγγελισμός» καὶ σειρά, ἀπό πάνω πρός τά κάτω, στή μεριά πού θηλύκωναν, οἱ «δώδεκα μῆνες» πού παράσταιναν τή ζωή τοῦ τό-

που, τόν καιρό πού ζωγραφίστηκαν. Μιλοῦν γιά τό λαό, δύος ήταν τότε, μέ τούς ἀρχόντους του, τίς δουλειές και τά συνήθεια τους, ἐπάνω κάτω ἔτσι δύος τά 'νιωθα καθώς τούς ξεσήκωνα.

Ιανουάριος: Εἶναι νύχτα ἀκόμα. Μέσα στό κατάκλειστο σπίτι, ἡ παλιά ἀρχόντισσα μέ τά νυχτικά της, τά σγουρά μαλλιά της ἀχτένιστα χυμένα στούς ώμους της, κάθεται στήν πολυθρόνα συρμένη δίπλα στό τζάκι. Δυό ὑπηρέτριες δρθιες τήν ὑπηρετοῦνε. Ἡ μιά μόλις μπαίνει κουβαλώντας ἔνα χοντρόξυλο. Ἡ ἄλλη φεύγει ἀπό μπροστά της σαστισμένη. Ἡ κυρά της, ἀνασηκωμένη στό κάθισμα, τῆς φωνάζει θυμωμένα. Βιάζεται νά ἐτοιμαστεῖ γιά τήν ἐκκλησία της.

Φεβρουάριος: Παραμονή ἀπόκριας. Ὁ χωρικός κατεβάζει τά βόδια του μέ τό βιδαμάξι του, νά τά πουλήσει. Κάποιος τά χτυπᾶ ἀπό πίσω νά προχωρήσουν. Τό μεγάλο κολώνει* μουγκρίζοντας. Τό μικρό ἀκολουθεῖ φοιτισμένο. Ὁ ζωέμπορας, ριγμένος βαριά πάνω στό ραβδί του, τά κοιτάζει λοξά σάν νά τά ζυγιάζει. Τά κοιτάζει κι ὁ χωρικός δύος τά σέρνει μπροστά του, σάν γιά μιά τελευταία φορά, λυπημένα...

Μάρτιος: Μέσα στό πυκνό δάσος, μέσα στήν ἀστέναχτη φύση, τ' ὅρνιο περνᾶ ψηλά κρώζοντας. Ἐπειτα, μέσα στή σιγαλιά, ἀκούγεται τό χτύπημα τοῦ ξυλοκόπου. Δυό ἄντρες κόβουνε ξύλα. Ἡ γυναίκα τά σηκώνει ἀπό χάμω μέ κόπο. Ἐδῶ ἀπάνω στά βουνά, πού ἡ ζωή εἶναι φτωχή μέ πολλά βάσανα, μονάχα τά νερά εἶναι μπόλικα και τά ξύλα...

Απρίλιος: Λιώσανε πιά τά χιόνια. Τά κουδούνια λαλοῦν γλυκά, τά ποτάμια κατηφορίζουν. Στίς πολιτεῖες, σέ κιόσκια χωμένα μέσα σέ πρασινάδες, οί κοπέλες κόβουν τά πρώτα λουλούδια. Τ' αὐλάκια, οί φράχτες κελαηδοῦν. Τ' αὐτιά γεμίζουν ἀπό ήχους. Στό σπίτι, μέσα στήν αὐλή, ἡ τριανταφυλλιά μεγάλωσε και σκάλωσε ὡς τό παράθυρο. Ἀπό κεῖ ἀπλώνει ἡ κοπέλα τό χέρι και κόβει τό πρῶτο τριαντάφυλλο, γιά νά στολίσει τό κεφάλι...

Μάιος: Αὔγη ἀκόμα, ὅλα εἶναι σκοῦρα και τ' ἀγήλια μέρη εἶναι σκοτεινά σάν νύχτα. Τό χορτάρι μόλις χρυσίζει στήν πρώτη

άχτιδα. Τ' ἀρχοντόπουλο μέ τόν ὑποταχτικό* του πάει καβάλα γιά κυνήγι. Τό πρωινό ἀγέρι πού φυσᾶ, τοῦ παίρνει τή σάρπα. Τό σκυλί τρέχει μπροστά μυρίζοντας. Μέσ' ἀπ' τή φτέρη πετιέται ὁ λαγός... Μόλις προφταίνει νά γυρίσει τό κεφάλι...

*Ιούνιος: "Εφτασε τό θέρος. 'Ο κόσμος εἶναι χυμένος ἔξω στά χωράφια καί δουλεύει. "Ολη τή μέρα θερίζουν, δεματίζουνε. Τά βράδια φτάνουνε κουρασμένα. Οἱ γυναῖκες μέ τά γαϊδουράκια φεύγουν μονάχες γιά τό χωριό. Οἱ ἄντρες κάθονται νά φᾶν κι ὕστερα ξαπλώνουν δίπλα στά δεμάτια. Περνοῦν μεσάνυχτα κι ἀκόμα ἀκοῦς κουβέντες. Τά γκρεμάνα εἶναι γεμάτα ἀπό μιά χρυσαφένια ἡμεράδα. "Ολα, θαρρεῖς, μαζί τους ἀγρυπνοῦν καί ξαποσταίνουνε..."

Ιούλιος: 'Ο ἀρχοντας, κρατώντας μπράτσο τή γυναίκα του, πού δέν έχασε νά πάρει μαζί της καί τό κανατάκι της, βγαίνει νά δει τά ὑποστατικά του. Οἱ δούλοι του δουλεύουν. Κουρασμένοι, δέν έχουν τόν καιρό οὕτε νά τόν κοιτάξουν. Παίρνει τότε κι αὐτός κάτι ἀπ' τά χέρια τους, τάχα νά τούς βοηθήσει...

Αύγουστος: 'Απ' τό πρωί, οἱ κοπέλες βγῆκαν στ' ἀμπέλια. Στίς πλαγιές τώρα ἀκούνται τά γέλια τους καί τά χάχανά τους. Μέσα στήν πόλη ἀκούνται, πάλι, ἄλλοι χαρούμενοι κρότοι. Οἱ βαγενάδες πού φτιάχνουν τά βαγένια* τους...

Σεπτέμβριος: Τά σταφύλια κουβαλήθηκαν στά σπίτια καί πέφτουν μέ κοφίνια καί μέ κάδους μές στά πατητήρια. Τ' ἀνοιχτά κατώγια* τῶν σπιτιών μυρίζουν. Βγαίνουν τά καινούρια τσίπουρα* καί τά πετιμέζια...*

Οκτώβριος: Πέρασαν καί τά πρωτοβρόχια. 'Η παλιά καλαμιά ἔχει μαυρίσει καί σαπίσει. Τά βόδια ἀνασηκώνουνε παντοῦ τ' ἀφράτα χώματα, πού χύνονται μαλακά γύρω ἀπό τ' ἀλέτρι. Τά χωράφια ἀπλώνονται σάν βελούδο, ἀνεβαίνοντας ώς τό δάσος, σιμά στ' ἀγριοβαλάνια. 'Από κεῖ πάλι ἀκούεται τό πελέκι πού κόβει κλαδί γιά τό χειμώνα. Δεμένο περιμένει τ' ἄλογο στή ρίζα τοῦ χαμόπρινου. "Οταν φορτώνεται νά φύγει, ὁ τόπος γεμίζει ἀπό ἐρημιά. Πέρα, βαθιά, ἀκούνται φωνές καί μακρινά γαβγίσματα.

*Νοέμβριος: "Εχει πλακώσει πιά δ χειμώνας. "Έξω φυσᾶ δ

άγέρας σέ μιά πλάση πεθαμένη και σαβανωμένη. Τά γυμνά κλαριά τής λεύκας δέρνονται. Τά χλωμά φυλλαράκια σιγοτρέμουν. Οι ἀχνοί σβήνουν μέσα στήν ἐρημιά. "Αξαφνα ἀκούγεται μιά τουφεκιά στά πλάγια..."

Δεκέμβριος: Παραμονή Χριστούγεννα. Σφάζονται τά γουρούνια. Μέσα στήν αὐλή κρέμονται μ' ἀνοιγμένη τήν κοιλιά, ἀνάποδα. "Ο νοικούρης ὅρθιος σιάζει τό κρέας τους. Ἡ νοικοκυρά, καθισμένη πιο πέρα, πλένει μέσα στό λεβέτι* τ' ἀντερα, μαλώνοντας τή γάτα. "Εξω ἀκούονται οἱ γκάιντες,* τά κάλαντα..."

"Οταν ξεσήκωσα καί τούς δώδεκα μῆνες, είχε περάσει ἡ ἀνοιξη. Μές στ' αύγινό ἀγέρι, τά τριαντάφυλλα τῆς αὐλῆς ἄνοιγαν κι ἡ μοσκοβολιά τους μέ μέθαγε. "Εξω ἀπ' τά παράθυρά μου τά πουλιά κελαηδοῦσαν, ὁ ἥλιος ἔλαμπε. "Οταν βγῆκα ν' ἀποχαιρετήσω, διχαλωτά πέφταν τά ποτάμια, σμύγοντας βοερά, σάν νά διπλοχαιρετιοῦνταν. "Ἐσκυψα κι ἥπια. Ψιλές ψιχάλες μοῦ ραντίσαν τό πρόσωπο. Ξαναγύρισα στό μοναστήρι νά εὐχαριστήσω τή «Δέξα Παναγία» και νά ἑτοιμάσω τά πράγματά μου..."

(Από τό βιβλίο 'Οδοιπόρος)

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Τά Ἑλληνάκια

Τόν Μάρτη περικάλεσα
καὶ τόν μικρό Νοέμβρη
Τόν Αύγουστο τόν φεγγερό
κακό νά μή μᾶς ἔβρει

Γιατ' εἴμαστε μικρά παιδιά
εἴμαστε δυό Ἑλληνάκια
Μές στά γαλάζια πέλαγα
καὶ στ' ἄσπρα συννεφάκια

Γιατ' εἴμαστε μικρά παιδιά
κι ἡ ἀγάπη μας μεγάλη
Πού ἄν τήν χωρέσουμε ἀπ' τή μιά
περσεύει ἀπό τήν ἄλλη

Κύματα σύρετε ζερβά
καὶ σεῖς τά σύννεφα δεξιά
Φάληρο μέ Περαία
μιά γαλανή σημαία.

(Από τήν ποιητική συλλογή Τά ρᾶ τοῦ ἔρωτα)

ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

‘Ο κύριός μου Ἀλκιβιάδης

Ο συγγραφέας φαντάζεται τό Σιλύκο, ύπηρέτη στό σπίτι τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας Περικλῆ, νά μᾶς διηγεῖται γιά τά παιδικά χρόνια τοῦ Ἀλκιβιάδη. Ο Ἀλκιβιάδης είχε μείνει ἀπό πολύ μικρός δρφανός ἀπό πατέρα, καὶ τὴν ἀνατροφή του τὴν είχε ἀναλάβει ὁ Περικλῆς, πού ἦταν συγγενής τῆς μάνας του. Ο Περικλῆς, ἀπό τότε πού πήρε κοντά τού τόν Ἀλκιβιάδη, ἀνάθεσε στόν ύπηρέτη Σιλύκο νά τὸν προσέχει καὶ νά ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνατροφή του. Ἀλλά, δπως θά δοῦμε παρακάτω, τά πράγματα δέν ἦταν τόσο εὔκολα γιά τό Σιλύκο, γιατί ὁ Ἀλκιβιάδης δέν ἦταν ἔνα συνηθισμένο παιδί.

ΓΩ στό μεταξύ ἐτραβοῦσα τῶν παθῶν μου τόν τάραχο μέ τόν Ἀλκιβιάδη. Ἀτίθασος, δύσκολος κι αὐθάδης πιά, τόσο πού καμιά φορά δέν ἤξερα τί νά κάνω. Ἀλλά θαρραλέος, θεοί! Ἀπότολμος! Λιονταράκι σωστό. Ξεγλιστρούσε ἀπ’ τή μισοανοιγμένη πόρτα κι ἔτρεχε νά παίξει «Ἐλληνες καὶ Μήδους» μέ τά βρωμόπαιδα τῆς γειτονιᾶς. Σ’ δποια παρέα βρισκόταν, ἐκεῖ καὶ τσακώματα.

«Θά παίξουμε τόν Μαραθώνα! Ἐγώ είμαι ὁ Θεμιστοκλῆς! Ποιός θά κάνει τόν Μαρδόνιο;»

«Δέν ξέρεις τί σοῦ γίνεται» τοῦ εἶπε ἔνα κάπως πιό μεγάλο παιδί, ὁ Πυθόνικος, πού δέν τόν χώνευε. «Στόν Μαραθώνα ἦταν ὁ Μιλτιάδης κι ἀντίπαλός του ὁ Τισσαφέρνης.»

«Κι ὁ Δάτις! κι ὁ Δάτις!» φώναξαν ἄλλα παιδιά.

«Ἐσύ θά είσαι ὁ Δάτις λοιπόν!» εἶπε ὁ Ἀλκιβιάδης στόν Πυθόνικο.

«Γιατί ἐγώ κι δχι ἐσύ;»

«Γιατί είσαι πιό μεγάλος καί πιό δυνατός καί θά τίς φᾶς!»

‘Ο Πυθόνικος θύμωσε κι ἔσπρωξε δυνατά τόν Ἀλκιβιάδη, που ἔχασε τήν ἴσορροπία του κι ἔπεσε χάμω. Τά παιδιά ἔσκασαν στά γέλια, ἀλλά ὁ κύριος μου μ' ἔνα πήδημα τινάχτηκε ἀπάνω κι ἄρπαξε τόν Πυθόνικο ἀπ' τό λαιμό. ‘Αρχισε πάλη σωστή, καί τά παιδιά ἔκαναν κύκλο καί φώναζαν. Ἀπό τήν κάμαρά μου ἄκουσα φωνές καί βγῆκα στόν δρόμο νά δῶ τί γίνεται. Καί τί νά δῶ! ‘Ο Πυθόνικος κι ὁ Ἀλκιβιάδης, ἔνα κουβάρι, νά κυλιοῦνται χάμω. ‘Ετρεξα νά τούς χωρίσω. ‘Ο Ἀλκιβιάδης, ἄν καί πιό μικρός ἀπ' τόν Πυθόνικο, που θά ἡταν τότε δώδεκα χρονῶ, τόν είχε ἄρπαξει ἀπ' τά μαλλιά καί τοῦ βροντοῦσε τό κεφάλι χάμω.

«Είσαι ὁ Δάτις! ὁ Δάτις! ὁ Δάτις!» ξεφώνιζε.

Τόν ἐπιασα, κι ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσει τόν Πυθόνικο, που ζαλισμένος, μέ τά ροῦχα ἔσεκισμένα, ἀνασηκώθηκε.

«Ἄς μήν ἐρχόταν ὁ Σιλύκος» εἶπε λαχανισμένος «καί σου 'δειχνα ἐγώ!»

«Τί νά μοῦ δείξεις, πού σέ τάραξα στό ἔύλο! Παλιο-Δάτι!» γύρισε καί φώναξε ἀγριεμένα ὁ Ἀλκιβιάδης, καθώς τόν ἔσερνα διά τῆς βίας πρός τό σπίτι.

‘Από τότε ὁ Πυθόνικος μισοῦσε τόν κύριό μου. Στή γειτονιά τοῦ κόλλησε τό «Δάτις».

“Οσο μεγάλωνε ὁ Ἀλκιβιάδης τόσο καί γινόταν ἀσυμμάζευτος. Κάθε ἀπόγευμα ἔφευγε ἀπ' τό σπίτι κι ἔτρεχε νά παίξει ἀστραγάλους. Ή παρέα του ἔπαιξε πάντα στό δρόμο. Μιά μέρα, τή στιγμή πού ἡταν ἡ σειρά τοῦ Ἀλκιβιάδη, ἀπό τήν ἄκρη τοῦ δρόμου φάνηκε ἔνα ἀμάξι μέ δυό ἀλογα πού ἔτρεχαν μέ καλπασμό. Τ' ἀλλα παιδιά παραμέρισαν φοβισμένα, ἀλλά ὁ Ἀλκιβιάδης στάθηκε θυμωμένος στή μέση τοῦ δρόμου κάνοντας ἐπιταχτικά νόημα στόν δόδηγο νά σταματήσει. Ἐκεῖνος τοῦ φώναξε ἀπό μακριά νά παραμερίσει κι οὕτε ἔκανε νά σιγανέψει τ' ἀλογά του. Καί τί ἔκανε ὁ Ἀλκιβιάδης! Ξαπλώθηκε φαρδύς πλατύς στή μέση τοῦ δρόμου καί τοῦ φώναξε:

«Σάν σου βαστάει, πέρνα!»

Χύθηκα πρός τά κεῖ νά τόν ἄρπάξω, ἀλλά εύτυχῶς ὁ ἀμαξάς

πρόλαβε. Τραβώντας τά γκέμια δυνατά, σταμάτησε τ' ἄλογά του μιά πιθαμή ἀπ' τό ξαπλωμένο παιδί.

«Ἄλλη φορά νά σταματᾶς ὅταν ἐγώ προστάξω!» εἶπε τοῦ δόδηγον, πού ἔτριβε τά μάτια του βλέποντας τόν ἀφοβο ἀνθρωπάκο νά σηκώνεται ἀπό χάμω, σχεδόν μέσ' ἀπ' τά πόδια τῶν ἀλόγων.

«Τώρα πέρνα!» πρόσθεσε ὁ Ἀλκιβιάδης μέ κάποια συγκατάβαση, καί γυρίζοντας πρός τούς συντρόφους του:

«Θά ρίξω δυό φορές, μιά καί μπόρεσα νά σταματήσω ὀλόκληρο ἄρμα!»

Φωνές καί διαμαρτυρίες ἀκούστηκαν ἀπ' τήν παρέα, ἀλλά ὁ κύριός μου ἦθελε τό δικό του.

«Μήπως θά τό 'κανε κανένας ἀπό σᾶς; Ν' ἀκούσω... Πᾶς; "Ε, λοιπόν! θά παίξω δυό φορές.»

Θέλησα νά τόν τραβήξω ἀπ' τό παιγνίδι, ἀλλά ἡταν ξαναμμένος ἀπ' τό κατόρθωμά του καί δέν ἄκουγε. Δέν ἦθελε, μπροστά στά συνομήλικά του, αὐτός πού σταματάει ὀλόκληρο ἀμάξι, νά φανεῖ πώς ὑπακούει στόν κουτσοπόδαρο Σιλύκο.

Σηκώθηκα κι ἔφυγα. Περπατοῦσα σιγά, μελαγχολικός κι ἀνήσυχος σάν νά μού είληξε γίνει κάποια ἀποκάλυψη, σάν νά είχα ἀγγίξει μέ τό δάχτυλο κάποιο μυστήριο, μιά πηγαία σκοτεινή δύναμη. Τή δύναμη τῆς δημιουργίας πού συγκερνάει χαρίσματα, ἀρετές, δημοφιά, χάρη, δύναμη, καί τά ρίχνει ὅλα μαζί σ' ἓνα πλάσμα, δίνοντάς του δύμας καί φανταχτερά ἐλαττώματα. Ἀντίζύγι στά χαρίσματα, θά ἔλεγε ἄλλος. Ἐγώ θά τολμούσα νά πᾶ συνείδηση τῆς ἀνωτερότητας, πού ὁδηγεῖ στήν ἀπαίτηση τῆς ἔξαιρέσεως.

Τό ἐπεισόδιο μαθεύτηκε στήν Ἀγορά, καί γιά πολλές μέρες ὅλοι μιλοῦσαν γιά τήν τόλμη καί τό θάρρος τοῦ παιδιοῦ.

«Ο Ἀλκιβιάδης, ἀπό μικρός, ἔνιωθε —καί τό 'δειχνε— τόν ἔσωτό του ἀνώτερο ἀπ' τούς ἄλλους συνομήλικούς του, καί τά παιδιά τῆς παρέας του τόν παραδεχόντουσαν πάντα καί παντοῦ γι' ἀρχηγό.

(Από τό βιβλίο Ὁ κύριός μου Ἀλκιβιάδης)

Τοῦ κύρ Βοριᾶ

‘Ο κύρ Βοριάς παράγγειλεν οὕλω τῶν καραβιῶνε:

«Καράβια π’ ἀρμενίζετε, κάτεργα* πού κινᾶτε,
ἔμπατε στά λιμάνια σας, γιατί θέ νά φυσήξω,
ν’ ἀσπρίσω κάμπους καὶ βουνά, νά κρυώσω κρυές βρυσούλες,
κι δόσα ’βρω μεσοπέλαγος, στεριάς θέ νά τά ρίξω.»

Κι δόσα καράβια τ’ ἄκουσαν, δόλα λιμάνι πιάνουν,

τοῦ κύρ ’Αντριά τό κάτεργο μέσα βαθιά ἀρμενίζει.

«Δέ σέ φοβούμαι, κύρ Βοριά, φυσήξεις δέ φυσήξεις,
τί ἔχω καράβι ἀπό καρυά* καὶ τά κουπιά πυξάρι,*

ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλενα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τό μετάξι,

ἔχω καὶ καραβόσκοινα ἀπό ξανθῆς μαλλάκια·

κι ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτούς, δόλο ἀντρες τοῦ πολέμου,

κι ἔχω κι ἔνα ναυτόπουλο, πού τούς καιρούς γνωρίζει,

κι ἐκεῖ πού στήσω μιά φορά τήν πλώρη δέ γυρίζω.»

«Ανέβα, βρέ ναυτόπουλο, στό μεσιανό κατάρτι,
γιά νά διαλέξεις τόν καιρό, νά ἰδεῖς γιά τόν ἀέρα.»

Παιζογελώντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

«Τό τί είδες, βρέ ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλά πού πῆγες;»

«Εἶδα τόν οὐρανό θολό καὶ τ’ ἀστρα ματωμένα,

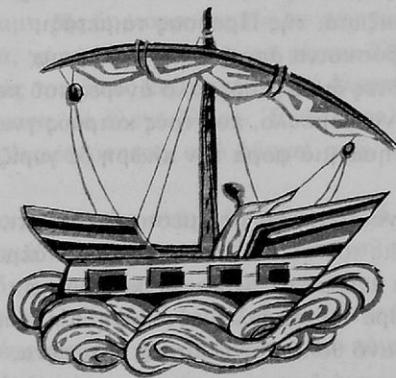
εἶδα τήν μπόρα πού ἀστραψε καὶ τό φεγγάρι ἔχαθη,

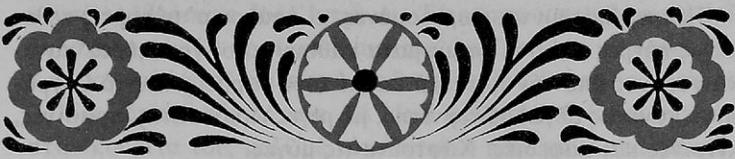
καὶ στῆς Ἀττάλειας τά βουνά ἀστραχαλάζι* πέφτει.»

“Ωστε νά είπει, νά καλοειπεῖ, νά καλοκουβεντιάσει,
βαριά φουρτούνα πλάκωσε καὶ τό τιμόνι τρίζει,
ἀσπρογυαλίζει ή θάλασσα, σιουρίζουν* τά κατάρτια,
σκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τό καράβι,
σπιλιάδα* τοῦ ῥθε ἀπό τή μιά, σπιλιάδα ἀπό τήν ἄλλη,
σπιλιάδα ἀπό τά πλάγια του κι ἔξεσανίδωσέ το.
Γιόμισε ή θάλασσα πανιά, τό κύμα παλικάρια,
καὶ τό μικρό ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάγει.

“Ολες οι μάνες κλαίγανε κι δλες παρηγοριοῦνται,
μά μιά μανούλα ἐνός παιδιοῦ παρηγοριά δέν ἔχει.
Βάνει τίς πέτρες στήν ποδιά, τά τρόχαλα* στόν κόρφο,
πετροβολάει τή θάλασσα καὶ τροχαλάει τό κύμα.
«Θάλασσα, πικροθάλασσα καὶ πικροκυματούσα,
πδπνιξες τό παιδάκι μου, π' ὅλλο παιδί δέν ἔχω.»
«Δέ φταιώ ή δόλια θάλασσα, δέ φταιώ ἐγώ τό κύμα,
μόν' φταίει δ πρωτομάστορας πού φτιάνει τά καράβια.»

(Δημοτικό)

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Μακάριοι ἄνθρωποι

Α σᾶς πάγω σήμερα σέ κάποια μέρη ἔχειασμένα,
κοντά σ' ἔνα βουνό γίγαντα, λεγόμενο Τσιμποράθο.
Αλλη φορά ζούσανε σ' αὐτόν τὸν τόπο κάτι ἀνθρώποι
ἀπλοί κι ἀγαθόκαρδοι, πλὴν σήμερα ἔχουνε ἔκ-
κληριστεῖ* ἀπό τοὺς ἀσπρους πού περάσανε στήν
Ἀμερική ἀπό τὴν Ἐύρωπη· γι' αὐτό φαντάζουμαι πώς οἱ λιγο-
στοί πού βαστᾶνε ἀκόμα ἀπ' αὐτονούντος τοὺς φουκαράδες, στή
φαντασία τους διάβολος θέ νά 'ναι ἀσπρος κι ὅχι μαύρος σάν
τὸν δικό μας.

Ἄπο τότες πού πατήσανε στὸν καινούριο κόσμο οἱ ἀσπροι,
ὅλες οἱ δυστυχίες πέσανε στήν κεφαλή τους. Πρό χρόνια, βρι-
σκόντανε ἀκόμα κάτι σπίτια χτισμένα μέ ἔξεροτρόχαλο* και
σκεπασμένα μέ χορτάρια. Κοντά στὸ Σούπα φαίνουνται τὰ χα-
λάσματα ἀπό μιά μεγάλη πολιτεία, χτισμένη στήν πλαγιά ἐνούς
βράχου, καί μέσα στήν πέτρα ἔχουνε σκάψει κάτι γαλαρίες. Σώ-
ζουνται ἀκόμα καί κάτι τοῖχοι σά νά 'ναι ἀπό κάστρο. Στά μνη-
μούρια* μέσα βρίσκουνται κομμάτια ἀπό ροῦχα μπαμπακερά,
κανάτια, ἀραποσίτι*, μπιζέλια, φύλλα τῶν δέντρων, κοντάρια,
κοῦκλες χωματένιες κι ἄλλες ἀπό μπαμπάκι, βραχιόλια, κάτι
δαχτυλῆθρες ἀπό μάλαμα πού τίς βάζανε στ' αὐτιά καί στό
στόμα τῶν πεθαμένων.

Τό χῶμα είναι σάν ἄμμος, κατάξερο, γιά τοῦτο τὰ κορμιά
διατηροῦνται σά μούμιες, μέ τά ροῦχα μαζί.

Πέτρες κείτουνται σωριασμένες, κι άπάνου σ' αύτές τίς πεθαμένες πέτρες καί στά χαλάσματα κάθουνται οἱ γουστέρες*κατακαιγόμενες ἀπό τὸν ἥλιο· τὸ κορμί τους θαρρεῖς πώς τὸ ζωγράφισε κανένας μεγάλος τεχνίτης, μέριγες ὡραιότατες, πράσινες, κίτρινες καί καφεδιές. Χάφτουνε τίς μύγες.

Σ' ἔνα μέρος πού τὸ λένε Παραμόγκα βρίσκουνται χαλάσματα ἀπό κάποιο παλάτι καστρογυρισμένο, πολὺ μεγάλο. Οἱ τοῖχοι εἶναι ἀπό λάσπη, μά εἶναι πολὺ χοντροί. Τό καθεαυτοῦ χτίριο ἦτανε χτισμένο ἀπάνου σ' ἔνα ὄψωμα, ἀλλά οἱ τοῖχοι του κατεβαίνουνε ἵσαμε κάτω, στή ρίζα τοῦ βουνοῦ. Ἀνεβαίνανε ἀπό κάποιο μονοπάτι πού στρίβει σά λαβύρινθος δόλογυρα σέ κεῖνο τὸ βουνί, γιά νά μήν μπορεῖ νά τὸ 'βρει εὔκολα ὁ ὁχτρός.

Ἐκεῖ κοντά βρισκότανε κι ἔνα χωριό λεγόμενο Ἰχοκάν, ἀπάνου σ' ἔνα βουνό. Κάνει πολύ κρύο. Στά παλιά τά χρόνια ἦτανε σ' αὐτό τό χωριό παπάς κάποιος Ἰντιάνος, πού πρωτύτερα ἦτανε Κασίκης, δηλαδή βασιλιάς τοῦ τόπου. Ἀλλά γίνηκε χριστιανός καί στάθηκε σοφός στή θεολογία καί στά λατινικά, κι είχε μιά μεγάλη βιβλιοθήκη μέ βιβλία ἑλληνικά, λατινικά, γαλλικά καί ἰγγλέζικα. Ἡξερε καί πολλά πράματα τῆς ἐπιστήμης.

Σ' αὐτά τά μέρη, τή νύχτα φέγγουνε στόν οὐρανό ἄλλα ἄστρα. Τό δρόμο τούς δείχνει ὁ Σταυρός τῆς Νοτιᾶς, δύως ἐμεῖς ἔχουμε τ' "Αστρο τῆς Τραμουντάνας. Λένε «ὁ Σταυρός γέρνει κατά τή Θάλασσα· σέ λίγο θά φέξει».

Νά δεῖτε τί καλοί ἀνθρώποι βρίσκουνται ἀνάμεσα σέ κεῖνα τ' ἄσπλαχνα βουνά.

Λέγανε πώς πολύ μακριά, κοντά σέ κάποιο ποτάμι, ζοῦσε μιά φυλή πολύ ἄγρια κι αίμοβόρα, λεγόμενη Μαλάμπας. Βρέθηκε ἔνας Ἰγγλέζος χασομέρης κι ἀποφάσισε νά πάγει νά τούς δεῖ, μά οἱ φίλοι του τόν μποδίζανε, ἀπό φόβο μήν τόν χαλάσουνε κεῖνοι οἱ ἀνθρωποφάγοι. Ἀλλά αὐτός πήρε τά μάτια του ὁλομόναχος, ἀφοῦ κι ὁ παραγιός του φοβήθηκε νά πάγει μαζί του, καί τράβηξε, ἔχοντας μέσα σέ κάτι ταγάρια χάντρες πολλές καί κάτι τέτοια μωροπαίχνιδα.

Κίνησε κατά τό γλυκοχάραμα, μέ μιά ποταμίσια κουρίτα.*

κουπί τραβούσανε δυό Ἰντιάνοι. Τή νύχτα κοιμηθήκανε στήν άκρο ποταμιά. Τό πρωί στείλανε τόν ἔνα Ἰντιάνο νά πάγει στόν Κασίκη καί νά τοῦ πεῖ πώς ἡρτε ἐνας ἄσπρος ἀνθρωπος, γιός τοῦ Ἡλιου, δπως τούς λέγανε. Σέ λίγη ὥρα ἡρτε δι Κασίκης μέσα στήν κουρίτα του, μαζί μέ τόν Ἰντιάνο πού χανε σταλμένον.

‘Ο Ἰγγλέζος τοῦ ’πε πώς εἶχε πάγει σ’ αὐτά τά μέρη γιατί εἶχε πόθο νά δεῖ τοὺς Μαλάμπας ἀπό κοντά, καί πώς ἡρτε σά φίλος. Καί κεῖνος πολύ φχαριστήκηκε. Ἀγκαλιαστήκανε καί τόν πῆρε δι Κασίκης μέσα στό καΐκι του.

Φτάξανε στό παλάτι του πρίν τό μεσημέρι. Τότες δι Κασίκης κάθισε μαζί μέ τόν ἄσπρο σέ μιά ψάθα. Τέσσερα παλικάρια παραστεκόντανε.

Κουβεντιάζανε κάμποση ὥρα. ‘Ωστόσο δι Κασίκης ὑποψι-αζότανε ἀκόμα πώς δι ἄσπρος πήγε γιά χρυσάφι, μά δι Ἰγγλέζος τόν βεβαίωσε πώς νά μήν ἔχει τέτοια ἴδεα.

Τότες δι γέρος τοῦ εἶπε πώς εἶναι λεύτερος νά καθίσει μαζί τους δσο τοῦ ἀρέσει καί νά φύγει ὅποτε βαρεθεῖ, καί πώς μποροῦσε νά στείλει πίσω στό χωριό τούς δυό βαρκάρηδες· καί πώς θά τόν πηγαίνανε στό χωριό οί δυό γιοί του, ὅποτε τραβήξει ἡ καρδιά του νά γυρίσει πίσω.

Αύτή ἡ φυλή ἦτανε ἀπάνου κάτου ἵσαμε διακόσιες οἰκογένειες. Ἀλλά μέσα στά λογκάρια ἦτανε σκορπισμένες καί πολλές ἄλλες φυλές. Γιά τοῦτο βλέπανε οἱ ἄσπροι ν’ ἀνεβαίνει καπνός ἐδῶ καί κεῖ μέσα στά δάση.

‘Αμα φάγανε ἔβγαλε δι Ἰγγλέζος τίς χάντρες καί τίς μοίρασε, κι οἱ Ἰντιάνοι κάνανε σάν τρελοί ἀπό τή χαρά τους. ‘Υστερα παρακάλεσε τίς γυναῖκες νά ζωγραφίσουνε τό κορμί του καί νά τό παρδαλίσουνε, δπως εἶναι ἡ συνήθειά τους. Τόν πλουμίσανε λοιπόν μ’ δλη τήν τέχνη τους...

Τούς ξανάδωσε πάλι χάντρες, κουδούνια, χτένια καί τέτοια. Στό γέρο Κασίκη χάρισε τό κουτάλι του, τό πιρούνι του καί τό μαχαίρι του, καί στούς γιούς του δυό μπουκάλια. Μέ τό ρολόγι ζουρλαθήκανε, μάλιστα σάν τό ’βαλε ἀπάνου σ’ ἔνα σανίδι, γιατί πρωτύτερα νομίζανε πώς δι σφυγμός τοῦ χεριοῦ του τό

ζωντάνευε. Σάν τό 'βαλε στ' αὐτί τους, ἀρχίσανε νά φωνάζουνε σάν παιδιά, πηδούσανε, χορεύανε, κι ὑστερα πάλι πηγαίνανε καί τ' ἀφουγκραζόντανε. Στό τέλος συμφωνήσανε δλοι, πώς είχε κλείσει μέσα κανένα πουλί, κι ἔκανε τίκ τάκ θέλοντας νά φύγει. Τότες τ' ἄνοιξε, καί σάν είδανε μέσα, πιάσανε καί φωνάζανε: «Μανάν, μανάν, χί τρομπιχότε», πού θά πεῖ: «”Οχι, οχι, είναι ζαχαρόμυλος», ἐπειδή κάποιος τούς είχε πεῖ γιά μιά τέτοια μηχανή.

Τρώγανε δυό φορές τήν ἡμέρα, πρωΐ καί καί βράδυ. Τρώγανε μπανάνες κι ἄλλα φροῦτα, λίγο κρέας καί ψάρια, πού χε πολλά τό ποτάμι. Τιμωρούσανε τόν κλέφτη, βάζοντάς τον ὁ Κασίκης νά δώσει τά διπλά ἀπ' ὅσα ἔκλεψε. Μά πολύ ἀνάριες ἤτανε οί ἀδικίες, καί ποτές δέ μαλώνανε. «Ποτές δέ γίνεται σκοτωμός στό μέρος μας» εἶπε τοῦ Ἰγγλέζου ὁ γέρος.

Κάθισε μαζί τους μονάχα δυό τρεῖς μέρες. Τούς ἀποχαιρέτησε, κι ἤτανε πολύ πικραμένοι. Οἱ δυό γιοί τοῦ Κασίκη πήγανε μαζί του. Ὁ Κασίκης τόν παρακάλεσε νά τοῦ στείλει λίγο ἀλάτι, γιατί δέ βρισκόταν ἐκεῖ πέρα τέτοιο πράμα, κι ὑστερα τοῦ 'πε νά ζήσει μαζί τους ἄν βαρεθεῖ τούς ἄσπρους, καί πώς θά τοῦ 'δινε τήν κόρη του γιά γυναίκα, καί πώς θά γίνει Κασίκης στό ποδάρι του.

Σάν κατεβήκανε στήν ἀκροποταμιά, δλες οἱ γυναῖκες τρέξανε κοντά του. Τή στιγμή π' ἀρχίσανε νά κατεβαίνουνε τό ποτάμι, μαζευτήκανε δλες καί πιάσανε καί λέγανε κάποιο τραγούδι τοῦ μισεμοῦ.* Αὐτές πρωτολέγανε κι οἱ γιοί τοῦ Κασίκη ἀποκρινόντανε ἀπό τό καΐκι. Κοίταξε ή μάνα μας ή φύση, τί μεγάλα πράματα μαθαίνει στά παιδιά της.

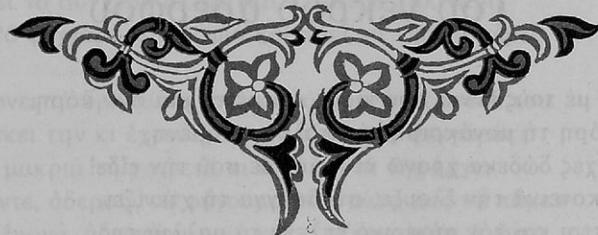
Κείνη τή στιγμή ὁ ἄσπρος ἄνθρωπος γύρισε τό πρόσωπό του καί σφούγγιξε τά δάκρυά του ντροπιασμένος. "Αχ! Γι' αὐτόν τόν ἀμαρτωλό κατέβηκε ὁ Χριστός στή γῆ, ἐνῶ γιά κεῖγα τά ἀθῶ πλάσματα δέν ἤτανε καμιά ἀνάγκη νά σταυρωθεῖ.

Φτάνοντας στό χωριό, ἀπ' ὅπου είχε ξεκινήσει, οἱ φίλοι του χαρήκανε πολύ, γιατί τόν είχανε γιά χαμένο, καί γελάσανε μέτο πλουμισμένο πετσί του. Γέμισε ἀλάτι τό καΐκι καί τό στείλε

τοῦ Κασίκη. Ἐδωσε καὶ κάτι πράματα στά παιδιά του. Τόν ἀγ-
καλιάσανε καὶ τόν φιλήσανε ἀπάνου στό στῆθος.

“Αμα ἀλαργάρανε, τά μάτια τοῦ Ἰγγλέζου ξαναβουρκώσανε.
«Αὐτοί· οἱ ἀνθρώποι τί εἴχανε νά περιμένουνε ἀπό τή φυλή του;
Νά γίνουνε πιό τίμιοι; Νά γίνουνε πιό φτυχισμένοι;»

(Από τό βιβλίο Τστορίες καὶ περιστατικά)

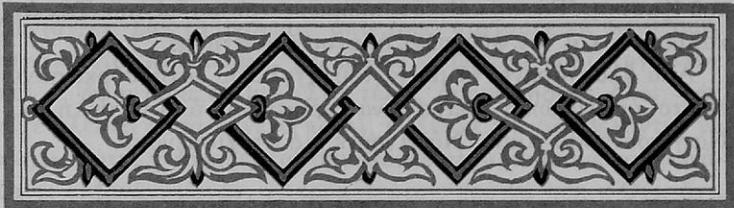

ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΩΤΑΣ

Κατάνακρα στό σύνορο

Κατάνακρα* στό σύνορο στεριάς καὶ τοῦ πελάγου,
πού τά νερένια δάχτυλα τήν ἀμμουδιά χαιδεύουν,
βγῆκε μιά μάνα καβουρού καὶ νέθει* στή λιακάδα:
νέθει τό φῶς χρυσόνεμα, νέθει καὶ κουβαριάζει,
καὶ νεθοκουβαριάζοντας γλυκό τραγούδι λέει:
«Χαρά νά χαίρεσαι ζωή, χαρά νά ζεις καὶ νά ’σαι,
μακάρι καὶ κατάνακρα στό σύνορο τοῦ κόσμου».

(Απ’ τήν ποιητική συλλογή Κιθάρα καὶ γαρούφαλο)

Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ

Μάνα μέ τούς ἐννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,
τήν κόρη τή μονάκριβη τήν πολυαγαπημένη,
τήν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δέ σοῦ τήν εἶδε!
Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τή χτενίζει,
στ' ἄστρι καί τόν αὐγερινό ἔπλεκε τά μαλλιά της.
Προξενητάδες ἥρθανε ἀπό τή Βαβυλώνα,
νά πάρουνε τήν Ἀρετή πολύ μακριά στά ξένα.
Οἱ δχτώ ἀδερφοί δέ θέλουνε κι δι Κωσταντῖνος θέλει.
«Μάνα μου, κι ἃς τή δώσουμε τήν Ἀρετή στά ξένα,
στά ξένα κεῖ πού περπατῶ, στά ξένα πού πηγαίνω,
ἄν πᾶμ' ἐμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νά μήν περνοῦμε.»
«Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημα ἀπιλογήθης.
Κι ἂ μῷρτει, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μῷρτει, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι ἄν τύχει πίκρα γῆ χαρά, ποιός πάει νά μοῦ τή φέρει;»
«Βάλλω τόν οὐρανό κριτή καί τούς ἀγιούς μαρτύρους,
ἄν τύχει κι ἔρτει θάνατος, ἄν τύχει κι ἔρτει ἀρρώστια,
ἄν τύχει πίκρα γῆ χαρά, ἐγώ νά σοῦ τή φέρω.»

Καί σάν τήν ἐπαντρέψωνε τήν Ἀρετή στά ξένα,
κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καί μῆνες ὁργισμένοι
κι ἔπεσε τό θανατικό, κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί πεθάναν,
βρέθηκε ἡ μάνα μοναχή σάν καλαμιά στόν κάμπο.

Σ' ὅλα τά μνήματά ἐκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν,
στοῦ Κωσταντίνου τό μνημειό ἀνέσπα τά μαλλιά της.
«'Ανάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὅπού μοῦ τήν δεξόριζες τήν Ἀρετή στά ξέναι!
τό τάξιμο πού μοῦ 'ταξες, πότε θά μοῦ τό κάμεις;
Τόν οὐρανό 'βαλες κριτή καὶ τούς ἀγιούς μαρτύρους,
ἄν τύχει πίκρα γῇ χαρά, νά πᾶς νά μοῦ τή φέρεις.»
'Από τό μυριανάθεμα καὶ τή βαριά κατάρα,
ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι δ Κωσταντής ἐβγῆκε.
Κάνει τό σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἀστρο χαλινάρι,
καὶ τό φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νά τῆς τή φέρει.

Παίρνει τά ὅρη πίσω του καὶ τά βουνά μπροστά του.
Βρίσκει την κι ἔχτενίζουνταν δῖου στό φεγγαράκι.
'Από μακριά τή χαιρετᾶ κι ἀπό κοντά τῆς λέγει:
«'Αιντε, ἀδερφή, νά φύγουμε, στή μάνα μας νά πᾶμε.»
«'Αλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί είναι τούτη ἡ ὥρα;
"Αν ἵσως κι είναι γιά χαρά, νά στολιστῶ καὶ νά 'ρθω,
κι ἄν είναι πίκρα, πές μου το, νά βάλω μαύρα νά 'ρθω.»
«'Ελα, 'Αρετή, στό σπίτι μας, κι ἄς είσαι ὅπως καὶ ἄν είσαι.»
Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τήν καθίζει.
Στή στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδούσαν,
δέν κιλαηδούσαν σάν πουλιά, μήτε σάν χελιδόνια,
μόν' κιλαηδούσαν κι ἐλεγαν ἀνθρωπινή ὁμιλία:
«Ποιός είδε κόρην ὅμορφη νά σέρνει ό πεθαμένος!»
«'Ακουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τά πουλάκια;»
«Πουλάκια είναι κι ἄς κιλαηδούν, πουλάκια είναι κι ἄς λένε.»
Καὶ παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τούς λένε:
«Δέν είναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο μεγάλο,
πώς περπατοῦν οἱ ζωντανοί μέ τούς ἀπεθαμένους!»
«'Ακουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τά πουλάκια;
πώς περπατοῦν οἱ ζωντανοί μέ τούς ἀπεθαμένους!»
«'Απρίλης είναι καὶ λαλούν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν.»*
«Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιές μυρίζεις.»

«Ἐχτές βραδίς ἐπήγαμε πέρα στόν Ἀι-Γιάννη,
κι ἐθύμιασέ μας δ παπάς μέ περισσό λιβάνι.»
Καὶ παρεμπρός πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τούς λένε:
«Γιά ἴδες θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στόν κόσμο,
τέτοια πανώρια λυγερή νά σέρνει ό πεθαμένος!»
Τ' ἄκουσε πάλι ή Ἀρετή κι ἐράγισε ἡ καρδιά της.
«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τά πουλάκια;»
«Ἄφησ', Ἀρέτω, τά πουλιά κι ὅ, τι κι ἄ θέλ' ἄς λέγουν.»
«Πές μου, ποῦ είναι τά κάλλη σου, καὶ ποῦ εἰν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τά ξανθά σου τά μαλλιά καὶ τ' ὅμορφο μουστάκι;»
«Ἔχω καιρό π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τά μαλλιά μου.»

Αύτοῦ σιμά, αύτοῦ κοντά στήν ἐκκλησιά προφτάνουν.
Βαριά χτυπᾶ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
Κι ἀκούει τήν πλάκα καὶ βροντᾶ τό χᾶμα καὶ βοϊζει.
Κινάει καὶ πάει ή Ἀρετή στό σπίτι μοναχή της.
Βλέπει τούς κήπους της γυμνούς, τά δέντρα μαραμένα,
βλέπει τόν μπάλσαμο* ξερό, τό καρυοφύλλι* μαῦρο,
βλέπει μπροστά στήν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τήν πόρτα σφαλιστή καὶ τά κλειδιά παρμένα,
καὶ τά σπιτοπαράθυρα σφιχτά μανταλωμένα.
Κτυπᾶ τήν πόρτα δυνατά, τά παραθύρια τρίζουν.
«Ἄν εἶσαι φίλος διάβαινε, κι ἄν εἶσαι ἐχτρός μου φύγε,
κι ἄν εἶσαι ὁ Πικροχάροντας, ἄλλα παιδιά δέν ἔχω,
κι ἡ δόλια ή Ἀρετούλα μου λείπει μακριά στά ξένα.»
«Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα.»
«Ποιός εἰν' αὐτός πού μοῦ χτυπάει καὶ μέ φωνάζει μάνα;»
«Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε, κι ἐγώ είμαι ή Ἀρετή σου.»

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Δημοτικό)

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ

Ἡ σύλληψη τοῦ Ρήγα

Στίς 19 Δεκεμβρίου τοῦ 1797 ὁ Ρήγας φτάνει ἀπ' τῇ Βιέννη στὴν Τεργέστη, συνοδευόμενος ἀπ' τὸ Χριστόφορο Περραιβό. Σκοπός τοῦ ταξιδιοῦ αὐτοῦ εἶναι νά περάσει ὁ Ρήγας μὲ πλοῖο ἀπ' τὴν Τεργέστη στὴν ὑπὸδουλὴ τότε Ἑλλὰδα καὶ νά ξεστκώσει τοὺς Ἑλληνες ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τό ἴδιο ἐκεῖνο βράδυ, δὲ Ρήγας καὶ ὁ Περραιβός ἔχουν συνάντηση σ' ἕνα καφενεῖο τῆς Τεργέστης μὲ τὸν καπετάνιο τοῦ καραβιοῦ, πού θά ἔφερνε μυστικά τὸ Ρήγα στὴν Ἑλλάδα. Κανονίζουν νά φορτωθοῦν τὴν ἄλλη μέρα στὸ καράβι τὰ κασόνια μὲ τίς προκηρύξεις καὶ τό ἄλλο ἔντυπο ἐπαναστατικό ὄντικό, πού εἶχαν τυπώσει στὴ Βιέννη, καὶ συνεννοοῦνται γιά τή μέρα πού θ' ἀνεβεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας, γιά νά φύγουν. Μόλις δῷμος γυρίζουν στὸ ξενοδοχεῖο τους, συλλαμβάνονται ἀπ' τὴν αὐτοτριακή ἀστυνομία.

TΟ «Royal», τό ξενοδοχεῖο τους, ἦταν καμιά ἑκατοστή βήματα παρακάτω. Στρίψανε τή γωνιά καὶ βγήκανε στὴν παραλία. Ἐκανε κρύο. Παγωνιά κι ύγρασία. Μύριζε δυνατά θάλασσα. Τό σκοτάδι πίσσα. Μόνο ἕνα φανάρι στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, καὶ στά κατάρτια τῶν καραβιῶν μικρά φωτάκια πού σαλεύανε ρυθμικά. Τό «Royal» ἦταν χτισμένο ἀπάνω στὸν παραλιακό δρομάκο, ώς μιάμιση δργιά ἀπό τή θάλασσα, ὅχι παραπάνω. Ὁ Περραιβός χτύπησε τή θύρα. Τούς ἄνοιξε ἔνας μισοκοιμισμένος Ἰταλός καὶ γκρινιάζοντας τοὺς ἀνέβασε στό πρώτο πάτωμα, σ' ἕνα μικρό δωμάτιο.

- Έδω, τούς λέει, δέν ᔁχω ἀλλο.
- Είχε ἔνα κρεβάτι κι ἔνα σοφά.
- Δέν πειράζει, θά βολευτοῦμε.
- Σάν ἔφυγε ὁ μισοκοιμισμένος Ἰταλός, ὁ Περραιβός ἄνοιξε τό σάκο του. 'Ο Ρήγας στεκότανε δισταχτικός.
- Θά βγῶ, εἶπε ἄξαφνα.
- Ποὺ θά πᾶς; ἔκανε ὁ Περραιβός ἀνήσυχα.
- Θά πάω στό Προξενεῖο, στό Γαλλικό Προξενεῖο.
- Γιατί;... 'Υποψιάστηκες τίποτα;
- Δέν ἔρω. Γιά καλό καὶ γιά κακό. Μιά ἰδέα.
- Αὔριο τό πρωί... δοκίμασε νά πεῖ ὁ Περραιβός.
- 'Οχι, ὅχι, τώρα θά πάω. Νά μέ δώσουν ἔνα χαρτί, πώς είμαι γεννημένος στά 'Εφτάνησα, Γάλλος ὑπήκοος.
- Δέν είχε βγάλει τή γούνα του. "Επιασε τό πόμολο τῆς πόρτας. Γύρισε καὶ λέει τοῦ Περραιβοῦ:
- 'Εσύ νά πλαγιά...
- Τόν ἔκοψε ἔνα δυνατό χτύπημα στήν πόρτα. 'Ο Ρήγας πισωχώρησε, στάθηκε στή μέση τῆς κάμαρας.
- 'Εμπρός! φωνάζει.
- "Ανοιξε ἡ θύρα διάπλατα. Τό κίτρινο φῶς τοῦ λυχναριοῦ ἀπό μέσα ἀπό τήν κάμαρα φώτισε ἔνα ψηλόστενο κομμάτι τοῦ σκοτεινοῦ διάδρομου. Σέ τοῦτο τό φῶς μέσα στεκόταν ἀσάλευτος, κολόνα, κλείνοντας τό πέρασμα, ἔνας ἀστυνομικός. Πίσω του ἄλλοι δυό τρεῖς.
- Συγγνώμην, κύριοι, ρωτάει ψυχρά κι εὐγενικά, κανένας ἀπό σᾶς λέγεται Ρήγας;
- 'Εγώ λέγομαι Ρήγας, ἀπάντησε μέ σταθερή φωνή ὁ Ρήγας. Τί τρέχει;
- 'Ο ἀξιωματικός ἔριξε μιά ματιά στόν Περραιβό, ἔπειτα στάθηκε προσοχή κι εἶπε ἐπίσημα:
- 'Εν ὀνόματι τοῦ Νόμου!... δέ θά βγεῖ κανείς ἀπό δῶ μέσα!
- Γύρισε κατά τό διάδρομο καὶ φώναξε στούς ἀνθρώπους πού στέκονταν πίσω του:
- 'Εσεῖς οἱ δυό θά μείνετε ἐδῶ στό διάδρομο, μπρός στήν

πόρτα! Νά μήν τό κουνήσει κανείς!... Ἐμεῖς πάμε! πρόσταξε τούς ἄλλους δυό.

Ἐκλεισε ἡ πόρτα. Δέν εἶναι πιά μόνοι. Πές ἐκλεισε μιά πόρτα ἀπάνω ἀπό γκρεμνό. Πίσω ἀπ' αὐτή τήν πόρτα κείτονται γκρεμισμένα ὅλα τά σχέδια, ὅλες οἱ ἐλπίδες, οἱ λαχτάρες ὅλες. Μέσα σέ τούτη τήν κρύα, τήν ἀπρόσωπη κάμαρα τοῦ ξενοδοχείου γονάτισε μονομιᾶς ὅλο τό Γένος.

Σάν ἐκλεισε ἡ θύρα πίσω ἀπό τούς ἀστυνομικούς, ὁ Ρήγας κι ὁ Περραιβός κοιταχτήκανε βουβοί. Στό τέλος, εἶπε ὁ Ρήγας μονολεκτικά:

— Προδοσία!

‘Ο Περραιβός ρώτησε χαμηλόφωνα:

— Τί θά κάνουμε;

‘Ο Ρήγας δέν ἀπάντησε· ἀναμετράει τά γεγονότα, ἀναλογίζεται τή σημασία τους, τίς συνέπειες. Στό πρόσωπό του χάραξε ἡ ταραχή καὶ ἡ θλίψη μαχαιριές βαθίες. Στά μάτια του χύθηκε ἡ ἀπελπισία. Μασουλάει κάτι λόγια:

— Πολύ ἀργά... Δέν ἐπρεπε... Ποιός; Δέν μπορεῖ νά σταματήσει... “Ο, τι εἶναι δυνατόν...” “Ο, τι εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατόν...”

‘Ηρθε νευρωμένος κοντά στόν Περραιβό καὶ τοῦ λέει χαμηλόφωνα:

— Προπάντων μήν τά χάσεις. Κρύα καρδιά! Δέ μέ νοιάζει γιά μένα... Τά χαρτιά, οἱ σημειώσεις, τά δονόματα... μήν πέσει τίποτε στά χέρια τους... θά πιάσουν ὅλους... Καὶ τότε πάει τό ‘Εργο!

Λέγοντας, ἄνοιξε τό μεγάλο σάκο κι ἔβγαλε τούς φακέλους, τούς μεγάλους φακέλους.

Κοιτάζουν τάχα ἀπό τήν κλειδαρότρυπα οἱ ἀστυνομικοί; ‘Έχουνε τάχα στήσει τ’ αὐτί τους στό πορτόφυλλο; ‘Ολομεμιᾶς ἀνοίγει ἡ θύρα καὶ μπαίνουν οἱ Αὔστριακοί.

— Σταθεῖτε! φωνάζουν. Μήν κουνηθεῖτε!

‘Ακουμπήσανε βαριά τά χέρια τους ἀπάνω στά πολύτιμα χαρτιά.

— Τί εἶναι αὐτά;... Τί θέλατε νά κάνετε; ρωτᾶνε.

“Ο Ρήγας δέν τά χάνει.

— “Ε, μήν κάνετε έτσι, τούς λέει γελαστά, χαρτιά είναι...

Τούς πήρε τούς δυό Αύστριακούς καλόκαρδα ἀπό τό μπράτσο, μπαίνοντας ἀνάμεσό τους.

— Μά δέ μοῦ λέτε, τούς ρωτάει, τί συμβαίνει; Γιατί μᾶς φυλάτε; Τί σᾶς είπαν γιά μᾶς; Πραματευτάδες είμαστε. “Ηρθαμε στό Τριέστι περαστικοί, αύριο φεύγουμε. Τί γυρεύετε ἀπό μᾶς;...” Έγώ ἔχω γυναίκα, ἔχω παιδιά... Δέν ἔχετε παιδιά ἐσεῖς; γυναίκα δέν ἔχετε;... Τί σᾶς κάναμε;... Φαινόσαστε καλά παιδιά... Πόσων χρονῶν είσαι; ρωτάει τόν ἔνα, τόν πιό νεαρό... Νά, κι ἐμεῖς φτωχοί είμαστε... Πάρε τοῦτα...

“Εβγαλε μερικά χρυσά φιορίνια ἀπό τόν κόρφο του καὶ τά δώσε στούς ἀστυνομικούς.

Οἱ ἀστυνομικοί κοιτάνε σάν χαζοί τά γυαλιστερά νομίσματα. Όστόσο, ὁ Περραιβός μπῆκε στό νόημα. Σκύβει ἄξαφνα κι ἀρπάει ἀγκαλιά τούς βαριούς φακέλους. Δυό βήματα είναι ὥς τό παράθυρο. Πρίν νά προφτάσουν νά τό καταλάβουν οἱ ἀστυνομικοί, ἀνοίγει ὅρμητικά τό παραθυρόφυλλο καὶ δᾶσ’ του, τούς πετάει πέρα τούς φακέλους, ὅσο μπορεῖ πιό μακριά —κι ἡτανε βαριοί καὶ πήγαν πέρα— τούς φακέλους μέ τά χαρτιά στή θάλασσα, μέσα στό νερό... Πλάτε! ἀκούστηκε ὁ μουντός κρότος καὶ τό πιτίλισμα τοῦ νεροῦ.

— Μή ! φωνάξανε οἱ ἀστυνομικοί κι ἔτρεξαν στόν Περραιβό, τί κάνεις!

Τόν πιάσανε, τοῦ ἀρπάξανε τά χέρια. Μά ἡταν ἀργά. Τά χαρτιά είναι πιά στή θάλασσα, μαζί κι ἡ σφραγίδα, ὁ σφραγιδόλιθος τοῦ Ρήγα, ἡ μυστική σφραγίδα τῶν συνωμοτῶν.

— Καὶ τώρα; κάνει δένας ἀστυνομικός στόν ἄλλο.

“Ο Ρήγας μπῆκε στή μέση χαμογελώντας.

— Καὶ τώρα δέν ἔχει καμιά σημασία. Παλιόχαρτα ἡτανε. Δέν ἥθελα νά τά δεῖ κανένας. Ἰδιωτικά πράματα... Ἐσεῖς εἴσαστε καλά παιδιά, δέ θά πείτε τίποτα, νά μή βρεῖτε καὶ σεῖς τόν μπελά σας...” Αν τό μάθουν πώς σᾶς...

Οἱ ἀστυνομικοί κοιταχτήκανε.

— Tropo tardi, λέει ό ἔνας.

— Ωστόσο, γιά καλό και γιά κακό, δέν τό κουνάμε πιά ἀπ' τό δωμάτιο! είπε ό ἄλλος.

‘Ο Ρήγας ξάπλωσε στό σοφά. Βυθίστηκε σέ συλλογή... Πάλι σάν κύμα ἥρθε νά τόν πνίξει ἡ μελαγχολία, πάλι ώσάν μαῦρο σύννεφο πέφτει ἀπάνω του... Κρίμα! κρίμα! Πάει ό Σκοπός! ἡ Ἰδέα!

‘Ο Περραιβός κάθισε στή γωνιά τοῦ κρεβατιοῦ. ‘Ο Ρήγας παρακολουθεῖ μέ τήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ του τούς δυό ἀστυνομικούς. Σιγά σιγά —δέν τόν προσέχουνε— ἔβαλε τό χέρι του στή μέσα τσέπη τοῦ τσουμπέ* καί, χουφτώνοντάς τον ὀλόκληρο, νά μήν τόν δοῦν, βγάζει προσεχτικά τό σουγιά, τό σουγιαδάκι τῆς Εἰρήνης, τό κρατάει σφιχτά στό χέρι, τό σφίγγει, τό σφίγγει. “Υστερα, πολύ προσεχτικά, σηκώνει τό χέρι ὡς τό προσκέφαλο, τάχα ν’ ἀκουμπήσει τό κεφάλι του στό μπράτσο του, καί χώνει βαθιά ἀνάμεσα στό μαξιλάρι καί τήν ταπετσαρία τοῦ σοφᾶ τό σουγιά, τό σουγιαδάκι... Τώρα είναι πιό ἡσυχος. Ξέρει πώς σέ λίγο θά τούς ψάξουν, δέν μπορεῖ, θά κάνουν ἔρευνα στό δωμάτιο. Αὐτός ό «προστάτης» —«προστάτης ἄγγελος»— θά μείνει ἐδῶ μέσα στό σοφά, θά προσμένει νά βγει τήν ὥρα πού θά πρέπει, γιά τήν «κάθαρση»...

Συλλογίζεται ό Ρήγας. Κι ἡ ὥρα περνάει, κι είναι μιά νέκρα ἀπέραντη ὁλόγυρα, οὕτε σκυλί, οὕτε βήματα, οὐδέ κοκόρι στ’ ἀπόμακρα, οὐδέ τίποτα, μόνο ἡ νέκρα καί τό μαῦρο σκοτάδι πού στάζει ἀργά ἀργά στό τζάμι τοῦ παραθυριοῦ. Πόσες ὥρες νά περάσανε κιόλας; “Ανοιξε ἡ θύρα καί μπήκαν ἀνθρωποι, πέντε, ἔξι, δύχτω, κι ἄλλοι μείνανε ἀπέξω στό διάδρομο καί κοιτάνε μέσα. Είναι ό Διευθυντής τῆς Ἀστυνομίας τοῦ Τριεστιοῦ, είναι δυό τρεῖς ὑπάλληλοι, μερικοί ἀστυνομικοί δίχως στολή. ‘Ο Διευθυντής ἄρχισε νά μιλάει στά γερμανικά. “Ενας ὑπάλληλος κάθισε μπρός στό τραπέζι καί γράφει:

— Τ’ ὄνομά σου;

— Ρήγας Βελεστινλής... Βε-λε-στιν-λής.

— Υπήκοος;

- Όθωμανός.
- Γεννηθείς;
- Στή Βλαχιά.
- Τό έτος;
- 1747.
- Θρησκεύματος;
- Χριστιανός Ὀρθόδοξος.
- Επάγγελμα;
- Εμπορος.

Τά συνηθισμένα. "Υστερα ό Διευθυντής λέει ήχηρά:
 — Έν δόνόματι τοῦ Νόμου, Ρήγα Βελεστινλή, συλλαμβάνεσαι!
 'Από τήν στιγμήν αὐτήν είσαι υπό κράτησιν!

- ‘Ο Διευθυντής γύρισε στόν Περραιβό:
- Εσύ;
- Περραιβός Χριστόφορος.
- Υπήκοος;

‘Ο Ρήγας πρόλαβε ν’ ἀντισκόψει:
 — Κύριε Διευθυντά, τοῦτο τό παιδί δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τήν ύπόθεση πού σᾶς ἀπασχολεῖ. Πηγαίνει στήν Πάδοβα, νά σπουδάσει τήν ιστρική. Κοιτάξτε τά χαρτιά του. Μιά ἀπλή σύμπτωσις ήταν νά βρεθεῖ συνταξιδιώτης μου.

‘Ο Διευθυντής πήρε κι ἐξέτασε τό διαβατήριο τοῦ Περραιβοῦ.
 ‘Ο Ρήγας λέει:

- Άλλωστε, είναι γεννημένος στήν Πρέβεζα. Είναι υπήκοος Γάλλος...
- Κανένα χαρτί;
- Δέν ἔχω.

Πάλι ό Ρήγας ἀντισκόβει:
 — Σᾶς λέω: ἄδικα θά τόν συλλάβετε... Δέν ἔχει καμιά σχέση...
 ‘Ο Διευθυντής κοίταξε τόν Περραιβό στά μάτια.
 — Είσθε ἐλεύθερος, κύριε. Μπορεῖτε νά πηγαίνετε..
 ‘Ο Περραιβός ἔκανε νά πάρει τό σάκο του.
 — Μιά στιγμή, λέει κάποιος.
 ‘Ένας ὑστινομικός ἔψαξε τό σάκο. Μά δέν είδε τίποτα υποπτο

μέσα. Ὁ Ρήγας βρῆκε τόν καιρό νά πεῖ τοῦ Περραιβοῦ στά
έλληνικά:

— Αὐτό πού δέν ἐπρόλαβα ἐγώ... τό Προξενεῖο... Νά πᾶς ἀμέ-
σως... ἀμέσως...

Μπρός στήν πόρτα, βγαίνοντας, στάθηκε μιά στιγμή ὁ Περ-
ραιβός. Γύρισε καί κοίταξε μιά στερνή φορά τό Ρήγα. Ὁ Ρήγας
τοῦ χαμογέλασε, κουνώντας λίγο τό κεφάλι.

‘Ο Διευθυντής λέει στό Ρήγα:

— Θά μείνεις ἔδω, σέ τοῦτο τό δωμάτιο, ὑπό κράτησιν!

“Εδωσε διαταγές: δύο ἀστυνομικοί θά μένουν νύχτα-μέρα μέσα
στό δωμάτιο, νά παρακολουθοῦν τήν παραμικρή του κίνηση.
Κάθε δυό ώρες θά ἔρχονται οι ἄλλοι, νά συναλλάζονται.

Φύγανε οἱ ἄνθρωποι τῆς ἔξουσίας. Ἀπόμεινε ὁ Ρήγας μέ τούς
δυό φρουρούς. Μόνος. Πάει κι ὁ Περραιβός! “Α, τί κούρασῃ!
‘Η ψυχή του τσακίστηκε...

“Ἐγειρε τ’ ἀνάσκελα στό κρεβάτι, ἔτσι ντυμένος ώς ἦταν, κι
ἔμεινε μ’ ὅρθάνοιχτα τά μάτια, ώρα, ώρα, ώρες... Οὕτε ὑπνος,
οὕτε ἡσυχία, οὔτε... ὅχι δά, είναι κι ἡ ἐλπίδα, τόσες ἐλπίδες...
“Ἐτσι λέει... Τόσες ἐλπίδες ἀκόμη! Βέβαια, τίς κασόνες θά τίς
πιάσανε. Πῶς τίς πιάσαν; Προδοσία! Τί ἄλλο! Ποιός; ἔδω; ή
στή Βιέννα;... Πιάσαν κανέναν ἄλλο; Δέν τό πιστεύει. “Οχι, ὅχι,
είναι μόνος εύτυχως! Πρέπει νά ‘ναι μόνος... Ἐλπίζει ἄξαφνα,
«ἐλπίζω», τό λέει στόν ἑαυτό του... Ἀνασκαλεύει ὅλα τά πάντα
μές στό μυαλό του.

Κι ἀπό κεῖ, λίγο λίγο, ώς νά χαμήλωνε φῶς λυχναριοῦ, σβή-
νει ἐτούτη ἡ διάθεση, ἡ καλή διάθεση τῆς ἐλπίδας καί τοῦ θαρ-
ρεμιοῦ, καί παραλεῖ ἡ καρδιά καί παραλεῖ τό μυαλό, καί σκοτει-
νιάζει ἐμπρός καί σκοτεινιάζει δίπλα καί σκοτεινιάζει ὁ δρόμος,
ὁ δρόμος κι ὁ ἀνήφορος, πού στή γωνιά του στέκει ἀπόψε ἡ ζωή
τοῦ Ρήγα...

Ξημέρωσε ἀγάλι ἀγάλι.* Μά δέν πρόφτασε νά φωτίσει τό
τελάρο τοῦ παραθυριοῦ κι ἀκουστήκανε βήματα ἔξω, βήματα
βαριά, κι ἀκουστήκανε φωνές. “Ανοιξε ἡ πόρτα καί μπῆκαν ἄν-
θρωποι πολλοί, πέντε, δέκα, δώδεκα.

‘Ο Ρήγας ἀνακάθισε στό κρεβάτι, σηκώθηκε. Ξανάρχισαν τά ρωτήματα, οἱ ἀνακρίσεις. Τί καὶ πῶς καὶ μέ ποιούς, προπάντων αὐτὸ τό: «ποιοί ὥλλοι εἰναι μαζί σου», αὐτό πασκίζουν νά τοῦ πάρουνε μέ τέχνη, μέ κατεργαριά, μέ ψεύτικες πληροφορίες, μέ τό κλωθογύρισμα* γύρω καὶ γύρω ἀπό τά ἵδια πράματα, ἀπό τά ἵδια πράματα, γιά νά τόν μπλέξουν. Μά ὁ Ρήγας δέ χάνει τήν ψυχραιμία του. Δέ βιάζεται ποτέ ν’ ἀπαντήσει.

— Τό ’χεις ἢ δέν τό ’χεις σκοπό, νά ξεσηκώσεις τούς ραγιάδες ἐνάντια στό Σουλτάνο;

— Τό ’χω ἐλπίδα μου καὶ πόθο, ν’ ἀπαλλάξω τόν τόπο μου ἀπό τά δεσμά τῆς δουλείας. Δέν τό κρύβω.

— ‘Ομολογεῖς ὅτι ἐργάζεσαι γι’ αὐτό;

— ’Εργάζομαι γι’ αὐτό φανερά καὶ τίμια καὶ μέσα στά δρια πού μοῦ ἐπιτρέπει ἡ φιλοξενία τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως.

— Τό γνωρίζεις ὅτι δέν ύπάρχει θέσις γιά παρόμοιες ἐνέργειες. Γνωρίζεις ὅτι παρόμοιες ἐνέργειες εἰς βάρος φίλου κράτους μποροῦν νά δημιουργήσουν δυσάρεστες περιπλοκές γιά τήν Κυβέρνηση τοῦ Αὐτοκράτορος;

— Τό γνωρίζω, ἄλλα θεωρῶ ὅτι οἱ ἐνέργειές μου δέν είχαν τίποτε τό ἐπαναστατικό, ἀφοῦ περιορίστηκαν σέ μερικά ποιήματα —πατριωτικά, τό βεβαιώνω... ἐσεῖς τί θά ἐκάνατε στή θέση μου, κύριε ἀνακριτά, ὡς Αὐτοριακός;— καὶ σέ μερικές εὐχές... ἔγγραφες, τίς ἔχετε στή διάθεσή σας φαντάζομαι... εὐχές γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδος μου ἀπό τούς Τούρκους.

— Είχες συνεννοήσεις μέ πολλούς πατριώτες σου.

— Τό ὅτι τούς ἐβλεπα τούς πατριώτες, τό ὅτι μιλοῦσα μαζί τους, τοῦτο δέ θέλει νά πεῖ ὅτι εἴχαμε ἴδιαίτερες συνεννοήσεις, πού νά δίνουν βάση στίς ὑποθέσεις σας.

Μιάμιστη ὥρα βάστηξε ἡ ἀνάκριση. Κι ὅταν ἔφυγαν αὐτοί, ἦρθε ἔνας στρατιώτης κι ἔφερε μιά γαβάθα μέ μαυροζόνυμι κι ἔνα κομμάτι ψωμί. Ὁ Ρήγας ρούφηξε τό ζουμί, νά ζεσταθεῖ, μά τό ψωμί δέν τ’ ἄγγιξε. Γύρεψε νά τοῦ τ’ ἀφήσουν ὅμως. “Υστέρα πλάγιασε πάλι κι ἔκλεισε τά μάτια. Τότε είδε μπρός του ὁλομε-

μιᾶς τόν κίνδυνο, τό φοβερό τόν κίνδυνο πού ἀπειλοῦσε τήν προσπάθειά του. Μ' ἔνα τίποτε θά γκρεμίζοταν όλο τό ἔργο. Κι ἔπρεπε νά σωθεῖ τό "Ἐργο, νά τό σώσει τό "Ἐργο! Στό βάθος, ὁ Ρήγας εἶναι ἀκόμα βέβαιος ὅτι ἡ Ἀστυνομία δέν ἔχει στά χέρια της σοβαρές ἀποδείξεις. Μές στίς κασόνες ἥτανε ὁ Θούριος, ἥτανε τό Πολίτευμα, ἥταν οἱ Προκηρύξεις. Μά αὐτά ὅλα δέ θά ποῦν συνωμοσία. Αὐτά βαραίνουνε ἀποκλειστικά τό Ρήγα τόν ἴδιο, δέν παίρνει μ' αὐτά κανέναν στό λαιμό του, οὔτε προϋποθέτουνε συνεννόηση μέ ἄλλους.

—Ἐνθουσιώδης πατριώτης! Βέβαια! Εἶμαι!

“Ἐτσι εἶπε ὁ Ρήγας στόν ἀνακριτή, ὅταν ἔανάρθε τό ἀπομεσήμερο καί τόν τυράννησε δυό δρες.

—Ἐνθουσιώδης πατριώτης εἶμαι! πέστε ὅ,τι θέλετε, ἔξαλλος, ἀνόητος, τρελός, ὀνειροπαρμένος πατριώτης! Ἀλλά... συνωμότης... Ξέρετε τί θά πεῖ συνωμότης, κύριε ἀνακριτά; Γιά νά εἶσαι συνωμότης, κύριε ἀνακριτά, πρέπει νά συγκεντρώνεις...

“Ο ἀνακριτής ἀκούγε τό Ρήγα. “Ἐνα τέταρτο τῆς ὥρας τοῦ μιλοῦσε ὁ Ρήγας. Στό τέλος ὁ ἀνακριτής σήκωσε τό χέρι νά τόν διακόψει.

—Δέ θά πιστέψω ποτέ, ὅτι μόνος σας ἐφαντασθήκατε ν' ἀναλάβετε τέτοιο ἔργον.

—Μά δέν εἶναι ἔργον, κύριε ἀνακριτά, εἶναι ὄνειρο.

—Οἱ Προκηρύξεις;... “Ονειρο ἀποκαλεῖτε τίς ἐπαναστατικές προκηρύξεις;

—Ονειρο ἐνός δυστυχισμένου λαοῦ, πού στενάζει τριακόσια καί πλέον χρόνια στή δούλεψη τοῦ πλέον βαρβάρου τυράννου!

“Ηρθε τό βράδυ, ἤρθε κι ἡ νύχτα . “Ἐπεσε ἡ σκοτεινιά καί σφάλισε τά παραθυρόφυλλα καί γέμισε ἵσκιους τήν ἄμοιρη κάμαρα πού γίνηκε φυλακή. Ἀλλά μαζί μέ τό φῶς ἔσβησε καί πάλι τό κουράγιο. Ὁ Ρήγας πῆγε καί στάθηκε μπρός στό παράθυρο. Προσπάθησε νά δεῖ ἔξω. Πρώτη φορά ἀπό τότε πού βρέθηκε κλεισμένος ἐδῶ μέσα, ἀλήθεια, πρώτη φορά κοιτάει ἀπ' τό παράθυρο. Πρέπει νά 'ναι ἡ θάλασσα αὐτό ἐκεῖ, πρέπει νά 'ναι καράβια, πανιά, ἡ φυγή, ἡ ἐλευθερία... Μά τό σκοτάδι μονάχα

ἀπαντάει σ' αὐτή τήν ἀγωνία... Μέσα στό μαῦρο σκοτάδι, πιό μαῦρα σκοτάδια ἐδῶ κι ἐκεῖ... τά καράβια εἶναι, τοῖχος εἶναι;... Τοῖχος ὁρθώθηκε ὀλόγυρά του ἀδιαπέραστος...

Γύρισε καὶ κοίταξε τούς ἀστυνομικούς. 'Ο ἔνας ἀπ' τούς δυό ἔχει ἔρθει κοντά του, ἔτοιμος νά τόν ἐμποδίσει νά πηδήσει, ἢν τό δοκίμαζε.

— Λαχταρῶ τήν πατρίδα μου! τούς λέει, κι ἔγραψε μέ τό χέρι ἔνα μεγάλο σχῆμα στό κενό, στό σκοτάδι. Σέ τέτοιο σκοτάδι εἶναι ἡ πατρίδα μου. Κι ἢν ἐπόθησα νά τή σώσω, κακό ἔκανα; Πέστε! Κακό ἔκανα;

(Από τό μυθιστόρημα *Oί Μαυρόλυκοι*)

·Η πατρίδα

Στεκόταν δ γέρο-ναύαρχος τῶν Ψαριανῶν, δ καπετάν Γιώργης δ Ἀποστόλης, στό γιαλό τῆς Αἴγινας κι ἀγνάντευε τά ψαριανά καράβια, τά μόνα πού είχαν περισσέψει ἀπό τό χαλασμό τοῦ νησιοῦ, πέντε ὥς ἔξι ὄλα ὄλα. Στεκότανε συλλογισμένος, ἀγνάντευε τά καράβια κι ἐλεγε δείχνοντάς τα σ' ὅσους μέ λύπη πηγαίνανε κοντά του:

— Αὐτή εἶναι ἡ πατρίδα μου τώρα...

(Από τό βιβλίο *Ιστορική Ανθολογία*)

Τῆς Λιάκαινας

Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος στά βουνά, στούς κάμπους τό φεγγάρι,
ἔτσι ἔλαμπε κι ἡ Λιάκαινα στά τούρκικα τά χέρια.
Πέντε Ἀρβανίτες τήν κρατοῦν καί δέκα τήν ξετάζουν,
κι ἔνα μικρό μπεόπουλο κρυφά τήν κουβεντιάζει.
«Λιάκαινα, δέν παντρεύεσαι, δέν παίρνεις Τούρκον ἄντρα,
νά σ' ἀρματώσει στό φλωρί, μές στό μαργαριτάρι;»
«Κάλλιο νά ἴδω τό αἷμα μου τή γῆς νά κοκκινήσει,
παρά νά ἴδω τά μάτια μου Τούρκος νά τά φιλήσει.»

Κι ὁ Λιάκος τήν ἀγνάντεψεν ἀπό ψηλή ραχούλα,
κοντοκρατεῖ τόν μαῦρο του, στέκει καί τόν ξετάζει.
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι νά βγάλεις τήν κυρά σου;»
«Δύνομαι, ἀφέντη μ', δύνομαι νά βγάλω τήν κυρά μου.
Νά μ' ἀβγατίσεις* τήν ταή* σαράντα πέντε χοῦφτες,
νά μ' ἀβγατίσεις τό κρασί σαράντα πέντε κοῦπες,
νά δέσεις τό κεφάλι σου μέ δεκοχτώ μαντίλια,
νά δέσεις τή μεσούλα σου μαζί μέ τή δική μου.»
Βιτσιά δίνει τ' ἀλόγου του, στή μέση γιουρουστάει,*
καί πάησε καί τήν ἄδραξε, στό σπίτι του τήν πάει.

(Δημοτικό)

Οἱ Μισολογγίτισσες

1. Καὶ ἐσυνέβηκε αὐτές τές ἡμέρες ὅπού οἱ Τοῦρκοι ἐπολιορκοῦσαν τό Μισολόγγι καὶ συχνά ὀλημερνίς καὶ κάποτε ὀληνυχτίς ἔτρεμε ἡ Ζάκυνθο ἀπό τό κανόνισμα τό πολύ.
2. Καὶ κάποιες γυναικες Μισολογγίτισσες ἐπερπατοῦσαν τριγύρω γυρεύοντας γιά τοὺς ἄνδρες τους, γιά τά παιδιά τους, γιά τ' ἀδέλφια τους πού ἐπολεμούσανε.
3. Στήν ἀρχή ἐντρεπόντανε νά ἥγουνε καὶ ἐπροσμένανε τό σκοτάδι γιά ν' ἀπλώσουν τό χέρι, ἐπειδή δέν ἦτανε μαθημένες.
4. Καὶ εἶχανε δούλους καὶ εἶχανε σέ πολλές πεδιάδες καὶ γίδια καὶ πρόβατα καὶ βόιδα πολλά.
5. Καὶ ἀκολούθως ἐβιαζόντανε καὶ ἐσυχνοτηράζανε* ἀπό τό παρεθύρι τόν ἥλιο πότε νά βασιλέψει γιά νά ἥγουνε.
6. Ἄλλα δταν ἐπερισσέψανε οἱ χρεῖες* ἔχάσανε τήν ντροπή, ἐτρέχανε δλημερνίς.
7. Καὶ δταν ἐκουραζόντανε, ἐκαθόντανε στ' ἀκρογιάλι κι ἀκούανε, γιατί ἐφοβόντανε μήν πέσει τό Μισολόγγι.
8. Καὶ τές ἔβλεπε ὁ κόσμος νά τρέχουνε τά τρίστρατα, τά σταυροδρόμια, τά σπίτια, τά ἀνώγια* καὶ τά χαμώγια,* τές ἐκκλησίες, τά ξωκλήσια γυρεύοντας.
9. Καὶ ἐλαβαίνανε χρήματα, πανιά γιά τούς λαβωμένους.
10. Καὶ δέν τούς ἔλεγε κανένας τό ὅχι, γιατί οἱ ρώτησες τῶν γυναικῶν ἤτανε τές περσότερες φορές συντροφευμένες ἀπό τές κανονιές τοῦ Μισολογγιοῦ καὶ ἡ γῆ ἔτρεμε ἀπό κάτου ἀπό τά πόδια μας.
11. Καὶ οἱ πλέον πάμπτωχοι ἐβγάνανε τό δβολάκι*, τους καὶ τό δίνανε καὶ ἐκάνανε τό σταυρό τους κοιτάζοντας κατά τό Μισολόγγι καὶ κλαίοντας.

(Ἡ γυναικα τῆς Ζάκυνθος)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

• Απομνημονεύματα

Τόν Ὁκτώβριο τοῦ 1826, διὰ Μακρυγιάννης καὶ διὰ Γκούρας μέτοπος πολεμιστές τους βρίσκονται στήν Ἀθήνα, πού ἀντιμετωπίζει καὶ πάλι τίς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ἐνα βράδυ, πού ὑπάρχει κάποια ἡρεμία, διὰ Μακρυγιάννης, διὰ Γκούρας καὶ ἄλλοι διασκεδάζουν, ὅσο εἰναι δυνατό. Ὁ Μακρυγιάννης μάλιστα τοὺς τραγουδάει ἔνα ώρατο δημοτικό τραγούδι. Ἄλλα λίγο ἀργότερα, σὲ κάποια συμπλοκή, σκοτώνεται διὰ Γκούρας.

ETOTE ἔκατζε διὰ Γκούρας καὶ οἱ ἄλλοι καὶ φάγαμεν ψωμί· τραγουδήσαμεν καὶ ἐγλεντήσαμεν. Μέτερες διὰ Γκούρας καὶ διὰ Παπακώστας νά τραγουδήσω· ὅτε εἴχαμεν τόσον καιρόν διόπου δέν εἴχαμεν τραγουδήσει τόσον καιρόν διόπου μᾶς ἔβαλαν οἱ διοτελεῖς* καὶ γγιχτήκαμεν διά νά κάνουν τοὺς κακούς τους σκοπούς. Τραγουδοῦσα καλά. Τότε λέγω ἔνα τραγούδι·

Ο "Ηλιος ἔβασίλεψε,

— "Ελληνά μου, βασίλεψε—

καὶ τό Φεγγάρι ἔχάθη

καὶ διὰ καθαρός Αὐγερινός πού πάει κοντά τήν Πούλια,

τά τέσσερα κουβέντιαζαν καὶ κρυφοκουβεντιάζουν.

Γυρίζει διὰ "Ηλιος καὶ τούς λέει, γυρίζει καὶ τούς κρένει.*

«Ἐψές διόπου βασίλεψα πίσου ἀπό μιά ραχούλα,

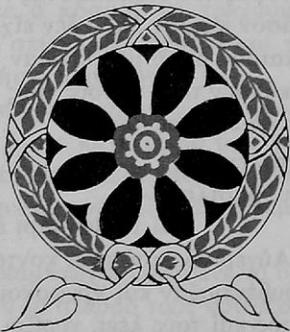
ἄκ'σα γυναίκεια κλάματα καὶ ἀντρῶν τά μοιργιολόγια

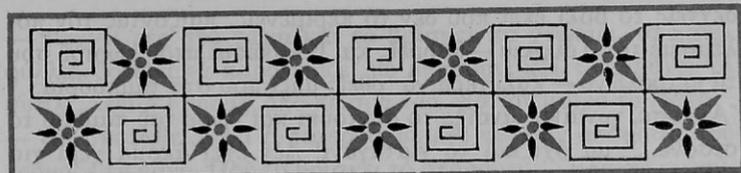
γι' αὐτά τά ῥωικά κορμιά στόν κάμπο ξαπλωμένα,
καὶ μές στό αἷμα τό πολύ εἶν' ὅλα βουτημένα.
Γιά τήν πατρίδα πήγανε στόν "Αδη, τά καημένα."

"Ο μαῦρος δὲ Γκούρας ἀναστέναξε καὶ μοῦ λέγει· «Ἄδελφέ
Μακρυγιάννη, σέ καλό νά τό κάμει ὁ Θεός· ἄλλη φορά δέν
τραγούδησες τόσο πιαραπονεμένα. Αὐτό τό τραγούδι σέ καλό νά
μᾶς βγεῖ». «Εἶχα κέφι, τοῦ εἰπα, δπού δέν τραγουδήσαμεν τόσον
καιρόν». "Οτι εἰς τ' ἀρδιά πάντοτες γλεντούσαμεν.

"Αρχισε ὁ πόλεμος κι ἄναψε ὁ ντουφεκισμός πολύ. Πῆρα τούς
ἀνθρώπους μου, πῆγα ἐκεῖ, καθώς ἤμουν διορισμένος· καὶ στά-
θηκα καμπόσο καὶ πολεμήσαμεν. "Ηφερα ἀπόξω γύρα τά πό-
στα.* Πῆγα εἰς τό κονάκι* μου δ, τι ἔπαιρνε νά βασιλέψει τό
φεγγάρι, νά βγάλω τόν πεζό διά τήν Κυβέρνησιν. "Ἐρχονται μοῦ
λένε· «Τρέξε, σκοτώθῃ ὁ Γκούρας εἰς τό πόστο του. "Ἐριξε ἀνα-
ντίον τῶν Τούρκων ἀπάνου εἰς τήν φωτιά τόν βάρεσαν εἰς τόν
ἀμήλιγγα* καὶ δέν μίλησε τελείως». Πῆγα, τόν πήραμεν εἰς τό
νῦμο καὶ τόν βάλαμε σ' ἔνα μπουντρούμι. Τόν συγύρισε ἡ φαμε-
λιά του καὶ τόν χώσαμεν.

(Ἀπομνημονεύματα)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

"Αγουρα ἀνθίσματα

ΣΤΕΡΙΟΣ ὁ Καμένος, ἀφοῦ τό ὑφερε ἔτσι ἡ μοίρα,
βρέθηκε πρόσφυγας στό Μεσολόγγι· κλείστηκε κι
αὐτός ἐκεῖ μέ τή γυναικά καὶ τά τρία παιδιά του.
"Ημερος, ζευγάς* παλιός, νά πού μπῆκε στῶν ἀρμάτων
τῇ δουλειά, χωρίς νά θέλει· καὶ γίνηκε πολεμιστής
γερός καὶ παλικάρι ἀπό τά πρῶτα.

"Ομως ἄν ἔτσι, νύχτα καὶ μέρα ἀπάνου στά προχώματα,* δέν
είχε ἄλλη σκοτούρα παρά τό πανηγύρι τῆς φωτιᾶς, γυρίζοντας
στό σπίτι ἄλλο ἐκεῖ τόν καρτεροῦσε βάσανο, τῶν παιδιῶν του ἡ
ἔννοια.

"Οσο γιά τό μεγαλύτερο, τό Γιώτη, δεκαπέντε χρονῶν παλι-
καράκι, αὐτό ποτέ δέν ἄφηνε τόν πετροπόλεμο μέ τούς ὁχτρούς.
Γιατί καὶ τά παιδιά τά πολιορκημένα —καπετάνιος τους ὁ Γι-
ώτης— κάναν τό δικό τους πόλεμο καθεμερινά, καὶ κάνανε τήν
ξέοδο τους, ἀφοῦ τελειώναν τή δική τους οἱ μεγάλοι.

Στάθηκε ὁ Στέριος μιά στιγμή· συλλογισμένος ἀπάνου στό
παιδί, καθώς μπῆκε ἥσυχα στό σπίτι, ἔνα ἀπόγευμα. Γύρισε τά
μάτια ἐκεῖνο καὶ τόν εἶδε, κι ἔμεινε μπροστά του ὅλο ντροπή.
— Παιδί μου, εἰπε ὁ πατέρας, ἐσύ εἶσαι πού εἶσαι παλαβό· τά
γράμματα δέν τ' ἀγαπᾶς· τίς φυλλάδες σου τίς ἐκαμες φουσέκια.
Καὶ ποῦ στήν εὐκή τό βρῆκες κεῖνο τό λαμνί,* χωρίς κοντάκι,*
καὶ παλεύεις δλημέρα; Παρά νά σκοτωθεῖς ἀπό τίς μπόμπες, ἦ νά

δεχτεῖς τό βόλι ἐκεῖ πού δέν τό περιμένεις, παίζοντας τόν πόλεμο μέ τήν Τουρκιά —θαρρεῖς καί βρίσκεσαι στοῦ χωριοῦ σου τά πετράλωνα— καλύτερα νά 'ρθεῖς μαζί μου στά ταμπούρια...* "Ακουσε, γυναίκα· ἄνοιξε τό σεντούκι καί δῶσε τοῦ παιδιοῦ τό σισανέ...* μά δχι καί τό γιαταγάνι! Δέν ἔχει ἀκόμα χέρι γιά σπαθί... ἄς εἶναι, δῶσ' του καί τό γιαταγάνι! Δῶσ' του καί τήν πιστόλα, ἀδέρφι τής δικῆς μου. Κλείδωσε υστερα καλά! "Έχουμε δῶ κι ἄλλους πού γυρεύουν ἄρματα... Τί διατάζεις ή ἀφεντιά σου, κύρι γραμματικέ, πού 'λεγα νά σέ κάνω διάκο στό χωριό σου;

— Θέλω κι ἐγώ ἄρματα... λέει δι μικρός δ Γούλας, ἄγουρος ἀκόμα στά χρονάκια του.

Καμώνεται πώς κλαίει, μά τ' ἄρματα τά θέλει ἀληθινά· ζηλεύει τόν πιό μεγαλύτερο, ἐκεῖ πού τόνε βλέπει, ὅλο φωτιά τό πρόσωπό του ἀπ' τή χαρά του. Μπαίνει στή μέση ή μάνα καί χαϊδεύει καί γλυκομαλώνει τό Γούλα τόν ἀράθυμο.* σκύβει καί τοῦ μιλεῖ στ' αὐτή.

— Σήμερα θά γράψεις τοῦ νονοῦ σου νά σοῦ στείλει τά βιβλία σου...

— Δέ θέλω γώ βιβλία, θά τά σκίσω...

"Εκείνη τή στιγμή σάν σίφουνας ἔπεσε μές στό σπίτι ό Νάνος ό μικρότερος. Στή ζώνα τής φουστανελίτσας του εἶχε μιά ψεύτικη πιστόλα περασμένη, ξύλινη, στό χέρι κρατοῦσε ἔνα παλιοσιδερικό, καί τό 'παιζε, σπαθί του τάχα.

— Βλέπεις πᾶς τό κατάντησες κι αὐτό μέ τά χάδια σου; εἶπε ό πατέρας αὐστηρά.

—"Ολα τά παιδιά τοῦ κόσμου παλαβώσανε μέ τόν πόλεμο! εἶπε ή μάνα, σάν νά 'χε πάρει τήν ἀπόφασή της πιά. "Αρπαξε ό πατέρας τό μικρό στά χέρια του καί τό 'ψαξε. Μές στό δερμάτινό του φυλαχτό, πού τό 'χε γυρισμένο γιά παλάσκα* στό πλευρό του, βρεθήκανε κρυμμένα λίγα βόλια πλακωτά, ἀπό κεῖνα πού ρίχνανε στή χώρα οί Τούρκοι. Τοῦ 'δωσε ό πατέρας λίγες ἀλαφρές στήν πλάτη, κι ἔβαλε ό μικρός τέτοια ξεφωνητά, πού τρόμαξε τή γειτονιά.

— Ψάχνει μές στό χῶμα καί τά βρίσκει, τά χτυπάει, τά κάνει φύλλα, ύστερα τά παραγεμίζει μέ μπαρούτι καί τούς βάνει τό φυτίλι, λέει ό Γούλας, ἀπό πεῖσμα του, γιά τόν μικρό τό Νάνο.

— Θά σκοτωθεῖ, λέει ό πατέρας, μέ μιά ψυχρήν ἀπόφαση πού τρόμαξε τή μάνα. Ποῦ τό βρίσκει τό μπαρούτι;... "Ελα δῶ κι ἐσύ, γραμματικούδι, πού κατηγορᾶς τούς ἄλλους, φέρε νά δῶ τί κρύβεις στή φλοκάτα σου... νά, μιά πέτρα ματωμένη!"

— Ἀπό τόν πετροπόλεμο! λέει ό πιό μεγάλος ἀδερφός, ό Γιωτης· τήν ἔριξε στούς Τούρκους, καί τοῦ τή στείλαν πίσω ματωμένη. Δέν ἔχει ἀπάνου ή πέτρα ἔνα σταυρό; Τή χάραξε ό Ἰδιος, πρίν τή ρίξει.

— Γιά κοίτα το... λέει ό πατέρας. Καί βγῆκε τίς προάλλες τό γιαλό γιαλό μέ τή σφεντόνα του γιά νά σκοτώσει Τούρκο, νά τού πάρει τ' ἄρματα... Λίγο, κι ἀν δέν τόν φέρναν πίσω, θ' ἄφηνε τό κεφάλι του στά χέρια κανενοῦ Γκέκα. Πήρε τούς Τούρκους γιά κοσσύφια...

Τοῦ πατέρα ή ὅψη δείχνει τέτοια ἀπελπισιά ἄφωνη, σάν νά 'χε γίνει κιόλα τό κακό.

— Συμπάθησέ το! λέει τρεμουλιασμένη ή μάνα· φτάνουν ὅσες τοῦ 'ριξες τήν ἄλλη φορά. Θά βάλει τώρα γνώση...

‘Ο πατέρας ἀκολούθησε νά τό κοιτάζει ἀμίλητος.
— Ἀκουσε δῶ, ἀγριολογιότατε, εἰπε τέλος· ἀπ' τό σπίτι δέ θά βγαίνεις πιά... Κι ἐσένα, κοντορεβιθούλη, ἀσβόγερε* (δό Νάνος ξαναρχίζει τά μεγάλα κλάματα), μοῦ 'ρχεται νά σέ σηκώσω καί νά σέ βροντήξω σάν ἀσκόπουλο... "Α, δέ βαστάω ἄλλο!" Ελα κοντά μου Γιώτη! Πήγαινε τ' ἄρματα στόν κονταξή,* καί πές του ἐγώ τοῦ τά 'στειλα.

Αφοῦ φύγανε γιός καί πατέρας, γίνηκε μεγάλη σαλαγή μές στό χαμόσπιτο, παράπονα, θυμοί, φωνάρες ἄξιες νά ρίξουν τή σκεπή.

— Κάθισε καί γράψε τοῦ νουνοῦ σου! λέει στό Γούλα ή μάνα. Θά τοῦ γράψεις δ, τι θά σου πῶ: Θά τοῦ γράψεις νά σου στείλει ἔνα ψαλτήρι κι ἔνα χτωήχι.* Είσαι στόν τέταρτο ἦχο, νά τοῦ πεῖς!

— Θέλω νά μοῦ στείλει ἔνα ζωστάρι* κόκκινο καλό νά τό φορῶ,
μέ κεντίδια καί καψούλια* καί μέ δίπλες πολλές...

— Κοίταξέ το... καλέ, ἄντρας εἶσαι σύ, καί θέλεις σελάχι;* Τί
θά βάλεις μέσα; Ξέρω τί λές... «Θά πάρω ἄρματα ἀπ' τοὺς Τούρ-
κους». "Εννοια σου, θά στείλω γώ ἄλλο γράμμα τοῦ νουνοῦ σου
καί θά σέ στολίσω... Μά δχι, δέ θά γράψω τίποτα! Τοῦ κάκου!
Θέλω τρία γρόσια γιά τόν πεζοδρόμο πού κινάει ἀπόψε: κι ἂν
περάσει ἀπ' τά ταμπούρια ζωντανός, κι ἂν γυρίσει ἀπό τ' Ἀνά-
πλι πίσω... Καί δέν ξέρουμε κι ἐμεῖς, θά ζοῦμε ἢ δχι ώς αὔριο..."

(Από τή συλλογή διηγημάτων *Μεγάλα χρόνια*)

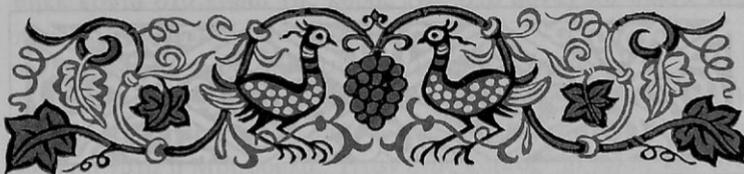
Τό φιλί τοῦ Μάρκου

Στόν πόλεμο τοῦ Κεφαλόβρυσου, δπου σκοτώθηκε ὁ Μάρκος
Μπότσαρης, είχε στείλει κι ὁ Καραϊσκάκης ἔνα μικρό σῶμα,
αὐτός δμως δέν ἔλαβε μέρος γιατί ἦταν ἄρρωστος στό μονα-
στήρι τοῦ Προυσοῦ. Ἀφοῦ σκοτώθηκε ὁ Μάρκος, οἱ Σουλιώτες
φέρανε τό λείψανό του καί τό ξαπλώσαν ἐμπρός στό νάρθηκα*
τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ μοναστηριοῦ. Σηκώθηκε τότε ὁ Καραϊσκά-
κης ἀπό τό κρεβάτι καί πήγε σέρνοντας καί φίλησε μέ δάκρυα τό
νεκρό τοῦ Μάρκου· καί εἶπε:

— "Αμποτε,* ἥρωα Μάρκο, κι ἐγώ ἀπό τέτοιο θάνατο νά πάω..."

Καί πήγε ἀληθινά ὅπως εὐχήθηκε... Αὐτόν τόν θάνατο εὐ-
χόνταν ὅλοι οἱ γενναῖοι ἐκεῖνον τόν καιρό, νά πᾶν ἀπό βόλι. Τόν
ἴδιον θάνατο εὐχήθηκε κι ὁ Γκούρας, κι ἀπ' αὐτόν πήγε.

(Από τό βιβλίο *Ιστορική Ανθολογία*)

Τοῦ κλέφτη τό κιβούρι*

Ο ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει:
Σύρτε, παιδιά μου, στό νερό, ψωμί νά φᾶτ' ἀπόψε,
καὶ σύ Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
νά σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νά γένεις καπετάνιος.

Παιδιά μου, μή μ' ἀφήνετε στόν ἔρημο τόν τόπο·
γιά πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλά στήν κρύα βρύση,
πού 'ναι τά δέντρα τά δασιά*, τά πυκναραδιασμένα.
Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νά κάτσω,
καὶ φέρτε τόν πνεματικό νά μέ ξομολογήσει,
γιά νά τοῦ πῶ τά κρίματα, ὅσα 'χω καμωμένα
δώδεκα χρόνια ἀρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.

Καὶ βγάλτε τά χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὁριό κιβούρι,
νά 'ναι πλατύ γιά τ' ἄρματα, μακρύ γιά τό κοντάρι.
Καὶ στή δεξιά μου τή μεριά ν' ἀφῆστε παραθύρι,
νά μπαίνει ὁ ἥλιος τό πρωί καὶ τό δροσιό τό βράδυ,
νά μπαινοβγαίνουν τά πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια,
καὶ νά περνοῦν οἱ γέμορφες, νά μέ καλημερᾶνε.

(Δημοτικό)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Τῆς φτώχειας τά στερνά

ΜΟΡΦΟΥΛΑ, ἔ Μορφούλα, ποῦ εἶσαι, κυρά μου; Ψίνα,
ψιψίνα μου; Τί θά φάμε σήμερα;

Ἡ γριά Λασκαρού ἔκραζε τή γάτα της βραχνά, ἀν καὶ
δέν τήν ἔβλεπε στό σπίτι. Μόλις ἔφεγγε· ἄδειο, παγω-
μένο ἦτανε τό σπίτι· ἵσδειο, ὅλο ἔνα χώρισμα, μὲ τά
φτωχικά του τά συγύρια* ἀραδιαστά τριγύρω. Κι ἡ Λασκαρού
διπλωμένη μές στά παλιοσκούτια* της, πλάι στή σβηστή γωνιά,
δέ σπάραζε. Τό ξέθωρό της πρόσωπο μέ τήν τριπλοτυλιγμένη
μαντίλα στό κεφάλι, καθώς τό χε γυρμένο κατά τή γωνιά, κι
ἔβλεπε μέ μάτια ἀκίνητα τή στάχτη τή σβησμένη, φάνταζε
παράξενα καὶ τρόμαζε μές στ' αὐγινό μισόθαμπο.

Μά κάποτε σείστηκε ἡ γριά σιγά σιγά. Σείστηκε κι ἀναση-
κώθηκε· καὶ γύρισε τό πρόσωπο, μέ τό στανιό, κι εἶδε κατά τήν
κλεισμένη πόρτα.

— Μορφούλα, κόρη μου καλή, ποῦ εἶσαι; ρώτησε πάλι.

Καί πιάστηκε ἀπό τής γωνιᾶς τό γύρο κι ἔβαλε ἀγώνα, χέρια
γόνατα, καὶ στάθηκε στά πόδια της. Καί κίνησε ὕστερα
σκυφτή, κατά τήν πόρτα. Πήγε ἄνοιξε τήν πόρτα κι ἔκραξε πάλι.
Τῆς γάτας τό νιαούρισμα, πού τ' ανε γριά κι αὐτή καὶ μαδημένη,
ἔφτασε μέσ' ἀπό τό περιβόλι καὶ τά ξερόδεντρα τοῦ περιβολιοῦ,
τά λίγα πού ἀπομένανε, γιά τή φωτιά κι αὐτά καὶ τῆς γριᾶς τή
ζέστα· κι ἤρθε ἡ γατούλα κλαίοντας παραπονιάρικα καὶ στά-

θηκε κοντά στά πόδια τῆς κυρᾶς της, στό μοναχικό σκαλί τῆς πόρτας, τό λιωμένο ἀπό τά χρόνια.

— Μορφούλα, τί θά φᾶμε σήμερα μωρή; Τί ἔφερες;

‘Η γάτα ἀπάντησε μέ τό παράπονό της, κι ἔσκυψε πιό πολύ ἡ γριά κι εἶδε στήν πέτρα ἀπάνου ἔνα ψάρι ἀποθεμένο.* Τό ὧνε φέρει ἡ γάτα ἡ Μορφούλα. Ὡταν ἔνας κοβιός* μεγάλος καὶ τόν πῆρε ἡ Λασκαρού καὶ μπῆκε σπίτι, μέ τή γάτα μπρός κι δλόρθη τήν οὐρά της παίζοντας. Αὐτό θά ἦτανε τῆς μέρας τό φαι ταὶ καὶ γιά τούς δυό τους· ἦτανε κι ἡ Μορφούλα γέρικη πολύ, δέ χρειαζότανε μεγάλα πράματα γιά τό φαι της· λίγα ψαροκόκαλα τῆς φτάνανε. Τό κυνήγι της τό καθημερινό ἦτανε πάντα ἀπόνα ψάρι· ψάρι δύμως πάντα πετρόψαρο. Κι ἡ γριά Λασκαρού τό περίμενε πιά ταχτικό, κι ἀπ’ αὐτό κρεμοῦσε τήν ἐλπίδα τῆς θροφῆς της, τήν καθημερινή.

Βράδυ νωρίς, πρίν πέσει στό ξερόστρωμα καὶ πρίν κλείσει τήν παλιόπορτά της, συνήθιζε ἡ γριά Λασκαρού, μ’ δλη τήν ἀγάπη πού ὧνε τῆς Μορφούλας, κι εἶχε τήν ἀνάγκη νά τήν ζεσταίνει στόν ὑπνό ἡ συντροφιά της κιόλας, ἄνοιγε καὶ τήν ἔβγαζε ὅξω· ἦταν ἀπόνο αὐτό πού ‘κανε, μά πάλι πᾶς θά ζούσανε; Τήν ἔσπρωχνε ἔξω μαλακά μέ τό πόδι τή Μορφούλα καὶ τῆς ἔλεγε:

— Σύρε, Μορφούλα, σύρ’ ἐσύ, καλή μου, ψίνα μου, κυρά μου, σύρε νά φέρεις τίποτα... Δέν ἔχουμε αὔριο νά φᾶμε, καψερούλα, καὶ θά μείνεις νηστική κι ἐσύ μαζί μου...

‘Η γάτα ἀπόξω ἔμενε καὶ παρακαλοῦσε κάμποσο. “Υστερα ξεμάκραινε σιγά σιγά ἡ φωνή της καὶ χανότανε μές στά σκοτάδια, ἡ μές στής θάλασσας τά μουνγκρητά. Καὶ τήν αὐγή, νά το ἔνα ψάρι στό σκαλί ἀφιησμένο πάλι! Καὶ δέν τό ὕρωγε ἡ Μορφούλα, δέν τό πείραζε καθόλου ἵσως ἔτρωγε ἄλλο, πρίν τό φέρει τό κυνήγι της αὐτό στό σπίτι. Μά πάλι μπορεῖ κι ἦτανε τό μόνο αὐτό, καὶ τό ὑφερνε ἵσα στήν κυρά της, ἄγγυχτο.

Πᾶς γινόταν τέτοιο πράγμα, τ’ ἀποροῦσε ἡ γειτονιά κι ἡ χώρα, ἡ μισογκρεμισμένη. Μά ἡ γριά Λασκαρού διόλου δέν τό ρωτοῦσε. Νόμιζαν οἱ ἄλλοι στήν ἀρχή πώς ἡ γάτα ἡ Μορφούλα πήγαινε στήν ἀγορά καὶ τά ‘κλεβε τά ψάρια. Μά ἡ Ἄμερσα, ἡ

πιό κοντινή γειτόνισσα, μαλωμένη μέ τή Λασκαρού ἀπό χρόνια, παραφύλαγε τή γάτα κι ἔβλεπε πώς τά 'φερνε τά ψάρια ἀπ' τό γιαλό. Τήν ἀκολουθοῦσε ὕσαμε τά σκόρπια βράχια, πλάι στό παλιό λιμάνι, πού κάναν ἔνα πλῆθος ἥσυχα κορφάκια ἐκεῖ, κι ὅλα ἀντάμα κάναν ἔνα πεζονήσι* ἀπότομο. Κι ἐκεῖ τήν ἔχανε τή Μορφούλα. Στό τέλος τήν παράτησε, βέβαιη πιά πώς ἡ γάτα τά 'βγαζε τά ψάρια ἀπό τή θάλασσα.

Τότε ἡ Ἄμερσα ἔφερε γύρα τίς γειτόνισσες καί τά παράστησε ὅλα μέ τό νί καί μέ τό σίγμα, καί μέ θάμασμα τρανό! Καί τό 'μαθε ὅλη ἡ χώρα τί καί πῶς ἡ γάτα ἡ Μορφούλα τής γρια-Λασκαροῦς πήγαινε καί ψάρευε τή νύχτα στό γιαλό. "Επιανε μιά θέση κοντά στό γιαλό, καί στεκόταν ἄσειστη σάν πέτρα, ἀνάμεσα στίς ἄλλες πέτρες τίς ἀκίνητες ἐκεῖ, καί περίμενε δρες, ἄσειστη. Κι ἡ πείνα βέβαια τήν ὅδήγησε κειπέρα καί τής ἔδειξε τόν τρόπον αὐτόν. Καί καθώς ζυγδναν οί κοβιοί, καί τ' ἄλλα τά πετρόψαρα, καί φέρνανε τή μούρη τους ως τήν κορφή, καί γυρεύανε νά βροῦνε τό πιό παχύ χορτάρι ἐκεῖ πού τό νερό πάει ἀνάλαφρο καί παιγνιδίζει μέ τίς πέτρες, χράπ! τό νύχι τής Μορφούλας τ' ἄρπαζε.

"Η ἵδια ἡ γριά Λασκαρού θά μποροῦσε νά τό πεῖ καί νά τό μαρτυρήσει, πώς τά ψάρια πού τής ἔφερνε ἡ Μορφούλα δέν ἦτανε κλεμμένα, τόσο φρέσκα, μισοζώντανα, καμιά φορά καί ζωντανά. Μά ἡ Λασκαρού δέ συλλογίσταν τίποτα κακό για τή Μορφούλα —οὕτε καί συλλογίσταν τίποτ' ἄλλο. Είχε ἀλλαλογήσει* κιόλα λίγο. "Εμοιαζε λωλή,* καθώς ἔβγαινε στό περιβόλι κι ἔστηνε ψιλή κουβέντα μέ τή γάτα της. Γιατί ὅπως γύριζε στό περιβόλι, καί μαχότανε νά κόψει κανένα ξεροκλάδι ἀπ' τά παλιόδεντρα, χειμώνας πού 'ταν τώρα, καί νά σκίσει κανένα σανίδι ἀπό σεντούκι σάπιο, ἀχρείαστο, ἡ νά βγάλει λαχανάκια ἀπό τόν κῆπο τό λιγόσπαρτο, ἡ γάτα ἐκεῖ, κοντά της, ἡ Μορφούλα τή συντρόφευε καί τής ἀποκρινότανε μέ τό νιαούρισμά τής σ' ὅσα ἐκείνη τής λαλοῦσε ἀνόητα, λόγια λωλά. "Υστερα τήν ἀκολουθοῦσε στή γωνιά, πού ἄναβε τή φωτίτσα κι ἔβανε νά ψήσει τό φαΐ, τής Μορφούλας τό κυνήγι. Καί τό μοιραζόνταν ὑστερα οί

δυό τους, σάν δυό φίλοι άγαπημένοι πού ήτανε, χωρίς μαλώματα, χωρίς ψωμάκι κιόλα, τό συχνότερο.

Χωρίς ψωμάκι, άλλήθεια, τώρα τελευταῖα. Ἄφοῦ ὁ ἄχαρος ὁ γέροντας τῆς Λασκαροῦς ἔπαιψε νά τῆς στέλνει τό ταχτικό μηνιάτικο στό ξερονήσι, γιατί τόν ἔφαγε κι αὐτόν ἡ θάλασσα στερνόν, ἡ Λασκαρού ήτανε πολύ περήφανη καί δέ ζητοῦσε, οὔτε καταδεχότανε. Θά πέθαινε νηστικιά, άλλα δέ θά βγαινε ἔξω τόν πόνο καί τήν πείνα τῆς νά πεῖ.

Τό ἔξερε αὐτό κι ἡ Ἀμέρσα πιό καλά ἀπό κάθε ἄλλον. Ἡταν ἡ πιό κοντινή γειτονίσσα, ἄν καί πλήθος ἄλλα σπίτια κατάκλειστα, ρημάδια πιά χωρίζαν τό δίκο της ἀπ' τῆς Λασκαροῦς τό σπίτι. Ἔτσι ήταν ὅλη ἡ χώρα ἀριά κατοικημένη, μ' ὅλα τά σπίτια τά πολλά καί τ' ἀρχοντόσπιτα. Ἡταν ἀπό χρόνια ἡ Ἀμέρσα μαλωμένη μέ τή Λασκαρού. Μίση οἰκογενειακά, συφέροντα παλιά... μά τώρα τί χρειαζόντανε τά μίση, ἀφοῦ σβήσανε καί τά συφέροντα καί πάνε.... Πάλι, νά σηκωθεῖ νά πάει στή Λασκαρού καί νά φιλιώσει, αὐτό δέν τ' ἀποφάσιζε ἡ Ἀμέρσα. Τήν ἔξερε καλά τή Λασκαρού, κι ἔξερε καί τόν ἴδιο τόν ἑαυτό της. Ὁμως ἡ συφορά τῆς Λασκαροῦς τή λύγισε, τῆς γλύκανε τό περασμένο της φαρμάκι. Ὁμως καί πάλι δέν ἥθελε νά δείξει τήν ἀδυναμία της. Ἡτανε ψυχή κλειστή ἡ Ἀμέρσα, δπως ὅλες οἱ νησιώτισσες κι ὅλοι οἱ νησιώτες ἐκεῖ πέρα. Τί νά κάμει; Ἔπαιρνε ἄλλη μιά γειτονίσσα, μιά πονηρούλα ἀπό τό παραπέρα σπίτι, τήν Κατερινιώ, καί πηγαῖναν καί παραφυλάγαν ὅξω ἀπό τῆς Λασκαροῦς τό περιβόλι. Τά Χριστούγεννα ήτανε κοντά· ξεροβόρι φυσοῦσε ἄγριο τίς τελευταῖες μέρες. Ἡ χώρα ἔβλεπε βορινά, καί τήν ἔπιανε τό κύμα ἀσκημα. Ἡ Μορφούλα ἔφτασε μιάν αὐγή ἀπό τό γιαλό μέ χωρίς τίποτα στό στόμα, καί νιαούριζε στήν πόρτα τῆς κυρᾶς της.

— Κοίταξε, εἶπε ἡ Ἀμέρσα, σήμερα δέν ψάρεψε ἡ Μορφούλα... μέ τέτοιον ἀγριόκαιρο...

— Τί θά φάνε σήμερα οἱ δυό τους, οἱ κακόμοιροι... νά χουν τάχα τίποτα; εἶπε ἡ Κατερινιώ.

— Καρτέρα μιά στιγμή! εἶπε ἡ Ἀμέρσα.

"Έφυγε καί γύρισε μ' ἔνα φελί* ψωμί σπιτίσιο.

— Ψίνα, Μορφούλα! ἔκραξε σιγά ή Ἀμέρσα.

Πήγε ή Μορφούλα καί στάθηκε στή ρίζα τοῦ τοίχου, κάτου ἀπ' τίς γυναῖκες, καί νιαούρισε γλυκά. Οἱ δυό αὐτές, ἀφοῦ τῆς ρίξαν ἔνα κομματάκι καί τήν καλοπιάσαν, ὑστερα τῆς πετάξαν δόλο τὸ φελί. Τίς κοίταξε καλά καλά ή Μορφούλα, κοίταξε καί τό ψωμί, τό μύρισε, τό πῆρε μέ τά δόντια της καί πήγε καί τ' ἀπόθεσε μέ προσοχή στό σκαλί ἀπάνου, καί νιαούρισε. Οἱ δυό γυναῖκες κρυφοκοιτάζαν ἄλαλες. "Ανοιξε ή πόρτα καί πρόβαλε ή γριά Λασκαρού.

— Ποὺ εἶσαι, Μορφούλα, ψίνα... μπά, ἐδῶ εἶσαι, καλή μου;... Σήμερα τίποτα δέν ἔφερες; Ποὺ εἶναι τό κυνήγι σου; Ξέρω, φυσοῦσε ἀπόψε... μά τώρα τί θά φᾶς; Ἐμένα δέ μέ μέλει, κακομοίρα, μά γιά τένα λέω... σύρε, φεύγα ἀπό κοντά μου, δέ θέλω νά σέ βλέπω, παλιόγατα, θά μείνεις νηστική... Μά τ' εἰν' αὐτό; Ψωμί ἔφερες, ψιψίνα μου; "Έκαμες καλύτερα... εἰχαμε τρεῖς μέρες ν' ἀγγίξουμε ψωμί στό στόμα. "Ετσι, νά φέρνεις, ψιψίνα μου, καμιά φορά λίγο ψωμάκι, δχι μονάχα ψάρια... καί χωρίς ἀλάτι κιόλα, τά βαρέθηκα... Καμιά φορά καί λίγο τυράκι... δχι, ἀκόμα εἶναι σαρακοστή... "Ελα, πᾶμε μέσα τώρα, Μόρφω μου, καλή νοικοκυρά μου...

Οὕτε καί ρώτησε ποῦ τό ὅβρε τό ψωμί ή Μορφούλα. Τήν ἄλλη μέρα πήγε ή Κατερινιώ κι ἀφησε ἄλλο ἔνα κομμάτι στήν πόρτα τῆς γριᾶς. "Αφησε καί λίγο τυρί.

— Μή, τῆς εἴπε ή Ἀμέρσα, θά μᾶς καταλάβει, κι ὑστερα θά τά πετάξει δλα, ὁμα νιώσει πώς τά βάνουμε...

Η Ἀμέρσα φύλαγε τή θέση της ἐκεῖ συχνά, πίσω ἀπό τοῦ τοίχου. Μιά μέρα πέρασε ή Μορφούλα κρατώντας ἔνα ὀλάκερο χταπόδι ζωντανό. Τήν ἐσκιαξε τή γάτα, καί τήν ἐκαμε νά τ' ἀφήσει ἀπό τό στόμα της. "Έκοψε τό μισό, τό χτύπησε, τ' ἀλάτισε καί τό ξανάδωσε τῆς γάτας πάλι. Τά λεγε αὐτά στήν Κατερινιώ, κι ἀποροῦσε ή ἵδια.

— Ακοῦς παράξενο; ἔλεγε. Πῶς μπόρεσε καί τό πιασε; Πσύ τό ὅβρε;

— Θά τό πέτυχε στή ρήχη, είπε ή Κατερινιώ, και τό θαλάμι* του θά 'τανε ψηλά... "Υστερα πώς νά τήν τσακώσει τή Μορφούλα. Οι πλόκαμοί του δέν κολλοῦνε στό μαλλί της. 'Ακοῦς, ἀλήθεια κεῖ!

— "Απιστο πράμα!

— Ναι, καημένη, μά πᾶς θά τό φάει; "Εχει και φωτιά;

— Καλά λέσ! είπε ή 'Αμέρσα. Στάσου νά ιδεῖς... αὕριο τί θά κάμω...

Τήν ἄλλη μέρα ἀπόγιομα, φυλάγαν πάλι οι δυό γυναῖκες ὥσπου είδαν τή γριά νά βγαίνει και νά γυρίζει στό περιβόλι μέ τή γάτα της, και νά μιλεῖ.

— Σήμερα τό καταλάβεις, Μορφούλα μου, πώς δέν ἔχω πιά ξύλα, μήτε σπίρτα, και μοῦ τό 'φερες ψημένο τό χταπόδι, ἔ; Πονηρή... καλή μου, ψίνα μου, νοικονυρά μου ἐσύ, δλα τά φροντίζεις... Ξέρεις πώς είναι και σαρακοστή· μεθαύριο ἔχουμε Χριστούγεννα, κυρά μου... Πάμε μέσα τώρα, θά μοῦ πείνασες λιγάκι, πάμε... κρύο κάνει. "Έχουμε λίγο χταπόδι... και ψωμί... και τό τυρί θά τό φυλάξουμε γιά τή γιορτή μεθαύριο... πάμε!

Δακρύσαν οι γυναῖκες, και τραβηγτήκαν ἥσυχα. Τήν παραμονή λησμονήσανε τή Λασκαρού, δοσμένες στίς δουλειές και τίς ἑτοιμασίες τοῦ σπιτιοῦ τους. Τό πρωί δημας τή θυμήθηκε ή 'Αμέρσα. Μπήκε σάν κλέφτρα, πρώτη φορά ὅστερ' ἀπό χρόνια, στό περιβόλι και πήγε κι ἄφησε στήν πόρτα της ἔνα κομμάτι ψωμί, και τόλμησε κι ἔνα κοψίδι ψητό κρέας. Μά δλημέρα, Χριστούγεννα, ή Μορφούλα ἀνήσυχη θρηνοῦσε ἀπόξω ἀπό τό σπίτι. Τ' ἀπομεινάρια τοῦ φαγιοῦ ἦταν ἐκεῖ, σημάδι πώς τά 'χε φάει ή γάτα. Τότε ἀνησύχησε ή 'Αμέρσα. Κάλεσε τήν Κατερινιώ κι ἄλλες γειτόνισσες, κι ἀποφασίσαν και χτυπήσανε στής Λασκαρούς τήν πόρτα. "Ομως κανένας δέν τούς ἀποκρίθηκε.

("Απαντα)

"Αφοβος σ' ὅλα

ΜΙΑΟΥΛΗΣ δέ φοιβότανε ποτέ τήν τρικυμιά, δέ γύριζε τήν πλάτη στήν ἀνεμοζάλη, ἢν είχε ἀνάγκη νά πάει ἐνάντια στό θυμό της.

"Ετυχε μιά φορά νά 'ναι ἄρρωστος στήν "Υδρα, κι ἄφησε ἔνα ἀπό τά μεγάλα του παιδιά (τό Γιώργη ἢ τόν Ἀντώνη) νά καπιτανεύει. "Οπου, μαθαίνει στήν "Υδρα πώς τό καράβι του πόδισε* ἀπό μεγάλη τρικυμιά, μαζί μ' ἄλλα καράβια, καὶ κατάφυγε σέ κάποιο ἀκρογιάλι τῆς Ἀττικῆς. Τινάζεται ἀπό τό κρεβάτι, κατεβαίνει στό λιμάνι, μπαίνει σ' ἔνα τρεχαντήρι μέ καμπόσους ναῦτες, κάνει πανιά καὶ τραβάει μ' ὅλη τήν τρομερή θαλασσοταραχή καὶ φτάνει στ' ἀκρογιάλι τό ἔρημο. Ἄμιλητος ἀνεβαίνει στό καράβι, καὶ δέ χαιρετάει· καὶ πιάνει τό τιμόνι καὶ προστάζει μέ βουβή χερονομιά νά σαλπάρουν καὶ ν' ἀνοίξουν τά πανιά. Καὶ βγάζει τό καράβι, δρθοπερήφανο, στοῦ Σιρόκου τή φοβέρα, καὶ μέ τόλμη ἀφάνταστη, πού κάνει τούς γέρους μαρινάρους* γύρω του νά σταυροκοπιοῦνται γιά τέτοια ἀποκοτιά, φέρνει τό καράβι μέ τ' ἀκριβό του φόρτωμα σέ πιό ἥμερα νερά καὶ στό δρόμο του, πού θά τό βγάλει ἵσα στοῦ ταξιδιοῦ του τό λιμάνι. Καὶ γίνεται κι αὐτός καλά ἀπό τήν ἄρρωστια του. Τότε παραδίνει στό γιο του τό τιμόνι, καὶ τοῦ λέει:

— "Ετσι κουμαντάρουν* ἔνα καράβι.

(Από τό βιβλίο "Ιστορική Ἀνθολογία")

Τῆς Ἀρτας τό γιοφύρι

Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἔξήντα μαθητάδες
τρεῖς χρόνους ἐδουλεύανε τῆς Ἀρτας τό γιοφύρι
‘Ολημερίς ἔχτιζανε κι ἀποβραδί γκρεμιέται.
Μοιριολογοῦν οἱ μάστορες καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες:

— Ἀλίμονο στούς κόπους μας, κρίμα στές δούλεψές μας,
δλημερίς νά χτίζομε, τό βράδυ νά γκρεμιέται.

Καὶ τό στοιχειό ποκρίθηκεν ἀπ’ τή δεξιά καμάρα:

— “Αν δέ στοιχειώσετ’ ἄνθρωπο, τοῖχος δέ θεμελιώνει
καὶ μή στοιχειώσετ’ ὄρφανό, μήν ξένο, μή διαβάτη,
παρά τοῦ πρωτομάστορα τήν ὥρια τή γυναικά,
πόρχετ’ ἀργά τ’ ἀποταχιά,* πόρχετ’ ἀργά τό γιόμα.*

Τ’ ἄκουσ’ ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει
κάνει γραφή καὶ στέλνει την μέ τό πουλί τ’ ἀηδόνι.
«Ἀργά ντυθεῖ, ἀργ’ ἀλλαχτεῖ, ἀργά νά πάει τό γιόμα,
ἀργά νά πάει καὶ νά διαβεῖ τῆς Ἀρτας τό γιοφύρι.»
Καὶ τό πουλί παράκουσε κι ἀλλιῶς ἐπῆγε κι εἶπε:

— Γοργά ντύσου, γοργ’ ἄλλαξε, γοργά νά πᾶς τό γιόμα,
γοργά νά πᾶς καὶ νά διαβεῖς τῆς Ἀρτας τό γιοφύρι.

Νά τηνε καὶ ξανάφανεν ἀπό τήν ἄσπρη στράτα.
Τήν εἰδ’ ὁ πρωτομάστορας, ραγίζετ’ ἡ καρδιά του.

Από μακριά τούς χαιρετᾶ κι ἀπό μακριά τούς λέγει:

- Γειά σας, χαρά σας, μάστορες κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,
μά τ' ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἰν' ἔτσι χολιασμένος;*
- Τό δαχτυλίδι τῷπεσε στήν πρώτη τήν καμάρα
καὶ ποιός νά μπει καὶ ποιός νά βγει τό δαχτυλίδι νά ἥβρει;
- Μάστορα, μήν πικραίνεσαι, κι ἐγώ νά πά' σ' τό φέρω·
ἐγώ νά μπῶ κι ἐγώ νά βγῶ, τό δαχτυλίδι νά ἥβρω.

Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στή μέση ἐπῆγε.

- Τράβα, καλέ μ', τήν ἄλυσο, τράβα τήν ἄλυσίδα,
τ' ὅλον τόν κόσμ' ἀνάγυρα* καὶ τίποτες δέν ἥβρα.

Ἐνας πηχάει μέ τό μυστρί κι ἄλλος μέ τόν ἀσβέστη,
παίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

- Ἀλίμονο στή μοίρα μας, κρίμα στό ριζικό μας,
τρεῖς ἀδερφάδες ἡμασταν κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες.
Ἡ μιά ἔχει τό Δούναβη κι ἡ ἄλλη τόν Αὐλώνα,
κι ἐγώ ἡ πλιό στερνότερη τῆς Ἀρτας τό γιοφύρι.
Καθώς τρέμ' ἡ καρδούλα μου, νά τρέμει τό γιοφύρι·
κι ώς πέφτουν τά μαλλάκια μου, νά πέφτουν οἱ διαβάτες.
- Κόρη, τό λόγον ἄλλαξε κι ἄλλη κατάρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβ' ἀδερφό, μή λάχει καὶ περάσει.

Κι αὐτή τό λόγον ἄλλαξε κι ἄλλη κατάρα δίνει:

- Σίδερον ἡ καρδούλα μου, σίδερο τό γιοφύρι,
σίδερο τά μαλλάκια μου, σίδερο κι οἱ διαβάτες.
Τί ἔχω ὀδερφό στήν ἔεντιά, μή λάχει καὶ περάσει·

((Δημοτικό))

ΦΡΑΝΣΗ ΣΤΑΘΑΤΟΥ

‘Αποκάλυψη μέσα στή νύχτα

Στή διήγηση πού ἀκολουθεῖ περιγράφεται ἔνα ἐπεισόδιο ἀπ’ τή μεγάλη κρητική ἐπανάσταση τοῦ 1866, τότε πού ἔγινε τό δλοκαύτωμα στό Ἀρκάδι.

ΛΝΟΙΕΤΕ, γιά τό Θεό, ἀνοῖξτε!...

Ἡ φωνή, σιγανή καὶ παρακαλεστική, τρύπαγε τό σκοτάδι κι ἔφτανε ὡς τ’ αὐτία τοῦ Ἀντώνη. Στήν ἄρχη δέν μποροῦσε νά καλοκαταλάβει ἄν ἡταν ἀληθινή ἢ ἄν τήν ἀκούγε μέσα στ? ὄνειρό του. “Ἐπειτα ἀπό τήν κούραση τοῦ ταξιδιοῦ, πρώτη νύχτα πίσω πάλι στό χωριό του, κοιμότανε βαθιά στό σοφά ἐπάνω. “Ομως τό κάλεσμα δέν ἔλεγε νά σταματήσει. Λίγο λίγο τ’ αὐτιά του ξεκαθάριζαν καὶ χτυπήματα στή θύρα, ἀνάλαφρα μά ἐπίμονα.

Μιά φλόγα τρεμούλιασε κάπου δίπλα στά κλειστά του βλέφαρα. Μέ μιά προσπάθεια πετάχτηκε ὁρθός, τινάζοντας ἀπό πάνω του τόν ὑπνο. ‘Ο πατέρας ἔστεκε πιό κεῖ, μ’ ἔνα λυχνάρι στό χέρι, κι ἀφουγκραζόταν.

— Τί είναι, πατέρα; Τί τρέχει;

— Σσσσσ!... Θαρρῶ πώς είναι δικός μας ἄνθρωπος!

Μέ δυό δρασκελιές δ’ πατέρας βρέθηκε δίπλα στή σφαλισμένη πόρτα καί, γέρνοντας τό κεφάλι στό θυρόφυλλο, ρώτησε:

— Ποιός είναι;

— Ἐγώ, ή Ἀνθή!

‘Η Ἀνθή! ‘Η ξαδέρφη του, κόρη τοῦ καπετάν Κωνσταντῆ,

τοῦ ἀδερφοῦ τῆς μάνας!... Γρήγορα γρήγορα δὲ Ἀντώνης λογάριασε μέ τό νοῦ του πώς εἶχε νά τή δεῖ ἀπό τά περασμένα Χριστούγεννα, τότε πού ἤρθε νά τούς φέρει τ' ἀφράτα χριστόψωμα καὶ τίς νόστιμες πίτες ἀπ' τό δικό τους σπιτικό.

Ωστόσο δὲ πατέρας τραβοῦσε τό βαρύ μάνταλο·* στό σκοτεινό ὄνοιγμα τῆς πόρτας φάνηκε ἔνα κομμάτι ἀστροφώτιστου οὐρανοῦ καὶ ἡ ψηλόλιγνη κορμοστασιά τῆς Ἀνθῆς, τυλιγμένη σ' ἔνα μακρύ σάλι. Ἐκανε δυό τρία βήματα μέσα στήν κάμαρα. Τό φῶς τοῦ λυχναριοῦ ἔδειξε τό πρόσωπό της κατάχλωμο, τά μεγάλα μανδρα μάτια της ἀκόμα περισσότερο μεγαλωμένα ἀπό κάποια ἀγωνία.

— Κάτσε καὶ λέγε μας τί τρέχει!... ἔκανε δὲ πατέρας μέ φωνή πού δέν ἔκρυβε τήν ἀνήσυχία του.

‘Η Ἀνθή σωριάστηκε σ’ ἔνα σκαμνί ξέπνοη.* Φαινόταν πώς θά χει τρέξει δλο τό δρόμο γιά νά ρθει μέσα στή νύχτα ἀπ’ τό χωριό της, τά Μεσκλά. Μά ἥτανε ψυχωμένη κοπέλα —ἄν καὶ μικρή ἀκόμα, οὔτε δεκαπέντε χρόνων καλά καλά— κι ἐκείνη βαστοῦσε τό σπιτικό. “Οσο ἥταν ὅμορφη, καμάρι τῶν ματιῶν, ἄλλο τόσο ἥτανε προκομμένη, ἔξυπνη καὶ θαρρετή. Μά νά πού τώρα σιγότρεμε. Κάτι σάν ἀναστεναγμός, κάτι σάν λυγμός ξέφυγε ἀπό τό στήθος της, καθώς πρόφερε ἀχνά:

— Πιάσανε τόν πατέρα!...

— Ποιός; πότε;

— ‘Αγαρηνοί,* ἀπ’ τά Χανιά! Καμιά δεκαριά ἀπό δαύτους μπήκανε ἄξαφνα στό σπίτι, μέ τό σούρουπο. “Ο, τι εἴχαμε γυρίσει ἀπ’ τό χωράφι...

— Νιζάμηδες,* τήν ἔκοψε δὲ Ἀντώνης.

— Αρματωμένοι ἵσαμε τά δόντια!... Βαστούσανε κι ἔνα χαρτί— φιρμάνι* τοῦ Βαλῆ*, εἰπανε. Τό διάβαζε δὲ ἔνας τους μάνι μάνι, τήν ώρα πού οἱ ἄλλοι εἶχανε πέσει ἀπάνω στόν πατέρα μου καὶ τόν κρατούσανε ἀνάμεσα στά γιαταγάνια* τους. Τό χαρτί ἐλεγε πώς ἐπατήσαμε τά χτήματα τοῦ Μεχμέτ-άγα καὶ πώς αὐτός ξημιώθηκε ἔξαιτίας μας, καὶ πώς πρέπει νά γίνει δικαιόσυνη!

— Δικιοσύνη!... Τούτη εἶναι ἡ δική τους ἡ δικιοσύνη λοιπόν;

βροντοφώναξε ό Μανούσος πού είχε ξυπνήσει στό μεταξύ κι είχε σιμώσει, άκουμπωντας στήν καμάρα του σπιτιού.

— “Ετσι τή λογαριάζουνε τή δικιοσύνη οι ἄπιστοι!... ἔκανε ό πατέρας μ’ ὅργη. Γιατί ἔτσι είναι τό συμφέρο τους!... Διαφορές στά χτήματα, σου λένε! Αδτές τίς δικάζει ό καδής* του χωριού! Γιατί δέν πήγε ό Μεχμέτ-ἀγάς στόν καδή; Θά σου πᾶ ἐγώ: γιατί δλα τοῦτα είναι λόγια. Τόν φοβοῦνται οἱ ἄπιστοι τόν Κωνσταντίη, καταπῶς φοβοῦνται τά παλικάρια του κάθε τόπου, καί θέλουνε νά τόν βάλουνε στά σίδερα, γιά νά ’χουνε τό κεφάλι τους ἥσυχο!

— Τά σκυλιά!...

‘Η φωνή τής μάνας ἀντήχησε ἀγριεμένη ἀπό τό βάθος του σπιτιού, δπου πρόβαλε μέ τά μαλλιά ξέπλεκα καί τό βλέμμα φλογισμένο.

— Τά σκυλιά!... ξαναφώναξε. Τί θαρροῦν πώς κάνουν;

— ‘Σύχασε τώρα, ἐμεῖς εἴμαστε δῶ!... πήγε νά τή μαλακώσει ό πατέρας.

— Ποῦ τόν πήγανε; Θέλω νά μάθω ποῦ τόν πήγανε!

— Δέν ξεμάκρυναν πολύ ἀπόψε, πετάχτηκε ό ‘Ανθή. Τόν πήρανε στό κονάκι του ‘Αλή κι ἔκει κλειστήκανε μαζί του. Τούς πήρα καταπόδι* ἀπό μακριά καί εἰδα... (Λίγο λίγο ό φωνή της ζωήρευε, τό αίμα ἔβαφε τά μάγουλά της, ό ἀγανάκτηση καί ό θυμός τήν ἔπνιγαν.) Μά τόν ἔχουνε γιά τά Χανιά! Τό φιρμάνι τό ’λεγε καθαρά: θά τόν ρίξουνε στή φυλακή!

— Τότε τί στεκόμαστε μέ τά χέρια σταυρωμένα; φώναξε ό ‘Αντώνης. ‘Ισα ἵσα πού θά προλάβουμε, προτού τόν πάρουν!

— Τούτη δῶ ή κουβέντα είναι σωστή, ἔκανε ό πατέρας σκεφτικός. Αύτοί θά κινήσουνε σίγουρα μέ τήν αὐγή. Λοιπόν, πηγαίνουμε νά τούς ἀνταμώσουμε. ‘Έχουμε δυό καλές κουβέντες νά πούμε μαζί τους!

Τά μάτια τής ‘Ανθής ἀστραψαν.

— Θά σᾶς πάω ἐγώ!... είπε. Μά βιαστεῖτε, γιά τό Θεό!

‘Ο Μανούσος, ἀμίλητος, ξεκρέμαγε κιόλας τ’ ἄρματα ἀπ’ τόν τοῦχο. ‘Ο ‘Αντώνης ρώτησε μέ τή ματιά τόν πατέρα. ‘Εκεῖνος

τοῦ γνεψε νά έτοιμαστεῖ, καί τό παλικαράκι δέν περίμενε νά τοῦ τό ποῦνε δεύτερη φορά. Σέ λίγο, τέσσερις σκιές ξεγλιστρούσαν τοῦχο τοῦχο ἀνάμεσα στά κοιμισμένα σπίτια τοῦ χωριοῦ, μέσα στήν ἀστρόφεγγη νύχτα.

Τό κονάκι* τοῦ Ἀλῆ βρισκότανε κάπου δυό ώρες μακριά ἀπό κεῖ. Ἄλλοτε ἦταν τό μετόχι* κάποιου πλούσιου μπέη. Μά στό Σηκωμό τοῦ Εἰκοσιένα, μεγάλη φωτιά εἶχε κάψει τόν γύρω, καί τώρα μονάχα ἔνα μισογκρεμισμένο χτίσμα ἔστεκε καταμεσῆς στήν ἐρημιά. Ὁλόγυρα, πέτρες καί πουρνάρια καί κάμποσες χαρουπιές μαζεμένες κοντά κοντά, σάν γιά ν' ἀντέξουν συντροφιαστά τίς μπόρες τοῦ βουνοῦ. Γιά νά φτάσουν ἐκεῖ περάσανε κοντά ἀπό τά χωράφια τοῦ Μεχμέτ-ἀγά, πού συνόρευαν μέτα χωράφια τοῦ Κωνσταντή. Ἡ Ἀνθή, πού πήγαινε μπροστά, ξέκοψε μιά στιγμή, πήδηξε σβέλτη σάν ἀγριμάκι πάγω ἀπ' τά πουρνάρια καί στάθηκε μέ τό χέρι τεντωμένο κατά τήν κατηφοριά.

— Νά, ἐκεῖ πέρα! Βλέπετε; ἔκανε ξαναμμένη. Βάλανε τά σημάδια ψηλότερα, τάχα ὅτι ἐμεῖς μονάχοι μας τ' ἀνεβάσαμε μέσα στή γῆ τοῦ Μεχμέτη, ἀπό τό ρέμα κάτω πού φτάνουνε τά δικά μας χωράφια!

— Καί ποιός νά τήν ἔκανε τούτη τή δουλειά; ὀναρωτήθηκε ὁ Ἀντώνης. Δέν πιστεύω νά τανε ὁ Μεχμέτης μονάχος του!

— Μπά, ἔχει δυό τρεῖς δικούς μας πού τόν δουλεύουνε, κι ἔχουνε μουτίσει,* καθώς φαίνεται! Μονάχα ἀπό μουτήδες* πρέπει νά τά περιμένεις τούτα τά καμώματα!... ἀποκρίθηκε ἡ Ἀνθή, καί στή φωνή της διακρινότανε ὀλοκάθαρα ἡ περιφρόνηση γιέ τούς μουτήδες, τούς χριστιανούς ἐκείνους δηλαδή πού είχαν ἀλλαξοπιστήσει.

Δέ μίλησαν ἄλλο. Σιωπηλά κι ἀθόρυβα, ἀλαφροπατώντας πάνω στά βράχια, πλησιάζανε σέ λίγο τό κονάκι τοῦ Ἀλῆ. Ὁ πατέρας ἔγνεψε νά σταθούνε κρυμμένοι ἀνάμεσα στίς χαρουπιές. "Ἐμειναν ἐκεῖ ἀσάλευτοι κι ἀφονγκράζονταν. Ἡ νυχτερινή σιγαλιά τύλιγε τήν πλάση σάν ἀραχνούφαντο μαγγάδι.* Πέρα, χαμηλά, ἔνα χωριό ήσύχαζε ἀνάμεσα στά δέντρα του, σάν σκο-

τεινή κηλίδα στήν πλαγιά. "Ητανε τά Μεσκλά... Κι έκει μπροστά τους τό παλιό, ἐρειπωμένο χτίσμα μαύριζε μέσα στήν ἀστροφεγγιά, "Έμοιαζε θεοσκότεινο, ώστόσο δ 'Αντώνης, προσέχοντας περισσότερο, νόμισε πώς ξεχώρισε ἐν' ἀδύνατο φῶς νά τρεμολάμπει ἀνάμεσα στά χαλάσματα.

— Έδω βρίσκονται ἀκόμα! ψιθύρισε στό Μανούσο πού ἔστεκε δίπλα του.

— Σσσσσ!... ἔκανε χαμηλόφωνα δι πατέρας. Πρέπει νά μάθουμε πόσοι είναι. Προχωράω πρῶτος. Μόλις κάνω σινιάλο, ἐρχόσαστε ξοπίσω μου.

Κι ἀλαφροπάτητος, ζύγωσε τό κονάκι μέ μεγάλη προφύλαξη. Γιά λίγες στιγμές τόν ἔχασαν ἀπό τά μάτια τους, ἔτσι καθώς ἔγινε ἔνα μέ τούς ἵσκιους. Μά δέν ἀργήσανε νά ξεχωρίσουνε ξανά τήν κορμοστασιά του πάνω ἀπό τό μισογκρεμισμένο φράχτη. Τό ύψωμένο χέρι τούς ἔγνεφε νά πᾶνε κοντά του.

— Έσυ θά μείνεις ἐδῶ, κρυμμένη!... είπε δι Μανούσος στήν 'Ανθή. "Αν νιώσεις κίνδυνο, κράξε μας μέ φωνή σάν τό νυχτοπούλι!

Η κοπέλα ἔγνεψε πώς είχε καταλάβει. Και ζάρωσε στή ρίζα μιᾶς χαρουπιᾶς, τήν ώρα πού κι οἱ ἄλλοι δυό δρασκέλιζαν τό φράχτη.

Ο 'Αντώνης ἔχασε τήν ἀναλαμπή ἀπό τά μάτια του. "Ομως δι πατέρας τόν τράβηξε μέσ' ἀπό τίς πέτρες ώς ἔνα ἄνοιγμα πού θά τανε κάποτε παράθυρο, μά τώρα ἔχασκε* σάν στόμα θεριοῦ ὀλάνοιχτο. Κόλλησε στόν τοῖχο κι ἔριξε μιά κλεφτή ματιά μέσα.

Θά ταν ἔκεινο τό μοναδικό δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ δπου οἱ τέσσερις τοῖχοι κρατιόνταν ἀκόμα δλόγυρα δρθοί καί ἡ σκεπή ἔμοιαζε ἀπείραχτη. Τό ἀχνό φῶς ἔβγαινε ἀπό μιά ἄκρη ἵσως νά υπῆρχε κάποιο λυχνάρι ἔκει ἢ δαδί. Ακουμπισμένοι στό χῶμα, μέ τήν πλάτη στηριγμένη στόν τοῖχο, τέσσερις πέντε ἀρματωμένοι νιζάμηδες —Τοῦρκοι στρατιώτες— μοιάζανε νά λαγοκοιμούνται. Δυό ἄλλοι σέ μιά γωνιά, στητοί κι ἀγριωποί, φύλαγαν ἀνάμεσά τους ἔναν ἄντρα πανύψηλο, στά δλόμαυρα ντυμένον.

Παρόλο πού τόν είχανε δεμένο πιστάγκωνα* φαίνεται πώς δέν ένιωθαν καί πολύ σίγουροι, γι' αυτό κρατούσανε σταυρωτά τά γιαταγάνια τους μπροστά στό πλατάν του στήθος. Κάπου κάπου τόν ἔβριζαν στά τούρκικα, μ' ἔνα γέλιο κακό, περιγελαστικό, πού δύσκολα ἔκρυψε τή λύσσα τους. Μά δ μαυροντυμένος ἄντρας ἔμενε ἀσάλευτος, μέ σφιγμένα χείλια καί σκληρό βλέμμα στυλωμένο κάπου ψηλά, σάν νά μήν ἔβλεπε οὔτε[•] ν' ἄκουγε τί ποτε.

‘Ο Ἀντώνης ἔριξε ξανά καί ξανά τή ματιά του σέ τούτη τήν εἰκόνα καί κάθε φορά ἔνιωθε ἔνα κύμα ἀπό θυμό νά τόν πνίγει. Ἐκεῖνος, δ καπετάν Κωνσταντής μέ τ' ὄνομα, νά κείτεται ἔτσι ἀνήμπορος ἀνάμεσα στούς ἄπιστους, σάν τ' ἀγρίμι πού χει πέσει στήν παγίδα!

· ‘Ο Μανοῦνσος σύρθηκε ἵσαμε κεῖ πού ἔστεκε δ πατέρας καί κάτι εἴπανε μεταξύ τους, περισσότερο μέ νοήματα. “Επειτα γύρισε κατά τόν Ἀντώνη καί τοῦ ’κανε κι ἐκείνου νεῦμα, πώς θά περίμεναν ἀκόμα. Ἀλλά στή στιγμή ἀπάνω, δίπλα ἀπό να σωρό πέτρες, πρόβαλε ἡ σκοτεινή φιγούρα ἐνός νιζάμη πού, καθώς φαίνεται, φύλαγε σκοπός κι ἔκανε τό γύρο του. Χωρίς νά διστάσει δ Μανοῦνσος ρίχτηκε ἀθόρυβα ἀπό πίσω του, δπως τ' ἀγρίμι πάνω στή λειά* του, καί μ' ἀπίστευτη γρηγοράδα καί δύναμη τόν ξάπλωσε χάμω. Τό κεφάλι τοῦ νιζάμη θά χτύπησε σέ κάποιο ἀπ' τ' ἀγκωνάρια· ἔνα πνιγμένο βογκητό τοῦ ξέφυγε κι ἀπόμεινε ἀκίνητος. Τήν ἴδια ώρα, ἔνας ἀπό τούς ἄλλους βγῆκε ἀπό κάποιο ἄνοιγμα—πού θά τανε κάποτε ἡ θύρα— καί φώναξε, στά τούρκικα, πώς σέ λίγο θά παιρνε νά χαράζει κι ἐπρεπε νά ξεκινήσουν. “Ομως, καθώς ἔφερνε τά βήματά του κατά τή μεριά πού παραφύλαγαν οί τρεῖς χριστιανοί, δ Ἀντώνης εἶδε μέ κομμένη τήν ἀνάσα τόν πατέρα νά χιμάει κι αυτός μέ τόν ἴδιο τρόπο, ἀθόρυβα καί γρήγορα, καί νά ξαπλώνει χάμω τόν Τούρκο ἀναίσθητο.

‘Αναταραχή καί σούσουρο ἀκούστηκαν ἀπό μέσα. Οί νιζάμηδες σηκώνονταν κι ἐτοιμάζονταν γιά τό δρόμο. ‘Ο πατέρας βρῆκε τήν εὐκαίρια καί σύρθηκε ἵσαμε δίπλα στόν Ἀντώνη.

— Δύσκολο νά τούς χτυπήσουμε στά ίσια· είναι άλλοι έξι, μουρμούρισε. Κι ἔπειτα, μπορεῖ νά βλάψουμε τό δικό μας ἄνθρωπο. Λέμε νά τούς πάρουμε τό κατόπι, μήπως μᾶς τύχει καμιά εὐκαιρία στό δρόμο.

“Ομως ή εὐκαιρία φάνηκε στήν ὥρα πάνω. Τό φῶς κουνήθηκε πρός τά ἔξω καὶ φανήκανε νά βγαίνουν οἱ δυό νιζάμηδες πού κρατοῦσαν ἀνάμεσά τους τόν καπετάνιο. Οἱ άλλοι εἶχανε ξεμείνει πίσω, μέσα στό χτίσμα. Ὁ πατέρας ζύγισε τήν κατάσταση μέ μιά ματιά, ἔβγαλε ἀπόφαση στή στιγμή, καὶ γρήγορα γρήγορα ἄφησε τό ντουφέκι του στά χέρια τοῦ Ἀντώνη.

— Τραβήξου πίσω ἀπ’ τό φράχτη —ἔκανε βιαστικά— καὶ σάν δεῖς νά παλεύουμε μέ τούς νιζάμηδες, ρίξε κάμποσες ντουφεκιές στόν ἀέρα. Τό νοῦ σου, ὅχι στό ψαχνό!

“Εγνεψε στό Μανούσο καὶ οἱ δυό μαζί σύρθηκαν ἵσαμε τή γωνιά, κι ἀπ’ ἐκεῖ χύθηκαν σάν ἀστραπή πάνω στούς δυό νιζάμηδες. Ἐκεῖνοι ἔαφνιάστηκαν τόσο, πού δέν προλάβανε νά σύρουν τ’ ἄρματα, παρά ἔπεσαν καταγῆς χτυπημένοι. Στό ἄνοιγμα πρόβαλαν τρέχοντας οἱ άλλοι, μά καθώς τό δαδί εἶχε πέσει χάμω κι εἶχε σβήσει, γιά μιά στιγμή τά ’χασαν, δέν ξέρανε ποῦ νά χτυπήσουν. Τήν ἴδια ὥρα πίσω ἀπ’ τό φράχτη ἀκούστηκαν ντουφεκιές. Ἡταν ὁ Ἀντώνης, πού ἔριχνε στόν ἀέρα, κι ὅχι ἀπό μιά μεριά μονάχα, παρά ἀπό δυό τρεῖς· γιατί δσο νά ξαναγεμίσει, ἔκανε κάμποσα βήματα πιό κεῖ, σάμπως νά ’τανε άλλος πού ἔριχνε ἀπό κείνη τή μεριά. Ἡ ἴδεα τοῦ ῥθε στά ξαφνικά. Δέν εἶχε τόν καιρό νά τήν κουβεντιάσει μέ κανέναν, κι ἔτσι ἀποφάσισε μονάχος του πώς καλό θά ’τανε νά παραστήσει τούς πολλούς.

Τούτο ἡταν ἔνα καινούριο ξάφνιασμα γιά τούς Τούρκους. “Οσο νά καλονιώσουν τί ἔτρεχε, οἱ χριστιανοί δρασκέλιζαν* τίς πέτρες καὶ δ Μανούσος μέ τόν πατέρα, πού ἤξεραν πιά τά κατάτοπια, τραβούσανε τόν Κωνσταντή κατά τίς χαρουπιές. Ὁ Ἀντώνης παράτησε τή γωνιά του κι ἔτρεξε ξοπίσω τους. Οἱ νιζάμηδες βαλθήκανε νά χτυπᾶνε ἀπανωτά, μά ἐτοῦτοι εἶχανε γίνει πιά ἔνα μέ τούς κορμούς τῶν δέντρων. Τώρα δι πατέρας κρατοῦσε

ξανά τό ντουφέκι του και μαζί μέ τό Μανούσο ἀπαντοῦσαν μέ φωτιά στή φωτιά. Ἡ θέση τους ήτανε πλεονεκτική. Κρυμμένοι ἀνάμεσα στά δέντρα δέν ἔδιναν στόχο, ἐνώ διυό τρεῖς ἀπό τους νιζάμηδες πού πήγανε νά πλησιάσουν, βρῆκαν ἄσχημη ὑποδοχή.

Αὐτό βάσταξε κάμποση ώρα. Ὁ Αντώνης παράστεκε βοηθώντας πότε τόν πατέρα του, πότε τό Μανούσο και πότε τήν Ἀνθή, πού περιποιότανε τόν πατέρα της. Ὁ καπετάνιος είχε χτυπήσει καθώς τόν ἔριξαν οι νιζάμηδες πάνω στά κοτρόνια, μπαίνοντας στό κονάκι. Άιμα ἔτρεχε ἀπό τό μέτωπό του και τό δεξί του μπράτσο κρεμότανε σάν παράλυτο. Ἡ Ἀνθή δέν μπορούσε νά κάνει και πολλά πράγματα. Ξέσχισε τό σάλι της σέ λουρίδες και τού ἔδεσε τριγύρω τό κεφάλι, στήριξε τό χέρι του ἀπ' τόν ώμο. Ἐκείνος μουρμούριζε θυμωμένος δτί δέν ἔχει τίποτα, δτί δέν τού χρειάζεται τίποτα. Ἐμοιαζε σάν παραζαλισμένος, σίγουρα ἀπό τό χτύπημα. Ὁ Αντώνης θά ηθελε πολύ νά τού ἔλεγε πόσο τόν είχε συνταράξει ή ίστορια τούτη, πόσο τόν είχε γνοιαστεῖ και μαζί πόσο ἔνιωθε περήφανος γιά κείνον. "Ομως ή στιγμή δέν ήτανε κατάλληλη γιά λόγια. Ὁ κίνδυνος παραμόνευε δίπλα τους σάν φοβερό θεριό ἔτοιμο νά χιμήξει.

"Αξαφνα οι ντουφεκιές σταμάτησαν ἀπό τή μεριά τῶν Τούρκων. Ὁ πατέρας μέ τό Μανούσο κοντοστάθηκαν, περίμεναν γιά λίγο, κι ἔπειτα μαζεύτηκαν δίπλα στά παιδιά και στό λαβωμένο, γιά νά ζυγίσουν τά πράγματα.

—"Ἐφυγαν!... μουρμούρισε ὁ Αντώνης ξαναμμένος. Σίγουρα ἔφυγαν!... Εἶδανε πώς δέν καταφέρνουν τίποτα!

“Ο Μανούσος μίλησε σιγανά:
—"Εγώ λέω πώς δέν ἔφυγαν καθόλου, παρά κοιτάνε νά μᾶς ζυγώσουνε σιγά-σιγά μέσα στή σκοτεινιά, νά μᾶς κυκλώσουνε στά ξαφνικά!

“Ο Αντώνης περίμενε τώρα νά δεῖ τί θά ἔλεγε κι ὁ πατέρας.
Ἐκείνος ἔμεινε ἀμίλητος κάμποσο· θά συλλογιζόταν. Τέλος, εἶπε:

— Αὐτοί δέν ἔφυγαν, πιστεύω. Σταματήσανε τό ντουφεκίδι γιατί

περιμένουνε νά ξημερώσει. Τό φῶς τῆς μέρας θά τούς βοηθήσει νά μᾶς χτυπήσουνε πιό εύκολα. Νά, ἐκεῖ κάτω κιόλας, πάνω ἀπ' τό βουνό, δι οὐρανός παίρνει ν' ἀσπρίζει —βλέπετε; Κι ἐμᾶς τά βόλια μας τελειώνουν. "Ας φύγουμε μεῖς, ὅσο είναι καιρός. Στά σιγανά, ἀπό τό δρόμο πού 'ρθαμε.

— Εἰν' ἔνας τόπος ἀνοιχτός πού πρέπει νά περάσουμε, καί πού δέν ἔχει μήτε φύλλο γιά νά μᾶς κρύψει, εἴπε ο Μανούσος σάν κακιωμένος πού δέ θά 'στεκαν νά πολεμήσουν.

— Θά φύγουμε σουρτοί· ἐμεῖς οἱ δυό θά βάλουμε τούς ἄλλους ἀνάμεσά μας. Θά τά καταφέρουμε!

"Ομως ἐκεῖ πάνω μίλησε δι Κωνσταντής, πού τόση ὥρα τούς ἄκουγε ἀσάλευτος. Ἡ φωνή του βγήκε σιγανή μά σταθερή.

— Θά φύγετε μονάχοι σας!... Κι ὅσο πιό γρήγορα τόσο τό καλύτερο!

"Απόμειναν ξαφνιασμένοι. Ἡ Ανθή κάτι πῆγε νά πεῖ, μά τήν ἔκοψε.

— Δέν ώφελε! συνέχισε. Ἀκόμα κι ἂν καταφέρουμε νά τούς ξεφύγουμε τώρα δά, ἐγώ θά πρέπει νά πάρω τά βουνά, γιατί θά μέ κυνηγᾶνε δόλοένα. Καί θ' ἀφήσω πίσω μου γυναίκα καί παιδιά στά χέρια τους.

— Θά 'ρθούμε μαζί σου, πατέρα, πάνω στό βουνό!... ἔκανε ἡ Ανθή μέ λαχτάρα.

— Καί θαρρεῖς πώς μπορῶ νά σᾶς σέρνω μέ σιγουριά ἀπό σπηλιά σέ σπηλιά κι ἀπό κορφή σέ κορφή, δι Θεός ξέρει ὡς πότε; Κι ἔπειτα, είναι κι οἱ ἄλλοι πού θά ξεμείνουν πίσω. Τ' ἀδέρφια τῆς μάνας σου, τ' ἀνίψια μου.. "Οχι μονάχα σέ δικό μας, μά καί σέ ἄλλο συγχωριανό νά πέσει ἡ μάνητά* τους, θά 'ναι ἡ μεγαλύτερη ντροπή τῆς ζωῆς μας ν' ἀφήσω νά πληρώσει τό χωριό γιά μένα!

— Καί τί θά κάνεις, τό λοιπόν; ρώτησε δι Μανούσος.

— Θά παραδοθῶ!... Αύτοί ἐμένα περιμένουνε. Τό ξέρουν πώς εἴμαστε δῶ ἀκόμα, μά δέν τολμᾶνε νά ζυγώσουν. "Αμα φωτίσει, θά μέ γυρέψουν. Κι ἐγώ θά πάω μαζί τους!

Σύγκρυο* πέρασε τή ραχοκοκαλιά τοῦ Αντώνη. Τούτη δῶ ἤτανε μεγάλη ἀπόφαση, καί ο καπετάνιος φάνταξε στά μάτια

του πιό μεγάλος καί πιό τρανός ἀκόμα. Οἱ ἄλλοι πέσανε πάνω του νά τόν κάνουνε ν' ἀλλάξει γνώμη —μέ παρακάλια ἡ Ἀνθή, μέ λογικές κουβέντες οἱ ἄντρες. "Ομας δὲ θά παιρνε πίσω τήν ἀπόφασή του γιά κανένα λόγο.

— Καλά!... εἰπε τέλος δ πατέρας. Ἀφοῦ τό θές, θά γίνει ἔτσι. Μά κι ἐμεῖς δέ θά ξεμακρύνουμε, ὅσο νά δοῦμε νά ξεκινᾶς μαζί τους γερός.

— Φοβᾶσαι μή μέ χτυπήσουνε; "Οχι ζωντανό μέ θέλουνε... ἔκανε δ καπετάνιος μ' ἔνα γέλιο πικρό.

— Δέν ξέρω!... "Ἄς ἔχουμε μεῖς τό νοῦ μας. Δέ χάνουμε καί τίποτα!

"Ετσι περίμεναν ὅλοι μαζί, κάτω ἀπό τίς χαρουπιές, μέσα στή νυχτερινή σιγαλιά... "Ητανε μιά παράξενη ώρα, πού ἀργότερα ὁ Ἀντώνης θά τή θυμότανε συχνά. "Εμεναν ἐκεῖ ἀσάλευτοι, περιμένοντας νά χαράξει, γιά νά παραδώσουν ἐκείνον πού μέ τόσο κίνδυνο είχανε σώσει πρίν ἀπό λίγο...

‘Από τή μεριά τῆς ἀνατολῆς, τό φῶς ἀνέβαινε ὀλόενα καί πλημμύριζε τόν οὐρανό. Οἱ σκιές τραβιόνταν στίς ἄκρες, τά σχήματα ξεκαθάριζαν λίγο λίγο, τά δέντρα καί οἱ πέτρες καί τά βουνά ἔπαιρναν τήν πραγματική τους δύη. Ξημέρωνε.

‘Ο καπετάν Κωνσταντής ἀνασηκώθηκε. Τράβηξε μέ μιά κίνηση τό πρόχειρο δέσιμο ἀπ' τήν πληγή του, ἔλυσε καί τό χέρι του, καί στάθηκε ἀνάμεσά τους σάν γίγαντας.

— Πηγαίνω, εἰπε μονάχα, καί ἡ ματιά του στάθηκε γιά μιά στιγμή μαλακωμένη πάνω στήν Ἀνθή. Μή γνοιάζεστε, θά ξαναβρεθούμε. ‘Ο Θεός μαζί σας!

— ‘Ο Θεός μαζί σου, Κωνσταντή!... ἔκανε δ πατέρας.

Κανένας δέ μίλησε καθώς δ καπετάνιος προχώρησε, βγαίνοντας ἀπό τό σύδεντρο* στή γυμνή πλαγιά μέ βῆμα σταθερό, μέ τό κεφάλι ψηλά. Μονάχα δ Μανούσος εἰπε βροντερά σάν τόν εἶδε νά ξεμακραίνει στητός καί ἀποφασισμένος:

— ‘Ετούτη δά, κοπέλια μου, είναι ἡ σωστή λεβεντιά... ‘Ετούτη είναι ἡ ἀληθινή παλικαριά... καί τήν πρόσκυνά!

Τότε ό 'Αντώνης κάτι θέλησε νά πεῖ, μά ό λόγος δέ βγῆκε από τό στόμα του. 'Εκείνη τή στιγμή ένιωσε τό μεγαλεῖο τῆς θυσίας τοῦ καπετάν Κωνσταντῆ καί ή φωνή του πνίγηκε μέσα του. «Νά, κι ἐγώ τέτοιας λογῆς παλικάρι θέλω νά γίνω» σκέψητηκε καί ή καρδιά του σπαρτάρησε...

Οι νιζάμηδες περίμεναν τόν καπετάνιο. Ξεπετάχτηκαν πίσω από τό φράχτη καί τόν ἔσυραν μέ βία κοντά τους...

Πιό ὕστερα, δταν ή συνοδεία εἶχε χαθεῖ πέρα, δ πατέρας καί δ Μανούσος ἀποφάσισαν νά πάρουν τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. 'Ο 'Αντώνης ἀκούμπησε προστατευτικά τό χέρι του στόν ὅμο τῆς 'Ανθῆς καί μαζί κίνησαν γιά τό γυρισμό.

(Από τό μυθιστόρημα Φῶς ἀπό τό 'Αρκάδι)

Νανούρισμα

Νά μοῦ τό πάρεις, ὑπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά σοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες* κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάζω τόν ἥλιο στά βουνά καί τόν ἀιτό στούς κάμπους,
τόν κύρ Βοριά τό δροσερόν ἀνάμεσα πελάγου.
'Ο ἥλιος ἐβασίλεψε κι δ ἀιτός ἀποκοιμήθη
κι δ κύρ Βοριάς δ δροσερός στή μάνα του πηγαίνει:
«Γιέ μου, καί ποῦ 'σουν χτές προχτές, ποῦ 'σουν τήν ἄλλη
νύχτα;

Μήνα μέ τ' ἄστρα μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι;
μήνα μέ τόν αὐγερινό, πού 'μαστε ἀγαπημένοι;»
«Μήτε μέ τ' ἄστρα μάλωνα μήτε μέ τό φεγγάρι
μήτε μέ τόν αὐγερινό, δπού 'στε ἀγαπημένοι.
Χρυσόν ὑγιόν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.»

(Δημοτικό)

• Ο Δωδεκαετής

‘Η μπόρα ἀργά σάν ξέσπασε καὶ γιόμισαν οἱ λύκοι,
κι ἀπ’ τά νερά πού κελαηδᾶν κρυφόπινε ἡ ψυχή,
σκυμμένο μές στά χώματα, ξεχάραξε ἐν’ αὐλάκι,
νά φεύγει μέσα καθαρή καὶ γάργαρη ἡ βροχή.

Κι ὡς φάνη ὁ ἥλιος ἄξαφνα στό χαρωπόν ἀγέρα
ἀπό τή δύση, καὶ οἱ δύροι γελάσαν οὐρανοί,
βαθιανασάναν γαλανά καὶ πράσινα ὅλα ὡς πέρα,
καὶ μέ καινούρια, τά πουλιά λαλήσανε, φωνή,

πιάνει καὶ πλάθει τρυφερό πηλόν ἀπό τό χῶμα,
στίς δύν του φοῦχτες ἡσυχα, σά νά ’τανε φωλιά:
μ’ ἄγια στοργή καὶ τά φτερά, μ’ ἄγια στοργή τό σῶμα,
ζυμώνει τότε δώδεκα, τριγύρα του, πουλιά...

‘Αργά φτασμένος ὁ Ἰωσήφ, μέ σύνεργα στόν δῆμο,
στή λάσπη βλέπει ἀνάμεσα σκυμμένο τό παιδί,
καὶ μέ φωνή τό πιτιμᾶ σκληρήν, ἀπό τό δρόμο:
«Σήκω γοργά ἀπ’ τά χώματα, μήν πάρω τό ραβδί!»

Μέ τή ματιάν ὀλόφωτη, νοητή χαρά χορτάτη,
τονε κοιτάζει ὁ Ἰησοῦς καὶ δείχνει ύπακοή·
μά, πρίν σκωθεῖ ἀπ’ τά χώματα, σκύβει, σά νά ’λεε κάτι,
κι ἀπ’ τήν ψυχή του, στόν πηλό, δίνει ὅσην ἔχει πνοή!

(Λυρικός Βίος)

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Δημοτικό Σκολειό

Στό κείμενο πού άκολουθεῖ, δ συγγραφέας Νίκος Καζαντζάκης θυμάται μέ συγκίνηση τόν πράτο καιρό πού πήγε στό Δημοτικό, καί ίδιαίτερα τήν πρώτη πρώτη μέρα, πού διαπέραν του κρατώντας τον ἀπ' τό χέρι τόν δδήγησε στό σχολείο καί τόν παράδωσε στό δάσκαλο.

HΕ τά μαγικά πάντα μάτια, μέ τό πολύβουο, γεμάτο μέλι καί μέλισσες μυαλό, μ' ἐναν κόκκινο μάλλινο σκούφο στό κεφάλι καί τσαρουχάκια μέ κόκκινες φοῦντες στά πόδια, ἔνα πρωί κίνησα, μισό χαρούμενος, μισό ἀλαφιασμένος,* καί μέ κρατούσε δι πατέρας μου ἀπό τό χέρι. Ἡ μητέρα μοῦ εἶχε δώσει ἔνα κλωνί βασιλικό, νά τόν μυρίζουμαι, λέει, νά παίρνω κουράγιο, καί μοῦ κρέμασε τό χρυσό σταυρούλάκι τῆς βάφτισής μου στό λαιμό.

— Μέ τήν εὐκή τοῦ Θεοῦ καί μέ τήν εὐκή μου... μουρμούρισε καί μέ κοίταξε μέ καμάρι.

“Ημουν σάν ἔνα μικρό καταστολισμένο σφαγάρι* κι ἔνιωθα μέσα μου περφάνια καί φόβο: μά τό χέρι μου ἦταν σφηνωμένο βαθιά μέσα στή φούχτα τοῦ πατέρα μου κι ἀντρειεύουμουν.* Πηγαίναμε, πηγαίναμε, περάσαμε τά στενά σοκάκια, φτάσαμε στήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι-Μηνᾶ, στρίψαμε, μπήκαμε σ' ἔνα παλιό χτίρι, μέ μιά φαρδιάν αὐλή, μέ τέσσερις μεγάλες κάμαρες στίς γωνιές κι ἔνα κατασκονισμένο πλατάνι στή μέση. Κοντοστά-

θηκα, δείλιασα· τό χέρι μου ἄρχισε νά τρέμει μέσα στή μεγάλη ζεστή φούχτα.

‘Ο πατέρας μου ἔσκυψε, ἄγγιξε τά μαλλιά μου, μέ χάδεψε· τινάχτηκα· ποτέ δέ θυμόμουν νά μ’ ἔχει χαδέψει· σήκωσα τά μάτια καί τόν κοίταξα τρομαγμένος. Είδε πώς τρόμαξα, τράβηξε πίσω τό χέρι του:

—’Εδω θά μάθεις γράμματα, είπε, νά γίνεις ἀνθρωπος· κάμε τό σταυρό σου.

‘Ο δάσκαλος πρόβαλε στό κατώφλι· κρατοῦσε μιά μακριά βίτσα καί μοῦ φάνηκε ἄγριος, μέ μεγάλα δόντια, καί κάρφωσα τά μάτια μου στήν κορφή τοῦ κεφαλιοῦ του νά δῶ ἂν ἔχει κέρατα· μά δέν είδα, γιατί φοροῦσε καπέλο.

—’Ετοῦτος εἶναι ὁ γιός μου, τοῦ ’πε ὁ πατέρας μου.

Ξέμπλεξε τό χέρι μου ἀπό τή φούχτα του καί μέ παράδωκε στό δάσκαλο.

— Τό κρέας δικό σου, τοῦ ’πε, τά κόκαλα δικά μου· μήν τόν λυπᾶσαι, δέρνε τον, κάμε τον ἀνθρωπο.

—’Εγνοια σου, καπετάν Μιχάλη· ἔχω ἐδῶ τό ἐργαλεῖο πού κάνει τούς ἀνθρώπους, είπε ὁ δάσκαλος κι ἔδειξε τή βίτσα. [...]

Μιά μέρα πού κάναμε Ἱερά ’Ιστορία φτάσαμε στόν Ἡσαῦ πού πούλησε στόν Ἱακώβ τά πρωτοτόκιά* του γιά ἔνα πιάτο φακή. Τό μεσημέρι, γυρίζοντας σπίτι, ρώτησα τόν πατέρα μου τί θά πεῖ πρωτοτόκια. ”Εβηξε, ἔξυσε τό κεφάλι.

— Πήγαινε νά φωνάξεις τό θειό σου τό Νικολάκη.

Είχε βγάλει τό Δημοτικό δ θειός μου αὐτός, ήταν δ πιό γραμματισμένος τῆς οἰκογένειας, ἀδερφός τῆς μητέρας μου. Κοντορεβιθούλης, φαλακρός, μέ μεγάλα μάτια φοβισμένα, μέ τεράστια χέρια, δλο τρίχες.

—’Ελα ἐδῶ, τοῦ ’πε ὁ πατέρας μου ὅς τόν είδε, τοῦ λόγου σου πού σπούδασες, ἔξήγα!

“Εσκυψαν κι οί δυό τους ἀπάνω στό βιβλίο, ἔκαμαν συμβούλιο.

— Πρωτοτόκια θά πεῖ κυνηγετική στολή, είπε ύστερα ἀπό πολλή σκέψη ὁ πατέρας μου.

‘Ο θειός μου κούνησε τό κεφάλι:

— Θαρρῶ θά πεῖ τουφέκι, ἀντιμίλησε μά ἡ φωνή του ἔτρεμε.

— Κυνηγετική στολή, βρουχήθηκε* δι πατέρας μου.

Μάζεψε τά φρύδια του, κι ό θειός μου λούφαξε.*

Τήν ἄλλη μέρα δι δάσκαλος ρωτάει:

— Τί θά πεῖ πρωτοτόκια;

Πετάχτηκα:

— Κυνηγετική στολή!

— Τί ἀνοησίες εἰναι αὐτές; Ποιός ἀγράμματος σοῦ τίς εἶπε;

— ‘Ο πατέρας μου!

‘Ο δάσκαλος ζάρωσε τόν φοβόταν κι αὐτός τόν πατέρα μου,
ποῦ νά τοῦ φέρει ἀντίρρηση!

(Από τό μυθιστόρημα *Ἀναφορά στόν Γκρέκο*)

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

[Μετά τίς γιορτές]

Μιά νέα και δύο ζήλο δασκάλα μᾶς μιλάει γιά τίς πρώτες πρώτες μαθήτριές της σ' ένα σχολειό τῆς Κρήτης. Τό αφήγημά μας ἀρχίζει μὲ τό γυρισμό τῶν παιδιῶν ἀπ' τίς χριστουγεννιάτικες διακοπές.

ΑΓΜΑ ἀνοίξανε τά σκολειά, καταφτάξανε τά παιδιά σάν ἀφηνιασμένα ἀλόγατα. Τό μήνυμα τῆς Πρωτοχρονιᾶς εἶχε φτάσει καί στά δικά τους χαμόσπιτα· σάν νά κάνανε ὄλες τίς ήμέρες, πού χαμε διακόψει, ἔνεση τρέλας, κι ἔτσι παραλοϊσμένα καί ἔξαγριωμένα τά ὑποδεχτήκαμε.

"Ολα τά παιδιά κουβαλοῦσαν στό σκολειό κι ἀπό κατιτίς, ὅχι μεγάλα πράματα, ὅχι κουρυτιστούς σκίουρους ή σιδερόδρομους μέ πέντε βαγόνια, ὅχι κεῖνες τίς πελώριες κούκλες πού κουνιοῦνται στίς κουνιστές πολυθρόνες, οὔτε βελουδένια ἐπιπλάκια. Τό ένα κρατοῦσε μιά φουσκα, τ' ἄλλο ένα τοπάκι, τ' ἄλλο μιά πέτρινη κουκλίτσα γυμνή μέ τά χεράκια της κολλητά, σάν μούμια. Καί λεφτά! ό κόσμος γεμάτος. "Ολες οἱ φουχτίτσες σφιγγόντανε ξέχειλες ἀπό πενταροδεκάρες. Μά αὐτές οἱ περιουσίες εἴχανε ἀποκτηθεῖ μέ κάποιαν ίστορία πού τά μικρά περίμεναν ἀνυπόμονα τό ἀνοιγμα τῶν σκολειῶν γιά νά μοῦ τή διηγηθοῦν, καί λοιπόν δυό μέρες στή σειρά δέν καταφέραμε νά κάνουμε μάθημα τῆς προκοπῆς. Θέλανε αὐτές νά μιλοῦνε, ὅχι ἐγώ.

«...’Εμένα μοῦ ’δωκε ή μάνα μου τοῦτες τίς δυό δεκάρες, καὶ τοῦτες τίς τρεῖς πεντάρες δι πατέρας μου, κι ή θειά μου ή Κατίγκω μοῦ ’δωκε κείνη τή ζουλισμένη πεντάρα, δι ’Αντρέας μ’ ἀγόρασε τό τόπι. Τή φούσκα τήν πῆρα μέ τά λεφτά πού βγάλαμε ἀπό τά κάλαντα...»

«...’Εμένα μοῦ ’δωκε δι πατέρας μου μιά φούσκα, μά ὅχι στρογγυλή σάν της ’Αρετῆς... μά ἀπό τίς ἄλλες τίς μακριές, κι ἐγώ τήν ἔκοψα καὶ τήν ἔκαμα κομματάκια καὶ τήνε χτύπησα πλακαντζήκια* στό κούτελό μου, γιά δές ἐφούσκιασε τό κούτελό μου, καὶ τά λεφτά μας τά φάγαμε μέ τόν ’Αντώνη στά καμίχια*...»

«Ἐγώ ἔχω μόνο τό τόπι μου. Τά λεφτά μου μοῦ τά πῆρε ή μάνα μου· καὶ τή ροκάνα* πού κέρδισα στό λότο, τήν κάμαμε ἀλλαξιά μέ τή Ροδώ, καὶ μοῦ ’δωκε τοῦτο τό δαχτυληθράκι μέ τήν κόκκινη πέτρα...»

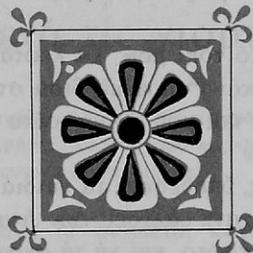
‘Ιστορίες, ίστορίες, ὑποθέσεις, τά παιδιά εἴχανε σωρό ζωτικά νιτερέσα,* πού τά εἴχανε ζαλίσει. Δέν ἥτανε εὕκολο νά τά ξεκολλήσω ἔτσι μέ τό πρῶτο, καὶ νά τά φέρω στό σοβαρό κόσμο τοῦ βιβλίου: «ό καλὸς νίδος ἀς διώκη τὰς μυίας ἀπό τὸν πατέρα...»

Οἱ μουζίκες κι οἱ φυσαρμόνικες σκεπάζανε στά διαλείμματα τίς σκληριές καὶ τά γέλια τῶν παιδιῶν, τίς πρῶτες ήμέρες μετά τίς γιορτάδες. “Υστερά, λίγο ἀπό λίγο ἀραιώνανε οἱ καινούριοι ἥχοι, βουβαινόντανε μία μία οἱ μουζίκες, βραχνιάζανε οἱ σφυρίχτρες ώς νά σωπάσουν δλάτελα, καὶ οἱ φυσαρμόνικες χάνανε τίς νότες τους, κι ἀπόμεναν ἔνα τοσοδά σανιδάκι μέ κάτι τρυπίτσες στή σειρά, σάν μικροσκοπικοί περιστεριώνες.

Μέ τό κλείσιμο τής βδομάδας, κανένας πιά ἥχος δέ θύμιζε τό πέρασμα τής Πρωτοχρονιάς. Κάπου κάπου ἐμφανίζουνταν, ἀπομεινάρι τοῦ κόσμου τῶν παιχνιδιῶν, πού σαρώθηκε, κάποιο ζουλισμένο τόπι. Δέν ἄντεχε γιά παιχνίδια περιωπῆς πού ἀπαιτοῦνε νά γίνεται γκέλ: ἐμπαινε σάν σκάρτος στρατιώτης σέ βοηθητικές υπηρεσίες. Τό χρησιμοποιούσαν τά παιδιά γιά νά παίζουνε: «ἀνέβα μῆλο, κατέβα ρόδο...» μά καὶ σ’ αὐτό τόν ύποβι-

βασμό δέν ἄντεχε πολύν καιρό. Ἐρχότανε ἡ στιγμή πού τό τόπι γινότανε μιά ζούλα, ἀχρηστο. Τότε πάλι τά παιδιά κατάφευγαν στό κουβάρι τῆς γιαγιᾶς, στά ξηλώματα, πού στό σκολειό τό δικό μας βρισκότανε σέ μεγάλη υπόληψη. Είχε παραπεταχτεῖ τίς μέρες τῆς Πρωτοχρονιᾶς· μά τώρα πάλι, στήν εὖλεψη, κοιτάζανε τά μικρά, ψάχνανε δεξά ζερβά, ἀνακαλύφτανε τό κουβάρι τά ξηλώματα, καί τό ξαναβγάζανε στό φῶς. Τό κουβάρι ἀντικαθιστοῦσε ὅλον τόν καιρό τό τόπι καί γιά τούς πιό δύσκολους ρόλουνς.

(Από τό μυθιστόρημα Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγῆνον)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Χωρισμός

Στήν πόρτα στέκει ἡ μάνα μου καί τ' ἀσπρο της τ' ἀχείλι σάν φύλλο τρεμοσείνεται, σάν ψάρι πού σπαράζει· ἡ ἀδερφούλα μου ἔχε γειά μοῦ λέει μέ τό μαντίλι, μιά τό σαλεύει κι ἔπειτα στά μάτια της τό βάζει..

Κι δ ἀδερφός μου ὥς τή γωνιά τοῦ δρόμου μέ πηγαίνει μέ πρόσωπο σάν χαρωπό, μ' ἀθόλωτα τά μάτια· μά νιώθω, δταν μ' ἀγκάλιασε, πώς βράζει κι ἀνασπάίνει, πώς μέσα σποῦν τά σπλάχνα του καί γίνουνται κομμάτια.

(Από τό βιβλίο Κούφια καρύδια)

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ

[Η μάνα τοῦ στρατιώτη]

Ἡ θεία Ρουσάκη ζεῖ σ' ἔνα χωριό τῆς Κρήτης μέ τὸν Γιωργάκη, τὸν ἀνεψιό της.
Ο μονάκριβος γιός της, ὁ Λευτέρης, ὥπως καὶ τ' ἄλλα παλικάρια τοῦ χωριοῦ,
λείπει μακριά, στὸν πόλεμο. Διηγείται ὁ Γιωργάκης.

ΟΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ πέρασε τό Σάββατο, μοίρασε γράμματα σὲ μερικούς, μά ἡ θεία μου τίποτα. Ἡ Μύραινα ἔφερε τό δικό της νά τῆς τό διαβάσω. Ἡ θεία μου μέξαμόλησε στά σπίτια μήπως μάθω τίποτα γιά τό Λευτέρη μας.

Τά γράμματα τούς τά χαν διαβασμένα, μά χαίρουνταν νά τάξανακούγουν ἀπ' τό στόμα μου.

— Καλῶς τό Γιωργάκη! Ἐλα, παιδί μου, κάθισε νά μοῦ τό διαβάσεις, ἐσύ πού ξέρεις.

«Ἐσύ πού ξέρεις...». Αὐτό ἤθελε νά πεῖ: ἐσύ πού κάνεις τό γράμμα μεγαλύτερο, γλυκότερο, καθώς τό θέλει ἡ ψυχή μου.

Τό εἶχαν καταλάβει —δέ γίνεται νά μήν τό χαν— πώς ἔβανα πολλά ἀπό δικοῦ μου. Μ' ἄχ, λέγε μου ὅ,τι ἀγαπῶ, καὶ τό πιστεύω! «Ολα τά γράμματα τ' ἀρχίνιζα: «Πολυαγαπημένη μου...» —μάνα, γυναίκα, ἀδερφή,— καὶ τά τέλειωνα: «Σέ φιλῶ γλυκά στά μάτια, καὶ καλή ἀντάμωση γρήγορα στό σπίτι μας». Ἔτσι τό χα μαθημένο ἀπ' τά γράμματα τοῦ Λευτέρη, πού τά κρατοῦσε

ή θειά μου στό σεντουκάκι του, καί κάθε τόσο μ' ἔβανε καί τῆς τά διάβαζα.

«Αγαπημένη μου μάνα, ζῶ μέ τό λογισμό σου. Τί κάνεις ἐκεῖ κάτω μοναχή σάν κούτσουρο, πῶς τά πολεμᾶς μέ τίς δουλειές τοῦ θέρου; Κάμανε φέτος τά χωράφια μας ψωμί; [...] Γυάλισε ή μαύρη ρώγα;...»

“Ολα τά καλλώπιζα μ' ἔνα δίστιχο, ταιριαστό γιά τήν περίσταση. ”Αν μάθαινα κανένα καινούριο ἀπό τό γράμμα πού ἀνάγνωθα, τό ἔλεγα παρακάτω καί στούς ἄλλους, γιατί σ' ὅλους ἔκανε καλό. Κάποτε τά μπέρδεψα, εἶπα σέ μιά μάνα:

Ψύγομαι καί μαραίνομαι πότε ν' ἀνταμωθοῦμε,
τό κλῆμα πού χεις στήν αὐλή νά τό στεφανωθοῦμε!

—”Ε, τόν μπιρμπάντη!* Τοῦ ἀρέσουν οἱ χωρατάδες! εἶπε ή γερόντισσα.

‘Αμή ή φωτιά δέ σηκώνει τά παιχνίδια, κι ἄς γίνουνται μέ καλή προαιρεση. Στό γράμμα πού διάβασα τῆς Χαρίκλειας τοῦ Πανάγου, τήν ἵδια κείνη μέρα, κάτι παράξενα λόγια κάμανε τά συλλοικά* μου νά καπνίσουν: «‘Ο Λευτέρης τῆς Ρουσάκης φερεται ἔξαφανισθείς». Τί θέλανε νά ποῦν αὐτά τά λόγια; Τό ‘ξερε κείνος πού τά ‘γραψε; Θά τό ‘ξερε! ’Αλλιώς, θά τά ‘γραψε;

—Κυρά-Χαρίκλεια, μοῦ ἀφήνεις τό γράμμα σου μιά στιγμή,

“Ετρεξα στό καφενεῖο, ἐκεῖ πού εἶχα δεῖ προψές τό γέροντα νά διαβάζει τήν ἐφημερίδα.

Πήρε στό χέρι του τό γράμμα, καί δίχως νά κομπιάσει:

—’Ο Λευτέρης σας χάθηκε, μοῦ εἶπε.

— Πῶς χάθηκε;

— Ποιός ξέρει! Στό βρασμό τῆς μάχης, σέ καμιά περιπολία, σέ καμιά ἀναγνώριση. Μπορεῖ νά λιποτάχτησε ή ν' αὐτομόλησε...

— Πῶς τό εἴπατε αὐτό;

— Αὐτομόλησε: πέρασε στίς τάξεις τοῦ ἔχτροῦ.

—’Ο Λευτέρης μας;;!

—”Εκαμα μιά ύπόθεση. Χάθηκε! Θέξ αλλο; Δέν παρουσιάστηκε στό προσκλητήριο. Μπορεῖ νά αἰχμαλωτίστηκε.

«Αἰχμαλωτίστηκε!» Ό ούρανός μοῦ φάνηκε σφοντύλι.* Άπ' όλα τά πάθη τοῦ πολέμου, τό μόνο πού ἥξερα ἦταν ἡ αἰχμαλωσία. Σ' ἐναν τόπο πού μιλοῦσαν ἄλλη γλώσσα ἀπ' τή δική σου, σέ κρατοῦσαν κουρελή και πεινασμένο στό λιοπύρι κι ἔσπαζες χαλίκι. Κάπου ἐκεῖ στόν ἵσκιο, καθόταν ἔνας ξένος στρατιώτης, μέ τό τουφέκι ἀνάμεσα στά σκέλια του. "Αν ἔκανες ἔνα πάτημα παρέκει, σοῦ τήν ἄναβε. Οἱ διαβάτες σ' είχαν χειρότερο κι ἀπό ζητιάνο: ἂν καμιά φορά σ' ἐλεοῦσαν, ἦταν κανένα ξεροκόμματο ἢ κανένα ἀποτσίγαρο. Τά σκυλιά σέ γαβγίζαν, οἱ ἀγωγιάτες* θέλαν τό χαμό σου.

Αἰχμάλωτος!

— Τό εἴδατε τ' ὅνειρό μου; ἔλεγε τήν ἐπαύριο ἡ θειά στίς φιλενάδες της, ἐκεῖ πού ἀποσπερίζαμε στήν αὐλή: Χάθηκε! Πάει νά πεῖ: κάπου λιώνει τό κορμάκι του.

— Μπά, αἰχμαλωτίστηκε. Δέν ἄκουσες πᾶς, τό ξήγησαν τό γράμμα;

— Αύτή ναι τώρα ἡ παρηγοριά μου, νά τόν θέλω αἰχμάλωτο! Καλά τό λέει ό λόγος: "Ο Θεός νά μή δίνει τοῦ ἀνθρώπου ὅσα δύνεται!"

— Μά τί ναι ἡ αἰχμαλωσία, Ρουσάκη; Δέν τούς είδες τούς Βούλγαρους πού ἔχουμε στά μέρη μας; Ζοῦν και βασιλεύουν. Οἱ ἄλλοι είναι πού σκοτώνουνται.

— Ναι τούς είδα, είπε ἡ θειά, και ἀφαιρέθηκε.

"Ο νοῦς της ξέραμε ποῦ γύριζε. Μά γιατί ἄξαφνα τά μάτια της ἔδειξαν κείνη τήν τρομάρα; Βλέπανε κανένα φάντασμα πού ἐμεῖς δέν τό βλέπαμε; Σκίζανε στεριές και θάλασσες και σταματοῦσαν μπρός σέ κανένα μνῆμα; "Η μήπως «ἐκεῖ πάνω» βασανίζανε τίποτα αἰχμαλώτους, σκίζανε τίς σάρκες τους και τούς χύνανε τά μάτια;

Τό αἷμα πάγωσε στίς φλέβες μου. "Ο σκύλος μας είχε σηκωθεῖ στά πισινά του, ἀπλωσε τά μπροστινά πόδια του σάν χέρια, γύρευε θαρρεῖς τούς ὕμους τοῦ ἀφέντη του. Μά μήδε κουνοῦσε τήν

ούρα του, μήδε έκανε χαρά, μόνο έγρουζε* κρουφτά*, και τά μάτια του τρέχαν σάν άνθρωπου.

— Παιδί μου! έσυρε φωνή ή θειά, άπλωνοντας κι αυτή τά χέρια της.

Πεταχτήκαμε στά πόδια μας, κάμαμε τοῖχο γύρω της. Ἐκείνη μᾶς κοίταζε στά μάτια, ρωτώντας βουβά ἄν τόν εἰδαμε κι ἐμεῖς.

— Κάθισε Ρουσάκη, τῆς ἔλεγε ή Μύραινα, και τήν κρατοῦσε ἀπό τή μέση· γιά νά τόν δεῖς, θά πεῖ πώς εἶναι ζωντανός. "Ετσι, πολλές φορές, ἔρχονται και μᾶς βλέπουν οι ξενιτεμένοι μας.

— "Η θειά σωριάστηκε χάμω στό σκαμνί της:
— "Έγώ ξέρω πώς ἔρχονται ἔτσι τήν ὥρα πού παραδίδουν τήν ψυχή τους.

— "Οχι! "Οχι! Μήν τό λές.

— "Αχ, ξέρει ή μάνα... Μ' ἄν δέν τό δεῖ τό παιδί της μπροστά της πεθαμένο, κάνει πώς δέν ξέρει... "Ετσι εἶναι καμωμένος διάβαλης* διάνθρωπος: δόλο νά έλπιζει!

Κάποια πήγε νά τής φέρει ἔνα ποτήρι νερό.

— "Οχι! Πιέστε ἐσεῖς! Σᾶς βαροκάρδισα. Τί κακό μ' ἔπιασε; Συχωρέστε με, κυράδες μου.

— "Έσυρε τήν παλάμη της στήν ὅψη της σάμπως, ἔβγανε μιά σκέπη. Γύρισε τά μάτια της ἀπάνω μας γαληνά* καθώς τά ξέραμε:

— Κακό πού τό παθα! "Εριξα πάνω σας τήν πίκρα μου.

— Καί τί πειράζει;

— Πειράζει! Πειράζει! Ἡ συχωρεμένη ή μάνα μου, τή μέρα πού σκοτώθηκε τό πρῶτο της παιδί, τῆς ἥρθε μουσαφίρισσα μιά γαλαδερφή της. Τήν καλοσκάμνισε, τήν ἔβαλε νά κοιμηθεῖ. Και μόνο τό ἄλλο πρωί πού τή συναπόβγανε,* τής εἶπε τόν πόνο της ἀπάνω στό κατώφλι.

— "Ωχου, καημένη Ρουσάκη! Τώρα εἶναι πόλεμος. "Ολες μας ἔχουμε παιδιά, είπε ή Μύραινα.

— "Ετσι εἶναι πού τό λές, ἀποκρίθηκε ή θειά· μά ή χαροκαμένη πρέπει νά θολώνει τό νερό και νά τό πίνει μοναχή της, γιά τίς

χαρές πού γνώρισε παράμερα ἀπ' τούς ἄλλους. Αὐτή είναι ἡ δικαιοσύνη.

‘Ο Τριφυλλιός ἔδωσε μιά στό πανωπόρτι,* κατά τή συνήθεια του, καί κρέμασε μέσα τήν κεφάλα του. Δέ γύρισε κανείς νά τόν κοιτάξει. ‘Η θειά μονάχα στράφηκε, μέ ξαστερωμένο* πρόσωπο, θαρρεῖς δέν ἥθελε νά ταράξει τό ἀθό ζῶο.

— Πάρε, καημένε...

Καὶ τοῦ βαλε ἀνάμεσα στά δόντια τό χερόβολο* τήν ταγή* πού τοῦ φύλαγε γιά τήν ταχτική του βίζιτα.

Οἱ γυναῖκες πῆραν νά πηγαίνουν. Ἀπομείναμε ἡ θειά καί ἐγώ.

— Θά σοῦ πῶ, Γιωργάκη, ἔνα τραγούδι, πού τό ταίριασε ἡ μάνα μου τότε πού χάσαμε τό μεγάλο μου ἀδερφό. Τήν ἀφορμή τήν ἔδωσε ἐκείνη ἡ γαλαδερφή πού τῆς πήγε μουσαφίρισσα. Θέλω νά τό μάθεις, γιά νά τό πεῖς καί σύ μιά μέρα στά παιδιά σου... Ὁ πεθαμένος παραγγέλνει τῆς μάνας του:

*Máva, kí ān ērthoun phílois mas kí ān ērthoun oí díkoi mas,
mήn tāvne peīs pár̄os pēthana kaī tov̄s barokarðiseis.*

Στρᾶσε tήn tábila ná yεutouñ, tήn klinη* ná plagiásouñ,
st̄râs̄e tā parapézoula ná bálouñ t' ãrmatá tōñ,
kaī tó prōwī sán st̄kawðobñ kaī s' ãpoχaipetouñ,
pēs t̄wne pár̄os ápôthana...*

— Μά ταίριαζε τραγούδια ἡ γιαγιά;

— Ταίριασε τέσσερα δλα δλα. Τά τρία ἥταν γιά τούς θανάτους τῶν παιδιῶν της... Ὁ Θεός τή λυπήθηκε καί τήν πῆρε πρίν ἀπό τόν πατέρα σου, πού ἥταν δ μόνος πού τῆς ἀπόμενε.

— Καὶ τό τέταρτο τραγούδι θειά Ρουσάκη;

— Αὐτό, παιδί μου, ἥτανε γιά τό Ἀρκάδι. Ἐκεῖ ἔχασε ἔνα γιό, μά δέν τόν ἔκλαψε ἐκείνον. Μόνο ἔκαμε τόν πατέρα σου καί τοῦ ἔδωσε τ' ὄνομα τοῦ σκοτωμένου.

— Μά γιατί, θειά, δέν τόν ἔκλαψε;

— Ἐμ, τό Ἀρκάδι, παιδί μου, ἥταν δίκαιος πόλεμος.

(Ἀπό τό μυθιστόρημα ‘Ο ἥλιος τοῦ θανάτου)

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

‘Ο Τάκη-Πλούμας

Στά παιδικά μου χρόνια, ό πιό μεγάλος
ἀξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί¹
στά πανηγύρια, πού ἥτανε, παρ' ἄλλος,
πρῶτος στήν δμορφιά καὶ στήν ὁρμή.

Τί ώραῖος! τόν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στό φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπό βενέτικα φλουριά.

Τοῦ καπετάν πασᾶ φόρας τήν πάλα*
καὶ τό χαρμπί* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόζερβα τή σπάλα,*
πιστόλια ἀπό τ' Ἀλῆ τό θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόρας ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τά Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζάνικα, ἀσημιά.

Ἐτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στόν ὕμο
τό καριοφύλι, χαίτη καὶ λουριά
στό χέρι του, ἐλαμπάδιζε τό δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τήν Πύλη τήν πλατιά!

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
στό γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νάν τόν φτάνω, κι ἡμουν σάμπιως
νά χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ως τρέχαμε, θυμάμαι, τά κλεισμένα
στό τουνεζί φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε, σάν ἔνα
γνηφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.*

Κι ως πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὅλος μές στό φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε, καβάλα
σάν τόν Ἀι-Γιώργη, λίγο πιό μικρός.

“Ω τό λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
τόν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς!
Καὶ νά μετρῷ καὶ νά ’ναι, δέ Τάκη-Πλούμας,
τριάντα τρία χρόνια μές στή γης...

(Από την ποιητική συλλογή Συντρίψατα)

NATAALIA Π. ΜΕΛΑ

Ο Παῦλος Μελᾶς

Ο Παῦλος Μελᾶς σκοτώθηκε τό 1904, πολεμώντας γιά τή σκλαβωμένη τότε Μακεδονία. Στό παρακάτω κείμενο, ή γυναίκα του, Ναταλία Μελᾶ, ἀφηγεῖται τις τελευταῖς ώρες τοῦ ἥρωα.

Ο ΜΕΣΗΜΕΡΙ κράτησε τόν Ντίνα στό τραπέζι καὶ ἄλλους προεστούς* τοῦ χωριοῦ καὶ τούς παράγγειλε τό βράδυ νά ἔρθουν καὶ ἄλλοι νά τούς μιλήσει. Ἡταν ἀκόμη μαζί του δ Ντίνας, ὅταν ἤρθε ἡ σπιτονοικοκυρά καὶ εἶπε ὅτι μιά γριά είλε στό δρόμο νά ἔρχεται στρατός ἀπό τό Κονομπλάτι. «Ἐ» εἶπε δ Παῦλος «θά ἔλθει, θά περάσει»· καὶ εἰδοποίησε στά καταλύματα* νά είναι ἔτοιμοι, ἀλλά νά μήν κουνηθεῖ κανείς. Ὁ στρατός ἐπέρασε κάτω ἀπό τά καταλύματα καὶ τράβηξε γιά τόν ἀπάνω μαχαλά.* Ἀπό τά παράθυρα τόν ἔβλεπαν. Μετά κάμποση ὥρα ἤλθαν γυναῖκες καὶ εἶπαν ὅτι δ στρατός ἔρχεται πρός τά κάτω· καὶ δ Καραλίβανος ἔστειλε νά ρωτήσει τί νά κάμουν νά πυροβολήσουν; Ὁ Παῦλος ἀπάντησε νά μήν πυροβολήσει κανείς, χωρίς νά τούς διατάξει, καὶ ὅλοι νά μείνουν στίς θέσεις τους. Ὁ στρατός δμως, πού τόν είχε εἰδοποιήσει δ Μῆτρος Βλάχος μέ μιά γυναίκα, πώς τάχα ἥταν κρυμμένος ἀντός δ ἴδιος καὶ ἡ συμμορία του μές στό χωριό, ἐπλησίασε τό σπίτι ὅπου ἥταν δ Παῦλος μέ τά τέσσερα παιδιά του καὶ ἅρχισε νά χτυπᾶ μέ τούς κοπάνους* τῶν ὅπλων τό ἀπέναντι σπίτι, ὅπου ἥταν κρυμμένοι ἄλλοι ἑπτά. "Αν καὶ δέν

έλαβαν άπαντηση καμιά, έξακολούθησαν δυνατότερα νά χτυποῦν οί Τούρκοι και νά φωνάζουν: «Θά κάψωμε τό σπίτι!»

‘Ο Παῦλος μέ τόν Ντίνα είχαν πιάσει τά παράθυρα. Κοντά στόν Παῦλο ήταν δέ Στρατινάκης. ‘Ο Πύρζας έβλεπε κρυμμένος πίσω από τήν πόρτα, δέ Πέτρος ήταν πιό μέσα. Σέ λίγο ἄρχισαν οί στρατιώτες νά χτυποῦν τήν κάτω θύρα κι αύτοῦ τοῦ σπιτιοῦ γιά νά μποῦν μέσα νά προφυλαχθοῦν, γιατί είχαν πεισθεῖ δτι στό ἀντικρινό ήταν ἄνθρωποι ύποπτοι. Τότε σήκωσε δέ Παῦλος τό τουφέκι του και πυροβόλησε. Ἀρχισε και δέ Ντίνας στό πλάγι του ἄρχισαν και από τό ἀπέναντι σπίτι νά πυροβολοῦν. Οί Τούρκοι σκόρπισαν κι ἔπιασαν θέσεις. Πυροβολοῦσαν κι αύτοί μά σέ λίγο ἔπαυσαν τό πύρ. Τότε είπε δέ Στρατινάκης: «Δέν κατεβαίνομε κάτω; γιατί ἐπάνω δέν εἴμαστε ἀσφαλεῖς και θά μᾶς κάψουν σάν τά ποντίκια». Καί κατέβηκαν ἀπό τήν ξύλινη ἀνεμόσκαλα σ’ ἕνα μικρό στάβλο ἀπό κάτω. ‘Ο Παῦλος μέ τόν Πέτρο ήταν στήν πόρτα κοντά κι ἔβλεπαν ἔξω, πού ἐπλησίαζε ἔνας Τούρκος στρατιώτης γιά νά μπει και πυροβόλησαν.

‘Αρχιζε νά νυχτώνει. Σέ λίγο βγῆκε δέ Στρατινάκης στήν αὐλή γιά νά ίδει τό σκοτωμένο ἐπροχώρησαν στόν περίβολο τοῦ σπιτιοῦ και δέ Παῦλος μέ τόν Ντίνα και τόν Πέτρο. ‘Ο Στρατινάκης κοίταζε νά πάρει τ’ ὅπλο τοῦ Τούρκου. Ἀκούσθηκε τότε ἔνας πυροβολισμός μονάχα. Καί γύρισε δέ Παῦλος πίσω, λέγοντας: «Στή μέση μέ πῆρε, παιδιά!».

Μπῆκε μέσα, κάθισε και φώναξε τόν Πύρζα: «Νίκο, ποῦ είσαι;» Ἐβγαλε τό σταυρό του ἀπ’ τό λαιμό και είπε: «Τό σταυρό νά τόν δώσεις στή γυναίκα μου· και τό τουφέκι, ὅπως σοῦ είπα, τοῦ Μίκη· και νά τούς πεῖς δτι τό καθήκον μου ἔκαμψα.» Ἐβγαλε τό πορτοφόλι μέ τίς φωτογραφίες τῶν παιδιῶν του και ξεζώσθηκε. Τότε φάνηκαν αἷματα και ἔπεσαν λίρες καταγής, γιατί είχε τρυπήσει τό κεμέρι του ή σφαίρα. Ἀρχισε νά πονεῖ δέ Παῦλος κι ἔλεγε: «Σκοτώστε με, παιδιά· πῶς θά μ’ ἀφήσετε στούς Τούρκους;»

«Οσο περνοῦσε ή ώρα και πονοῦσε δυνατότερα, βογκοῦσε «πονῶ». Υστερα είπε μέ δυνατή φωνή: «Νίκο, έσύ πῶς θά μέ

ἀφήσεις;» Ό Πύρζας γονάτισε καί τόν ἐφίλησε στό στόμα καί τοῦ εἶπε: «Κοντά σου είμαι, καπετάνιε: δέ σέ ἀφήνομε». Καί τά χείλη τοῦ Παύλου ἤταν ψυχρά. «Πονῶ» ἔλεγε ὁ Παύλος καὶ ὀνόμαζε τά παιδιά του. Καί πάλι ἔλεγε: «Σκοτῶστε με». Δέν μποροῦσε πιά νά κουνηθεῖ ἀπό τή θέση του. Καί τά παιδιά του δέν τά δύνομαζε πιά. «Πονῶ» εἶπε σιγά καί ξεψύχησε.

(Από τή βιογραφία Παῦλος Μελᾶς)

I. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Δικό μου φῶς

HΕΣΟΥΡΠΑΝΙΣ ἡ δόλοφεγγη ἡ Σελήνη
λαμποκοπᾶ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα·
τό φῶς της, μές στόν ἔρημον αἰθέρα
τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μά ἔκει βαθιά πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
ὅταν μικρή ζωή στή νύχτα μείνει,
ἔν' ἄστρο λίγο, μά δικό του, χύνει
φῶς τρέμιο ἀπό τήν ἄγνωστή του σφαίρα.

Κι εἶπα: Τέτοιο καλό μακριά ἀπό μένα,
ἀφοῦ κοντά σέ μεγαλεῖα ζένα
ὅτι σιμώνει, τό δικό του χάνει·

Καλύτερα μακριά καί μοναχός μου!
σέ μιά ἄγνωστη κρυφή γωνιά τοῦ κόσμου,
λίγο, μά καί δικό μου φῶς, μέ φτάνει.

(Από τήν ποιητική συλλογή Σκαραβαῖοι καί τερρακότες)

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ

Στά μυστικά τοῦ Βάλτου

Ο Ἀποστόλης καὶ δ Γιωβάν είναι δυό μικρά Ἑλληνόπουλα πού λαβαίνουν μέ
ἡρωισμό μέρος στό Μιακεδονικό Ἀγώνα. Μιά μέρα δ Γιωβάν στέλνεται σέ
μια ἐπικίνδυνη ἀποστολή. Πρέπει νά πάει στό Πλατύ καὶ νά βρει τρόπο νά
δώσει κρυφά ἔνα σπουδαῖο μήνυμα στό μηχανοδηγό τοῦ τρένου.

ΠΗΓΑΙΝΑΝ τ' ἀγόρια βιαστικά, ἀνταλλάζοντας ἀργά
καὶ ποῦ κανένα λόγο. Πέρασαν τήν ἀμαξωτή γέφυρα
τοῦ Λουδία, καὶ, ἀφήνοντας τό μεγάλο δρόμο πού πά-
γει στή Βέροια, τράβηξαν νότια.

Λίγο διάστημα ἔκαναν, καὶ δ Ἀποστόλης σταμά-
τησε.

— Πήγαινε ἀπό δῶ καὶ πέρα μόνος, εἶπε τοῦ Γιωβάν. Φαίνεται
πιά τό Πλατύ. Μέ ξέρουν ἐκεῖ. Καλύτερα νά μή μέ δοῦν. Θά σέ
περιμένω κάτω ἀπό τή γέφυρα. Εἰδες πῶς θά κατέβεις, ε; "Η
σφύριξέ μου, ἄν είναι μοναξιά, καὶ ἀνεβαίνω ἐγώ. Γειά σου,
τώρα. Κοίταξέ μόνο νά κάνεις τόν κουτό. Πηγαίνεις τάχα δεξιά,
καὶ γυρεύεις νά πάρεις τό τρένο πού πάγει ἀριστερά. "Α! καὶ
μήν ξεχνᾶς! Τό δεξιά μάγουλο πρῶτα, ύστερα τό ἀριστερό, καὶ
τελευταῖο τό μέτωπο. "Ε;
— "Εννοια σου... μουρμούρισε δ Γιωβάν.
Κι ἔφυγε μέ σκυφτό τό κεφάλι.

Πήγαινε δ μικρός βιαστικός, σχεδόν τρεχάτος, ἀπλώνοντας
ὅσο μποροῦσε τά λιγνά του ποδαράκια.

Τώρα πού δέν είχε πιά τόν Ἀποστόλη κοντά του, ξεθάρρευε.
'Από μικρός, μές στό ξύλο καί τίς τιμωρίες μεγαλωμένος, είχε
ἐξασκήσει τό μυαλό του σέ δλες τίς πονηριές καί τίς μαλαγα-
νιές,* ἵταν μαθημένος σέ δλα τά τεχνάσματα γιά νά γλιτώνει ἀπό
τά χέρια τοῦ Ἀγγελ Πέιο. "Οσο ἵταν κοντά στήν κυρία Ἡλέ-
κτρα καί τόν Ἀποστόλη, κι ἔνιωθε ἀσφάλεια, ἔχανε τίς ἰδιότη-
τές τού, ἔαναγίνουνταν μικρός, διψοῦσε νά μάθει καινούρια
πράματα.

—'Εσένα, δέ σοῦ λέγω ποτέ ψέματα, είχε πεῖ τῆς κυρίας Ἡλέ-
κτρας, χθές, πού σκουπίζοντας τήν τάξη, είχε σπάσει μέ τή
σκούπα του ἔνα τζάμι. Καί νά μέ δείρεις, δέ θά σοῦ πῶ ψέματα,
εσένα.

"Οπως καί τόν Ἀποστόλη, θά ντρέπουνταν νά τή γελάσει.

Μά τώρα, μόνος στόν κάμπο, ἔνιωθε δλα του τά παλιά ἐφόδια
νά ἔαναζωντανεύουν, γύρευε κι ἔβρισκε στό μυαλό του χίλια
μέσα νά βγάλει πέρα τήν ἀποστολή του.

Χαμήλωνε ὁ ἥλιος κατά τά βουνά, στή δύση, σάν μπῆκε στό
σταθμό. Τό τρένο δέν είχε φθάσει. 'Από τό ἄλλο μέρος τῆς γραμ-
μῆς, τρία παιδιά ἔπαιζαν ἀμάδες.* Στάθηκε ὁ Γιωβάν καί τά κοί-
ταζε, τό μάτι του καί τό αὐτί του προσηλωμένο κατά τή δύση.

'Από μακριά ἀκουσε τό λαχάνιασμα τῆς μηχανῆς, πήρε μιά
πλατιά πέτρα καί ὑρχισε κι αὐτός νά πηδᾶ καί νά τήν κλοτσᾶ μέ
τό ἔνα πόδι κατά τή γραμμή.

"Ο Τοῦρκος ὑπάλληλος, μέ μιά κόκκινη καί μιά πράσινη ση-
μαία στό χέρι, τόν είδε καί τόν φώναξε.

— Φύγε ἀπό κεῖ, μικρέ! Καί σεῖς, παιδιά, ἔεκουμπιστεῖτε! "Ερ-
χεται τό τρένο...

"Ο Γιωβάν μάζεψε τήν πέτρα του, πέρασε τρεχάτος τή γραμμή
καί στάθηκε στό σταθμό, μέ μάτια καί στόμα ἀνοιχτά, σάν χωρια-
τόπαιδο πού πρωτοβλέπει τό σιδερένιο θηρίο. . .

Κατάφθανε τό τρένο, τρίζοντας καί καπνίζοντας. Λιγόστεψε
τήν ταχύτητά του, πέρασε ἡ μηχανή τόν Γιωβάν καί στάθηκε
πέρα.

Δυό τρεῖς χωρικοί σίμωσαν μέ τά μπογαλάκια τους, ἄλλοι τόσοι κατέβηκαν στό σταθμό, καί μές στό πήγαινε κι ἔλα, χώθηκε ἀνάμεσά τους ὁ Γιωβάν καί βρέθηκε μπρός στή σκευοφόρο.*

Σάν χαζό παιδί ἔκανε νά σκαρφαλώσει στό σκαλοπάτι. "Ἐνας χαμάλης τόν ἔπιασε ἀπό τό μπράτσο καί τόν κατέβασε κάτω.

— Ποῦ πᾶς; τόν ρώτησε τούρκικα.

Μέ μεγάλα τρομαγμένα μάτια τόν κοίταξε ὁ Γιωβάν, ξύνοντας τό δεξί του μάγουλο, ὅστερα τό ἀριστερό, καί μέ τόν καρπό τοῦ χεριοῦ του τό μέτωπό του.

— Ποῦ πᾶς καί σκαρφαλώνεις ἔτσι, παλιόπαιδο; τόν ξαναρώτησε θυμωμένος ὁ Τούρκος.

‘Αμίλητος, σάν σαστισμένος, τόν κοίταξε ὁ Γιωβάν, ξύνοντας μιά τό δεξί του μάγουλο, μιά τ’ ἀριστερό καί μιά τό μέτωπο.

— Δέν ξέρεις τούρκικα; ρώτησε ἄγρια δ χαμάλης.

‘Ο Γιωβάν δέν ἀποκρίθηκε.

‘Ο καποτρένος* περνοῦσε ἀμέριμνα παρακάτω. Τόν φώναξε ὁ Τούρκος.

— Κοίταξε δῶ, τοῦ εἶπε, ἔνα ἀνήλικο πού δέν καταλαβαίνει γλώσσα. Ἐσύ ξέρεις βουλγάρικα... μήπως σέ καταλάβει ἐσένα...

‘Ο Γιωβάν κοίταξε τόν καποτρένο μέ τά ἵδια τρομαγμένα μάτια.

Μέ καλοσύνη ρώτησε αὐτός βουλγάρικα:

— Εἶσαι Βούλγαρος;

— Ναί.. μουρμούρισε στήν ἵδια γλώσσα ὁ Γιωβάν.

Καί ἀργά ἔξυσε τό δεξί του μάγουλο, ὅστερα τό ἀριστερό καί πάλι τό μέτωπο.

Τά μάτια τοῦ καποτρένου ἀστραψαν. Γύρισε στό χαμάλη καί τοῦ εἶπε τούρκικα:

— Μοιάζει κουτός καί τόν τρόμαξες. "Αφησε νά τοῦ μιλήσω στή γλώσσα του.

— Κάλλιο ἐσύ παρά ἐγώ, τοῦ εἶπε ἀγαθά, σείοντας τό κεφάλι του ὁ Τούρκος.

Καί τράβηξε στή δουλειά του.

‘Ο καποτρένος είπε βουλγάρικα, έξακολουθώντας τάχα ἀμέτριμνα τήν ἔξεταση τοῦ μικροῦ:

— Ποῦ θές νά πᾶς;... Τί γυρεύεις ἐδῶ;

‘Ο Γιωβάν τόν κοίταζε, καί φοβισμένα ἔτριψε πάλι τό δεξί καί τό ἀριστερό μάγουλό του, καί ὕστερα τό μέτωπο, σάν χαζό ξαφνιασμένο παιδί.

Βιαστικά, κρυφά, μέ τό δείχτη τοῦ χεριοῦ του, ἔκανε καί ὁ καποτρένος τίς ἵδιες κινήσεις. Κι Ἑλληνικά είπε χαμηλόφωνα τοῦ Γιωβάν:

— Τρέχα πέρα ἀπό τή γραμμή, πίσω ἀπό τή σκευοφόρο...

— Ποιά; ρώτησε ἐπίσης Ἑλληνικά ὁ Γιωβάν.

— Τοῦτο δῶ τό βαγόνι πού ἔχει τά σεντούκια... καί περίμενέ με...

Τρεχάτος ἔφυγε ὁ Γιωβάν. Σέ λίγα δευτερόλεπτα, ἀπό ἓνα ἄλλο βαγόνι πήδηξε χάμω, στό ἄλλο μέρος τῆς γραμμῆς ὁ καποτρένος, βρῆκε τόν Γιωβάν, πού είχε τρυπώσει πλάγι στή σκευοφόρο, καί ἀφοῦ βεβαιώθηκε πώς ἡταν μόνοι, τόν πλησίασε βιαστικά.

— Από ποῦ ἔρχεσαι; ρώτησε χαμηλόφωνα.

— Από τό Ζορμπᾶ, ἀποκρίθηκε ὁ μικρός.

— Ή κυρία Ἡλέκτρα; ἔκανε ὁ καποτρένος.

— Ναι!

— Γράμμα;

— Ναι!

— Δῶσε, γρήγορα... Κρύψου στίς ρόδες... Βγάλ’ το κρυφά...

“Αψε σβῆσε, ὁ Γιωβάν είχε βγάλει τό φάκελο ἀπό τόν κόρφο του καί τόν ἔριξε χάμω. “Εσκυψε ὁ καποτρένος, τάχα πώς κάτι βλέπει στή ρόδα, τό μάζεψε, τό ἔχωσε μέσα στό μανίκι του καί ξανασηκώθηκε.

— Γενικό Προξενεῖο; μουρμούρισε.

— Δεσπότης... ἀποκρίθηκε ὁ Γιωβάν.

— Καλά. Μεῖνε δῶ. Φεύγει τό τρένο. “Υστερα τραβᾶς τό δρόμο σου. Χαιρετίσματα στήν κυρία Ἡλέκτρα, πές, ἀπό τό Χρίστο... ξέρει...

Καί μέ γρήγορα βήματα ξανανέβηκε σ' ἔνα βαγόνι, καί σχεδόν ἀμέσως ἔφυγε τό τρένο.

Από τό χῶμα ὅπου εἶχε καθίσει δ Γιωβάν, κοίταζε τό πήγαινε κι ἔλα τοῦ σταθμοῦ. Σέ λίγο εἶχαν σκορπίσει, ταξιδιώτες καί ὑπάλληλοι.

Τότε σηκώθηκε κι ἐκεῖνος, πέρασε πέρα ἀπό τό σταθμό καί βγῆκε στόν πατημένο δρόμο.

Τρεχάτος ἔφθασε στήν ἀμαξωτή γέφυρα. Ὁ ἥλιος βασίλευε.

Ο Ἀποστόλης τόν περίμενε στό δρόμο. Ἡταν μόνος.

— Τά κατάφερες; ρώτησε.

— Ναι!

— Σέ ποιόν τό ἔδωσες;

— Εἶπε νά πῶ τῆς κυρίας Ἡλέκτρας χαιρετίσματα ἀπό τό Χρίστο.

— Καλά! Ἔπεσες στόν πιό ξυπνό. Αὐτός πάντα τά βγάζει πέρα, καί τίς πιό δύσκολες δουλειές τίς καταπιάνεται καί ὅλα τά καταφέρνει.

Χαρούμενα ἔδωσε μιά σβερκιά τοῦ Γιωβάν.

— Εἰδες πού φοβούσουν, κουτούκι,* Ἐγώ τό ἥξερα πώς θά τά καταφέρεις, εἶπε. Καί τώρα, δρόμο.

Βιαστικά πήγαιναν τά δυό παιδιά στόν ἐρημικό κάμπο κατά τό Ζορμπᾶ.

Ἐφθασαν νύχτα. Ἡ πόρτα τοῦ σχολείου ἦταν ξεκλείδωτη, ἡ κυρία Ἡλέκτρα τούς περίμενε. Στό τραπέζι τῆς κουζίνας, δυό κουπάκια, πιάτα καί ψωμοτύρι ἦταν στρωμένα, καί στή φουφού* ἄχνιζε ἔνα μπρίκι καφές.

— Καθίστετε ν' ἀνασάνετε, ξεκουραστεῖτε, πιέστε ἔνα γάλα, νά, πήγα μόνη μου καί τό πήρα ἀπό τό χωριό. Καί ύστερα μοῦ τά λέσ, Γιωβάν, εἶπε στ' ἀγόρια.

Ἡταν συγκινημένη καί χαρούμενη. Εἶχε ξανάρθει ἡ καρδιά της στή θέση της, σάν τούς ἄκουσε νά φθάνουν καί τῆς εἶπε δ Ἀποστόλης: «Ο Χρίστος σέ χαιρετάει».

Γιατί ἦταν ριψοκίνδυνο νά ἐμπιστευθεῖ τέτοια σπουδαία δου-

λειά σέ τόσο μικρό παιδί, τό ήξερε. Μά στίς δουλειές πού καταπιάνουνταν αυτή, ἄν δέ ριψοκινδύνευε κιόλα, θά γίνουνταν ποτέ τίποτα;

— Ακουσε τή διήγηση τοῦ Γιωβάν, πού ἔξυνε πάλι τό δεξί του μάγουλο, ὕστερα τό ἀριστερό, καί τελευταῖο τό μέτωπό του, ἀναπαραστώντας τή σκηνή μέ τόν Τοῦρκο, τάχα πώς δέν καταλάβαινε τούρκικα καί ἡταν τρομαγμένος.

— Δέν ηξερα ἄν ἡταν ἀλήθεια Τοῦρκος, τῆς ἔξήγησε. Μά αὐτός δέν ἀπαντούσε στό σημάδι μου. Καί σάν ἥλθε ὁ ὄλλος, καί, μέ τό δάχτυλο, γρήγορα ἔκανε σάν καί μένα... χάρηκα πολύ, κυρία Ἡλέκτρα... Γιατί φοβούμονυ μή φύγει τό τρένο πρίν μέ καταλάβει κανένας. Τώρα ξέρω. "Αλλη φορά θά τά καταφέρνω καλύτερα.

— Καί τώρα τά κατάφερες καλά, εἰπε τρυφερά ἡ δασκάλισσα.

Καί σκύβοντας, ἔριξε ἔνα φιλί στ' ἀχτένιστα μαλλιά του.

— Καί τά ροῦχα σου τά κέρδισες, πρόσθεσε γελαστά.

Ξετύλιξε ἔνα στρῶμα πού εἶχε κατεβάσει ἀπό τό πατάρι, καί ἔστρωσε σεντόνια καί κουβέρτες.

— Γδυθεῖτε καί κοιμηθεῖτε ἐδῶ καί οἱ δυό, τούς εἰπε. Θά κλειδώσω καί θά πλαγιάσω κι ἐγώ, καί αὔριο τά ξαναλέμε.

(Από τό μυθιστόρημα *Στά μυστικά τοῦ Βάλτου*)

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ἡ ἀγνώριστη

Ποιά εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροεντυμένη
δχ τό βουνό;

Τώρα πού τούτη
ή κόρη φαίνεται,
τό χόρτο γένεται
ἄνθι ἀπαλό·

κι εὐθύς ἀνοίγει
τά ὠραῖα του κάλλη,
καὶ τό κεφάλι
συχνοκουνεῖ·

κι ἐρωτέμένο,
νά μή τό ἀφήσει,
νά τό πατήσει
παρακαλεῖ.

Κόκκινα κι ὄμορφα
ἔχει τά χεῖλα,
ώσαν τά φύλλα
τῆς ροδαριάς,*

ὅταν χαράζει
καί ή αὐγούλα
λεπτή βροχούλα
στέρνει δροσιᾶς.

Καὶ τῶν μαλλιῶν τῆς
τ' ὥραιο πλῆθος
πάνου στό στῆθος
λάμπει ξανθό·

ἔχουν τά μάτια τῆς
όπού γελοῦνε
τό χρῶμα πού ναι
στόν οὐρανό.

Ποιά εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροεντυμένη
δχ τό βουνό;

(Ποιήματα)

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Οἱ χαρταετοί

"Ἐνας πρόσφυγας ἀπ' τὴ Σμύρνη διηγεῖται μέν νοσταλγίᾳ γιά τὸ ἔθιμο πού ὑπῆρχε κι ἐκεῖ, νά ὑψώνουν τά παιδιά πολλούς χαρταετούς στὸν οὐρανό κατά τὴ Μεγάλη Σαρακοστή.

 ΙΔΕΣ ποτέ σου πολιτεία νά σηκώνεται ψηλά; Δεμένη ἀπό χιλιάδες σπάγκοι ν' ἀνεβαίνει στὰ οὐράνια; "Ε, λοιπόν, οὔτε εἰδες οὔτε θά ματαδεῖς ἔνα τέτοιο θάμα. 'Αρχινούσανε τήν Καθαρή Δευτέρα —ἡτανε ἀντέτι*— καὶ συνέχεια τήν κάθε Κυριακή καὶ σκόλη,* ὥσαμε τῶν Βαγιῶν. 'Από τοῦ Χατζηφράγκου τ' Ἀλάνι* κι ἀπό τό κάθε δῶμα* κι ἀπό τόν κάθε ταρλά* τοῦ κάθε μαχαλᾶ* τῆς πολιτείας, ἀμολάρανε τσερκένια.* Πήχτρα ὁ οὐρανός. Τόσο, πού δέ βρίσκανε θέση τά πουλιά. Γιά τοῦτο, τά χειλιδόνια τά φέρνανε οἱ γερανοί μονάχα τή Μεγαλοβδομάδα, γιά νά γιορτάσουνε τήν Πασχαλιά μαζί μας. 'Ολάκερη τή Μεγάλη Σαρακοστή, κάθε Κυριακή καὶ σκόλη, ἡ πολιτεία ταξίδευε στόν οὐρανό. 'Ανέβαινε στά οὐράνια καὶ τή βλόγαγε δ Θεός. Δέ χωραγε τό μυαλό σου πᾶς μπόραγε νά μένει κολλημένη χάμω στή γῆς, ὕστερ* ἀπό τόσο τράβηγμα στά ὑψη. Καὶ δπως κοιτάγμαε δλο ψηλά, τά μάτια μας γεμίζανε οὐρανό, ἀναστίναμε οὐρανό, φαρδαίνανε τά στέρνα μας καὶ κάναμε παρέα μέ ἀγγέλοι. "Ιδια ἀγγέλοι κι ἀρχαγγέλοι κορωνίζανε* ψηλά. Θά μοῦ πεῖς, κι ἐδῶ, τήν Καθαρή Δευτέρα, βγαίνουνε κάπου ἐδῶ κι ἀμολά-

ρουνε τσερκένια. Είδες δμως ποτέ σου τούτη τήν πολιτεία ν' ἀρμενίζει στά ουράνια; "Οχι. 'Εκει, ούλα ήταν λογαριασμένα μένονταί γνώση, τό κάθε σοκάκι δεμένο μέ τόν ουρανό. Και χρειαζότανε μεγάλη μαστοριά και τέχνη γιά ν' ἀμολάρεις τό τσερκένι σου.

"Ο Σταυράκης, δ Σταυράκης τοῦ Ἀμανατζῆ, θά γινότανε σπούδαιος τσερκενάς. Μά χαραμίστηκε ἡ ζωή του. "Ἄς είναι... Πού λές, θά γινότανε σπουδαιος τσερκενάς. Παιδί ἀκόμα, ήτανε μάνα στίς μυρωδιές. Νά σου ἐξηγηθῶ. Συμφωνοῦσες μ' ἔναν ἄλλον πού ἀμόλαρε τσερκένι —ὅλα γίνονταν μέ συμφωνία τίμια, δίχως χιανετιά* — συμφωνοῦσες μαζί του νά παίρνετε μυρωδιές. Δηλαδή ποιός θά ξούριζε τήν δριά* τοῦ ἄλλουνοῦ. 'Ο Σταυράκης ἀφηνε σπάγκο, ἔφερνε τό τσερκένι του πιό πέρα και λίγο πιό κάτω ἀπό τό τσερκένι τ' ἄλλουνοῦ, τράβαγε τότε σπάγκο μέ δυνατές χεριές, και χράπ! τοῦ ξούριζε τήν δριά. "Ηξερε κι ἄλλα κόλπα ὁ Σταυράκης. Και τά τσιγαροχαρτάκια τῆς δριᾶς γινόντουσαν ἄσπρα πουλάκια, πεταρίζανε στά ουράνια, ὥσπου τά χανες ἀπό τά μάτια σου. Τό κολοβό* τσερκένι ἀρχίναγε νά παίρνει τάκλες* —νά, δπως γράφουνε τώρα κάποιες φορές οἱ ἐφημερίδες γιά τ' ἀεροπλάνα — και σάν ἥπεφτε μέ τό κεφάλι, δέν είχε γλιτωμό: χτύπαγε κάπου, ἥσπαζε ὁ γιαρμάς* στή μέση, και τό τσερκένι σωριαζότανε ἵδιο κορμί μέ τσακισμένη ραχοκοκαλιά. "Ήτανε μάνα ὁ Σταυράκης.

Μά ἔξον ἀπό τίς μυρωδιές, ήτανε και τά πιαρσίματα. Μπλέκανε τά δυό τσερκένια, τράβαγες σπάγκο, τεζάρανε,* κι ὅποιος ἥσπαζε τό σπάγκο τ' ἄλλουνοῦ τοῦ παιρνε τό τσερκένι. Κι αὐτό μέ τίμια συμφωνία. Φώναζες, νά τά παίρνουμε; Ναί, σοῦ ἀποκρινότανε ὁ ἄλλος, μά τί σπάγκο ἔχεις; Γιατί, ἀν είχες σπάγκο σιτζίμι* ἥ διμισκί,* κι ὁ ἄλλος είχε σπάγκο τσουβαλίσιο, σίγουρα τόν ἔκοβες. "Ἐπρεπε νά ναι ίσοπαλία, πού λένε. Βέβαια, γινόντουσαν και χιανετιές καμιά φορά. Σπάνια δμως.

Τά τσερκένια δέν ήτανε σάν τά ἐδῶ, τετράγωνα ἥ μέ πολλές γωνιές. Νά σου ἐξηγηθῶ. Φαντάσου ἔνα καλαμένιο τόξο —μισό τσέρκι,* δηλαδή — μέ τήν κόρδα* και μέ τή σαΐτα* του. 'Η

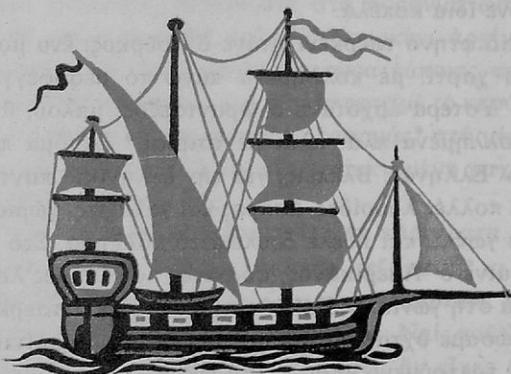
σαίτα του —αὐτός εἶναι ὁ γιαρμάς τοῦ τσερκενιοῦ— ἦτανε μιά ξύλινη βέργα. 'Ο γιαρμάς, λοιπόν, περίσσευε κάτω ἀπό τήν κόρδα, δυό φορές πιό μακρύς παρά ἀπό τήν κόρδα ώσαμε τήν μέση τοῦ τσερκιοῦ. Αὐτό, γιά τήν ίσορροπία. "Ητανε δεμένος στήν κορφή τοῦ τσερκιοῦ, τό ἴδιο καὶ καταμεσῆς στήν κόρδα. Κάτω, ἡ μύτη του εἶχε μιά χαρακιά. 'Ενας σπάγκος ξεκίναγε ἀπό τήν μιάν ἄκρη τοῦ τσερκιοῦ, πλάι στήν κόρδα, κατέβαινε, χωνότανε στήν χαρακιά ἡ δενότανε γύρω στήν μύτη, ἀνέβαινε ἀπό τήν ἄλλη, καὶ ξαναδενότανε στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ τσερκιοῦ. Τό τσερκένι, λοιπόν, ἦτανε ἔνα τόξο πού τέλειωνε κάτω μυτερό, σέ σφήνα. Αὐτός ἦτανε ὁ σκελετός. Τόν ντύνανε υπέρερα μέ χαρτί, χοντρό ἡ πιό λιανό,* ἀνάλογα μέ τό μπόι τοῦ τσερκενιοῦ. Βέβαια, τό καλό τσερκένι ἥπρεπε νά 'ναι καλοζυγιασμένο, νά μή γέρνει οὕτε ἀπό τή μιά μπάντα οὕτε ἀπό τήν ἄλλη. Μά, νά σου πῶ τήν ἀμαρτία μου, ἐμένα μ' ἄρεσε νά γέρνει λιγάκι ἀπό τή μιά. Τοῦ κρέμαγα σκουλαρίκι ἀπό τήν ἄλλη, καὶ σάν κορώνιζε ψηλά, καμάρωνε ἴδια κοπέλα.

Τό πιό φτηνό τσερκένι ἦτανε ὁ Τούρκος: ἔνα μονοκόμματο κόκκινο χαρτί, μέ κολλημένα πάνω τό μεσοφέγγαρο καὶ τ' ἄστρο. "Υστερά ἐρχότανε ὁ Φραντσέζος, μπλού, ἄσπρο, κόκκινο, κολλημένα πλάι πλάι μέ τσιρίσι.* 'Ακόμα πιό ἀκριβός ἦτανε ὁ Ἐλληνας. Βλέπεις, γιά τήν ἐλληνικιά παντιέρα* χρειάζονται πολλές λουρίδες, ἄσπρες καὶ γαλάζιες, χώρια δ σταυρός στή μιά γωνιά, καὶ ἥθελε δουλειά τό κόλλημα. Στό κόστος τοῦ παράβγαινε ὁ Ἀμερικάνος, κόκκινες καὶ ἄσπρες λουρίδες, καὶ τ' ἄστρα στή γωνιά. Μά πιό ἀκριβό ἀπ' ὅλα τά τσερκένια, πανάκριβο, ώσαμε δχταράκι, μπορεῖ καὶ δέκα μεταλλίκια —σου μιλάω γιά τρεχούμενο μπόι, κοντά ἔνα μέτρο— ἰτανε τό μπακλαβουδωτό. Οδλο μικρά μικρά τρίγωνα καὶ μπακλαβουδάκια, χρώματα χρώματα. 'Εξόν ἀπό τόν κόπο γιά τό κόλλημα, χρειαζότανε καί μεγάλη τέχνη, γιά νά 'ναι οδλα τά κομματάκια ταιριαστά στό σχέδιο καὶ στό χρώμα. Πήγαινε καὶ πολύ τσιρίσι... 'Ακριβούτσικο ἰτανε κι δ οὐρανός μέ τ' ἄστρα, σκοῦρο μαβί, μέ κολλημένα πάνω του, ἀπό χρυσόχαρτο, οδλα τ' ἄστρα καὶ οἱ

κομῆτες τ' οὐρανοῦ. Καὶ ποῦ νά δεῖς κάτι θεόρατα τσερκένια, πάνω ἀπό μπόι ἀνθρώπου. Αὐτά τ' ἀμοιλάρανε οἱ μεγάλοι, ὅχι μὲ σπάγκο, μέ σκοινάκι. Τά κουμαντάρανε δυό δυό νομάτοι, γεροί ἄντροι, μέ χέρια ροξιασμένα στή δουλειά, γιατί τό τράβηγμα τοῦ ἀέρα σοῦ χαράκιαζε τά δάχτυλα. Τά μάτωνε. Ἀμόλαρα κι ἐγώ ἔνα τέτοιο τσερκένι μιά βολά.

Αὐτά εἶχα νά σοῦ πῶ. "Ητανε θάμα νά βλέπεις ὀδλάκερη τήν πολιτεία ν' ἀνεβαίνει στά οὐράνια. Νά, γιά νά καταλάβεις, ξέρεις τό εἰκόνισμα πού δ ἄγγελος σηκώνει τήν ταφόπετρα, κι ὁ Χριστός βγαίνει ἀπό τόν τάφο κι ἀναλήφτεται στόν οὐρανό, κρατώντας μιά πασχαλιάτικια κόκκινη παντιέρα; Κάτι τέτοιο ἥτανε.

('Από τό μυθιστόρημα *Στοῦ Χατζηφράγκου*)

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Τό τρελοβάπορο

Τραγούδι

Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στά βουνά
κι ἀρχίζει τίς μανούβρες «βίρα-μάινα»*

Τήν ἄγκυρα φουντάρει στίς κουκουναριές
φορτώνει φρέσκο ἀέρα κι ἀπ' τίς δυό μεριές

Είναι ἀπό μαύρη πέτρα κι είναι ἀπ' ὄνειρο
κι ἔχει λοστρόμο* ἀθόν ναύτη πονηρό

΄Από τά βάθη φτάνει τούς παλιούς καιρούς
βάσανα ξεφορτώνει κι ἀναστεναγμούς

΄Ελα Χριστέ καί Κύριε λέω κι ἀπορῶ
τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο

Χρόνους μᾶς ταξιδεύει δέ βουλιάξαμε
χίλιους καπεταναίους τούς ἀλλάξαμε

Κατακλυσμούς ποτέ δέ λογαριάσαμε
μπήκαμε μές στά δλα καί περάσαμε

Κι ἔχουμε στό κατάρτι μας βιγλάτορα*
παντοτινό τόν "Ηλιο τόν Ἡλιάτορα!"

(΄Από τήν ποιητική συλλογή 'Ο ἥλιος ὁ Ἡλιάτορας)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

‘Ο Δημοτικός Κῆπος

Τό αφήγημα πού ἀκολουθεῖ περιέχει ἀναμνήσεις τοῦ συγγραφέα ἀπ' τὰ πάιδικά του χρόνια στήν Πόλη. ‘Ο τόπος ὅπου ἔπαιζε μὲ τ' ἄλλα τά παιδιά, τά διάφορα παιχνίδια τους ἀλλά καὶ τά μαλώματά τους περιγράφονται μέ ἀγάπη καὶ νοσταλγία.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ Κῆπος τοῦ Ταξιμιοῦ ἦταν κόσμος δόλοκληρος. Γιά νά μπεῖς, πλήρωνες εἰσιτήριο· οἱ μεγάλοι ἔνα γρόσι, τά παιδιά μισό γρόσι, τά μωρά τίποτα. Τά δρια δύμως ἀνάμεσα στίς διάφορες ἡλικίες δέν ἦταν χαραγμένα πολύ καθαρά καὶ γινόντανε, στήν εἴσοδο, μεγάλες συζητήσεις μέ τοὺς δημοτικούς ὑπαλλήλους γιά τό τί ἔπρεπε νά πληρώσει ὁ καθένας. Μόλις ἔμπαινες, ἀντίκριζες τούς φύλακες πού φορούσανε στολή καὶ κρατούσανε μεγάλες βίτσες. Γυρνούσανε παντοῦ καὶ παραμονεύανε τά παιδιά. “Αν περπατοῦσες στά φυτεμένα μέρη, ἂν ἔκοβες λουλούδια ἡ κλαδιά, σέ κυνηγούσανε καὶ σέ δέρνανε μέ τή βίτσα. Τό ζήτημα ἦταν νά μή σέ πιάσουν, ἂν σ' ἔπιαναν κανείς δέν μποροῦσε νά σέ γλιτώσει. Αριστερά καθώς ἔμπαινες, ἦταν ἡ μεγάλη χαβούζα* μέ τά κόκκινα ψάρια. Εἶχε καὶ μικρότερες χαβούζες, ἄλλες μέ ψάρια καὶ ἄλλες χωρίς. Εἶχε καὶ βατράχους πλήθος, φωνακλάδες καὶ ἀστείους. Δεξιά ἦταν μιά παράγκα πού πουλοῦσε τσοκολάτες, κουφέτα, παστέλι, σιμίτια,* φιστί-

κια, στραγάλια, κολοκυθόσπορους ψημένους και ἀλατισμένους και κορόμηλα πράσινα. Δέκα κορόμηλα μιά δεκάρα, ἄν παζάρενες μπορεῖ νά ἔπαιρνες και ἔντεκα, τό βράδυ ἀρρωστοῦσες λιγάκι, μά ἄξιζε δ κόπος.

Δεξιά κι ἀριστερά ἦταν οι ἐπίσημοι περίπατοι τοῦ Κήπου πού ἔκαναν κύκλο και πήγαιναν πρός τή μεγάλη πλατεία τοῦ κέντρου. Σ' αὐτούς τούς δρόμους ἦταν δλο νταντάδες, γκουβερνάντες και παιδιά φρόνιμα. Ἐκεὶ συναντοῦσες και τίς Ἰταλίδες ἀδελφές, τήν Ἰντα και τήν Τζίλντα, πάντα ντυμένες μέ δμοια ροῦχα. "Ητανε τόσο λεπτοκαμωμένες και μυγιάγγιτες και τόσο γλυκές! "Ο Λεωνής χαιρότανε σάν τίς ἔβλεπε, μά δέν ἥξερε τί νά πει μαζί τους. Στεκότανε και τίς παρακολουθοῦσε πού πηδοῦσαν σκοινί, ὕστερα συλλογιζότανε: «Τώρα τί θά λένε γιά μένα πού κάθομαι ἔτσι και τίς βλέπω; » Ντρεπότανε κι ἔφευγε. Μά σέ λίγο ξαναπερνοῦσε ἀπό τό ἵδιο μέρος, μέ ύφος ἀδιάφορο, προφασίζότανε πώς κάποιον γύρευε ἡ πώς κάτι είχε χάσει και ξανάφευγε βιαστικά και πάλι ξαναπερνοῦσε. Ἐκεὶ παρουσιαζότανε καμιά φορά κι ἡ Λοιίζα ἡ Γαλλίδα, ντυμένη μέ ἀσπρα δαντελένια φουστάνια, μέ τίς μακριές καστανές μπούκλες της χυμένες στούς ὅμους της. Αὐτή ἔκανε τή μεγάλη, διάβαζε μοναχή της ἡ μιλοῦσε μέ τίς δασκάλες. Ὁ Λεωνής τήν πείραζε, είχε θάρρος μαζί της.

Ἀνάμεσα στούς δυό περιπάτους, καθώς και στά πλάγια τοῦ Κήπου, ἔτανε πυκνή πρασινάδα, μεγάλα δέντρα και στενά μονοπάτια. Ἐκεὶ βασίλευαν οι συμμορίες, τά ἀγόρια τοῦ Λυκείου μέ ἐπικεφαλῆς τόν Πάρη, τό Μένο και τό Δήμη, τά ἀγόρια τοῦ Ζωγραφείου, τά ἀγόρια τής Σχολῆς Γλωσσῶν και Ἐμπορίου, τά ἀγόρια τῶν καθολικῶν φρέρηδων* και διάφορα ἀδέσποτα ἀγόρια πού δέν ἀνήκανε σέ κανένα σχολειό και τά λέγανε: ἡ μορταρία. Ἡ κάθε συμμορία διάλεγε μιά περιοχή πού ἦταν ἡ ἔδρα* της και δέν ἄφηνε κανένα ἀγόρι, ἔξω ἀπό τά μέλη της, νά πλησιάσει ἔκει. Τά σύνορα ὅμως δέν ἔτανε σεβαστά και γινότανε συχνά μεγάλοι καβγάδες ἀνάμεσα στίς συμμορίες, και καμιά φορά και πετροπόλεμος.

Τά κυριότερα παιχνίδια τους ήτανε τά βαρελάκια, τά σκλαβάκια, ό μπίκος καί τό κλέφτικο. Τά βαρελάκια παιζόντανε μέ πολύ περίπλοκους κανονισμούς, περιορισμούς καί διαγωνισμούς, πού ἄν ήθελε κανείς νά τά βάλει όλα αυτά στό χαρτί, μπορούσε νά γίνει άλογκληρη διατριβή. "Ολοι όμως ήξεραν τούς νόμους τοῦ παιχνιδιοῦ, άπέξω κι ἀνακατωτά, χωρίς νά τούς ἔχουνε διδαχτεῖ ποτέ. "Ήτανε παραδομένοι ἀπό ἀμνημονεύτους χρόνους, μαζί μέ τούς θρύλους τοῦ Βυζαντίου, τούς ἄρπαζε κανείς μές στόν ἀέρα τοῦ Κήπου τόν ἴδιο καιρό πού μάθαινε καί τό ἄλφα-βῆτα. Ἐπίσης τά σκλαβάκια ήταν ἔνα παιχνίδι περίπλοκο, πού χρειαζότανε εὐστροφία καί τέχνη. Σ' αὐτό λάβαιναν μέρος συχνά καί κορίτσια, καί τότε παιζότανε μέ μεγάλη εὐγένεια καί ἀξιοπρέπεια. Ὁ μπίκος ήταν ἔνα παιχνίδι σκοποβολῆς, πού παιζότανε μέ μεγάλες πλατιές πέτρες, κατά προτίμηση μέ κομμάτια μάρμαρο ἀπό σπασμένα τραπεζάκια τοῦ καφενείου, κι εἶχε κι αὐτός τή νομοθεσία του, τό κλέφτικο όμως ήταν ἔνα παιχνίδι ήρωικό. Τά παιδιά μοιραζόντανε σέ δυό μερίδες πού παράσταιναν τούς κλέφτες καί τούς ἀστυνόμους. Ἡ κάθε μερίδα εἶχε ἀρχηγό της, καί τό μοίρασμα γινότανε μέ τέτοιον τρόπο, ώστε νά ὑπάρχει ίσορροπία στίς δυνάμεις. "Υστερα οἱ κλέφτες ἐπιτραναν δρόμο καί χανόντανε μές στά φυλλώματα τοῦ Κήπου, κι οἱ ἀστυνόμοι ξεκινούσαν νά τούς ἀνακαλύψουν. Ὁ νόμος τοῦ κλέφτικου ήτανε πώς, ἄν οἱ ἀστυνόμοι ἐπιαναν ἔνα κλέφτη καί τόν χτυπούσαν στή ράχη, αὐτό ἐσήμαινε πώς τόν εἴχανε συλλάβει ἡ σκοτώσει καί τόν ἔβγαζαν ἀπό τό παιχνίδι. Ὁ νόμος αὐτός ητανε δίκοπο μαχαίρι, γιατί κι οἱ κλέφτες μπορούσαν μέ τόν ἴδιο τρόπο νά βγάλουν ἀπό τό παιχνίδι τούς ἀστυνομικούς. Ὁ καθένας, λοιπόν, πρόσεχε νά μή βρεθεῖ μοναχός του ἀπέναντι σέ πιό δυνατούς ἀντιπάλους καί τόν πιάσουνε καί τόν χτυπήσουνε στή ράχη. "Αν δέν πρόφταινες νά τό σκάσεις, μπορούσες νά κολλήσεις σέ κανένα τοῖχο ἢ νά πέσεις καταγής ἀνάσκελα, φυλάγοντας τή ράχη σου, μέ μπουνιές καί κλοτσιές, ώσπου νά ἔρθουν οι δικοί σου νά σέ σώσουν. "Ολη ἡ τέχνη ήτανε νά τά καταφέρνεις νά ἀπομονώνεις τόν ἀντίπαλο καί

νά τόν βγάζεις άπό τό παιχνίδι. Μπορούσε δημος κανείς καί νά ταμπουρωθεῖ* σέ καμιά έγκαταλειμμένη παράγκα, σέ κανένα υπόγειο ή σέ άλλο βολικό μέρος καί νά άμυνθεῖ μέ δόλα τά μέσα, μέ ξύλα, μέ πέτρες, μέ χώματα. Τότε γινότανε πολιορκία. "Ενας άλλος νόμος ήτανε πώς δέν είχες τό δικαίωμα νά ξεφύγεις έξω άπό τά κάγκελα τοῦ Κήπου." Αν τό έκανες αυτό, ήτανε προδοσία καί δλοι σέ κατηγορούσαν.

Στήν κεντρική πλατεία ήτανε δυό κτίρια, τό οίκημα τοῦ καφενείου, πού άντιλαλούσε συνεχῶς άπό ξεφωνητά τῶν γκαρσονιῶν, κι ή πέτρινη έξέδρα τῆς μεγάλης δρχήστρας, ψηλή, άνοιχτή άπό τά πλάγια καί σκεπασμένη μ' ἐναν τρούλο σάν έκκλησία. Ἐκεῖ, τίς Κυριακές, όδηγούσε τήν δρχήστρα δι περιφημός Τούρκος μαέστρος Ἰχσάν μπέης, καί μαζευότανε άπό κάτω μεγάλο πλήθος καί τόν σεριάνιζε, γιατί έκανε τέτοια σκέρτσα* μέ τήν μπαγκέτα* του, πού ήτανε σωστό θέαμα. Ἀπό κεῖ καί πέρα ήταν άλλος κόσμος. Ἡταν τά τραπεζάκια τοῦ καφενείου, κάτω άπό τά πλατάνια καί τίς καστανιές, τό μεγάλο υπαίθριο μπάρ μέ τίς ψαθίνες πολυθρόνες καί τά τραπεζάκια του στολισμένα μέ λουλούδια, οί κομψοί νέοι μέ ψαθάκι, σκληρό κολάρο, σκούρο σακάκι καί ἀσπρο λινό παντελόνι, οί ώραιες κυρίες, σφιχτοδεμένες μές στούς κορσέδες, μέ στενόμακρα φουστάνια καί πελώρια καπέλα φορτωμένα ψεύτικα λουλούδια καί πουλιά, ήταν οι οἰκογένειες, ήταν οι βοερές πολιτικές συζητήσεις, τέλος πάντων δι κόσμος τῶν μεγάλων. Τά τραπεζάκια ἔπιαναν μεγάλη ἔκταση κι ἔφταναν ἵσαμε τήν ἄκρη τοῦ Κήπου, πού σχημάτιζε σάν ἔνα μπαλκόνι κι ἔβλεπε άπό κάτω του τό Βόσπορο κι ἀντίκρυ τήν ὥχθη τῆς Ἀσίας καί τό Σκούταρι. Δεξιά ξανοιγότανε ό δρίζοντας τῆς Προποντίδας μέ τά Πριγκιπόνησα, μισοσβησμένα μές στήν έλαφριά διμίχλη. Ἡταν ἔνα πανόραμα πού σοῦ γέμιζε τό μάτι, κι οἱ ξένοι περιηγητές στεκόντανε καί τό θαύμαζαν μέ τίς δρες. Ἐκεῖ ἔπαιζε τό καλοκαίρι υπαίθριος κινηματογράφος, καί κάθε βράδυ, σάν ήτανε νά ἀρχίσει, γινότανε ἔνα είδος ιεροτελεστία. Μαζευόντανε ὄλες οἱ συμμορίες πίσω άπό τήν δθόνη, άπό δπου ἔβλεπε κανείς περίφημα, μονάχα πού τά ἔβλεπε δλα ἀνά-

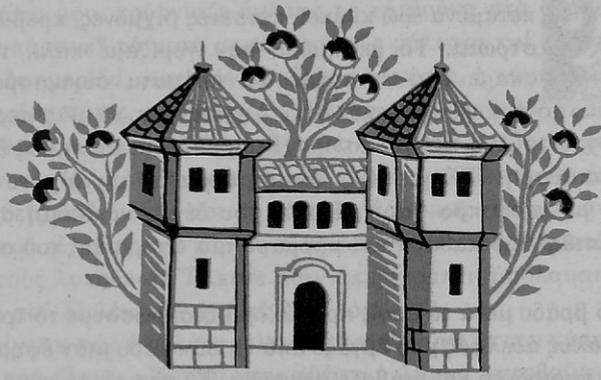
ποδα, καὶ τά πρόσωπα καὶ τά γράμματα, μά αὐτό δέν εἶχε ίδιαίτερη σημασία. Μόλις, λοιπόν, ἄρχιζε καὶ σκοτείνιαζε κι εἶχε πιά συναχτεῖ τό παιδοθέμι* καὶ ἀδημονοῦσε καὶ κλοτσοῦσε τό χῶμα, ἐρχότανε ἔνας δημιούρος ἀπό ὑπαλλήλους τοῦ Κήπου πού κουβαλοῦσαν, μέ υφος τελετουργικό, ἔνα πελώριο λάστιχο τοῦ ποτίσματος. Τό συνδέανε μέ μιά βρύση, τό ξεδίπλωναν κι ἄρχιζαν νά καταβρέχουν τήν δύθόνη. Καμιά φορά τό νερό δέν ἐρχότανε, οἱ ὑπάλληλοι ἔφερναν ἐργαλεῖα, γινότανε ιστορία δλόκληρη. Τέλος, τό νερό πιτσιλοῦσε μέ δύναμη τό πανί, κι οἱ συμμορίες, ἔξαλλες, χειροκροτοῦσαν πετοῦσαν τά καπέλα τους στόν ἀέρα καὶ φώναζαν ζήτω. Κανείς δέν ήθελε νά λείψει ἀπ' αὐτή τή σκηνή.

Τήν ώρα τῆς δύσης, τό Σκούταρι ἄστραφτε δλόκληρο σάν νά ήτανε χτισμένο ἀπό μάλαμα καὶ ἀσήμι, γιά τοῦτο δλα τά Ἑλληνόπαιδα ἔξεραν πώς τό Σκούταρι, μέ τό ἀληθινό του ὄνομα, λεγότανε Χρυσούπολη. "Ετσι τό ἔλεγαν οἱ πατέρες μας οἱ Βυζαντινοί, οἱ μεγάλοι Αὐτοκράτορες. Τά φραγκάκια δμως τῶν φρέρηδων δέν παραδεχόντανε πώς τό Σκούταρι μποροῦσε νά ἔχει ἄλλο ὄνομα, κι δταν ἄκουαν γιά τους Βυζαντινούς κορόιδευαν: «Ποῦ είναι, λοιπόν, οἱ μεγάλοι σας Αὐτοκράτορες; Γιατί δέ βγαίνουνε νά τους δοῦμε κι ἐμεῖς;» Καμιά φορά ἀνακάτωναν καὶ τή θρησκεία στή συζήτηση. «'Ο Θεός, ἔλεγαν, τους κατέστρεψε γιατί ήταν αἵρετικοι.» Τότε δ Πάρης, πού ητανε πολύ χεροδύναμος καὶ δέ φοβότανε κανέναν, ἔβγαινε μπροστά καὶ ἀποκρινότανε μέ θυμό: «'Εμεῖς, βρέ, εἴμαστε αἵρετικοι γιά ἐσεῖς; Νά πάτε νά διαβάσετε τήν ιστορία, βρωμόσκυλα!» Ἐκεῖ ἀπάνω ἄρχιζαν μεγάλες μάχες, καὶ τό βράδυ, στό σπίτι, δ Λεωνής ἔτρωγε μιά κατσάδα: «Νά μήν ίδρωνεις! Νά μήν πετᾶς πέτρες! Νά μήν τσακώνεσαι!...» 'Ο Λεωνής δέν ἔδινε ἀπάντηση, οἱ μεγάλοι δέν καταλαβαίνουν.

Μονάχα μιά φορά στενοχωρέθηκε πολύ καὶ τρόμαξε, τή μέρα πού οἱ Φράγκοι δήλωσαν δτι ή ἔξεδρα τῆς δρχήστρας ήταν τό φρούριο τους καὶ ταμπουρώθηκαν ἔκει, κι δλες οἱ Ἑλληνορθόδοξες συμμορίες ἐνώθηκαν καὶ τους περικύκλωσαν γιά νά πληρώ-

σουν ἐπιτέλους τήν προδοσία τῆς Τέταρτης Σταυροφορίας.
Ἐγινε μιά πολιορκία φοβερή, μέ σανίδια, μέ κοτρόνια, μέ τεχνητή λάσπη πού τήν ἔφτιαναν εἰδικά συνεργεῖα μέσ σέ κουβάδες. Οἱ πολιορκητές εἶχαν ἐπιτάξει τούς κουβάδες καὶ τά φτυάρια τῶν πιό μικρῶν, πετοῦσαν τή λάσπη ἀπό μακριά. Γινόντανε καὶ μάχες σῶμα μέ σῶμα. Ὁ Λεωνῆς, ἄν καὶ δέν περνοῦσε γιά πολὺ δυνατός, ἥθελε νά βρίσκεται στήν πρώτη γραμμή. Οἱ Φράγκοι δόμως, σε μιά ἔξοδο πού ἔκαμαν, τόν ἐπιασαν αἰχμάλωτο, τόν ἔσυραν στήν ἔξεδρα, ἄνοιξαν μιά καταπαχτή* καὶ τόν ἔριξαν σ' ἑνα δύπογειο. Αὐτό ἥτανε δι, τι πιό τρομαχτικό εἶχε πάθει δ Λεωνῆς στή ζωή του, γιατί τό δύπογειο ἥτανε μαύρο σάν τήν κόλαση, καὶ τοῦ φάνηκε πώς περπατοῦσαν ἐκεῖ μέσα διάφορα ζωντανά πράγματα, καὶ δέν εἶχε καὶ ἀέρα καὶ κόντεψε νά σκάσει. Ὁ φύλακας τόν ἐλευθέρωσε κάποτε, δηλαδή τόν πέταξε ἔξω μέ δυό γερές βιτσιές στή ράχη.

('Από τό μυθιστόρημα *Λεωνῆς*)

TATIANA ΣΤΑΥΡΟΥ

Παιδικά χρόνια

‘Αναμνήσεις ἀπ’ τήν εὐτυχισμένην ζωήν περιέχει τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ. Ἡ συγγραφέας περιγράφει τὴν χαρούμενην ἀτμόσφαιραν πού ἐπικρατοῦσε στό σπίτι τους στήν Πόλη, δταν αὐτή καὶ τ’ ἀδέρφια τῆς ήταν ἀκόμη μικρά καὶ πήγαιναν στό Δημοτικό σχολεῖο.

Ο ΠΡΩΙ φεύγαμε δύοι μικροί μεγάλοι γιά τό σκολειό μας. Τό σπίτι ἄδειαζε. Ἀπόμενε ἀνάστατο μέ βιβλία πεταμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ, πετσέτες ριχμένες, κρεβάτια ἔξτρωτα. Τό μεσημέρι, σάν γυρίζαμε πάλι, τά βρίσκαμε δύλα ἐν τάξει. Τά πράματα συγυρισμένα δυμορφα, τό τραπέζι στρωμένο κι ή μάνα μας νά μᾶς περιμένει καλοχτενισμένη καὶ γελαστή. Ἡ μαρμαρένια αὐλή μας ἔλαμπε πεντακάθαρη. Ἔλεγες πώς, ἀντίς μάρμαρο, τήν εἶχανε στρωμένη μέ κάτασπρο χαρτί. Ποτές μου δέν εἶδα ἀκόμη σανίδια πατωσιᾶς* πιό καθαρά καὶ μάρμαρα πιό ἄσπρα ἀπ’ τοῦ σπιτιοῦ μας.

Τό βράδυ μετά τό φαγί, πρίν ἀκόμα ξεστρώσουμε τό τραπέζι, ὁ μεγάλος ἀδελφός μου ἔβγαζε ἀπό τή σάκα του μιάν ἐφημερίδα ἥ ἔνα περιοδικό καὶ διάβαζε φωναχτά. Τό περιοδικό αὐτό καὶ ἡ ἐφημερίδα ήτανε πάντα ἀπό τήν Ἑλλάδα. Γιά τοῦ θαέρῳ ἀκούαμε δύοι μέ τόση εὐλάβεια. Ἔνα χαρτάκι πού ἐρχότανε ἀπό

τή μακρινή πατρίδα, μέσα στήν καρδιά της Τουρκιᾶς, φαινότανε μεγάλο πράμα τότες. Περνοῦσε κρυφά άπό χέρι σέ χέρι και διαβάζονταν σάν Εύαγγέλιο.

“Οταν τέλειωνε ή άνάγνωση, τότε σηκώναμε και τό τραπέζι. ‘Ο καθείς μας ἔπιανε κι ἀπό κάτι. ’Έγω δίπλωνα τίς πετσέτες κι ἔνας ἀδερφός μου ἔβαζε τό ἀλατερό στή θέση του. Γιά τούς ἄλλους δέ θυμᾶμαι.

“Υστερα κι ἀπ’ αὐτό ἀρχίνιζε πιά ή μελέτη. ”Ανοιγαν οἱ τσάντες γυρωτρόγυρα και βγαίνανε βιβλία και τετράδια στή μέση.

“Άλλος εἶχε γράψιμο. ”Άλλος διάβαζε μουρμουριστά τό μάθημά του δσο νά τό μάθει ἀπ’ ἔξω. ’Ο πιό ἐκεῖ ζωγράφιζε τό χάρτη του και τόν μπογιάτιζε μέ κίτρινα και κόκκινα μολύβια. ’Η μάνα μας ἔπαιρνε μιά φουρκέτα ἀπ’ τά μαλλιά της κι ἔδειχνε στόν μικρό μας ἔνα τά ψηφία. Τότε μάθαινε κι αὐτός τήν ἀλφαβήτα.

‘Ανυπόμονα περίμενα κι ἔγω τή σειρά μου. ”Επειτα βιαζόμουνα και γι’ ἄλλη αἰτία. ”Ηξερα πώς μόλις τοῦτος τέλειωνε, θ’ ἀποκοιμιούντανε στό γόνατο τῆς μαμᾶς. Τότες ἔγω τί θά ’καμνα πού δέ μ’ ἀπόμενε ἄλλο; Τό ἔνα τό ’χε πιασμένο χρονικῆς* ἔνα μου ἀδέρφι, δέ Βάσος, πού ἔκαμνε μελέτη στό σκολειό του. Αὐτός, μάτια μου, κούρνιαζε ἀμέσως μέ τή βούκα στό στόμα και σοῦ καπάρωνε* τό μισό σοφά. Σκέπαζε μάλιστα και τό μοῦτρο του μ’ ἐφημερίδα, γιατί τόν μπόδιζε, τόν κύριο, ή λάμπα. ’Έγω ή κακομοίρα τότες, κουρασμένη, νυσταγμένη, ποῦ θά ’γερνα νά κοιμηθῶ δσο πού νά ’ρθει ή ὥρα νά πάμε στά κρεβάτια μας;

Είναι στόν κόσμο πράγμα πιό γλυκό ἀπ’ τόν ὅπνο πού θά κοιμηθεῖς στής μάνας σου τό γόνατο; Και ὅμως γνώρισα ἀνθρώπους πού εἴχανε μάνα μά δέν πλαγιάσανε ποτέ στό γόνατό της. Πᾶς τούς λυποῦμαι! ”Ελειψε μιάν ἀπερίγραπτη ἀπόλαυση, μιά γλύκα πού δέ λέγεται, ἀπό τή ζωή τους.

Φαίνεται πώς ή μελέτη τέλειωνε ἀργά, γιατί ἄκουα κάποτε τή μαμά πού ἔλεγε: «Παιδιά, σηκωθεῖτε ή λάμπα κατεβαίνει... τό φιτίλι καίεται...»

“Ηξερα τόσο καλά τή σκάλα, πού τήν ἀνέβαινα και μέ κλειστά

τά μάτια. Τραβούσα στήν κάμαρή μου, ξεντυνόμουνα χωρίς διόλογου νά τ' ἀνοίξω. "Αχ, γιατί νά μήν είναι ἔτσι δυνατός ό υπνος τώρα!

Τό μικρό μου ἀδέρφι οὗμως, δ Πάνος μας, ἔκλαιε σάν τό ξυπνοῦσαν, ἔκλαιε καί δέν ἥθελε μέ κανένα τρόπο νά περπατήσει. — Τί θέλεις, παιδάκι μου, καί κλαῖς; ρωτούσε ή μάνα μας καί τό τύλιγε μέσα στό μεγάλο μαῦρο σάλι της, μήν τύχει καί κρυώσει. Κάποτε σώπαινε κι ἔπαιρνε ν' ἀνεβαίνει τή σκάλα, μά κάποτε, τό συχνότερο, τόν φόρτωνε ό μεγάλος ἀδερφός μου στήν πλάτη καί τόν πήγαινε ἵσα στό κρεβάτι του.

Τότες εἶχε ἄλλες δουλειές ἐκείνη. "Επρεπε νά μᾶς σκεπάσει ὅλους, νά κλείσει τίς πόρτες, νά σβήσει τό φῶς. Τά μεγάλα ἀγόρια ξεντύνονταν βιαστικά καί πέφτανε, ἐμεῖς οἱ μικροί οὗμως δέν τό κάναμε πρίν ἔρτει ή ἴδια. Στεκόμασταν ὅρθοι, ξυλιασμένοι μέσα στό κρύο κι ἀκούαμε νά χτυποῦν τά δόντια μας.

"Ετρεχε βιαστική κι ἔβαζε τόν Πάνο μέ τό ζόρι νά πλαγιάσει. 'Ἐγώ οὗμως ἔξακολουθοῦσα νά τουρτουρίζω καί νά τή φυλάγω. Δέν μποροῦσε νά μέ βάλει διά τῆς βίας, γιατί πιά ἥμουνα μεγάλη, ἔτσι θάρρευα. "Οταν ή περιοδεία ἀπό κάμαρη σέ κάμαρη τελείωνε, τότες ἐρχότανε καί στή δική μας. Κοιμόμουνα μαζί της.

Θυμοῦμαι ἀκόμα τό λάμπος* τῆς σελήνης καί τήν ἀσπράδα τοῦ χιονιοῦ πού φώτιζε τήν κάμαρη μ' ἔνα ψυχρό φῶς. Ξεχωρίζανε ἔνα ἔνα τ' ἀντικείμενα σάν νά 'ταν μέρα. Τά χρυσά πόμολα τοῦ κρεβατιοῦ λάμπανε, καί στόν καθρέφτη διάλακα* τόν ἑαυτό μου μέ τό πουκαμισάκι κοντό ώς τά γόνατα, νά τρέμει σάν τό φύλλο. Κάποτε, στίς παγωνιές, τά χοντρά κρούσταλλα πού κρέμουνταν ἀπό τίς στέγες στράφτανε δύως οἱ ώραιοι πολυέλαιοι τῆς ἐκκλησιᾶς.

Μόνο σάν ἔβλεπα τή μάνα μου ἔτοιμη νά πλαγιάσει, ἔπαιρνα κι ἐγώ κουράγιο ν' ἀκουμπήσω στά κατάκρυα σεντόνια. "Ομως πάλι τά βάσανά μας δέν τελείωναν. Δέν προλάβαινα νά σκεπαστῶ, καί νά σου μιά φωνάρα ἔφτανε ἀπό τό διπλανό δωμάτιο. — Μαμάκα, αὐτός μέ πειράζει... Αὐτός μέ κοροϊδεύει... μέ λέει... Βουρβόνο...

—”Οχι, μαμά... αυτός τραβάει τά σκεπάσματα και μέ φωνάζει
‘Αράπη...

Οι φωνές δυνάμωναν κι ή μάνα μας ξανασηκώνουνταν. Πήγαινε, ταχτοποιούσε τά σκεπάσματα, διόρθωνε τά πειραγμένα φιλότιμα και ξαναγύριζε.

Πολλές φορές δημοσίες άναγκαζουνταν νά σηκωθεῖ και πάλι, γιατί τοῦτοι οί δυό ξαναμάλωναν.

Τό πρωί ἔνιωθα μέσα στόν ὑπνο μου, σάν νά βλεπα ὄνειρο, πολύ θολά, πώς ή μαμά ἔφευγε ἀπό κοντά μου. “Ηθελα τόσο νά σηκωθῶ κι ἐγώ μαζί της μά δέν μποροῦσα μήτε ν' ἀνοίξω τά μάτια μου.” Ήξερα πώς κάτω οι μεγάλοι μελετοῦσαν μιά φορά ἀκόμη τό μάθημά τους, γυάλιζαν τά παπούτσια τους κι ἐτοίμαζαν τίς τσάντες. Μετά ἀπ' αὐτά τρώγανε πρωινό και, μόλις χάραζε, παίρνανε δρόμο. “Ητανε σαράντα λεπτά δρόμος γιά τό Κολέγιό τους. Κι δλα αὐτά γίνονταν μέ τή λάμπα ἀναμμένη.

“Αχ, πῶς λαχταροῦσα κι ἐγώ νά ’ψηνα τίς φρυγανιές μου στό πυρωμένο μαγκάλι* και νά ’πινα τό τσάι μου μέ τή λάμπα ἀναμμένη. Και δημοσίες δέν μποροῦσα ποτές νά τ' ἀξιωθῶ. Κάθε πρωί κατέβαινα μέ τή λαχτάρα πώς θά τήν ἔβρισκα νά καίει στή μέση τοῦ τραπέζιού και κάθε πρωί ρωτοῦσα: Γιατί ἔσβησες τή λάμπα, μαμά; Κι ἐκείνη μοῦ ἀπαντοῦσε πάντα τό ἵδιο: Γιατί ξημέρωσε, παιδί μου...

Τέλος, μιά μέρα μοῦ ὑποσχέθηκε πώς θά μέ ξυπνήσει ὅσο θά ’ταν ἀκόμη σκοτεινά και ή λάμπα φυσικά θά ’καιε. Τήν ἄκουσα μέσα στόν ὑπνο μου νά λέει σκυμμένη ἀπάνω μου: Σήκω, κοριτσάκι μου, νά δεῖς, ή λάμπα καίει...

Τά βλέφαρά μου σηκώθηκαν και ξανάπεσαν. “Οταν ὑστερά ἀπό ώρα κατέβηκα, τό δωμάτιο μύριζε τσάι και φρυγανιά. Η λάμπα στό τραπέζι φώτιζε, μά ἔξω στό δρόμο εἶχε πιά φέξει.

(Άπό τό μυθιστόρημα *Tό καλοκαίρι πέρασε*)

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ

Λωξάντρα

Μιά καλόκαρδη και ζωηρή Κωνσταντινοπολίτισσα, ή Λωξάντρα, περιγράφεται στό παρακάτω ἀφήγημα. Ἡ Λωξάντρα, πού ἀγαποῦσε τίς γάτες, ἔχασε τή γάτα της κάτω ἀπό περιεργες συνθῆκες.

ΛΙΑ ἀπ' τίς μεγάλες στιγμές εὐδαιμονίας τῆς Λωξάντρας ἦσαν καιί ἡ στιγμή πού ἔνοιαζε ἀπ' ὅλες τίς δουλειές, ἔπινε τόν ἀπογευματινό της καφεδάκο καιί στρώνουνταν στήν κόχη^{*} τοῦ μιντεριοῦ,^{*} μέσα στό χαμηλό της ὀνταδάκι,^{*} μέ τό ἐργόχειρό της στό χέρι.

"Οταν, ὕστερα ἀπό δυό βδομάδες, ἔφυγε ἀπ' τά Ταταῦλα, μόλις πάτησε τό πόδι της στό Μακροχώρι, ὑμέσως στή μύτη τῆς ἤρθε ἡ μυρωδιά τοῦ σπιτιοῦ της, ἡ μυρωδιά τοῦ κήπου της καιί ἡ μυρωδιά ἀπό τόν κήπο τοῦ Ρεσάτ-πασα πού ἦταν δίπλα στό δικό της. Οἱ ἀπριλιάτικες βροχές εἶχανε σταματήσει, καιί τά κυπαρίσσια ἀπό τόν κήπο τοῦ Ρεσάτ-πασα ἤτανε καταπράσινα. Ὁ πλάτανός της εἶχε τινάξει τά νέα φυλλαράκια τού καιί πάνω ἀπό τό ντουβάρι φαίνονταν οί καινούριοι κλῶνοι ἀπό τό αἰγόκλημά της. Ἡ μικρή πόρτα τοῦ κήπου της ἤταν ἀνοιχτή καιί στό κατώφλι κάθουνταν ἡ γάτα της ἡ Καλυψώ —ἄσπρο πομπόνι

πούντρας, τιφτίκι* ἀνατολίτικο, Σεχεραζάντ από τίς χίλιες καί μία νύχτες τῶν παραμυθιῶν. Ὁραία τῶν ώραιών ἀνάμεσα στίς γάτες τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ μόλις τήν εἶδε τὴ Λωξάντρα ἀπό μακριά, τή γνώρισε! "Αχ! Αὐτό δέν εἶναι ἡ χαρά; Καὶ οἱ σκύλοι τῆς γειτονιᾶς τή γνώρισαν. Καὶ ὁ Ταρνανάς, σάν ἄκουσε τά βήματά της, πετάχτηκε ἀπ' τήν κουζίνα, βαστώντας στό χέρι του τήν τρυπητή κουτάλα. Καὶ τά παιδιά, καὶ ἡ Σουλτάνα, ώς καὶ ἔνας τζίτζικας παράκαιρα ἄρχισε πάνω ἀπ' τό πεῦκο της νά τερετίζει.* Τά χελιδόνια κοντά στό λούκι* τοῦ σπιτιοῦ χτίζανε πάλι τή φωλιά τους. «Δόξα σοι ὁ Θεός!»

Σάν κάθισε τ' ἀπόγευμα στήν κόχη τοῦ μιντεριοῦ της, πῆρε μπροστά της τόν κουρελόμπογο νά ψάξει νά βρει κανένα κομμάτι ἀπαλή βατίστα γιά νά κεντήσει σαλιαρίστρες τοῦ μωροῦ. Ὁ κουρελόμπογος ἦταν ἄνω κάτω. Ξένο χέρι θά μπήκε μέσα κεῖ δύσον καιρό ἔλειψε στά Ταταῦλα.

— «Κακόν-καιρό-νά-μήν ἔχουνε» μουρμουρίζει ἡ Λωξάντρα ταξιθετώντας* τά κουρέλια της.

Βαστᾶ στό χέρι της ἔνα θαλασσί κουρέλι καί στέκεται. Αὐτό πῶς βρέθηκε ἐδῶ; Ἀπό ποῦ εἶναι; "Α, εἶναι ἔνα κουρέλι ἀπό τό τσιτάκι πού εἶχε ράψει ἡ μάνα της... διές, διές...Πόσων χρονῶν πράμα!

Κάθεται συγκινημένη μέ τό κουρέλι στό χέρι. Διές ἐκεῖ! Τό φουστάνι φορέθηκε, ξεθώριασε, πάλιωσε, καί κείνη πού τό φόρεσε εἶναι πεθαμένη. Καὶ ὅμως τό κουρέλι ἀπόμεινε δλοζώντανο. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος! Νά καί ἔνα κομμάτι στόφα* ἀπ' τίς παλιές κουρτίνες τους, νά καί ἔνα κομμάτι μπαμπακοφανέλα ἀπό τή ρόμπα πού εἶχε ράψει δταν γέννησε τόν Ἀλεκάκη της. "Αχ! νά καί ἔνα κομμάτι ἀπ' τή νυφική της ρόμπα!

Ολάκερο τό παρελθόν ζωντάνεψε μπροστά της. Ολάκερο τό παρελθόν δεμένο σ' ἔναν μπόγο. Καί κείνη τή στιγμή κάποιος χτυπᾶ τό τζάμι. Ἄμαν! Κάνει ἔτσι ἡ Λωξάντρα, τί νά δεῖ! Κολλημένη πάνω στό τζάμι, ἡ μαύρη μούρη τοῦ ἀρχιευνούχου πού εἶχε ὁ Ρεσάτ-πασας.

«Ἀνοιξε τό τζάμι» τῆς γνέφει.

Πώς ν' ἀνοίξει τό τζάμι ή Λωξάντρα, πού τρέμανε τά τέσσερά της! Ούτε νά σαλέψει μπορεῖ, ούτε νά μιλήσει. Στέγνωσε τό σάλιο μέσα στό στόμα της. Και δ ἀράπης ἐπιμένει.

—”Ανοιξε, τῆς φωνάζει, τή γάτα σας ζητάει ό πασάς, γιατί πολύ τήν ἄρεσε.

Τόν κοιτάζει ή Λωξάντρα μέ μάτια ἀνέκφραστα καί τό στόμα ἀνοιχτό.

—”Ο πασάς παρακαλεῖ νά του δώσετε τή γάτα σας, ξαναλέει ό λαλάς,* λές καί τῆς κάνει τήν τιμή νά ζητήσει σέ γάμο τήν κόρη της.

”Αξαφνα ή Λωξάντρα ἔγινε κατακόκκινη. Μιά φλέβα πέταξε στό μηλίγγι της. Στράψαν τά μάτια της, καί ή φωνή της βράχνιασε.

— Ποιά γάτα, μωρέ; Τήν Καλυψώ; Σάν τρελάθηκες, δέν πᾶς σ' ἔναν παπά νά διαβαστεῖς;

Ξέχασε πώς φοβᾶται τόν ἀράπη, ξέχασε πώς φοβᾶται τόν πασά.

Σάν τήν εἶδε ν' ἀγριεύει, βγάζει ό ἀράπης ἔνα δαχτυλίδι σμαραγδένιο ἀπ' τό μικρό του δάκτυλο καί τῆς τό δείχνει: Αύτό σᾶς τό στέλνει ό πασάς.

— Τήν τύφλα σου! λέει ή Λωξάντρα. ”Αντε, γκίτ! Δηλαδή, φύγε. Ό ἀράπης στέκεται, τήν κοιτάζει.

— Φύε, μωρέ! φωνάζει ή Λωξάντρα, χτυπώντας τό χέρι της πάνω στή μαξιλάρα του μιντεριού.

”Ο ἀράπης στέκεται.

— Κύριε ἐλέησον! σταυροκοπιέται ή Λωξάντρα. Πίσω μου σ' ἔχω σατανά.

Τραβᾶ δ ἀράπης ἀπ' τό ζωνάρι του πουγκί.

—”Ω! κακό-χρόνο-νά χεις, ἀδικιωρισμένε!*

Τότε ἥταν πού τήν πήραν τά δαιμόνια. Ταρνανά! Ταρνανά! Σηκώνεται πάνω καί ψάχνει τίς παντούφλες της. ·Πού είναι, καλέ, οί παντούφλες της. Πάντα ὅταν ἐτοιμάζουνταν νά κάνει φονικό, ἔχανε τίς παντούφλες της...

— Τόν μπαλτά, νά τόν σκοτώσω, φωνάζει ή Λωξάντρα, καί

ώσπου νά 'ρθει ό Ταρνανάς, γυρίζει τήν πλάτη του και φεύγει ό
ἀράπης.

Έκεινο τό βράδυ ή Λωξάντρα και ό Δημητρός δέν κλείσανε
μάτι.

— Τί ήταν αὐτά πού ἔκανες, Λωξάντρα μου; Μᾶς ἔκαψες, κυρά
μου.

— Τί ήθελες νά κάνω, Δημητρό; Νά δώσω τό χαϊβάνι* μας;

Πέρασε μιά βδομάδα ἀγωνίας, δύως τίποτε δέ συνέβηκε.
Μόνο πού ὕστερα ἀπό δέκα μέρες χάθηκε ή Καλυψώ. "Αφαντο
ἔγινε τό ζώο. Λές και ἄνοιξε ή γῆς και τό κατάπιε. Γύριζε ή
Λωξάντρα μέσα στόν κήπο και φώναζε. Περπατοῦσε ἀκονίζον-
τας τό μαχαίρι τής κουζίνας γιά νά τ' ἀκούσει ή Καλυψώ και νά
τρέξει. «Νά! ψι-ψι-ψί!»

"Ο Ταρνανάς ἀπό πίσω της περιφερότανε στόν κήπο, χτυπών-
τας μέ τόν μπαλτά τή σανίδα τοῦ κιμᾶ. «Ψι-ψι-ψί! Νά! ψι-ψι-
ψί!»

"Ολες οι γάτες τοῦ μαχαλᾶ πιστέψαν πώς θά φᾶνε κρέας και
μαζεύτηκαν κοπάδι μέσα στόν κήπο, μέ τίς οὐρές κατάρτια.
Φωνή στή γῆ, φωνή στόν οὐρανό.

— Ψίστ! Άδικιωρισμένα, θά μέ πετάξουν κάτω! Άμαν, ψίστ!

Πάει ή Καλυψώ. Δέ βρέθηκε. "Ὕστερα ἀπό ἔνα μήνα, ή
κονα-*" Αννίκα τούς εἶπε πώς δέν πρέπει νά κλαῖνε πιά γιά τήν
Καλυψώ, γιατί ζεῖ και βασιλεύει μέσα στό χαρέμι τοῦ πασᾶ. Σάν
πῆγε, λέει, ή κονα-Αννίκα νά παραδώσει στή μικρή χανού-
μισσα τίς νταντέλες πού τής είχε παραγγείλει, εἰδε τήν Καλυψώ
ξαπλωμένη μέσα σέ χρυσό δοντά. Και τώρα, λέει, τή φωνάζουνε
«Ντουνιά Γκιουζελί», πού θά πεῖ «Πανωραία».

— Νά κουλαθεῖ τό χέρι αὐτούνουσ πού τήν πῆρε ἀπό δῶ! φώναζε
ή Λωξάντρα, και ὕστερα ἀπ' αὐτό βρῆκε ἔνα μικρό κεραμιδόγα-
το, λιβρό*, μέ μιά μούρη σάν γαλότσα και μιάν οὐρά σάν σπάγκο,
και ἔκανε ὄρκο πώς δέ θά ξαναβάλει ωραία γάτα πιά μέσα στό
σπίτι της, ἀπό τό φόβο τοῦ πασᾶ.

Καί μέ τόν καιρό ξανάρχισε νά φοβάται τούς ἀραπάδες.
"Οταν περνοῦσε μπροστά ἀπ' τήν πόρτα τους τό κλειστό ἀμάξι

τῆς μεγάλης χανούμισσας, μέ τόν εὐνοῦχο καθισμένο δίπλα στόν ἀμαξά, ἡ Λωξάντρα χαμήλωνε τό στόρι* γιά νά μήν τόν δεῖ. "Εκλεινε τά μάτια της, ἔκαμνε καί τό σταυρό της.

«Ο Ἰησούς Χριστός νικᾶ κι δλα τά κακά σκορπᾶ. Μπαλουκλιώτισσα, βάλε τό χέρι σου καί σῶσε τήν Πόλη σου ἀπό τά ἀγαρηνά σκυλιά πού τά 'βαλαν μέ τίς γάτες μου!»

(Από τό μυθιστόρημα *Λωξάντρα*)

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Ὕρθαν οἱ Ἑλληνες

Στό παρακάτω ἀφήγημα βλέπουμε τή βαθιά πατριωτική συγκίνηση πού κυρίεψε τούς Ἑλληνες κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δταν μετά τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τό 1919, ἐλληνικά στρατεύματα ἀποβιβάστηκαν στὶς μικρασιατικὲς ἀκτές καὶ ἀρχισαν ν' ἀπελευθερώνουν τή χώρα.

ΤΟΥΣ Τούρκους δέν τούς φοβόμαστε πιά ἐμεῖς· αὐτοὶ μᾶς τρέμανε. Εἴχαμε μεταλλάξει θέση, ἀντί ν' ὅλλα-ξουμε κεφάλι. Στήν παλιά "Ἐφεσο, στ' ἀρχαῖα, οἱ Γερμανοὶ εἴχανε μπαρούταποθῆκες. Ἐκεῖ βρήκαμε πολεμικό ὑλικό ὅσο θέλαμε. Οἱ Τούρκοι τζανταρμάδες,* πού ἔπρεπε νά τό παραδώσουνε στούς συμμάχους, ὅπως δριζε ή ἀνακωχή τοῦ Μούδρου, τό παρατήσανε καὶ ξαφνιστήκανε. Εἴχανε κάψει τόσες χριστιανικές οἰκογένειες, πού τρέμανε.

Χρόνια καὶ χρόνια ξαρμάτωτος ὁ ραγιάς,* ὑπόμενε κάθε τα-πείνωση καὶ συφορά, καὶ τώρα πού πέσανε στά χέρια του ὅπλα θά τ' ἄφηνε; Δύσκολο, πολὺ δύσκολο νά σβήσεις τά μίστη καὶ τήν ἀγριύλα τοῦ πολέμου μεμιᾶς. Τό αἷμα κι ὁ τρόμος φέρνει τρόμο. Τά γυρίσματα, σάν ἐρθουν ξαφνικά, φέρνουνε καινούριες συφορές.

Οἱ καμένοι Κιρκιντζῶτες παίρνανε νύχτα τά μονοπάτια γιά τήν παλιά "Ἐφεσο καὶ δέ βρῆκαν ἡσυχία παρά σάν κουβαλήσανε στό χωριό ὅλο τό μπαρούτι καὶ τά ὅπλα. Τότε ἀρχίσανε νά νιώθουνε λεύτεροι· τά κυρτωμένα κορμιά τους στυλωθήκανε.

Καί τά πιό σεμνά παλικάρια βάλανε φυσεκλίκια* στό ζουνάρι καί στό στήθος καί περπατούσανε μέν νταηλίκι· κουνούσανε καμαρωτά τό κορμί, σάν νά λέγανε στούς Τούρκους: "Αν σᾶς βαστάει, κοπιάστε τώρα!

"Ο Κοσμάς Σαράπογλου δπλίστηκε πρώτος. Πήρε τό τουφέκι του καί τράβηξε ίσια στό νεκροταφείο. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι τόν ἀκολουθούσαμε βουβά. Τρομάξαμε νά μήν ἔχει τάμα νά σκοτωθεῖ. Μ' αὐτός ἀρχισε τό τουφεκίδι. "Υστερα ἔσυρε φωνή σπαραχτική! — Σηκωθεῖτε, παλικάρια! Ἡρθε ἡ λευτεριά!

"Η γριά Χρυσάνθη, ή Σωκιανή, τό ἵδιο βράδυ ἔλεγε πώς εἶδε μέ τά μάτια της τίς σκιές τῶν νεκρῶν κι ἄκουσε τό κλάμα καί τό παράπονό τους.

— Γιαδέτσι! ἔκανε κι ἔδειχνε τίς σκιές τοῦ φεγγαριοῦ.

"Οσοι θέλανε νά τήνε πιστέψουνε λέγανε πώς τούς εἴδανε πού παραφυλάγανε, λέει, μήπως κι ἀποέχαστοῦμε μέ τήν καλοπέραση καί δέν πάρουμε ἐκδίκηση!

Οἱ Τούρκοι ἀπ' τά γειτονικά μας χωριά, μόλις μάθανε πώς δπλιστήκαμε, παρατήσανε σπίτια καί χωράφια καί τραβήξανε γιά τά Σώκια καί τό Κουσάντασι. 'Ο φόβος ἄλλαξε τώρα κονάκι.*

Μόλις μαθεύτηκε πώς στή Σμύρνη ξεμπάρκαρε ὁ Ἑλληνικός Στρατός, καί τά πέντε γειτονικά τουρκοχώρια γίνηκαν στάχτη! Νέα στάχτη, νέες συφορές πού θά φέρουνε κι ἄλλες κι ἄλλες! Μά ποιός μποροῦσε νά κάνει τέτοιον ἀπλό λογαριασμό μέσα στό μεθύσι τῆς νίκης...

Πρώτοι ξεμπαρκάρανε στό Ἀγιασουλούκ οἱ Ταλιάνοι. 'Ο κόσμος σκιάχτηκε μήν ἥτανε συμφωνημένο ἀπ' τούς Μεγάλους νά πέσουμε σέ νέο ἀφεντικό. Δέ μείνανε δμως πολύ· τράβηξαν γιά τά Σώκια καί τό Κουσάντασι.

Τή μέρα πού ἔφτασε ὁ Ἑλληνικός Στρατός στό χωριό μας, ὁ κόσμος ἔχασε τό νοῦ του. Ἀπό νωρίς πήρανε νά χτυποῦν οἱ καμπάνες, μά δέν ἥτανε δ συνηθισμένος χτύπος· ἥτανε κατιτίς τό πρωτάκουστο.

"Η εἶδηση φτερούγισε ἀπό σπίτι σέ σπίτι, ἀπό χωράφι σέ

χωράφι: «"Εφτασε δὲ Ἑλληνικός Στρατός!" Οἱ ἄνθρωποι παρατούσαν τίς δουλειές, στεκόντανε λίγο, τὸ λέγανε μέσα τους συλλαβιστά νά τὸ χωρέσει δὲ νοῦς. Κι ὅστερα τὸ φωνάζανε καὶ δυνατά καὶ τρέχανε νά τὸ ποῦνε καὶ σ' ἄλλους. Κάνανε τὸ σταυρό τους, ἀγκαλιαζόντανε καὶ κλαίγανε.

— Χριστός! Ανέστη!

Τί ναι αὐτή ἡ χαρά πού ξεπερνᾶ ὅλες τίς ἄλλες, γάμους, γέννες, πλοῦτο, δόξα! Μεμιᾶς ἀνθίσανε ὅλες μαζί οἱ καρδιές. Ὁ κόσμος ἔβαλε τὰ γιορτινά του, πῆρε βάγια στό χέρι, ἀνθόνερο καὶ ρύζι νά ράνει τὸ στρατό. "Εστρωσε μέ κιλίμια* τὰ καλντερίμια* τῆς σκλαβιᾶς. Τό χωριό γέμισε σημάτες μεγάλες καὶ μικρές πού τίς ράψανε οἱ γυναῖκες τούς τελευταίους μῆνες.

Σάν ἀκούστηκαν οἱ πρῶτες σάλπιγγες, γέροι, νιοί, γυναῖκες, παιδιά, ὄλοι γονάτισαν, ἀκούμπησαν τό κούτελο στό χῶμα· χύνανε δάκρυα καὶ λέγανε μέ πάθος:

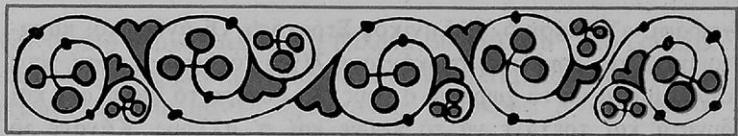
— Ἑλλάδα! Ἑλλάδα μας! Μητέρα μας!

Ἡ παρέλαση στό χωριό ἄρχισε μέ τά παιδάκια πού κρατοῦσαν τά ξαφτέρυγα· ἀκλουθοῦσαν οἱ παπάδες μέ τά χρυσά ἄμφια, κι οἱ διάκοι μέ τά θυμιατά. Κι ἀνάμεσα στά ράσα, ἔνας γίγαντας, δὲ Κοσμάς, μέ τίς τσόχινες βράκες καὶ τά κεντημένα τουζλούκια,* βημάτιζε ἀργά, ἐπίσημα, ὅπως ταίριαζε σέ κείνη τή μεγάλη στιγμή τῆς Ἰστορίας. Στά χέρια του σήκωνε τήν εἰκόνα τοῦ Ἀι-Δημήτρη, πού δύο ἄντρες ἴδρωκοπούσανε ἄμα τήν περιφέρανε.

Τό βράδυ στρώσαμε τραπέζια στούς δρόμους, σουβλίσαμε ἀρνιά. Κουβαλήσαμε μέ τά βαρέλια τό κρασί. Μεθύσαμε, τραγουδήσαμε. Κι ὅλο ἀπλώναμε τά χέρια πάνω στούς Ἑλληνες φαντάρους, γιά νά βεβαιωθοῦμε πώς ἥτανε ἀληθινοί καὶ ὅχι πλάσματα τῆς φαντασίας μας.

Ἡ ζωή μας ξαφνικά ἔγινε κάτι τό πολύ σπουδαῖο. Νομίσαμε πώς ἡμασταν ἡ εύτυχισμένη γενιά τῶν ραγιάδων πού θά εἰσπράξει τήν πλερωμή γιά πέντε αἰῶνες αἴμα καὶ δάκρυ.

(Από τό βιβλίο Ματωμένα χώματα)

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

[Ο διωγμός καί ἡ προσφυγιά]

Τό 1922 οι Ἔλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή. Μιά ἀπλὴ γυναικα ἀπ' τὸ Ἀιβαλί, τίς ἀρχαῖες Κυδωνίες, διηγεῖται τὰ δσα ἔγιναν στόν τόπο τους τίς φοιβερές ἐκεῖνες μέρες.

Ο 1922 ἥμουν 8 χρονῶν, καί ὅμως ὅλα τὰ θυμᾶμα τόσο καλά, πού τά φέρνω ἀκόμα μέσα στά μάτια μου. Περνούσαμε τόσο ὅμορφα μέσα στό σπίτι μας, μέ τόν πατέρα μου, μέ τούς θείους, μέ τή γιαγιά μου καὶ τόν καλό μου παππού καὶ μέ ὅλους τούς συγγενεῖς καὶ γειτόνους μέσα σέ τόσα καλά καὶ ἀγαθά τοῦ Ἀιβαλιοῦ. Ἐκεῖνα τά πολλά θαλασσινά, τά ἀξέχαστα σταφύλια πού κατεβάζανε οἱ καμῆλες καὶ γονατίζανε μπροστά στήν πόρτα μας. Εὐλογία Θεοῦ περνούσαμε. Ξαφνικά, ἐκεὶ πού καθόμαστε μιά μέρα, ἔρχεται μιά γειτόνισσα καὶ λέει στήν μητέρα μου: «Ξέρεις τίποτα, κυρα-Κατίνα, ἄκουσα ὅτι θά γίνει πόλεμος, καὶ ὅχι πόλεμος ἀλλά σφαγή».

Αὐτή τή στιγμή δέν ἦταν κανένας ἀπό τούς ἄντρες σπίτι μας. Ἡ μητέρα μου παίρνει τό μωρό ἀπό τήν κούνια καὶ ἀμέσως πηγαίνει στό σπίτι τοῦ πατέρα της, γιά νά πεῖ ὅ,τι ἄκουσε. Βρῆκε ἐκεὶ τό μεγάλο της ἀδελφό καὶ ἔτρωγε σταφύλι μέ τυρί καὶ τόν λέει: «Ἀδελφέ μου, αὐτό ἄκουσα, θά γίνει διωγμός, νά φύγουμε πρίν κλείσουν τίς θάλασσες· δέ θέλω τίποτα· μάνο νά φύγουμε ὅλοι γεροί».

Ἐκεῖνος θυμήθηκε τό διωγμό του 1915 πού ἔγινε, ἀφησε ἀμέσως τό ψωμοτύρι πού ἔτρωγε καί πηγαίνει σ' ἕνα γειτονικό του φίλο καί λέει αὐτά πού τόν εἶπε ή ἀδελφή του, ὅτι θά γίνει διωγμός χειρότερος ἀπό τόν πρῶτο. Καί ὁ φίλος του τόν εἶπε: «Κρίμας, Παναγή, πού είσαι καί τέτοιο παλικάρι, κάθεσαι καί ἀκούς τίς γυναῖκες».

Ἐκεῖνος σάν νά προσβάλθηκε καί λέει τῆς ἀδελφῆς του: «Πάρε τό μωρό σου καί πήγαινε στό σπίτι σου καί μή φοβᾶσαι τίποτα. Τό χωριό ἔχει παλικάρια, δέν μποροῦν νά μᾶς κάνουν τίποτα».

Ἡ μητέρα μου τί ἥθελε νά κάνει; πήγε στό σπίτι της.

Ο κόσμος δύμας ἄρχισε νά τό λέει φανερά, νά μήν μποροῦν οἱ γυναῖκες νά κάνουν δουλειά μέσα στά σπίτια τους. ቩ μιά πήγαινε στῆς ἀλληνῆς τό σπίτι, δέν ἤξεραν τί νά κάνουν.

Τέλος, μιά βραδιά ἔρχεται ὁ πατέρας μου —ή μητέρα μου στήν πόρτα, δέν τή χωροῦσε τό σπίτι, ἔφερτώνει τό ἄλογο, κατεβάζει τό γάλα, τού δίνει νερό, πλένεται.

Ἐκείνη, φουρτουνιασμένη καί πικραμένη. Τῆς λέει:

— Κατίνα, τί ἔχεις, γιατί είσαι ἔτσι;

— Δημητρό, θά γίνει πόλεμος, νά φύγουμε, νά περάσουμε στή Μυτιλήνη, μήν πάθουμε κανένα κακό.

Ἐκεῖνος στεναχωρέθηκε, ἥθελε νά φύγουμε ἀλλά δέν τόν πήγαινε ή καρδιά του ν' ἀφήσει τόν πεθερό του καί τά κουνιάδια του καί νά φύγει μόνος του.

Ἐημέρωσε ή μέρα, μαζεύτηκαν δλοι σ' ἕνα σπίτι καί τά λέγανε. Ἐτσι τά ἔλεγαν, ἀλλιώς, θέλανε νά φύγουνε καί γύριζαν καί ἔβλεπαν τό σπίτι γεμάτο σοδειές ἀπό τό πάτωμα μέχρι τό νταβάνι γεμάτο. Ὁ Θεός εἶχε δώσει τόσες ἀφθονίες, καί ὅσο τά ἔβλεπαν δέν τούς ἔκανε καρδιά νά τ' ἀφήσουνε. Ἐλεγε ὁ παππούς μου: «Παιδιά μου, πῶς νά πάμε νά κλειστοῦμε στή Μυτιλήνη καί ν' ἀφήσουμε τόσα καλά;»

Καί πού νά ξέρανε ὅτι τά καλά αὐτά θά τά ἔβρισκαν οἱ Τούρκοι καί ἐκείνους θά τούς ἔτρωγε τό χῶμα.

Δέν πέρασαν δυό μέρες καί κατέβηκαν Ἐλληνες στρατιώτες

καί ἔλεγαν νά φύγει ὁ κόσμος, γιατί ἥξεραν τί κακό θά γινόταν.

Πήγανε στό Δεσπότη καί τό εἴπανε. Ἄλλα ἐκεῖνος ἔλεγε νά μή φύγει κανένας καί δέν ἔχουμε νά πάθουμε τίποτα. Ἄλλοι ὄμως ἔφυγαν, πήρανε τίς οἰκογένειές τους καί γλιτώσανε.

Σέ 2-3 μέρες κλείσανε τίς θάλασσες καί βλέπαμε νά γεμίζει τό Αιβαλί τούρκικο στρατό, ὅλο ἵππικό. Ἐκεῖνα τ' ἄλογα δέν τά ἔχνω, τί δραῦ!

Οταν κατέβηκαν οἱ Τούρκοι, ἀμέσως ἔδωσαν διαταγή νά βγεῖ ὁ ντελάλης νά φωνάξει νά μαζευτοῦνε στό στρατόπεδο ὅλοι οἱ ἄντρες ἀπό 18 μέχρι 50 χρονῶν.

Οταν τό ἄκουσαν, ὅλοι χτυποῦσαν τά κεφάλια τους, γιατί εἶχανε καιρό νά φύγουνε ἀλλά δέν τό πίστευαν.

Τότε ὁ πατέρας μου γύρισε καί μᾶς εἶδε. Τέσσερα παιδιά καί τή μάνα μου καί τρέχαν τά δάκρυά του καί εἶπε: «Ἄχ, πῶς δέν σέ ἄκουσα, τί θά γίνεις μέ τέσσερα παιδιά, ποῦ θά πᾶς;»

Στιγμές φαρμακωμένες, καί τά σκυλιά ἀκόμα οὐρλιάζανε. Καί τόν λέγει ἡ μητέρα μου: «Οταν σᾶς μιλοῦσα καί σένα καί στ' ἀδέρφια μου, μέ λέγατε είσαι γυναίκα καί δέν ξέρεις, τώρα εἴμαστε ὅλοι χαμένοι».

Τό πρωί ντυθήκαμε ὅλοι, καί σάν τ' ἀρνιά πού τά πᾶνε γιά μακελειό* μέ σκυμμένα κεφάλια μαζεύτηκαν χιλιάδες ἄντρες, τό ἄνθος τῆς Ανατολῆς, καί τούς κλείσανε στό στρατόπεδο. Δέν τούς ξανάδαμε πιά.

Κλάματα ὅπου καί νά πήγαινες, γιατί δέν εἶχε σπίτι νά μήν ἔχει ἄντρα, παιδί. Κι ἂν βρισκόταν κανένα σπίτι χωρίς ἄντρα, ἔκλαιγε τήν καταστροφή. Μερικοί θέλανε νά κρύψουνε κανένα παιδί ὡς 18 ἐτῶν, δέν ἔβγαινε ἔξω, κρυβότανε.

Πρίν δώσουνε τή διαταγή νά συναχτοῦνε οἱ ἄντρες στό στρατόπεδο, βγῆκε ὁ ντελάλης κρυφά καί φώναξε ὅσοι μποροῦνε νά φύγουνε ἃς φύγουνε ἀμέσως, γιατί θά γίνει ἀποκλεισμός. Φώναξε σ' ἔνα μέρος καί κρύφτηκε, γιατί θά τόν σκοτώνανε, καί ὁ κόσμος δ' ἔνας μέ τόν ἄλλον τό μεταδώσανε ὅσα εἶπε ὁ ντελάλης. Τόν ζητούσανε νά τόν πιάσουν νά τόν κομματιάσουν καΐ οὔτε ξαναφανερώθηκε.

Τό βράδυ βγάλανε διαταγή: «ὅλος ὁ κόσμος νά κρεμάσει φανάρια» γιά νά βλέπουν νά κατεβαίνουν οἱ Τοῦρκοι. Τά ἔβαλε ὁ κόσμος. Εἶχαμε φόβο. Εἶχαμε καὶ περιέργεια νά δοῦμε κρυφά ἀπό καμιά τρύπα τῆς πόρτας, γιατί ἀπαγόρευσαν μόλις βασιλέψει ὁ Ἡλιος νά μήν ἀνοίξει καμιά πόρτα.

Βλέπαμε κρυφά τό στρατό πού κατέβαινε ὅλη τή νύχτα· καὶ τί δέν κατεβάζανε, ὡς καὶ ἐκεῖνα τά ὅμορφα τά πρόβατα, τά ὅμορφα μέ μεταξωτό μαλλί, στό κεφάλι τους ἀνάμεσα στά κέρατα μιά τούφα σάν μετάξι! «Ολα τά βλέπαμε, γιατί ποιός μπορούσε νά πέσει νά κοιμηθεῖ;

«Ἐτσι ξημέρωσε ὁ κόσμος.

Στά μικρά μᾶς δίνανε νά φâμε δ, τι ἥτανε καὶ μᾶς ἔβαζαν νά κοιμηθούμε γιά νά μήν κλαίμε.

Ξημέρωσε. Βγῆκε ὁ κόσμος ἔξω ἀπό τά σπίτια τους· ποιός εἶχε τό νοῦ του νά μαγειρέψει. Τί θά κάνουμε; Τί θά γίνουμε;

«Οταν πέρασε λίγη ὥρα, βλέπουμε παιδιά 12-14 χρονῶν εἶχανε καβάλα ἀπό ἔνα ἄλογο καὶ τά πουλούσανε 5 δραχμές τό ἔνα. Ποιός θά τά ἔπαιρνε; Γυρίζαμε ὅλη μέρα μέσα στούς δρόμους. Μόλις βράδιαζε, ὁ κόσμος μέσα. Ἐμᾶς ἀπό τό σπίτι μας ἔφυγαν ὅλοι οἱ ἄντρες μας. «Ἔμεινε ἔνας θεῖος μου μικρός 12 χρονῶν καὶ ὁ παππούς μου πού ἥταν γέρος. »Ημαστε ὅλοι μαζί σ' ἔνα σπίτι. »Ἐν τῷ μεταξύ εἶχανε φέρει καὶ ὅλα τά πρόβατα ἀπέξω καὶ τά βάλανε μέσα σέ κάτι στάβλους καὶ ἐκεῖ τούς ρίχνανε νά τρῶνε ξερές τροφές. Αὐτά τά ζῶα φάγανε τόν παππού μου καὶ τό μικρό θεῖο μου Φώτη.

Περνούσαν οἱ μέρες, καὶ ὁ παππούς μου τά λυπήθηκε κλει- σμένα τόσα ζωντανά.

— Παιδιά, ἐγώ μέ τό Φώτη θά βγάλω τά πρόβατα στούς μύλους καὶ θά τ' ἀφήσω νά φύγουνε δπου θέλουνε, καὶ δταν ἔρθω θά δοῦμε τί θά κάνουμε. Σήκω, κόρη μου —λέει τῆς μητέρας μου— νά ζυμώσεις δπου πάμε νά πάρουμε μαζί μας ψωμί, γιατί ἔχουμε καὶ μικρά.

«Ἐφυγε.

«Ήταν ἡ τελευταία φορά πού τόν εἶδαμε, μαζί μέ τό μικρό του

γιό. Τόν πήρε μαζί του γιά νά τόν βοηθήσει. "Εβγαλε τά πρόβατα ἔξω στούς μύλους. "Αχ, δέν τό περίμενε. Κατέβαιναν οι Τούρκοι ἀγριευμένοι. "Οποιον βρίσκανε τόν σκοτώνανε μέ τόν πιό σκληρό θάνατο. Ἐκεῖ σκότωσαν καί τόν παππού μου καί τό μικρό μου θεῖο.

"Άδικα περιμέναμε. Βλέπαμε τούς δρόμους. Ζύμωσε ἡ μάνα μοῦ κι ἐτοίμασε λίγα ροῦχα σ' ἑνα τσουβάλι καί τρία ψωμιά καί καμιά ὀκά τυρί γιά νά τά πάρουμε. Περιμέναμε μέχρι τό βράδυ. Τίποτα δ παππούς μέ τό παιδί ποῦ νά φανεῖ.

"Η γειτονιά ἀδειασε. Δώσανε διαταγή δ κόσμος νά κατέβει πρός τή θάλασσα. Μείναμε ἡ μόνη οἰκογένεια. Ἡμάνα μου τί νά δεῖ, πού είμαστε τρία μικρά κορίτσια καί ἑνα ἀγόρι ἀσπαράντιστο; "Η τή γιαγιά μου πού ἔκλαιγε τά παιδιά της, δλοι λεβέντες, ἄλλοι ἀρραβωνιασμένοι καί ἄλλοι λεύτεροι, ἢ τόν παππού μου μέ τό παιδί πού ἔφυγε καί τόν περίμενε ὥρα μέ τήν ὥρα, ἢ τό θεῖο μου Κωστή πού τόν είχαμε κρυμμένον. Οι στιγμές χρειάζονταν θάρρος. Φύγανε οἱ ἄντρες. "Επρεπε νά γλιτώσει τά παιδιά της. Πιάνει μᾶς βάζει ἀπό τρεῖς φορεσιές ἀσπρόρουχα καί ἀπό πάνω μιά φούστα κόκκινη καί στά τρία κορίτσια, γιά νά μᾶς γνωρίζει ὅταν πηγαίναμε μέσα στό πλῆθος. Ντύσαμε καί τό θεῖο καί τόν κάναμε γέρο μέ κουρέλια καί ἐτοιμαστήκαμε νά φύγουμε, γιατί σέ δλη τή γειτονιά δέ βρισκόταν ἀνθρωπος. Λέει τής γιαγιᾶς μου:

— Σήκω νά φύγουμε, νά πᾶμε ὅπου πάει δλος δ κόσμος.

Ἐκείνη ἔκλαιγε:

— Δέν ἔρχομαι, φύγετε, τί τή θέλω τή ζωή, ἀφοῦ δλα τά παιδιά μου τά πήρανε.

— Κάνε κουράγιο γιά τό τελευταῖο σου, μήπως καί τό γλιτώσουμε.

— Φύγετε. Δέν ἔρχομαι.

"Αναγκάστηκε ἡ μητέρα μου, μᾶς πήρε καί τά τέσσερα καί τό θεῖο μου καί βγήκαμε ἔξω. Κατεβαίνουμε. Βλέποντας ἡ γιαγιά μου πώς ἔμενε μόνη, σηκώθηκε κι ἀκολούθησε. Φθάσαμε δχι καί κοντά στή θάλασσα, πιό ψηλά, μέσα σ' ἑνα σαράπ χανέ

(νομισματοκοπεῖο). Πολύς κόσμος. Παιδιά, γέροι, τί γινότανε, τί κλάματα! Γιά μιά στιγμή ξεχάσαμε ἐκείνους πού πήρανε στό στρατό, τά παιδιά. Βλέπανε ἐκεῖνοι νά γλιτώσουνε καί τά μικρά τους κλαίγανε. Ἀλλά οι καημένοι πεινούσανε κιόλας, βγάζανε λίγο ψωμοτύρι καί κανένα σταφυλάκι καί τρώγανε. Χρειαζότανε καί κουράγιο νά περπατήσεις.

Τό πρωί δώσανε διαταγή ὅλος ὁ κόσμος νά κατέβει στό μουράγιο, γιατί θά ἔρχονταν καράβια νά πάρουνε τόν κόσμο κι ἔπρεπε νά περάσουμε μέσα ἀπ' ἓνα σπίτι μεγάλο δίπορτο. Ἡ μιά ἡ πόρτα ἔβλεπε στή θάλασσα καί ἡ ἄλλη στήν πόλη. Πέρναγε ἑνας ἑνας. Τόν ἔξετάζανε καί τόν ψάχνανε. Πάιρνανε ὅ,τι χρυσαφικό είχανε. Τους γδύνανε τελείως.

Είχανε δύο δωμάτια ἑνα γιά τούς ἄντρες καί ἑνα γιά τίς γυναῖκες καί στό μέσον ἀπό ἑνα τραπέζι μεγάλο πού ἀκουμπούσανε τά χρυσαφικά.

"Ηρθαμε στό δρόμο πού θά περνούσαμε ὅλοι. Δέν είχε τόπο νά ρίξεις ούτε μιά βελόνα. Κι ἀφοῦ ἦτανε τόσος κόσμος, ἥθελε νά περάσει κι ἑνα κάρο μέ Τούρκους γιά νά κάνουν γοῦστο πού θά στριμώχνονταν ὁ κόσμος, ὅσους πατοῦσε κι ὅσους ἄφηνε, δέν τούς ἔνοιαζε.

Μέσα σέ τέτοια φασαρία, βαστοῦσα κι ἐγώ μιά μεγάλη λεκάνη τσίγκινη γιά νά πλένουμε τά πανιά τοῦ παιδιοῦ ὅπου μᾶς πηγαίνανε. Ἐγώ ὅμως δέ χωρούσα νά περάσω. "Επεσα, σηκώθηκα, ἡ λεκάνη ἔκανε κρότο, μέ ἀρπάζει ἑνας Τούρκος καί μέ χτυπάει. "Ἐβαλα τά κλάματα. Μ' ἀκούει ἡ μητέρα μου, ἔρχεται καί μέ παίρνει. Δέν μποροῦσε νά περπατήσει ἀπό τόν κόσμο κι ἀπό τά ρούχα πού φοροῦσε. "Εκατσε κάτω, ἔβγαλε μερικά ρούχα τής γιά νά μπορεῖ νά κινιέται. Σήκωνε καί τό μωρό. Είχε καί τό νοῦ της καί σ' ἐμᾶς. "Απαγορεύόταν νά φορεῖς χρυσαφικά, νά ἔχεις ἐπάνω σου ἑλληνικές φωτογραφίες. Ἡ μητέρα μου ἀπό τήν κούραση καί τή σαστιμάρα ἔχασε νά βγάλει ὅ,τι φοροῦσε, σκουλαρίκια, δαχτυλίδια, βέρα της. "Ηρθε ἡ ώρα, μπαίνει μέσα στό σπίτι —φυλάγανε μέσα ἔξω Τούρκοι— ἔπρεπε νά περάσει ἀπό τόν ἔλεγχο. "Ἐνας Τούρκος, φαίνεται ἦταν ἄνθρωπος μέ ψυχή,

είδε τήν ἀγωνία της πού βαστάει παιδιά, τή γριά μάνα της, τό θεῖο πού τόν περάσαμε ώς ἐκεῖ γιά γέρο καί τῆς λέει: «Πήγαινε, κατέβα γρήγορα τίς σκάλες καί φεύγα, μή σέ δοῦνε».

Βγήκαμε ἔξω ἀπό τό σπίτι χωρίς νά μᾶς ψάξουνε. Κατεβαίναμε τίς σκάλες πού ἥτανε μέχρι 15, ἵσως καί πιό πολλά σκαλοπάτια, ἐκεῖ ἐμεῖς τά τρία κορίτσια κρατούσαμε χέρια σφιχτά. Πῶς μᾶς πήρε δύ κόσμος, μπροστά! μᾶς ἔχασε ή μητέρα μας. Ἐμεῖς περπατούσαμε καί κάναμε καί γοῦστο πού βλέπαμε τά βαπόρια, ἀπό ἐπάνω τό ἀεροπλάνο, τόν κόσμο τόν πολύ, κάτω πού δέν εἶχε τόπο νά περπατήσεις ἀπό τά ροῦχα, γιατί τά κατέβαζε δύ κόσμος, θαρροῦσε πώς θά τά περάσει. Ἐκεῖνοι δύμως δέν ἄφηναν νά βάλεις μέσα τίποτα. Μόνο τό ἄτομό σου.

Ἡ πιό πολλή ἐντύπωση πού μοῦ ἔκανε ἥταν πού ἔβλεπα δλα τ' ἀγόρια τῶν 18 χρονῶν νά είναι κοπέλες καμωμένα μέ ξυρισμένο τό μουστάκι γιά νά μπορέσουν νά περάσουν. Δυστυχῶς δύμως δλα αὐτά τά ἔπιασαν τελευταῖα καί λάβανε τόν πιό σκληρό θάνατο.

Ἡ μητέρα μου πού μᾶς ἔχασε τί νά κάνει, πού νά μᾶς ἔβρισκε; Πατοῦσε ἐπάνω στίς κουβάρες τά ροῦχα καί κοίταζε ἔνα γύρο νά γνωρίσει τίς κόκκινες ποδιές. Καμιά φορά μᾶς εἶδε· πῶς ἤρθε, ἔνας Θεός τό ξέρει.

Ἐβαλε δλες τίς δυνάμεις, γιατί ἔβλεπε δτι ἥταν τελευταῖες στιγμές. Ὁλοι ἐκεῖνοι οἱ μεταμφιεσμένοι ἔτρεχαν νά μποῦνε μέσα, νόμιζαν δτι θά γλίτωναν. Καμιά φορά μπαίνουν μέσα κάτι στρατιώτες Τούρκοι. Κάνουν ἔρευνα στό βαπόρι. Ἀμέσως τούς ἔπιασαν δλους, τούς κατέβασαν μέ τά καμουτσίκια καί τούς πήγανε στό ύπόγειο, ἀπό τό σπίτι πού περνούσαμε. Ἐκεῖ τούς σκότωσαν δλους.

Βλέποντας ἡ γιαγιά μου δτι πήρανε καί τόν τελευταῖο της γιό, τῆς ἤρθε τρέλα. Ἐτρεχε ἀπό πίσω καί φώναζε: «Παιδί μου, γράμμα νά μᾶς στείλεις δπου πᾶξ». Ποιός γύριζε νά δεῖ;

Ὀπως κρατοῦσε τό τσουβάλι, τό λύνει, τό ἀδειάζει, καί τά ψωμιά καί τά λεπτά καί τά χρυσά ρολόγια τῶν παιδιῶν της, βάζει τό τσουβάλι στόν δμο καί τρέχει. ቩ μητέρα μου τί νά

κάνει; "Εβλεπε πώς τό βαπόρι γέμισε κι ήταν καί τό τελευταῖο. Τήν αρπάζει, τήν τραβάει ἀπό τό χέρι καί μέ κόπο μεγάλο τή βάζει μέσα στό βαπόρι καί μετά τῆς δίνει τό μικρό μωρό. "Επειτα δίνει σ' ἐμένα τήν πιό μεγάλη, τ' ἄλλα τά δύο δέν τά περνᾶνε οἱ ναῦτες, λέγανε πώς «πολλά παιδιά ἔχεις, πέτα κανένα στή θάλασσα». Μέ παρακάλια καί κλάματα μᾶς ἔβαλε μέσα. Μπαίνει κι ἐκείνη. Ήταν ἡ τελευταία πού μπήκε κι ἀνεβάσανε τίς σκάλες. Ἐδῶ μόνον βοήθησε ἡ τύχη καί δέν ἔμεινε κανένα παιδί ἔξω.

"Ο κόσμος πού ἔμεινε, τόν βάλανε οἱ Τοῦρκοι μπροστά σάν πρόβατα μέ τά μαστίγια, κλάματα, φωνές. Θεέ μου, τί κακό μεγάλο καί ἀξέχαστο ἔγινε ὅταν ἔφευγε τό βαπόρι. "Εβλεπες μιά ἀκρογιαλιά μέ χιλιάδες μπόγους ροῦχα καί τόν κόσμο πού ἔκλαιγε καί τραβοῦσε τά μαλλιά του.

Τώρα μέσα στό βαπόρι νά πεινοῦμε καί νά φωνάζουμε ψωμί. Ποιός νά δώσει στόν ἄλλον; Κανένας. Μᾶς ἔλεγαν: «Κάντε ύπομονή, θά ἔβγουμε γρήγορα νά σᾶς δώσουμε νά φάτε». Ἔγώ πιό μεγάλη καταλάβαινα, δέ μιλούσα. Γ' ἄλλα ὅμως ἔκλαιγαν. Δέν καταλάβαιναν, ήταν μικρά, καί τό πιό μωρό κρεμόταν στό βυζί τῆς μητέρας, ἀλλά τί γάλα, είχε νά φάει τόσες μέρες! Είχε νά βάλει κάτι στό στόμα της.

"Εκεῖ πού καθόμουνα ἔγώ, πλάι μου ήταν μιά γυναίκα. Είχε στά γόνατά της δυό μπόγους, ό ἔνας ήταν ροῦχα καί ὁ ἄλλος τό παιδί της. Αύτή ἀπό κούραση καί τό κλάμα της είχε ἀποκάνει καί θέλησε νά πετάξει τόν μπόγο τά ροῦχα στή θάλασσα, κι ἀπό τή σαστιμάρα της πετάει τό μωρό της. Δέν τήν προλάβανε οἱ ἄλλες. Τί ἔγινε ἔπειτα δέ λέγεται. Καί ποιός ξέρει ἂν ἔζησε κι ἐκείνη.

Τή νύχτα μᾶς ἔβγαλαν στή Μυτιλήνη. "Αλλα βαπόρια πήγανε στή Σάμο, ἄλλα στήν Κρήτη. Σκόρπισαν τόν κόσμο ἐδῶ κι ἐκεῖ. Σ' ἔνα μέρος δέν ήταν δυνατόν δύοι νά χωρέσουμε. Ἐμᾶς, μόλις μᾶς ἔβγαλαν στή Μυτιλήνη, μᾶς πήγανε σ' ἔναν κῆπο. "Ητανε βράδυ. Ἐκεῖ ξενυχτήσαμε, χωρίς σκεπάσματα. Ἀπό φαΐ, μᾶς ἔδωσαν ψωμί καί ρέγγες. Φάγαμε. "Οταν ξημέρωσε,

τότες ρώτησε ή μητέρα τή γιαγιά μου πού είναι τά λεπτά, που είναι αυτά που ήταν μέσα στό τσουβάλι; Έκεινη σήκωνε τούς ώμους. Δέν καταλάβαινε τίποτα. Καλά που είχε ή μητέρα λίγα λεπτά μέσα στόν κόρφο της και σηκώθηκε νά μᾶς πάρει λίγο ψωμί καί φαΐ. Κοιτάζαμε πού θά κατασταλάξουμε.

Ή μητέρα μου γνώριζε καλά τή Μυτιλήνη άπό τό '14 που έγινε δ πρώτος διωγμός. Τότε μέναμε σ' ένα χωριό της, Μιστεγνά. Τήν ώρα που έψαχνε νά βρει έναν ἀραμπά, βρίσκει έναν γείτονά της άπό τό 'Αιβαλί και τήν κατάφερε, έπιασε έναν ἀραμπά, μπήκαμε δλοι μέσα καί ξεκινήσαμε γιά τό χωριό.

Κατά τό βράδυ, φτάσαμε. Τί νά δοῦμε. «Ενα χωριό μέ πολύ λίγα σπίτια κοντά στή θάλασσα. Κάνα δυό έλαιοτριβεῖα, μόνον που είχε πολλά σύκα. «Οταν είδε ή μητέρα τό χωριό, τόν λέγει: «Αχ, μ' έκαψες. Που είναι δύ κόσμος δ πολύς, νά πάγω νά δουλέψω γιά νά ζήσω τά παιδιά μου; τί θά κάνω έδω;»

Τέλος, μείναμε στό σπίτι του έκεινο τό βράδυ, καί πρώι πρώι τόν λέγει: «Πήγαινε νά μέ βρεῖς καΐκι, νά φύγω πίσω στή χώρα. Δέν στέκω ούτε στιγμή». Πηγαίνει έκεινος, βρίσκει ένα καΐκι καί μπαίνουμε μέσα. Θέ μου, δέν τό ξεχνῶ, παρόλο που 'μουνα μικρή, δταν ἀνοιχτήκαμε λίγο, τό καΐκι σταμάτησε γιατί δέν είχε καθόλου άέρα. Στό μισό δρόμο μᾶς ἔβγαλε έξω. Πήγαμε στή χώρα μέ τά πόδια. Στό δρόμο καθίσαμε κάτω ἀπ' ένα δέντρο νά φάμε λίγο ψωμί, τυρί, λίγες έλιές καί νά ξεκουραστούμε. «Υστερα ξεκινήσαμε. Πώς πήγαμε... Φτάσαμε στή χώρα τήν ώρα που θέλανε οι ἀραμπάδες νά φύγουνε γιά τά χωριά.

Αύτή τήν ώρα βρίσκεται ένας κουμπάρος μας —τής μικρῆς μου ἀδελφῆς δ νουνός— καί μᾶς βοήθησε. Μᾶς πήρε καί μᾶς ἀνέβασε στό χωριό του. Μᾶς έδωσαν ένα δωμάτιο, κάτι στρωσίδια, πιάτα, τσουκάλι, δ, τι χρειάζεται ένας ζωντανός ἄνθρωπος. Μᾶς βοήθησαν.

Γιά μιά στιγμή ξεχάσαμε τόν πόνο τοῦ χωρίσμοῦ καί τό διωγμό ἀπό τή γλυκιά μας πατρίδα, κι ὥρχισε δ ἀγώνας τής ζωῆς. Πώς νά δουλέψει μιά γυναίκα καί νά ζήσει έξι ἄτομα; Ερχότανε οι γειτόνισσες, οι κουμπάρες, τά λέγανε, γιατί δέν

εἶχανε τελειωμό' πότε κλαίγαμε, καμιά φορά ξεχνούσαμε καὶ τοὺς πόνους καὶ γελούσαμε.

Τέλος μέ βάσανα πολλά μεγαλώσαμε τά τρία κορίτσια· μόνον τό ἀγόρι μας δέν ἄντεξε, γιατί ἔφαγε γάλα τόσο πικραμένο ἀπό τή μάνα του, ξαφνικά πέθανε. Μείναμε ὅλο γυναικες. Χωρίς πατέρα. Μακριά ἀπό τό ἀγαπημένο μας Ἀιβαλί, πού μόνον ὅταν πεθάνω θά παύσω νά τό θυμᾶμαι.

(Από τή συλλογή λαϊκῶν ἀφηγήσεων 'Ο Κοινός Λόγος')

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

‘Ο Διγενής

Καβάλα πάει δ̄ Χάροντας
τό Διγενή στόν "Αδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τά καπούλια,*
τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο
τῆς ὁμορφιᾶς τήν πούλια.

Καί σά νά μήν τόν πάτησε
τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
ό 'Ακρίτας μόνο ἀτάραχα
κοιτάει τόν καβαλάρη.

— 'Ο 'Ακρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δέν περνῶ μέ τά χρόνια.
Μ' ἄγγιξες καὶ δέ μ' ἔνιωσες
στά μαρμαρένια ἀλώνια;

Εῖμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη*
ψυχή τῶν Σαλαμίνων.
Στήν 'Εφτάλοφην ἔφερα
τό σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.*
Στή ζωή ξαναφαίνομαι
καὶ λαούς ἀνασταίνω.

('Από τήν ποιητική συλλογή 'Ιαμβοί καὶ ἀνάπαιστοι)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ

Προσωπική προσβολή

Ο συγγραφέας, πηγαίνοντας απ' τήν Αθήνα γιά τό μέτωπο της Αλβανίας, στίς άρχες του 1941, σταματά μέ τούς συναδέλφους του γιά λίγες ώρες στή Θεσσαλονίκη. Έκεινοι δίνεται νά εύκαιρια νά έπισκεψτεί καί νά θαυμάσει τή μεγάλη βυζαντινή έκκλησια της Αγίας Σοφίας, άλλα καί νά ζήσει ένα βομβαρδισμό της Θεσσαλονίκης από τά Ιταλικά άεροπλάνα.

Ο Ι ΑΛΛΟΙ δέν ξέρω τί δουλειά είχαν, κι ετσι πήγα μόνος μου στήν έκκλησία της Αγίας Σοφίας τής Θεσσαλονίκης.

Τί ήσυχία, τί γαλήνη πού βασίλευε έκει μέσα —τί άπόκοσμη δροσιά καί γλυκό ήμιφως κάτω απ' αύτούς τούς μεγάλους θόλους, πάνω στή γυμνή πλακόστρωση, όπου τά βήματά μου, μέ τίς βαριές μπότες, κάνανε τέτοια βαθιά ήχω! Κάνοντας ένα βήμα, περνώντας τήν πόρτα, απ' τό μικρό κηπάκι πού τήν περίζωνε καί διο παιδιά κυνηγιούνταν καί φώναζαν, βρέθηκα μέσα σ' έναν άλλο κόσμο, έτσι σάν στόν άνλο* κόσμο της Ιστορίας —σάν κι έγω δ' ίδιος νά μήν ήμουν παρά ένα άργοτορημένο κομμάτι της, πού έφτανε, έπιτέλους, γιά νά σβήσει καί νά χαθεῖ ήρεμα μέσα σ' αύτήν.

Ή έκκλησία ήταν έντελως έρημη, ή κάπου έκει πέρα στό σκοτεινό ιερό φάνηκε μιά στιγμή ή σιλουέτα ένός ιερωμένου, πού ύστερα κάπου χάθηκε.

Ναί, ήταν ή πρώτη φορά, ύστερος από τόσον καιρό, ύστερος από τήν κήρυξη τοῦ πολέμου, πού ένιωθα κάτι νά ξελασκέρνει μέσα

μου, καὶ μιά ἄτονη βέβαια, μά τόσο γλυκιά γαλήνη νά μέ πλημμυρίζει. Δέν ξέρω ἂν σκεφτόμουνα —μά μου φαίνεται πώς όχι. Είχα γίνει ἔνα μέ τό ήμιφως, μέ τούς παμπάλαιους τοίχους, τή δροσιά, καὶ μιά ἀπόκοσμη, σχεδόν ματαθανάτια ἡρεμία μέ λίκνιζε.*

‘Η πόρτα ὅμως ἄνοιξε. Οἱ συνάδελφοι μέ φωνάζαν. Ἡταν ἀργά κι ἐπρεπε νά τραβήξουμε γιά τό Σταθμό.

Θά ἵταν μία ἡ ὥρα τό μεσημέρι δταν φτάσαμε ἐκεῖ. Πλῆθος στρατιώτες καὶ ἀξιωματίκοι περίμεναν τά διάφορα τρένα μέ τούς διάφορους προορισμούς. Καὶ κόσμος ντόπιος γιά ἀποχαιρετισμούς, καὶ μικροπωλητές πού ξεφωνίζανε, κι οἱ μανοῦβρες τῶν τρένων πού κάθε τόσο σφυρίζανε. ‘Ἐνα ἀληθινό ἀνατολίτικο παζάρι. Κι ἀπάνω ἔνας καταγάλανος δλοκάθαρος οὐρανός κι ἔνας ἥλιος σχεδόν καλοκαιριοῦ. Ἀφοῦ θεωρήσαμε τά φύλλα πορείας μας, μέ προορισμό μας τή Φλώρινα, τραβήξαμε νά καθίσουμε σ’ ἔνα ἀπ’ τά πολλά καφενεῖα πού ’ναι ἀραδιασμένα στό δρόμο τοῦ Σταθμοῦ, γιά νά περιμένουμε τό δικό μας τό τρένο πού, καθώς μᾶς εἶπαν, εἶχε μεγάλη καθυστέρηση καὶ θ’ ἀργοῦσε.

Τότε ἤξαφνα, μέσα σέ κείνη τή βαθούρα* καὶ τήν ἀνθρωποθάλασσα, ἀντηχήσανε, ὑστερικές, οἱ σειρήνες τοῦ συναγερμοῦ. Τό τί ἔγινε ἥταν ἀφάνταστο. Ποῦ πήγε καὶ πᾶς πρόφτασε νά φύγει καὶ νά τρυπώσει δλος αὐτός δ κόσμος; Τραπέζια, καρέκλες ἀναποδογυριστήκανε, καὶ, πρίν καλά καλά συνέλθω ἀπό τό σάστισμά μου, μέσα στό καφενεῖο δέν ἤμαστε παρά τρεῖς: ἐγώ, ὁ Ἰατρόπουλος, κι ἔνα γέρικο γκαρσόνι. «Δέ θά πᾶς, μπάρμπα;» τόν ρωτήσαμε. Σήκωσε τούς ὕμους κι ἔκανε μιά βαριεστισμένη χειρονομία. «Ἀν εἶναι ἡ τύχη σου...» εἶπε.

Κι ἐγώ δέν εἶχα καμιά διάθεση νά πάω, κι δ Ἰατρόπουλος τό ἴδιο. Εἴχαμε βρεῖ κι ἔνα πολύ καλό καραφάκι οὖζο, κι εἶπαμε πώς θά ἵτανε πιό καλά νά τό πιοῦμε μέ τήν ἡσυχία μας μέσα στή γύρω ἡσυχία καὶ νέκρα. Πήγα ώς τήν πόρτα καὶ κοίταξα τή μικρή πλατεία κι ὅσο κομμάτι δρόμος φαινότανε. Οὔτε ψυχή. Μόνο ποῦ καὶ ποῦ κανένας χωροφύλακας ξετρύπωνε ἀπ’ τό κα-

ταφύγιο του κι ἔδινε μερικά προστάγματα πού ἐπιτείνανε ἀκόμα περισσότερο τήν ἐντύπωση τῆς νέκρας, γιατί, μή βλέποντας ψυχή, νόμιζες πώς ἀπευθύνονται στό κενό. Μόνο ἀπέναντι στήν πόρτα τοῦ καφενείου ἔνα ἄλλο γο μέ τό ἐγκατάλειμμένο κάρο του μασούλοῦσε ἀνύποπτο καὶ κάπως αἰώνιο, μέ τή μούρη χωμένη μές στό σακούλι πού τοῦ ἔχανε κρεμάσει στό λαιμό. Καμιά μύγα τό ἐνοχλοῦσε, τίναζε καὶ σήκωνε τότε τό κεφάλι, μισόκλεινε τό μπρός ἢ τό πίσω γόνατο, ἀνατρίχιαζε τά καπούλια* του, κουνοῦσε τήν οὐρά του, καὶ πάλι τό μασούλισμα, ἢ ἀκινησία κι ἢ ἀπερίγραπτη νέκρα.

Οἱ κινητῆρες τῶν ἀεροπλάνων ἀκουστήκανε ἄξαφνα —καὶ σχεδόν ἀμέσως τά δικά μας ἀντιαεροπορικά.

«Τὸ νταραβέρι* ἀρχίζει» εἶπα.

Ἡ ἀλήθεια είναι πώς, φτάνοντας ἀπ' τήν Ἀθήνα, πού ἐπί τρεῖς μῆνες περίπου εἴχαμε συναγερμούς, μά δέν εἴχαμε δεῖ ποτέ ἀποτελέσματα ἀεροπορικῶν ἐπιδρομῶν, τό ἔπιαρνα τό πράμα πολύ πιό ἐλαφρά ἢ ὅσους καθόντουσαν ἐδῶ, πού εἴχανε ἥδη δοκιμαστεῖ, καὶ ἄγρια πολλές φορές. Δέν ἦταν λοιπόν θάρρος ἀπό μέρος μας, ἀλλά μᾶλλον ἄγνοια —ἄν καὶ ξέχασα νά πᾶ πώς αὐτές τίς δυό μέρες πού ἔτσι ἀσκοπα περιπλανιόμαστε μές στή Θεσσαλονίκη, εἴχαμε δεῖ ἀρκετά τραγικά θεάματα: σπίτια καταγκρεμισμένα, βαθιοὺς λάκκους ἀπό βόμβες, ἄλλα σπίτια πού τούς ἔλειπε δλη ἢ στεγη —κι ἐκεῖνο πού μοῦ ἔκανε τήν πιό παράξενη ἐντύπωση: σπίτια δίπατα ἡ τρίπατα κομμένα ἐγκάρσια ἀπό πάνω ώς κάτω σάν μέ μαχαίρι, πού τούς ἔλειπε δλη ἢ πρόσοψη καὶ πού, χάσκοντας ἔτσι, ἀφήνανε νά βλέπει κάθε διαβάτης, κάθε ξένος, δ,τι ώς μιά δρισμένη στιγμή ζηλότυπα φρουρούσανε ἀπό κάθε ἀδιάκριτο μάτι, δλη τήν ἐσωτερική ζωή τους. Αὐτά τά κάδρα πού κρέμονταν ἀκόμα πάνω στούς χρωματιστούς, λαδομπογιατισμένους τοίχους τοῦ ἄλλοτε σαλονιοῦ, αὐτό τό συζυγικό κρεβάτι μέ τά μαξιλάρια, τά κεντημένα σεντόνια καὶ τίς κουβέρτες, ἀνάστατες βέβαια, ἀλλά πάντως στή θέση τους πού μέ τρία πόδια ἀκουμποῦσε ἀκόμα στό ἀπομεινάρι τοῦ πατώματος τῆς κρεβατοκάμαρας, ἐνδ τό τέταρτό του μετεωριζό-

τανε στό ρήγμα, στό κενό, αυτές οι μεγάλες κορνιζαρισμένες μεγεθύνσεις φωτογραφιῶν κάποιας γιαγιᾶς, κάποιου παπποῦ, ἀκαλαιίσθητες* δύος συνήθως, ξασπρισμένες ἀπ' τὸν καιρό, και πού κοιτούσανε τώρα, ἄσκοπα κι αυτές, μές στό κενό, ἡ τήν ξένη, τήν ἀδιάφορη κίνηση τοῦ δρόμου, αὐτοί οἱ καναπέδες πού κάνανε θαύματα ισορροπίας, ἔνας πολυέλαιος, κι ἔνα πιάνο ἀκόμα στό τρίτο πάτωμα... Βέβαια, τά 'χα δεῖ δλ' αὐτά, κι ἀκόμα τά μαῦρα και παιδεμένα σάν ἀπό σπασμούς ρολά τῶν καταστημάτων, πού εἴχανε ξεφύγει ἀπ' τήν πόρτα πού φυλάγανε και πού τά συγκρατοῦσε δρθά ἄλλοτε, τίς σβησμένες πυρκαγιές, τούς μαύρους τοίχους, τό παράξενο βλέμμα ἐκεινῶν πού ψάχνανε μές στά συντρίμμια —μά τά 'χα δεῖ, δύως εἶπα, σάν ἔνα θέαμα ξεπερασμένης πιά ίστορίας, κι δχι σάν στιγμή ζωῆς ὅπου συμμετεῖχα. Κι αὐτό ἦταν μιά μεγάλη διαφορά.

Μά ὁ βομβαρδισμός και τό ἀντιαεροπορικό (δέν μποροῦσα ἀκόμα νά ξεχωρίσω τούς δυό θορύβους) ἀκούγονταν κάπου σάν πολύ μακριά. Ξαναγύρισα στή θέση μου στό τραπεζάκι μας μέ τόν Ἰατρόπουλο, και πίναμε ἥσυχα τό οὐζάκι μας, γελώντας μέ τούς ἄλλους δυό συντρόφους μας πού 'χανε γίνει πράγματι καπνός, μπρός ἀπ' τά μάτια μας, μέ τό πρῶτο σκούξιμο τῆς σειρήνας.

«Λαγοί! Ἀέρας! Καπνός! Λούηδες!» γελοῦσε ὁ Ἰατρόπουλος κορδωτός στήν καρέκλα του, σηκώνοντας τό ποτηράκι του μέ κείνη τήν περίεργη ἀκαμψία πού τόν χαρακτήριζε.

Θέλησα νά βγῶ στήν πίσω αὐλή τοῦ κέντρου, και τό γκαρσόνι μοῦ δειξε τό δρόμο ἀπ' τήν κουζίνα. Ἡταν ἔνα χαμηλοτάβανο δωματιάκι μέ ἀφημένα ὅλα τά μπρίκια τοῦ καφέ πάνω στή χόβιλη* πού ζούσε ἀκόμα, κι ἀπό πάνω δέν ἦταν στεγασμένο παρά μέ κάτι παμπάλαιες σκεβρωμένες* σανίδες, πού ἀφηναν μεγάλες χαραμάδες κι ἔβλεπες ἀνάμεσά τους τόν καταγάλανο γυαλιστερό οὐρανό και τόν ἥλιο πού ἔλαμπε. Μά ἐκείνη τή στιγμή σάν κάτι ν' ἄρχισε νά γαζώνει πολύ κοντά μου και πολύ δυνατά και μέ μιά ξετρελαμένη ταχύτητα. Κι ὥσπου νά κατα-

λάβω καλά καλά πώς μᾶς πολυνβολοῦσαν, μιά, δυό, τρεῖς ἐκρήξεις βαριές ἔσεισαν συθέμελα* ὅλο τό σπίτι, τόσο πού πήγα νά πέσω καὶ μοῦ φάνηκε πώς εἶδα τούς τοίχους νά πηγαινοέρχονται σάν σέ δυνατό σεισμό, ἐνῷ μέσα στό καφενεῖο, πίσω ἀπό τή στενή μισάνοιχτη πορτούλα, βροχή ἀπό γυαλιά καὶ γυαλικά σπασμένα ἀκούστηκε. Ἔτρεξα μέσα. Ὁ Ιατρόπουλος καὶ τό γέρικο γκαρσόνι, κατασκονισμένοι, τινάζανε ἀπό πάνω τους ἀσβέστες καὶ γύψους, ἐνῷ δόλο τό πάτωμα τοῦ μαγαζιοῦ εἶχε γεμίσει γυαλιά. Ἡ μπόμπα πού χε πέσει εἶχε δημιουργήσει εὐτυχῶς (καὶ δέν ξέρω πῶς) ἔνα κενό ἡ ἔνα «ρεῦμα ἀέρος», καὶ τό μεγάλο παράθυρο πού ἦτανε πίσω ἀπό τήν πλάτη μας σάν καθόμαστε στό τραπέζακι μας εἶχε δόλοκληρο ρουφηχτεῖ πρός τά ἔξω, ἀλλιῶς ὁ Ιατρόπουλος καὶ τό γέρικο γκαρσόνι δέ θά τανε αὐτή τή στιγμή στά πολύ καλά τους. Τό πάτωμα ἦταν ἀκόμα γεμάτο μέ πλῆθος μποτίλιες καὶ μποτιλάκια (λεμονάδες, πορτοκαλάδες, σόδες, οὖζα), πού εἶχανε πηδήξει ἀπό ἔνα εἰδος ραφιοῦ καὶ πιατοθήκης ὅπου ἦτανε ἔνα λεπτό πιό πρίν.

Πεταχτήκαμε πρός τήν πόρτα. Ὁλο τό πεζοδρόμιο, δχι μόνο μπροστά στό δικό μας τό καφενεῖο μά σ' δλη τή σειρά, ἦταν γεμάτο μέ συντρίμματα γυαλικῶν καὶ γκρεμίσματα τοίχων, πού χανε πέσει καὶ πλακώσει ὅλα τά καλάθια τής μαναβικῆς καὶ τῶν μικροπωλητῶν πού ἦταν ἐκεῖ παρατημένα, καὶ λίγο πιό πέρα, πίσω ἀπό τόν τοίχο τοῦ Σταθμοῦ, μεγάλες κοκκινόμαυρες φλόγες ὑψώνονταν στόν οὐρανό μέ πολύ καπνό μαζί. Μοῦ φάνηκε στήν ἀρχή πώς εἶχε πάρει φωτιά ὁ Σταθμός, ἀλλά σιγά σιγά κατάλαβα πώς καιγόταν κάτι ἄλλο —ἴσως καμιά πιό πέρα ἀποθήκη, ἵσως κανένας συρμός.*

Βγῆκα ἔξω στή μικρή πλατεία, καὶ μέ πηδήματα σχεδόν πετάχτηκα στή σιδερένια γέφυρα πού ἐνώνει τίς δυό ἀποβάθρες. Εἶχα μιάν ἀπαραίτητη ἀνάγκη νά δράσω, κάτι νά κάνω. Δέν μποροῦσα σέ τέτοια στιγμήν ὑπενχθῶ τήν ἀκινησία.

Ήταν τρία κλειστά φορτηγά βαγόνια γεμάτα μέ σιδερένια βαρέλια πίσσα ἡ γκρέσα,* πού, ἔχοντας κιόλας ἀναλιώσει, ἄρχιζε νά τρέχει φλεγόμενη παντοῦ. Ἡ «ύπηρεσία κατασβέσεως

τοῦ πυρός» ἡταν ἐκεῖ καὶ πολέμαγε νά ἐντοπίσει τή φωτιά, γιατί ὑπῆρχε μεγάλος κίνδυνος νά μεταδοθεῖ καὶ στά ὑπόλοιπα βαγόνια κι ἀπό ἐκεῖ στίς δίπλα ἀποθῆκες. Ἡταν μιά σπασμωδική δουλειά, μιά δουλειά σέ στιγμή πανικοῦ ἢ πάντως ὅχι «ἐν ψυχρῷ νῷ». Ἐτρεξα κι ἐγώ ἐκεῖ, ἔσυρα κι ἐγώ τούς σωλῆνες μέ τό νερό πού κάπου σκαλώνανε, ἔσπρωξα κι ἐγώ, μαζί μέ τούς ἄλλους στρατιῶτες τῆς ὑπηρεσίας, τά βαρέλια πού φλοιγίζονταν. Ἡταν μιά ζέστη ἐκεῖ κοντά κι ἔνας καπνός, πού δέν μποροῦσες ν' ἀναπνεύσεις καί δέν ἔβλεπες μπροστά σου.

Ἡ φωτιά ὅμως ἐντοπιζόταν, λιγόστευε, ἔσβηνε. Εἶχαν ἔεκόψει πιά τά τρία φλεγόμενα βαγόνια ἀπ' τόν ὑπόλοιπο συρμό. Ὄλοι ἡμαστε μαῦροι, λαχανιασμένοι, στουπί* στόν ίδρωτα. Χαιρέτισα, μέ χαιρέτισαν, κι ἔφυγα. Εἶχα κάνει ὅ,τι περνοῦσε ἀπό τό χέρι μου. Καί ξαναγύρισα στήν παρέα, στό καφενεῖο.

Ἡ λήξη τοῦ συναγερμοῦ εἶχε σημάνει πιά. Ἡ μικρή πλατεία κι δρόμος ἄρχισαν μεμιᾶς πάλι νά μυρμηγκιάζουν. Ὁ Ιατρόπουλος, πού μ' είληξε χάσει, ἀνησυχοῦσε. Ὁ Μεντόγιαννης κι ὁ Στελλάκης ἡταν φουρκισμένοι πού δέν τούς ἀκολουθήσαμε στό καταφύγιο. «Αὐτά είναι βλακεῖς» ἀποφαίνονταν. «Βέβαια, γιατί ὅχι; Μπορεῖ, ἔλεγα μέσα μου. Κι δμως, αυτά είναι τά ώραια.»

Σέ λίγο ἀκούστηκε κάποιο σφύριγμα. Ἡταν τό τρένο μας. Φορτωθήκαμε δπως δπως, βιαστικά, τά σακίδια, τούς μανδύες, τίς κουβέρτες, καὶ τραβήξαμε πρός τό Σταθμό. Ἐκεῖ ἔφταναν πιά οί πρώτες εἰδήσεις γιά τ' ἀποτελέσματα τοῦ βομβαρδισμοῦ. «Ἐπεσε ἐκεῖ» ἔλεγε δ ἔνας. «Οχι, ἐπεσε ἐκεῖ» ἔλεγε δ ἄλλος.

Ἡμαστε πιά μές στό βαγόνι, δταν ἔμαθα πώς εἶχε πέσει βόμβα καὶ στήν Ἀγία Σοφία, σ' αυτή τήν παλιά βυζαντινή ἐκκλησία, πού φαινόταν πιά ἔξω ἀπό κάθε χρόνο καὶ τίς περιπέτειές του, καὶ πού μόλις τό πρωί, ἔνα δυό ώρες πρωτύτερα, μοῦ χε δώσει, μέ τή σιωπή πού τήν τύλιγε, μιά τόσο ἀπόκοσμη* γάληνη.

Ναί, εἶχε πιά ἀρχίσει δ Πόλεμος γιά μένα.

(Ἀπό τό μυθιστόρημα *Τό πλατύ ποτάμι*)

ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ

”Ανθρωποι καὶ σπίτια

Τό 1941, σ' ἔναν ἀεροπορικό βομβαρδισμό τοῦ Πειραιᾶ, γκρεμίζεται, μαζί μὲ πολλά ἄλλα, καὶ τὸ σπίτι μιᾶς φτωχῆς ἐργατικῆς οἰκογένειας. Τὴν ὥρα τοῦ βομβαρδισμοῦ, τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ἀντῆς ἡταν στό διπλανό καταφύγιο κι ἔτσι σώθηκαν, ἀλλά ἔχασαν σχεδόν δλα τά ὑπάρχοντά τους. Τελικά, ἀναγκάζονται, κατανικώντας πολλές δυσκολίες, νά ἀνέβουν στήν Ἀθήνα καὶ νά στήσουν ἐκεῖ νέο νοικοκυριό.

Ο σπίτι εἶκενο βρισκόταν σ' ἔναν κάθετο δρόμο πού βγαζε στό λιμάνι, κι ἔπεσε μιά νύχτα πού βομβαρδίσανε τὸν Πειραιά. Ἡτανε παλιό καὶ σκόρπισε. Μείνανε μόνο τὰ δοκάρια ἀπ' τὸ χαγιάτι μέ τζαμαρία, στηριγμένη σ' ἔναν μισογκρεμισμένο πλαγιανό τοῖχο. Τή νύχτα πού γκρεμίστηκε, βρισκόντουσαν δλοι στό καταφύγιο τοῦ ξενοδοχείου. Κι οἱ ἐπαρχιῶτες πού φτάσανε κεῖνο τὸ βράδυ μέ τό βαπόρι, κι οἱ ἔμποροι καὶ κάτι γυναίκες πού δλο φοβόντουσαν καὶ ξεφωνίζανε ὅταν ἀκούγανε τ' ἀεροπλάνα καὶ τίς κανονιές. Μέ τίς βόμβες, ὁ τόπος σάλεψε ἀπ' τὰ θεμέλια του, ἡ λάμψη φάνηκε σάν ἀστραπή, κι δλοι νομίσανε πώς θαφτήκανε γιά πάντα κειμέσα ἀπ' τὸ τράνταγμα καὶ τή βοή πού κάνανε οἱ πέτρες πού κατρακυλούσανε. Ό πατέρας τῆς Ἀγγελικῆς ἀνέβηκε σιγά τίς σκάλες καὶ εἶδε τό δρόμο, μά ὅταν κατέβηκε πάλι ἡ μάνα ρώτησε τί ἔγινε, κι ἀπ' τή φωνή του κατάλαβε πώς τά πράματα δέν ἡτανε πιά δπως πρίν. Τῆς εἶπε μιά δικαιολογία, πώς

τάχα ἔπεσε, καθώς φαίνεται, τό σπίτι τῆς γωνίας, «μπορεῖ καὶ κανένα ἄλλο, μά ἔχει ἔξω πολύ χῶμα, εἶναι καὶ κατασκότεινα καὶ δέν μπορῶ νά δῶ...». Τό φῶς είχε σβήσει στο ὑπόγειο τοῦ ξενοδοχείου, κι ἀπ' τίς φωνές μόνο μποροῦσες νά ξεχωρίσεις τούς ἀνθρώπους. 'Ο πατέρας ρώτησε τή μητέρα ἂν είχε πάρει ἀπ' τό σπίτι καμιά κουβέρτα. «Ναι, δυό» είπε ἡ μητέρα. «Φορᾶς φουστάνι;» τήν ξαναρώτησε. «Είμαι μέ τή ρόμπα» είπε αὐτή. "Υστερα ἡ Ἀγγελική ἔνιωσε τό χέρι τοῦ πατέρα της νά τήν ψάχνει στόν δόμο γιά νά δεῖ τί φοράει. 'Η μητέρα της τόν ξαναρώτησε τί ἔγινε, μά τά τραντάγματα καὶ τά κανόνια ήταν ἀκόμα πολύ δυνατά κι οἱ φωνές στό σκοτεινό ὑπόγειο δέν ἀφήνανε ν' ἀκούσει τί είπε δι πατέρας.

"Οταν τελείωσε τό κακό καὶ φύγανε τ' ἀεροπλάνα, ἡ μητέρα είπε νά στκωθοῦνε νά πάνε σπίτι τους, μά δι πατέρας τήν κράτησε ἀπ' τά μπράτσα καὶ τήν ἐσπρωξε μέ δύναμη νά καθίσει πάλι. «΄Εδῶ θά μείνουμε;» «Ναι, ώς τό πρωί. Νά φέξει πρώτα, γιατί μπορεῖ νά ἀκολουθάνε κι ἄλλα ἀεροπλάνα καὶ θά 'ναι φασαρία νά ξαναρχόμαστε.» 'Η Ἀγγελική τό κατάλαβε κι ἔχωσε τά μοῦτρα της στόν κόρφο τοῦ πατέρα. Μείνανε κι ἄλλοι στό ὑπόγειο ὅλη τή νύχτα. Κλαίγανε καὶ κάτι μωρά πιό πέρα, σκληρίζανε* κι οἱ γυναῖκες, δλοι φωνάζανε νά γίνει ήσυχία κι ἔτσι ἡ φασαρία μεγάλωνε. Κάποιος είπε δυνατά πώς ἔπεσε τό ἀπέναντι σπίτι, κι ἀμέσως ἡ μητέρα ἄρχισε νά κλαίει. Τά χαράματα, μόλις ἔφεξε λίγο, ἡ Ἀγγελική κι ἡ μητέρα της καταλάβανε πώς μείνανε μόνο μέ δυό κουβέρτες καὶ μέ τά ροῦχα πού φοροῦσαν. Κάτσανε στά σκαλοπάτια μιᾶς ἀποθήκης, γιατί δι πατέρας φωνάζε νά μήν πλησιάσει κανείς, μήν του ρθει καμιά πέτρα στό κεφάλι. Τό χαγιάτι μέ τή μεσημβρινή τζαμαρία κρεμότανε σάν σέ κλωστή, μισόγερτο, λές καὶ χαιρετοῦσε αὐτούς πού φεύγανε.

"Η Ἀγγελική κι ἡ μητέρα ρίξανε ἀπό μιά κουβέρτα στίς πλάτες τους, γιατί ἔκανε ψύχρα, κι δι πατέρας πήγαινε πάνω κάτω καὶ ρωτοῦσε καὶ ἔτρεχε νά δεῖ τί θά γίνει, τί γίνεται πάντα ὅταν μένει κανείς χωρίς σπίτι. "Αλλοι λέγανε πώς περνάνε στρατιωτικά συνεργεία καὶ ρίχνουνε τούς ἐτοιμόρροπους τοίχους,

μά ἄλλοι λέγανε πάλι νά μήν περιμένουνε, γιατί τά Θύματα είναι πολλά και διά τά συνεργεία δουλεύουνε νά ξεθάψουνε τούς πλακωμένους. Ὁ δρόμος είχε κλείσει ἀπ' τίς πέτρες και τά χώματα. Ὁ χῶρος πού πιανε τό σπίτι τους ήτανε τώρα κούφιος, ἔνας σωρός γκρεμίσματα, και τό γκρεμισμένο χαγιάτι ἔτοιμο νά σωριαστεῖ. Ἐκεῖ ἀπάνω, τά παιδιά παίζανε μέ τίς ζωγραφιές και χαζεύανε μέ τά καράβια. Τ' ἀπογέματα γέμιζε πάντα ήλιο, και θά φαινότανε παράξενο στήν Ἀγγελική ἀν τῆς ἐλεγες τότε πώς δέν μένουν πάντα τό ἴδιο τά πράματα κι οι ἀνθρωποι. Ὁ Ἀλέκος ἔβαζε συχνά ἔνα χαρτί στό τζάμι νά σχεδιάσει, κοιτώντας ἀπό μέσα τό πλοϊο πού ταν στό λιμάνι, δπως ξεσηκώνανε τούς χάρτες στό σχολεῖο. "Οταν παιδεύοτανε πολύ κι ἔβρισκε πώς δέ γινόταν ἔτσι, ἔβαζε τό χαρτί στά γόνατα νά τό σχεδιάσει δπως τό 'βλεπε. Μέ τά κατάρτια, τά φουγάρα, τά παράθυρα και τούς ναῦτες. Ὁ Γρηγόρης χτυποῦσε τίς πόρτες ὅταν γυρνοῦσε ἀπ' τό σχολεῖο, πέταγε τή σάκα του κι ἔτρεχε νά παίξει στό δρόμο και στό λιμάνι. Και τά δυό ἀγόρια φύγανε μέ τά καράβια, κι ἔτσι ἡ Ἀγγελική ἔμεινε μόνη. Τῆς εἴπανε, βέβαια, φεύγοντας πώς θά τῆς γράφουνε ἀπό κάθε καινούριο λιμάνι και πώς δπου κι ἀν πᾶνε θά τῆς στέλνουνε παράξενα πράματα. Τώρα γίνεται πόλεμος, κι ἡ θάλασσα δέν είναι δπως τή λέγανε. Βουλιάζανε τά βαπόρια, δπως γκρεμίζουνται και τά σπίτια. "Οταν φύγανε τά παιδιά μέ τά καράβια, ἡ Ἀγγελική διάβαζε στό χαγιάτι τά γράμματα πού στέλνανε ἀπ' τούς μακρινούς τόπους, ψάχνοντας στό χάρτη νά βρεῖ ἀπό πού στέλνουνε κάθε φορά τά χαιρετίσματα δ' Ἀλέκος κι δ' Γρηγόρης. Ἀργότερα καθότανε κι ὁ πατέρας στό χαγιάτι, κοιτώντας τή θάλασσα και τούς χάρτες.

Σάν ξημέρωσε γιά τά καλά, ἡ μητέρα είπε νά πᾶνε ἔκει κοντά στά γκρεμίσματα, μήπως και μπορέσουνε νά τραβήξουνε κανένα ροῦχο. Κι δ' πατέρας πήγε μαζί μέ ἄλλους γειτόνους πού χανε κι αὐτοί θαμμένα πράματα και βγάλανε δ, τι μπορέσανε ἀπ' τά χώματα. "Υστερα πήγε κι ἔφερε μόνος του ἔνα καροτσάκι και τά φόρτωσε. "Ετσι τέλειωσε πιά ἡ ζωή τους στό λιμάνι. "Οταν βάλανε τούς μπόγους στό καρότσι κι ἄρχισε νά σπρώχνει δ' πατέ-

ρας, ή μάνα ἔβαλε τά κλάματα κι ή Ἀγγελική γύρισε νά δεῖ τό χαγιάτι πού κρεμότανε ἀκόμα, σάν ἀπό κλωστή στά δοκάρια του. Δέν ἔπρεπε νά περιμένουνε ἄλλο, γιατί τό βράδυ μπορεῖ ν' ἄρχιζε πάλι δ βομβαρδισμός. Κι ἀρχίσανε ν' ἀνεβαίνουνε γιά τήν Ἀθήνα.

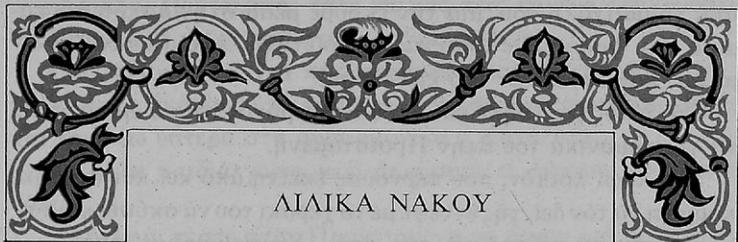
(Από τό μυθιστόρημα "Ανθρωποι καί σπίτια")

‘Ο ἥλιος ἐπαντρεύτηκε

‘Ο ἥλιος ἐπαντρεύτηκε καί πῆρε τό φεγγάρι,
ἀκάλεσε καί στή χαρά συμπεθερούς τ’ ἀστέρια·
τά σύγνεφα τούς ἔστρωσε στρώματα γιά νά κάτσουν,
τούς ἔβαλε προσκέφαλα τίς ράχες ν’ ἀκουμπήσουν,
τούς ἔβαλε καί τράπεζα στούς κάμπους τά λουλούδια,
τούς ἔβαλε φαῖ νά φᾶν τό μόσκο καί τά ἄνθια.
Κρασί τούς ἔδωσε νά πιοῦν θάλασσες καί ποτάμια·
κι ἀπ’ ὅλα τ’ ἀστρια τ’ οὐρανοῦ Αὔγερινός δέν ἔρθε·
κι αὐτοῦ πρός τό ξημέρωμα Αὔγερινός ἐφάνη·
φέρνει τόν ὑπνο ζωντανό στά νιόγαμπρα πεσκέσι, .
φέρνει καί στούς συμπεθερούς λυχνάρι νά τούς φέξει,
νά φύγ’ νά πᾶν στά σπίτια τους, τά νιόγαμπρα νυστάζουν·

(Δημοτικό)

ΛΙΛΙΚΑ ΝΑΚΟΥ

Η φυσαρμόνικα

Τό διήγημα πού άκολουθει άναφέρεται στά χρόνια τής έχθρικής κατοχής (1941-1944). Τότε, πάρα πολλοί συμπατριώτες μας, και ιδιαίτερα τά μικρά και άπροστάτευτα παιδιά, ύπόφεραν άπό την πείνα ή και πέθαιναν άπ' αυτήν.

 Ο MONO πράγμα πού δέν ήθελε ν' άποχωριστεῖ δ Παντελής, και όταν τόν λούζανε και όταν τόν κουρεύανε, σάν μπήκε στό νοσοκομεῖο, ήταν ή φυσαρμόνικά του. Μιά τόση δά φυσαρμόνικα, μέ τέσσερις πέντε τόνους, πού έμοιαζε μέ σουραύλι,* άπό κεινες πού άγοράζουνε στά παιδιά τίς μέρες τοῦ 'Αι-Βασίλη.

Τοῦ τήν εἶχε, λέει, χαρίσει δ νουνός του... Τήν εἶχε φέρει άπό τήν 'Αλεξάνδρεια, γιατί ταξίδευε, δούλευε στά βαπόρια.... Καί καμιά ἄλλη φυσαρμόνικα δέν έμοιαζε μ' αυτήν...

Τόν βάλαμε τόν Παντελή στό κρεβάτι... Ήταν μικροκαμώμένος κι ἀδύνατος. "Έμοιαζε ἀκόμη μικρότερος άπό ὅ,τι ήταν. "Έμοιαζε νά 'ναι δέκα χρονῶν, ἐνῶ ήταν μεγαλύτερος... Μελαχρινό καί γλυκό παιδάκι.

Στό κρεβάτι του, πρίν πέσει καλά καλά, ζήτησε πάλι τή φυσαρμόνικα. Τοῦ τήν κρατοῦσε μιά ἀδελφή, τήν εἶχε στά χέρια τής, μά αὐτός τήν ήθελε κοντά του...

«Θά τή βάλω, εἶπε, κάτω άπό τό μαξιλάρι...».

Μά σάν τοῦ βάλανε σύντροφο μές στό ἵδιο κρεβάτι, ἀνησύχησε πιό πολύ —φοβήθηκε νά μήν τοῦ τήν πάρει. Τόν ἔπιασε ἀγωνία καί δέν ήξερε ποῦ νά τήν κρύψει. Μιά τήν έβαζε κάτω

ἀπό τή μασχάλη του, μιά τήν ἔκρυβε μέσα στήν ἄσπρη πουκαμίσα του. Φοβόντωνται τόσο νά μήν τοῦ τήν κλέψουνε σάν θά κοιμᾶται, πού ύπνος δέν τοῦ κολλοῦσε!

Στό τέλος βαρέθηκε καί ἀποφάσισε μόνος του νά ἐμπιστευθεῖ τή φυσαρμόνικά του στήν Προϊσταμένη.

“Ἐνα πρωί λοιπόν, πού περνοῦσε ἐκείνη ἀπό κεῖ καί στάθηκε κομμάτι νά τόν δεῖ, τῆς ἔγνεψε μέ το χεράκι του νά σκύψει κοντά.

«Ἐχω κάτι νά σου πῶ, τῆς εἰπε... Σκύψε κομμάτι ἀκόμα γιά νά μή μᾶς ἀκούσει κανείς...»

Η Προϊσταμένη, καλή γυναίκα, πού λυπόντανε κι ἀγαποῦσε ὅλα τά παιδιά σάν νά ’τανε δικά της, ἔσκυψε μέ καλοσύνη πάνω ἀπό τό κρεβάτι τοῦ Παντελῆ.

“Υστερα, ή ἵδια μᾶς εἰπε συγκινημένη τί τῆς εἰπε ὁ Παντελῆς:

«Νά, κρύψε μου, σέ παρακαλῶ, κυρία, τή φυσαρμόνικά μου, νά μή μοῦ τήν κλέψουνε... Μοῦ τή χάρισε ὁ νουνός μου... “Ητανε στό ὑποβρύχιο “Πρωτέας”, αὐτό πού χάθηκε στόν πόλεμο... Μοῦ εἶχε πεῖ μάλιστα, σάν ἔφευγε γιά τό μέτωπο καί μέ φιλοῦσε: Παντελή, ἀμα παίζεις τή φυσαρμόνικα, νά ξέρεις πώς, ὅπου καί νά βρίσκουμαι, θά ’ρχουμαι πάντα κοντά σου!...»

«Ἐννοιά σου, Παντελάκη, τοῦ εἰπε ή Προϊσταμένη. Μετίνε ήσυχος... Θά σου τήν κρύψω ἐγώ τή φυσαρμόνικα. Καί ἀμα γίνεις καλά καί φύγεις ἀπό δῶ μέσα, ἐγώ θά σου τή δώσω...»

Μά ὁ Παντελῆς τήν τραβήξε, εἶδα ἀκόμη, ἀπό τήν ποδιά... Κάτι πάλι τῆς εἰπε, καί εἴδαμε τήν Προϊσταμένη νά χαμογελᾶ καί ξαφνικά νά πιάνει στά χέρια της μέ ἀγάπη τό κεφαλάκι τοῦ παιδιοῦ. Τήν ἀκούσαμε νά τοῦ λέει:

«Ἐννοια σου, Παντελή... Ἐγώ θά σου τή φέρνω τή φυσαρμόνικα νά παίζεις, δποτε σοῦ κάνει κέφι... Ἐννοια σου...»

Καί, σάν ἤρθε κοντά μας, μᾶς εἰπε:

«Ξέρετε τί μοῦ εἰπε ἀκόμα ὁ Παντελῆς;... Πώς θέλει πότε πότε νά παίζει φυσαρμόνικα, γιατί φτιάχνει μοναχός του τραγουδάκια... Ἐχει, λέει, φτιάξει ἔνα τοῦ νουνοῦ του καί, ἀμα τό παίζει, πιστεύει πώς ἔρχεται κοντά του...»

Τό βραδάκι, πού πήγα νά τοῦ σιάξω τό κρεβάτι, τοῦ εἰπα:

«Λοιπόν, Παντελάκη, πότε θά μᾶς πεῖς κανένα τραγουδάκι δικό σου, ἀπό κεῖνα πού φτιάχνεις μοναχός;»

«Μά, ἔκανε, δέν είπα πώς φτιάχνω τραγουδάκια μέ λόγια... Μόνο τούς σκοπούς ἐγώ φτιάχνω... Βρίσκω τό σκοπό μοναχός καὶ τόν λέω ύστερα στή φυσαρμόνικα... Κατάλαβες;...»

Τά ἄλλα παιδιά γύρω, πού ἀκούσανε τί λέγαμε, φωνάξανε τότε:

«΄Αδελφή, πέστε στήν Προϊσταμένη νά δώσει μιά μέρα στόν Παντελή τή φυσαρμόνικά του, νά μᾶς παιξει κάτι, νά περάσει ἡ ωρά!»

Κοίταξα τά παιδιά... Πῶς νά τούς χαλάσει κανένας τό χατί-ρι;... Μοιάζανε δλόιδια μέ μικρούς ζωντανούς σκελετούς!... Τό πετσί στό κορμάκι τους ἥταν τόσο τραβηγμένο, πού ἔλεγες πώς θά σκιστεῖ μόλις κουνηθοῦνε... "Έλεγες πώς τά κόκαλα θά βγοῦνε μέσα ἀπό τό ξεραμένο δέρμα τους! Τούς μετροῦσες τά πλευρά... Καί, ἄμα γελούσανε, τότε ἥταν πού σοῦ ἐρχόνταν νά κλαῖς, σάν τά κοίταξες. Τραβιόντανε τό πετσί τους ἑδῶ στά μάγουλα, ἔτσι πού σκεφτόσουνα πώς θά πονούσανε, δίχως ἄλλο, καθώς γελούσανε... Άδύνατο νά μήν πονάνε...

Καί τά μάτια τους φλογισμένα ἀπό τήν πείνα, ἥταν καρφιά —σάν σέ κοιτάζανε — πού μπαίνανε στήν καρδιά.

Παιδιά ὅμως ἥτανε καί, δσα μπορούσανε, γελούσανε...

Μά ἥταν καί πολλά, πού, ἀκίνητα, ωχρά, μέ μάτια κλειστά, μένανε ὅρες ἔτσι, σάν πεθαμένα... Γι' αὐτό καί κανένας δέν καταλάβαινε πότε πεθαίνανε...

Ξεψυχούσανε ἥσυχα, σάν τά πουλιά... Κανένα δέν ἐνοχλούσανε... 'Ο θάνατος ἀπό ἐξάντληση ἔρχεται σάν ύπνος, σιγά σιγά...

Τήν ἄλλη μέρα τά παιδιά, δσα δηλαδή μπορούσανε καί μιλούσανε, παρακαλέσανε τήν ἵδια τήν Προϊσταμένη νά δώσει τή φυσαρμόνικα στόν Παντελή, κάτι νά τούς παιξει...

«΄Αμα δέν ἔχουμε κανένα παιδί βαριά ἄρρωστο μέσα στό θάλαμο, τότε θά τού τή δώσω νά σᾶς παιξει!» δήλωσε ἡ Προϊσταμένη.

Σέ λίγες μέρες μέσα πεθάνανε άραδα παιδιά άπό έξαντληση...
“Οσα ήταν βαριά, μέσα στό θάλαμο, ξεπαστρευτήκανε... Δυσεντερία* καί έξαντληση άπό την πείνα —νά τί τά θέριζε...

Τά άλλα, δσα δέν πεθαίνανε, βλέπανε πού σηκώσανε τά πεθαμένα, καί κοιτάζανε, βουβά, σάν φοβισμένα πουλιά...

‘Ο Θεός μονάχα ξέρει τί γινόταν μέσα στήν ψυχή τῶν παιδιῶν αὐτῶν. πού άπομένανε καί τί συλλογιζόντανε. Κανένα ποτές δέν έτυχε νά μοῦ πεῖ τί συλλογιζόντανε, σάν έβλεπε, άπό τό διπλανό κρεβάτι ή άπό πλάι του, νά σηκώνουν τό γείτονά του πεθαμένο... Μόνο πού σωπαίνανε τότες, παρατήρησα, ὅλα... Γιά κάμποση ώρα δέ μιλούσανε... Τσιμουδιά στό θάλαμο μέσα...

Μά unctionerα ξαναρχίζανε πάλι τό κελαηδητό...

Παιδιά ήταν. Δέν μπορούσαν δόλότελα, οὔτε γιά πολλήν ώρα νά σωπάσουν...

“Ετσι λοιπόν πού πεθαίνανε άραδα τά παιδιά, ή Προϊσταμένη, γιά νά δώσει κάποια χαρά στό θάλαμο, έδωκε στόν Παντελή, ένα άπόγεμα, νά παίξει φυσαρμόνικα...

Θυμᾶμαι, ήταν ένα ώραϊ δειλινό, άρχη τῆς ἀνοιξης. Εἶχαμε ἀνοιξει τά παράθυρα πρός τόν κήπο καί, πότε πότε, ἔμπαινε μέ τόν ἀέρα ή μυρουδιά τῶν ἀνθισμένων πορτοκαλιῶν...

«Μπά! είπε ένα παιδάκι ξαφνικά, καθισμένο στό κρεβάτι. Μπά! Ήρθε ή ἀνοιξη! Έγώ νόμιζα πώς δέ θά τελείωνε ἐφέτος δ χειμώνας! Είχα ξεχάσει πώς θά ρχόταν ή ἀνοιξη...»

«Ναι! Άληθεια! ...κάνανε καί τ’ άλλα παιδιά... Άληθεια!...»

Καί ὅλα τά μάτια τῶν παιδιῶν γυρίσανε κατά τά ἀνοιχτά παράθυρα, νά δοῦνε τήν ἀνοιξη πού τούς έστελνε τό ἄρωμα τῶν ἀνθισμένων πορτοκαλιῶν...

Έκείνη τή στιγμή κι δέ Παντελής ὑρχισε νά παίζει τή φυσαρμόνικά του... Άνακαθισμένος στό κρεβάτι του, τήν κρατούσε μέ τά κοκαλιάρικα χέρια του μπροστά στό στόμα κι ἔπαιζε. “Επαιζε ένα σκοπό, κι ἔκλεινε λίγο τά ματάκια του, κουνούσε μάλιστα καί τό κορμάκι του, παρασυρμένος λές άπό τό ρυθμό τοῦ σκοποῦ...

«Ρέ σύ, παίζει τά “Μαῆρα μάτια” πού λένε στό δρόμο!» είπε

ένα παιδί άναγνωρίζοντας τό σκοπό.

Καί ἄρχισε καὶ αὐτό νά τό σφυρίζει μέ τό στόμα...

«΄Αδελφή! εἶπε ένα ἄλλο... Αὐτό τό τραγούδι τό ξέρω κι
ἐγώ... Νά σᾶς τό πῶ;»

«Σᾶς γέλασε, εἴπανε δύο τρία ἄλλα παιδιά, πώς φτιάχνει τρα-
γουδάκια! Αὐτό ξέρουμε δλοι νά τό τραγουδάμε!»

Μά δ Παντελής ἔπαιξε καὶ δέν πρόσεχε καθόλου τί λέγανε τά
παιδιά. Τά κατάφερνε στό παίξιμο ἀρκετά καλά.

Βέβαια, ἔβγαινε ποῦ καὶ ποῦ καὶ κανένας ἥχος λιγάκι φάλ-
τσος... Μά τί πειράζει;... Τό σύνολο ἦταν ἀρμονικό, τόσο, πού
σοῦ σφιγγόταν ἡ καρδιά καὶ δημιουργόνταν γύρω μιά ἄλλη
ἀτμόσφαιρα.

Σάν ἀπόπαιξε ὁ Παντελής γύρισε καὶ μᾶς ἐξήγησε:

«΄Ο σκοπός αὐτός ἄρεσε πολύ στό νουνό μου... Τόν τραγού-
δαγε κι αὐτός ώραῖα... Γι' αὐτό τόν ἔπαιξα... Τώρα θά σᾶς παίξω
καὶ τό δικό μου σκοπό...»

Μιά στιγμή φώναξε ένα παιδί:

«Γιά πές μας, Παντελή, πῶς βρίσκεις ἐσύ τό δικό σου σκοπό;
Ποιός σοῦ τό μαθαίνει;»

«Ποιός μοῦ τόν μαθαίνει; Κανένας! Ἀφοῦ εἰναι δικός μου!...
εἶπε ὁ Παντελής... Ἄμα κλείσω τά μάτια καὶ σταθῶ λιγάκι ἥσυ-
χος καὶ μοναχός, ἀκούω τό σκοπό μέσα στό κεφάλι μου... Νά,
ἔδω!...»

Καὶ δ Παντελής ἔδειξε μέ τό χεράκι του τό κεφάλι του.

«Παράξενο! εἶπε τότε τό ἄλλο παιδί καὶ κοίταξε καλά τόν
Παντελή... Κι ἐγώ κλείνω τά μάτια, στέκομαι κάποτε ἥσυχος, μά
τίποτα δέν ἀκούω!...»

«Ναί, εἶπε ἀκόμα δ Παντελής... Καί, ἀμα είμαι κεφάτος,
ἀκούω χαρούμενους σκοπούς... Ἄμα μοῦ ἔρχεται ἔτσι σάμπως
νά θέλω νά κλάψω, ἀκούω πάλι θλιβερούς σκοπούς... Σάν τότε
πού μάθαμε πώς χάθηκε τό ύποβρύχιο καὶ πάει δ νουνός μου...»

Καὶ δ Παντελής πῆρε τή φυσαρμόνικα, τήν ξανάβαλε μπρο-
στά στό στόμα κι ἐτοιμάστηκε ν' ἀρχίσει τό σκοπό.

Περίεργη στάθηκα ν' ἀκούσω.

Ήταν ένας σκοπός πολύ άπλος... Δυό τρεῖς ήχοι, που ξανάρχονταν μέ να περίεργο ρυθμό και σταματούσαν άξαφνα... Τρεῖς τέσσερις ήχοι, που ξανάρχονταν οι ίδιοι σε τόνο άλλιωτικο, πολύ άπλοι, μά όρκουσαν νά πούνε τόν καημό του Παντελή...

Ήταν ένα παιδιάστικο θλιβερό τραγουδάκι... Άπλο και μελαγχολικό... Και, καθώς ήταν καθισμένος στό κρεβάτι ό Παντελής κι έπαιζε τή φυσαρμόνικα, ήταν σάν νά έδινε, σάν νά έμφυσουσε στή φυσαμόνικα κάτι άπό τήν ίδια του τήν ψυχούλα.

Τέτοια θά 'ναι, συλλογίστηκα έκει πού άκουγα, και ή ψυχούλα του Παντελή... Άπλή, όμορφη, μελαγχολική... Μά μπορούσε νά μήν είναι θλιβερή;... Τό χειμώνα είχε δεῖ ένα άδερφάκι του —όπως μᾶς είπε— νά πεθαίνει άπό τήν πείνα, έκει έξω στήν παράγκα πού κάθονταν, στό Περιστέρι... Είχε δεῖ τή μάνα του πού ξενοδούλευε, νά σέρνεται μέ πρησμένα πόδια άπό τήν πείνα. Τό Δεκέμβρη τόν πέρασε, δλόκληρο, χωρίς ψωμί!... Οι φούρνοι τής Αθήνας γιά κάμπτοσον καιρό δέ δίνανε ούτε δράμιμο...

Και ο νουνός;... Αυτός ο νουνός, πού άγαπούσε τόσο ό Παντελής και, καθώς φαίνεται, προστάτευε τή χήρα και τό δρφανό, αυτός είχε χαθεῖ στή θάλασσα και ποιός ξέρει σε ποιό βιθό της βρισκότανε...

Τό θάμα ήταν πώς ό Παντελής, μέ τέτοια φτώχεια, κατάφερε νά μήν πουλήσει τή φυσαρμόνικά του. Πώς άκόμα και ή μάνα του ή ίδια δέν τήν πούλησε, τή στιγμή πού δλοι μας πουλήσαμε δ, τι μᾶς βρέθηκε στό χέρι...

Αύτό ρωτήσαμε δλοι τόν Παντελή, σάν τελείωσε τό παίξιμο.

«Πώς δέν τήν πούλησα;... είπε. Τήν έκρυβα στή χαλασιά τού τοίχου, νά μήν τήν έβρει μπροστά της ή μάνα μου και μου τήν πάρει... Κάλλιο νά πέθαινα, παρά νά τήν πουλούσα!... Σέ ποιόν θά έλεγα τόν καημό μου;»

«Ποιόν καημό έχεις, Παντελή;»

«Νά, όταν πέθανε τό άδερφι μου τό άλλο... Ήταν πιό μεγάλο άπό μένα, άλλα τά ταιριάζαμε καλά. Σάν πέθανε, λοιπόν, και πήγαμε και τό θάψαμε μέ τό καροτσάκι, γιά νά μήν τό πάρουν

στό σωρό μέ τό κάρο, χτυπιόνταν καί μοιρολογοῦσε ἡ μάνα μου
μέσα στό σπίτι. Τό 'σκαζα ἐγώ, λοιπόν, ἀπό κεῖ καί ἔφευγα
μακριά...»

«Καί ποῦ πήγαινες, Παντελή, μοναχός;» τόν ρώτησα.

«Πήγαινα καί καθόμουν ἔξω στό λόφο, πού τοῦ κόψανε τώρα
τά πεῦκα κι ἀπόμεινε βράχος ἔστερός, καθόμουν πάνω σ' ἑνα κομ-
μένο κούτσουρο, κοίταζα πέρα κατά τό νεκροταφεῖο κι ἔπαιζα
σκοπούς στή φυσαρμόνικα... "Ετσι ξαλάφρωνα τήν καρδιά μου.
"Ετσι μοῦ πέρναγε ὁ καημός καί δέν ἔκλαιγα πιά κάτω στό σπίτι.
Καί ὁ ἀδερφός μου τό ἴδιο ἀγαποῦσε τή φυσαρμόνικα... Κεῖνος
μάλιστα τήν ἔπαιζε πολύ πιό καλά ἀπό μένα...»

Καί ὁ Παντελής ἔτοιμάστηκε νά παίξει πάλι.

Μά τότε ἔνα ἀγόρι πετάχτηκε ἀπό ἔνα ἄλλο κρεβάτι καί τόν
ρώτησε περιγελαστικά:

«Καί δέ μᾶς λές, Παντελή, καί τό νουνό σου, σάν παίζεις
φυσαρμόνικα, τόν βλέπεις; "Ερχεται κοντά σου, δπως λές;»

Τ' ἄλλα παιδιά γελάσανε κι αὐτά. Μά δ Παντελής καμιά
σημασία δέν ἔδωσε στήν κοροϊδία τους.

«'Ο νουνός μου, εἶπες;» ἔκανε.

«Ναί, δ νουνός σου... Εἶπες στήν ἀρχή, πώς σοῦ 'πε, προτοῦ
φύγει γιά νά πάει στόν πόλεμο, πώς, ἅμα παίζεις φυσαρμόνικα,
δπου καί νά 'ναι, θά ἔρχεται κοντά σου! Τό λοιπόν, τόνε βλέ-
πεις;»

Τ' ἄλλα παιδιά γελάσανε πάλι δυνατά.

«Ο Παντελής δμως ούτε καί τώρα τά πρόσεξε... Σοβαρός μό-
νο εἶπε:

«Γιά νά τόνε βλέπω, νά πῶ τήν ἀλήθεια, ἀκόμα δέν τόν εἶδα!
Μά, γιά νά 'ρχεται κοντά μου, ἔρχεται!... "Οπως καί δ ἀδερφός
μου... Τούς νιώθω κοντά μου, στέκονται δίπλα μου!... Τί πειράζει
πού δέν τούς βλέπω μέ τά μάτια μου;... 'Η μάνα μου δμως στόν
ῦπνο της τούς βλέπει καί τούς δυό συχνά...»

«Καί δέ φοβᾶσαι, τοῦ λένε τά ἄλλα παιδιά, μισο-σοβαρά, μά
καί λιγάκι περιγελαστικά, νά τούς νιώθεις πλάι σου, τόσο
κοντά;...»

«Καλέ, τό νουνό μου και τόν Κώστα μας θά φοβηθῶ ἐγώ;... Μακάρι ἔνα βράδυ νά τούς ἔβλεπα μπροστά μου!...» εἶπε ὁ Παντελής.

“Υστερα σκεφτικός εἶπε ἀκόμα:

«Μά πιστεύω πώς θά τά καταφέρω καμιά φορά νά τούς δῶ.. Μιά γριά Ἀρμένισσα, ἐκεῖ στό συνοικισμό, τήν ἄκουσα νά λέει κάποτε σέ κάτι γυναίκες, καθισμένη στήν πόρτα τῆς παράγκας της... “Αμα, λέει, συλλογᾶσαι πολύ ἔναν ἀποθαμένο, ἀμα τόν ἀγαπᾶς πολύ και δέν τόν φοβᾶσαι, τότε καμιά φορά σοῦ φανερώνεται...»

Καί ξανάπιασε ὁ Παντελής τή φυσαρμόνικα —τρεῖς τέσσερις ἥχοι ἥταν ὅλοι ὅλοι αὐτοί πού ἔπαιζε ὁ Παντελής, μά σοῦ σφίγγανε τήν καρδιά.

Καί τώρα εἶχα πιά καταλάβει γιατί ὁ Παντελής δέν ἥθελε νά ἀποχωριστεῖ ἀπό τή φυσαρμόνικά του.

('Από τή συλλογή διηγημάτων *'Η κόλαση τῶν παιδιῶν'*)

‘Ο τάφος

ΤΟ ταξίδι πού σέ πάει
δ μαῦρος καβαλάρης,
κοίταξε ἀπ' τό χέρι του
τίποτε νά μήν πάρεις.

Κι ἄν διψάσεις, μήν τό πιεῖς
ἀπό τόν κάτου κόσμο
τό νερό τῆς ἀρνησιᾶς,
φτωχό κομμένο δυόσμο!

Μήν τό πιεῖς, κι όλότελα
κι αἰώνια μᾶς ξεχάσεις·
βάλε τά σημάδια σου
τό δρόμο νά μή χάσεις,

κι δπως εἶσαι ἀνάλαφρο,
μικρό, σά χελιδόνι,
κι ἄρματα δέ σου βροντᾶν
παλικαριού στή ζώνη,

κοίταξε καί γέλασε
τῆς νύχτας τό σουλτάνο,
γλίστρησε σιγά κρυφά
καί πέταξ’ ἐδῶ πάνω·

καί στό σπίτι τ’ ἄραχνο*
γυρνώντας, ὡ ἀκριβέ μας,
γίνε ἀεροφύσημα
καί γλυκοφίλησέ μας!

(‘Ο Τάφος)

ΕΛΕΝΗ Γ. ΒΛΑΧΟΥ

Μιά Κυριακή

(25 Απριλίου 1946)

GΑΝ χθές, μιά Κυριακή πρωί, μπήκαν έδω καί πέντε χρόνια οι Γερμανοί στάς Αθήνας. Βρισκόμουν τότε σ' ένα μεγάλο στρατιωτικό νοσοκομεῖο. Μέσα στό μακρόστενο θάλαμο μέ τούς πρασινωπούς τοίχους και τά τριάντα ξει κρεβάτια, τακτικά άραδιασμένα έπάνω στά άσπρα και μαύρα τετράγωνα πλακάκια, βασίλευε σιωπή και μιά παγωμένη τάξις.

Ξέραμε πιά δτι θά ξέρθουν. Θαῦμα δέ γινότανε, έλπιδα δέν ύπηρχε. Μέσα στό θάλαμο μόνο μιά μετάλλική, ἄχροι φωνή ἀκουγόταν ἀπό τό ραδιόφωνο, και αὐτή ἐπανελάμβανε μονότονα: «Λόγω τῶν ἔξαιρετικῶν γεγονότων, ἀπαγορεύεται ή κυκλοφορία εἰς τάς δόδούς. «Ολα τά καταστήματα νά κλείσουν...»

Καί υστερα, γιά δεκάτη, είκοστή φορά, ἐρχόταν ὁ θηνικός μας ὅμνος, παιγμένος —νομίζω πώς τόν ἀκούω— σέ μιά πλάκα τσαγκρουνισμένη στήν ἀρχή. Καί κάθε φορά δλονῶν ή σκέψη ἡταν ή ἦδια: «"Ισως αὐτή εἶναι ή τελευταία φορά πού τόν ἀκοῦμε ἐλεύθεροι».«

Μιά μικρή νοσοκόμα ἥρθε ξαφνικά, τρεχάτη:
— "Ηρθαν!..."
— Είναι πολλοί; ρώτησε κάποιος, μέ ἀφέλεια, σάν νά είχε σημασία.
— Πάρα πολλοί...

‘Ο Γιωργος, ένα νέο παιδί, είκοσι δύο χρονῶν, πού είχε χάσει καὶ τὰ δυό του μάτια καὶ τὰ δυό του χέρια ἀπό δλμο, καὶ πού δέν είχε ἀνοίξει τὸ στόμα του ποτέ νά παραπονεθεῖ, εἶπε τά πρῶτα του πικραμένα λόγια:

«Κρίμα, βρέ παιδιά...»

Μέσα σ’ αὐτό τό θάλαμο τί ώρες δέν είχαμε περάσει... Θυμοῦμαι ένα πρωινό, θά ταν δέκα ή ώρα, πού τό μικρό καμπανάκι τῆς ἐκκλησίας τοῦ νοσοκομείου γέμισε ξαφνικά αὐλές, κτίρια καὶ περιβόλια, μέ μιά βιαστική, ἀσυγκράτητη, χαρούμενη φλυαρία. Δέν ξέρω ποιός τό πρωτόπε: ‘Η καμπάνα, οἱ λεῦκες, οἱ τοῖχοι, οἱ ἄνθρωποι, ἀλλά τό νέο ξεπετάχτηκε ἔξαφνα καὶ ξαπλώθηκε σάν ἀκράτητη φλόγα.

«Ἐπεσε ή Κορυτσά!... Ἐπήραμε τήν Κορυτσά!»

Τότε ένα ἄλλο παιδί, βαριά τσακισμένο κι αὐτό, ἀνασηκώθηκε λιγάκι στό κρεβάτι του καὶ φώναξε:

«Χαλάλι, βρέ παιδιά...» Χαλάλι, ἀκούστηκε ἀπό παντοῦ. ‘Ο θαλαμάρχης ἔτρεξε γιά κρασί. ‘Ο πόνος, δὲ πυρετός, ή ἀρρώστια χάσαν τά δικαιώματά τους. ‘Απάνω στά φτερά τῆς νίκης είχε ἔρθει μιά πνοή ἀπό δροσερό βουνίσιο ἄέρα, καὶ τά κατάκοπα βασανισμένα κορμιά ξαναγίνηκαν γιά λίγο γερά, γενναῖα, στάθηκαν ὅρθια, στίς μακρινές χιονισμένες βουνοκορφές. Καὶ ἄρχιζε ἀπό τό ένα κρεβάτι στό ἄλλο μιά ἀτέλειωτη διήγησις. Περιπέτειες καὶ κακουχίες, πονηριές, ἀγγαρεῖς, ἀντιπάθειες καὶ συμπάθειες, λοχαγοί ἀλησμόνητοι, ἄλλοι γιά τόν ἡρωισμό τους, ἄλλοι γιά τή στραβιόξυλιά τους, μάχες καὶ παγωμένες νύκτες, καὶ πεῖνες καὶ πορεῖες.

Σάν ένα ἀόρατο σχοινί, ή χαρά ἔδενε σφιχτά δλους τούς ξαπλωμένους ἄνδρες, τούς ἔκανε ένα σῶμα, μιά ψυχή, τούς ἔδινε δύναμη, τούς ἔδινε ἐμπιστοσύνη, ύγεια, ζωή.

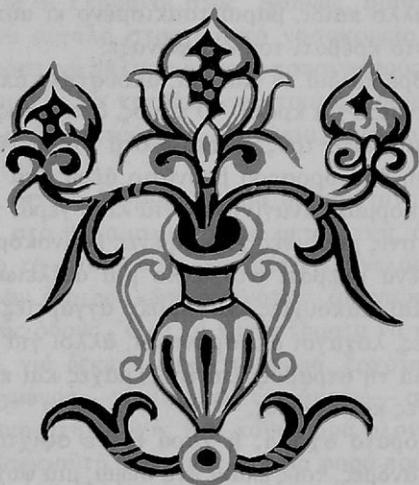
Καὶ ἔσπασε ἀπότομα αὐτό τό σχοινί, ἐκεῖνο τό πρωί, ἐκείνη τήν Κυριακή τοῦ 1941. Κόπηκε δριστικά. Μέσα στό θάλαμο οἱ ἄνδρες ξέρανε ὅτι είχαν μείνει μόνοι, ὅτι ὁ καθένας ἔπρεπε νά πάρει στά χέρια του μιά τσακισμένη ζωή καὶ νά τραβήξει τό δρόμο του.

Σάν νά είχαν γίνει ξένοι, δέν μιλοῦσαν πιά ό ένας στόν ἄλλον. Τό ραδιόφωνο ξαφνικά ἀρχισε νά διατάξει σέ μιά καινούργια, ξερή, σκληρή γλώσσα.

— Κλεῖστο, ἀδελφή!

Ἡ μικρή νοσοκόμα τό ἔκλεισε. Ἀπ' ἔξω ἀκουγότανε ἔνας θόρυβος μακρόσυρτος, σκληρός σιδερένιος. Ὁ μαύρος μηχανοκίνητος στρατός, πού είχε διασχίσει τήν Εὐρώπη, περνοῦσε τώρα βαρύς στόν ἔρημο φωτεινό ἀθηναϊκό δρόμο.

(Από τή συλλογή χρονογραφημάτων *Ἐπίκαιρα...*)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

[Μέρες τοῦ 1943]

Στήν Κατοχή, όλοι οἱ Ἑλληνες πατριῶτες ἡταν ἐναντίον τῶν κατακτητῶν καὶ ἔκαναν δ.τι μποροῦσαν γιά νά τούς πολεμῆσουν. Στήν ἀντίσταση αὐτή ἔλαβαν μέρος καὶ πάρα πολλά παιδιά, πού διακρίθηκαν γιά τίς ἡρωικές πράξεις τους. Οἱ κατακτητές κυνηγοῦσαν ἄγρια τούς Ἑλληνες πατριῶτες, κι ὅταν κατόρθωναν νά τούς πιάσουν, τούς βασάνιζαν, τούς σκότωναν ἢ τούς ἔριχναν σέ ἄθλιες φυλακές καὶ στρατόπεδα. Στή διήγηση πού ἀκολουθεῖ, ἔνα μικρό κορίτσι, πού κατοικοῦσε πολύ κοντά στίς φυλακές Ἀβέρωφ, βρίσκει διάφορους ἔξυπνους καὶ τολμηρούς τρόπους γιά νά βοηθάει τούς φυλακισμένους πατριῶτες καὶ νά κάνει ἔτσι τό καθήκον του πρός τή σκλαβωμένη τότε πατρίδα.

ΝΑ μελαχρινό κοριτσάκι δώδεκα χρονῶν, Μαίρη Ροδίου. Τό σπίτι της ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπό τό μέρος τῶν φυλακῶν Ἀβέρωφ ὃπου κρατοῦνται σέ ἀπομόνωση οἱ ἐπικίνδυνοι στόν "Αξονα πατριῶτες. Ἀπό τά σιδερόφραχτα παράθυρα τῶν κελιῶν μεταδίδεται στή γειτονιά ὅλο τό δράμα αὐτῶν τῶν κακότυχων. Ἅγριες φωνές πόνου, παρακάλια διψασμένων πού ζητᾶν νερό, βογκητά ἔτοιμοθάνατων. Ἡ πλακωμάρα* τῆς ἀπομόνωσης ἔκανε ὅλους νά λαχταρᾶν τόν ἀνοιχτόν δρίζοντα, νά σκαρφαλώνουν στά παράθυρα καὶ ν' ἀτενίζουν ἔξω ἵκετευτικά. Ὁποιον ἀντίκριζαν τοῦ κάναν νοήματα, μήπως καὶ τούς σπλαχνίζοταν. Μιά ματιά ἀπό συνάνθρωπο, ἔνα κούνημα χεριοῦ, κι ὁ φυλακισμένος ἔπαιρνε κουράγιο, γύριζε στή μοναξιά του καλοκαρδισμένος. Ὁταν εἶδε

ἡ μικρή Μαίρη πώς οἱ Γερμανοί πυροβολοῦσαν τούς ύπόδικους πού πρόβαλλαν στά παράθυρα, ζήτησε ἀπό τή μητέρα της νά μάθει τά σήματα Μόρς, Γιατί; Γιά νά συνεννοεῖται μέ τοῦ Ἀβέρωφ. Ἀπό τή στιγμή ἐκείνη τό σπίτι τοῦ Ροδίου ἔγινε κέντρο ἐπικοινωνίας μέ τούς φυλακισμένους. Ἐκεῖ προστρέχουν οἱ συγγενεῖς τους, ἀπό κεῖ μαθαίνουμε τήν πορεία τῶν ἀνακρίσεων. Ἀνέβαινε στήν ταράτσα της ἡ Μαίρη κι ἔπαιζε ἀθῶα μ' ἔνα σφυράκι. Τό χτυποῦσε σύμφωνα μέ τό τηλεγραφικό ἀλφάριθμο, πού τ' ἄκουγαν φυλακισμένοι ἀσυρματιστές, κάν αξιωματικοί τοῦ Ναυτικοῦ, καί μετάφραζαν τί μηνοῦσε ἡ μικρή. Γιά νά μήν προδοθεῖ κάνοντας κάθε μέρα τό ἴδιο παιχνίδι, καλοῦσε μιά φιλενάδα της, καί ἀπό τήν ταράτσα τῆς φώναζε δδηγίες γιά τούς φυλακισμένους μπερδεμένες μέ τραγούδια. Ποιός νά ύποπτευθεῖ κοριτσάκια πού παιδιαρίζουν; Μέσα ἀπό τά κελιά ὅσοι κάτεχαν τό Μόρς ἄρθρωναν κι αὐτοί τίς ἐπιθυμίες τους μέ τά σήματα· ὅσοι τ' ἀγνοοῦσαν ζήταγαν τῆς μικρῆς νά τούς στείλει μολύβι καί χαρτί. Πήγαινε τότε ἡ Μαίρη καί περίμενε δρες ὀλόκληρες στήν οὐρά γιά νά παραδώσει δέμα μέ τρόφιμα, μέσα στά δποῖα ἔκρυβε ἔνα τόσο δά μολυβάκι καί χαρτί τάχα περιτυλίγματος. Ἐκεῖ στίς οὐρές ἔβλεπε ἡ μικρούλα τήν ἀγωνία μητέρων καί συγγενῶν. Ἀφοῦ τρέχαν ἀπό ἀνακριτή σέ εἰσαγγελέα νά βροῦν ποιός Γερμανός δωροδοκιόταν,* ἀφοῦ ἔδιναν τά παραδάκια τους σ' ἀπατεῶνες πού τίς κορόιδευαν, γύριζαν ἀπελπισμένες στήν ἐξώπορτα τῆς φυλακῆς[...] Ἡ παραμικρή λεπτομέρεια πού ἀκοῦν τούς φαινεται βουνό —ἴσως ἀπ' αὐτήν δδηγηθοῦν νά πιάσουν τό νῆμα τῆς ἐπικοινωνίας μέ τόν ἀγαπημένο. Κοντά στίς ντόπιες γυναικες ἔβλεπες καί μαυροφόρες, φερμένες ἀπό τά χωριά, πού πέφταν στά γόνατα καί παρακαλοῦσαν κανένα χιτλερικό κάθαρμα νά τούς πεῖ ἄν ζοῦσαν τά παιδιά τους.

Σάν ἔμπαινε καμιά φορά ἡ Μαίρη μέσα στοῦ Ἀβέρωφ, ἀντίκριζε καταφρονεμένους σαλταδόρους* ἀνάκατους μ' ἀξιωματικούς κι ἐπιστήμονες, ὀλους νά ζοῦν μέσα στή βρώμα καί τήν καταπίεση. Τούς ύποχρέωναν, μέ τό βούρδουλα καμιά φορά, νά πίνουν ζεματιστή τή σούπα τους, ὥστε τό φαῖ νά μήν εἶναι στιγ-

μή χαρᾶς παρά κι αὐτό μαρτύριο. Τούς ύποχρέωναν τό χειμώνα, ἀκόμα κι ὅταν ἔβρεχε, νά βγαίνουν περίπατο στήν αὐλή, κι ὕστερα νά γυρίζουν μουσκεμένοι στά παγωμένα κελιά τους, γιά νά ξυλιάσουν ἀπ' τό κρύο. Ἐδῶ συναντοῦσε δεσμοφύλακες μέ σιχαμένες μορφές, ἐκεῖ διασταυρωνόταν μέ κανένα νέο πού τόν σέρναν ἀπό τά βασανιστήρια γεμάτον πληγές, μέ ροῦχα καταματωμένα, ἀνίκανον νά σταθεῖ στά πόδια του. Κάτι καλόγριες, πού διακονοῦσαν* στοῦ Ἀβέρωφ, τῆς ἔμαθαν νά μεταφέρει σημειώσεις στίς πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν, στ' αὐτιά της, κάτω ἀπό τή γλώσσα, δύως ἔκαναν οἱ ἴδιες. Τοῦτος δι κρατούμενος τῆς ζητάει φαῖ γιατί πεινᾶ, ἄλλος ἔνα καθρεφτάκι νά κοιτάζεται στήν ἀπομόνωση, νά μήν αἰσθάνεται κατάμονος καί τρελαθεῖ. Ἡ Μαίρη, γιά ν' ἀνακουφίσει τόση δυστυχία, γίνεται χίλια κομμάτια. Ὁ σπουδαιότερος τρόπος συνεννοήσεως τῶν ύποδικων εἶναι τά σημειώματα πού μποροῦν νά γράφουν μέ τά μολύβια πού τούς στέλνει ἐκείνη. Τά σημειώματα αὐτά τά πετᾶν ἀπ' τό παράθυρό τους στήν ταράτσα τοῦ Ροδίου, μά γιά νά μήν τά ἀνακαλύψουν οἱ Γερμανοί, ἡ μικρή τρέχει καί χωρατεύει μέ τούς φρουρούς, τραβᾶ τήν προσοχή τους, κι ἔτσι τό πολύτιμο χαρτάκι πέφτει ἀπαρατήρητο. Τό κοριτσάκι σώζει πολλούς πατριῶτες, γιατί πληροφοροῦνται οἱ δικοί τους καταλεπτῶς* τί είχεν εἰπωθεῖ στίς ἀνακρίσεις, ποιός δέ βάσταξε τά μαρτύρια κι ὅμολόγησε, ποιοί πρόκειται νά συλληφθοῦν. Τώρα ἡ Μαίρη μαθαίνει γερμανικά, ὥστε νά μπορεῖ ν' ἀπασχολεῖ καλύτερα τούς ναζήδες φρουρούς. "Ο, τι ώραιότερο ἔχει νά δείξει ἡ Κατοχή, δέ θά τό βρεῖτε οὕτε σ' αὐτό, οὕτε σέ κανένα ἄλλο βιβλίο —ἔμεινε κρυμμένο στίς καρδιές τῶν Ἑλλήνων.

(Από τό βιβλίο Τό χρονικό τῆς σκλαβιᾶς)

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Πατρίδα

Πάλε ξυπνάει τής ἄνοιξης τ' ἀγέρι·
στήν πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα.
Σά νύφ' ἡ γῆ πόχει ἀμετρα ἄνθη προίκα,
λάμπει ἐνῶ σβητέαι τής αὐγῆς τό ἀστέρι.

Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μέ ταίρι,
ἐδῶ βουίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα.
Τή φύση στήν καλή της ὥρα ἐβρῆκα·
λαχταρίζει ἡ ζωή σ' ὅλα τά μέρη.

Κάθε μοσχοβοιλιά καί κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάηδημα ξυπνάει
πόθο στά φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα

νά σοῦ ξαναφιλήσω τ' ἄγιο χῶμα,
νά ξαναϊδῶ καί τό δικό σου Μάη,
ὄμορφή μου, καλή, γλυκιά πατρίδα.

(Τό ποίημα γράφτηκε στό Μόναχο τό 1888)

(Από τό βιβλίο *Tá σονέττα*)

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

·Αναστάσεως ἡμέρα*

(12 Οκτωβρίου 1944)

ΝΥΝ ἀπολύοις τὸν δοῦλον σου, Δέσποτα. Αὐτό περιμέναμε. Μιά μέρα σάν τή σημερινή. "Οποιος τήν ἔζησε, ἔζησε τή μεγαλύτερη χαρά πού μπορεῖ νά λαχταρήσει ψυχή ἐλεύθερου ἀνθρώπου. Τέτοια χαρά δέ θά τήν ἔχει γνωρίσει καμιά ἀπό τίς γενεές πού ἐπέρασαν. Τέτοια γιορτή δέ θά γιορτάστηκε ποτέ ώς τώρα κάτω ἀπό τή σκιά τῆς Ἀκροπόλεως. Τέτοια ιαχή* δέ θά ἐδόνησε ποτέ τό γαλάζιο οὐρανό μας ἀπό τούς πανάρχαιους καιρούς πού ὑπάρχει Ἐλλάδα καὶ φωνή ἑλληνική.

Ἐκεῖνος πού θά ἐπιχειρήσει νά περιγράψει τή σημερινή γιορτή θά ἐπιχειρήσει τό ἀδύνατο. Γιατί δέ βρέθηκε ἀκόμα ό τρόπος, οὕτε γεννήθηκε δέ τεχνίτης τοῦ λόγου πού νά μεταδώσει σέ δλη του τήν ἔκταση τό παραλήρημα ἐνός λαοῦ πού λυτρώνεται ἀπό τίς ἀλυσίδες του καὶ κραυγάζει τό «Χριστός Ἀνέστη».

Ἡταν δέ χαιρετισμός τῆς ἡμέρας. Γλυκιά φθινοπωρινή μέρα πού καταγράφεται μέ τεράστια γράμματα στήν Ἰστορία τοῦ "Εθνους, γιά νά γιορτάζεται ἀπ' δλες τίς γενεές τῶν Ἐλλήνων.

Μιά μέρα-παραμύθι. Τέσσερα χρόνια τό περιμέναμε. Μά δταν τό εἰδαμε χτές τό πρωί, δταν εἰδαμε τίς σημαίες καὶ τίς σημαιοῦλες νά κυματίζουν στούς δρόμους τῆς πόλεως, δταν εἴδαμε τόν Παρθενώνα λυτρωμένο ἀπό τήν ἀγκυλωτή κηλίδα,*

* Εκφωνήθηκε ἀπό τό Ραδιοφωνικό Σταθμό τήν ἡμέρα τῆς Ἀπελευθερώσεως.

ὅταν εἴδαμε στήν ἄσφαλτο τά τελευταῖα ἵχνη τῆς τελευταίας μπότας, ὅταν εἴδαμε νά παίρνουν σάρκα καὶ διπά τεσσάρων ἐτῶν ὄνειρα καὶ προσδοκίες, ὅταν εἴδαμε γελαστά τά πρόσωπα ἐνός κόσμου πού σερνόταν ἵσαμε χτές σκυφτός στούς δρόμους, ὅταν ἀκούσαμε ν' ἀντηχεῖ τό γέλιο σέ μιά πόλη ἀπό τήν ὁποίᾳ εἶχε σβήσει ἡ χαρά, βρεθήκαμε ἐκστατικοί, ὅπως βρίσκεται κανείς θεμπρός στό ἀπίθανο, θεμπρός στό θαῦμα, θεμπρός σέ κάτι πού είναι πέρα ἀπό τά δρια τοῦ φυσικοῦ.

Ἐλεύθεροι! Ὡς χτές ἦταν ἡ εὐχὴ πού ἀνταλλάσσαμε μεταξύ μας. Σήμερα ἔγινε ἡ πραγματικότητα.

Ἐλεύθεροι!

Φεύγει ὁ ἔχθρος. Δέν είχε ἄραγε συναίσθηση τῶν δσων διέπραξε, καὶ θέλησε γιά τελευταία του ἐκδήλωση νά καταθέσει ἀποχαιρετιστήριο στέφανο στό Μνημεῖο τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου μας; Μέ τήν ἀξιοπρέπεια πού διακρίνει τό λαό μας στίς μεγάλες στιγμές τῆς Ἰστορίας του, ὁ κόσμος πού ἦταν σέ πυκνά κύματα γύρω στό Μνημεῖο ἔξεκένωσε* ἀμέσως τό χῶρο καὶ ἔστρεψε τίς πλάτες στό χθεσινό κατακτητή, στό σημερινό ἥττημένο πού φεύγει ντροπιασμένος ἀπό τίς ἴδιες του τίς πράξεις. Τόν προπέμπουμε* μέ μιά εὐχή: νά γνωρίσει καὶ ἡ δική του χώρα δσα κάτω ἀπό τό πέλμα του ἐγνώρισε ἡ δική μας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὅλη ἡ πόλη ἔχει ἔχει χειροβούληση στούς δρόμους καὶ γιορτάζει. Πανήγυρη πανηγύρεων. Ἀδιαπέραστες οἱ κεντρικές ἀρτηρίες ἀπό τά πλάθη πού φωνάζουν, ἀγκαλιάζονται, φιλιοῦνται καὶ ψάλλουν τόν Ἐθνικό μας "Υμνο καὶ τούς "Υμνους τῶν Μεγάλων Συμμάχων μας. "Ολες οἱ ἡλικίες." Αντρες καὶ γυναικες. Μά πιό πολὺ ἀπ' δλους τά νιάτα. Αὐτά κυριαρχοῦν. Αὐτά δίνουν τόν τόν πυρετό τῆς ἡμέρας. Τά σύγχρονα Ἑλληνικά νιάτα, τά καλύτερα ἀπ' δσα ἔχει γνωρίσει ὁ τόπος, τά νιάτα πού μαρτύρησαν καὶ ἀγωνίστηκαν, τά παιδιά πού ἔγραψαν μέ τό αἷμα τους τήν ἱστορία τῆς σκλαβιᾶς, τά νιάτα τοῦ '44 πού ἀψήφησαν τόν ἔχθρο καὶ γέμιζαν κάθε νύχτα τούς τοίχους μας μέ τά συνθήματά τους, τά νιάτα πού μᾶς ἔδιναν τήν ὑπόσχεση τῆς Λευτεριᾶς, αὐτά πρωταγωνίστησαν καὶ χτές καὶ

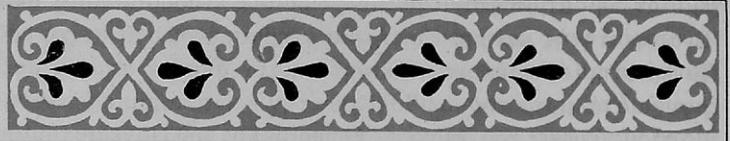
γέμισαν τήν ἀτμόσφαιρα μέ τούς ωραίους ἐνθουσιασμούς των.
Ἐνας φοιτητής καὶ μιά φοιτήτρια ἀνεβασμένοι στή στέγη τοῦ
Πανεπιστημίου στέκονται ἀκίνητοι κάτω ἀπό τή σημαία μας,
ἔμψυχα ἀγάλματα πού συμβολίζουν τήν πρωτοπορία τῆς νεότη-
τας στούς ἀγῶνες τοῦ "Ἐθνους". Ο περίβολος τοῦ Πανεπιστημίου
ἡταν ὁ πυρήνας τῆς συγκεντρώσεως. Ἀπό κεῖ ἔχονταν οἱ
ἀνθρώπινοι χείμαρροι καὶ κατέκλυζαν τήν πρωτεύουσα.

Ποτέ δέν τήν εἰδαμε μέ τόσο πανηγυρικό σημαίοστολισμό.
Ἡ κυανόλευκη, καὶ κοντά σ' αὐτήν οἱ σημαῖες τῆς Μεγάλης
Βρετανίας, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας.
Ποῦ ἡταν ἀποθηκευμένες οἱ σημαῖες αὐτές τῶν Σύμμαχων μας
γιά νά βρεθοῦν σέ τόση ἀφθονία στήν κατάλληλη στιγμή;

Ἀλλά καὶ γιά πότε πρόφτασαν νά γραφτοῦν στούς τοίχους
τῆς πόλεως οἱ χαιρετιστήριες εὐχές μέ τό «καλῶς ὄρισατε» στά
βρετανικά στρατεύματα, πού ἀνέμενε ὁ πληθυσμός νά τ' ἀποθε-
ώσει;

Πανηγυρίζει ἡ πρωτεύουσα τήν ἑθνική πανήγυρή της. Τήν
ἐπλήρωσε ἀκριβά. Καὶ αὐτά δμως πού πληρώσαμε καὶ ἄλλα
τόσα ἀκόμα νά πληρώναμε, ἀφοῦ γι' ἀντάλλαγμα ἔχουμε τήν
Ἐλευθερία μας. Γι' αὐτό τήν εἴπανε ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη.
Ἡθελε τά κόκαλα τῶν Ἐλλήνων γιά νά λιπανθεῖ. Θρεμμένη,
τώρα, μᾶς χαρίζει τούς καρπούς της. Πανεθνικό συμπόσιο.
Γιορτή πανελλήνια. Προσερχόμαστε μέ ἑορταστικό ἔνδυμα, μέ
ἄναιμμένες τίς λαμπάδες, μέ τό χαμόγελο στά χείλη, μέ τήν ἑκ-
φραση τῆς ἀγαλλιάσεως* στή μορφή, μέ τήν· ἰκανοποίηση τοῦ
ἀγωνιστή πού φτάνει στό τέρμα τοῦ δρόμου του. Προσερχόμα-
στε — πρέπει νά προσερχόμαστε — μέ ἀγάπη δ ἔνας γιά τόν ἄλ-
λον, γιατί δλοι μας ἀποτελοῦμε μόρια* ἐνός συνόλου καὶ δλοι
εἴμαστε ἀπαράίτητοι γιά τό ἔργο τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ...
Ἄγαπήσωμεν ἀλλήλους, γιά νά γιορτάσουμε ἐνωμένοι τή γιορ-
τή τῆς Ἐλευθερίας μας, μιά γιορτή πού ἀποτελεῖ σταθμό καὶ
ξεκίνημα στήν Ιστορία τοῦ "Ἐθνους".

(Ἀπό τή συλλογή χρονογραφημάτων "Απτερη Νίκη")

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΡΕΛΛΑ

Τό φοινικόδεντρο

ΤΟ ΦΟΙΝΙΚΟΔΕΝΤΡΟ ἡταν τό «σῆμα κατατεθέν» τῆς γειτονίας μου. Τή σημάδευε καὶ τή χαρακτήριζε. Μέσα στόν κήπο τοῦ ἀρχοντικοῦ μέ τά μαῦρα κάγκελα καὶ τή βαριά σιδερένια πόρτα —πάντα ἀνοιχτή— φαινόταν ἀπρόσβλητο ἀπό τά ἐγκόσμια,* πυρωτηρώντας τα ἀφ' ὑψηλοῦ. Τό εἴχαμε βρεῖ ἐκεῖ καὶ μεγάλωνε μαζί μας ψηλώνοντας ὀλοένα καὶ τινάζοντας καινούρια κλαδιά.
* Ήταν μιά παρουσία ἀνεπανάληπτη καὶ ζωντανή.

Ἐμεῖς τά παιδιά ἀγκαλιάζαμε τόν κορμό του μέ ἀγάπη. Ἀνεβαίναμε πάνω του, κι ἡτανε δεῖγμα ἀξιοσύνης ἡ ἵκανότητά μας νά φτάνουμε ὅλο καὶ πιό ψηλά. Ἡ ἐκτίμησή μας αὔξαινε ἡ μειωνόταν ἀνάλογη μέ τήν ἐπίδοση τοῦ καθενός στήν κατάκτησή του, κι ὁ Γιάννης, πού κατάφερνε ν' ἀνέβει μέχρι τά φύλλα τής ἀπλωτής του βεντάλιας, κέρδιζε τόν ἀνεπιφύλακτο θαυμασμό μας. Στίς παραμονές τῶν Βαΐων ὁ Γιάννης σκαρφάλωνε μέ δεξιοσύνη στό δέντρο καὶ μᾶς κατέβαζε κλωνιά γιά νά ἔτοιμάσουμε σταυρούς καὶ βάγια γιά τήν ἐκκλησία. Καὶ ψήλωνε στά μάτια μας τόσο πολύ, σάν νά φτανε τήν Πούλιά καὶ νά τήν ἄγγιζε μέ τά ἵδια του τά χέρια.

Τό φοινικόδεντρο ἡταν κιόλας πολύ ψηλό ὅταν κηρύχτηκε ὁ πόλεμος τῆς 28ης Ὁκτωβρίου 1940. Τό ἀεράκι τοῦ δειλινοῦ τοῦ

ἔφερνε τά μηνύματα καί τούς ψυθύρους ἀπό τή ζωή τῆς γειτονιᾶς, γεμάτης πολεμικά γεγονότα, ἀγωνίες, προσδοκίες κι ἐλπίδες. Τά δικά μας παιδικά νήματα μέ τό δέντρο κόπηκαν γιά λίγο. Κανείς δέν μποροῦσε πιά νά φτάσει τόσο ψηλά. Ο Γιάννης ἔφυγε χαμογελώντας στρατιώτης.

Κάποια μέρα τά παράθυρα ἄνοιξαν μέ πάταγο*, τά ραδιόφωνα φυλαρητσαν χαρούμενα κι ὁ Ἐθνικός "Υμνος χίμηξε στή γειτονιά σάν δυνατός ἀέρας πού τόν κρατοῦσαν φυλακισμένο στό ἀσκί του. Τά πρόσωπα γέλασαν πλατύ χαμόγελο, ἡ πόλη ντύθηκε στά γαλάζια κι ἡ πρώτη μας νίκη στόν πόλεμο ἦταν ἔνα ἀδιάψευστο γεγονός. 22 Νοεμβρίου. Εἴχαμε νικήσει στήν Κορυτσά.

'Ο φοίνικας, στηριγμένος στόν ἄκαμπτο μεγαλόπρεπο κορμό του, δέν μποροῦσε νά λυγίσει, νά φτάσει μέχρις ἐμᾶς, νά πάρει τή χαρά μας καί νά τήν τινάξει στά δικά του ὑψη. Γι' αὐτό δ πιό μικρός τῆς παρέας ἀποφάσισε νά τοῦ φέρει τό χαρμόσυνο ἀγγελμα. Τόν βοηθήσαμε ὅλοι καί τόν ἐνθαρρύναμε. Εἴχαμε καταφέρει νά νικήσουμε μιάν αὐτοκρατορία, καί σ' ἔνα φοίνικα δέ θά μπορούσαμε ν' ἀνέβουμε; Φιλότιμο στό φιλότιμο, μέ τίς ἵαχές* καί τίς ζητωκραυγές μας, δ μικρός κατάφερε γεμάτος αἷματα καί γδαρσίματα νά φτάσει ψηλά στή φούντα τῶν κλαδιῶν καί νά φωνάξει: «νικήσαμε».

Εύτυχισμένος ἔκοβε τούς κλώνους καί τούς πετοῦσε κάτω θριαμβολογώντας. Στολίσαμε τήν ἐκκλησιά, τή γειτονιά, τίς πόρτες μας, κάναμε ἀψίδες,* βγήκαμε στήν Όμονοια καί γράψαμε στό Γιάννη, κάπου στό μέτωπο, πώς δ μικρός ἀνέβηκε στό φοίνικα, πώς ἡ παράδοση συνεχιζόταν καί πώς μποροῦσε νά πολεμάει ἥσυχος μέσα στά χιόνια.

'Ο φοίνικας δέχτηκε τήν ἐπίσκεψή μας πολλές φορές. Στίς 22 Νοεμβρίου, σάν πήραμε τήν Κορυτσά. Στίς 24 Νοεμβρίου, ὅταν πατήσαμε τή Μοσχόπολη. Στίς 30 Νοεμβρίου, ὅταν νικήσαμε στό Πόγραδετς. Στίς 4 Δεκεμβρίου, σάν ἔγινε δική μας ἡ Πρεμετή. Στίς 6 Δεκεμβρίου, ὅταν ἔπεσαν οἱ "Αγιοι Σαράντα. Στίς 8 Δεκεμβρίου, ὅταν ἀγκαλιάσαμε τό 'Αργυρόκαστρο. Στίς 22 Δε-

κεμβρίου, δταν πανηγυρίσαμε γιά τή Χιμάρα. Στίς 20 Ιανουαρίου, δταν μπήκαμε στήν Κλεισούρα. Τό φοινικόδεντρο έγινε τό σύμβολο τής νίκης.

Κι όστερα, ξαφνικά, τό Πάσχα τού '41 δλη αύτή ή άπέραντη εύτυχία, τό παραλήρημα τής γειτονιᾶς σταμάτησε. Ό μικρός άνεβθηκε και πάλι νά κατεβάσει κλαδιά γιά τήν Κυριακή τῶν Βαΐων, μά στά μάτια του γυάλιζαν τά δάκρυα κι ή άπελπισία. Γύρισε κι ο Γιάννης. Μά δέν ξανανέβηκε στό δέντρο, γιατί τού έλειπε τό ένα πόδι. Κι όλα τυλίχτηκαν στή σκοτεινιά, και μόνο τό άεράκι τού δειλινοῦ άνελαβε νά τού λέει τά νέα μας, γεμάτα βογκητά κι άπογνωση...

Πρίν άπό καιρό, μιά κίτρινη μπουλντόζα στάθηκε μπροστά στήν πόρτα τού άρχοντικοῦ. Περνώντας τυχαῖα, ἔνιωσα μέσα μου τόν κίνδυνο, μά άπόδιωξα τή σκέψη, γιατί μοῦ φάνηκε φρικτή. Λές νά ρίξουν τό φοινικόδεντρο; "Αν είναι δυνατόν." Αλλωστε στίς πολυκατοικίες άφήνουν πάντα ένα χώρο κενό —γιά λίγο άέρα και λίγη άνάσα— κι έκει, διπασδήποτε, ύπηρχε χώρος γιά τό δέντρο πού ήταν ή ψυχή μιᾶς έποχής. Η ψυχή τής γενιᾶς μου.

"Αδιάφοροι γιά δλ' αύτά, οί οίκοδόμοι έκαναν τή δουλειά τους κι ἔριξαν τό δέντρο κάτω. Δέν τό είδα πεσμένο. Τό άπέσυραν άμεσως. Μόνο έκει πού ύψωνόταν ύλλοτε άγρεωχο,* είδα μιά τρύπα βαθιά —τόσο βαθιές ήταν οι ρίζες του— μιά τεράστια πληγή. Μιά πληγή σάν τάφος, δπου θά πρεπε νά θάψουμε τίς παιδικές μας άναμνήσεις, τίς ιαχές, τά συλπίσματα τῶν ήρωικῶν χρόνων, τίς Κυριακές τῶν Βαΐων και τίς θριαμβευτικές μέρες μέ τίς νίκες μας. Κι έκει, στή θυση αύτοῦ τοῦ μνημείου —γιατί μνημεῖο ήταν γιά μᾶς— ξεφύτρωσε άργότερα μιά τσιμεντένια κολόνα. Μοῦ φαίνεται, λοιπόν, πώς δ κόσμος γύρισε άνάποδα, πώς κάτι δέν πάει καλά, πώς ἔφυγε κυνηγημένη άπό τόν πλανήτη μας ή είδαισθησία και ή άγαπτη γιά τά πράγματα πού δίνουν στή ζωή μας θμορφιά και περιεχόμενο. Ποιό παιδί θά θελήσει τώρα νά σκαρφαλώσει στήν τσιμεντένια κολόνα, και γιατί; ποιά κλαδιά νά κόψει, ποιά έκκλησία νά στολίσει;

"Αν ήταν —λέω— νά μου ἀναθέσουν τόν πανηγυρικό τῆς 28ης Οκτωβρίου 1940, δέ θά ἔλεγα τίποτε ἀπό κεῖνα τά περισπούδαστα* πατριωτικά λόγια πού ἀγγίζουν μόνο τ' αὐτιά καὶ φεύγουν χωρίς ἔλεος. Θά μιλοῦσα γιά τό φοίνικα τῆς γειτονιᾶς μου καὶ νομίζω πώς θά ἥμουνα ἀπόλυτα συνεπής μέ τή μεγάλη ἐπέτειο πού ἔρχεται καὶ μέ τό χρέος μου σάν ἀνθρώπου ἀπέναντι σ' ἔναν «αὐτόπτη μάρτυρα» τῆς ήρωικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, πού κανείς μέχρι σήμερα δέ σκέφτηκε νά τοῦ κάνει τό παραμικρό μνημόσυνο.

('Από τό περιοδικό *Συνεργασία*)

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

[Γιά τό θάνατο τῆς θυγατέρας μου Ναθαλίας]

Τώρα, π' ἀνθίζ' ἡ κυκλαμιά καὶ κάθε σπόρο πόχει
κρυφό κρεβάτι μές στή γῆ ξυπνᾶ τό πρωτοβρόχι,
πού πρίν ἀρχίσουν οἱ χιονιές, ἡ πάχνη, τ' ἀγριοκαίρι,
ξεγελασμένα τά κλαριά μέ τή στερνή γλυκάδα,
π' δλόγυρά του φεύγοντας σκορπᾶ τό καλοκαίρι,
στολίζονται μέ μυρωδιές, μ' ἀνθούς, μέ πρασινάδα—

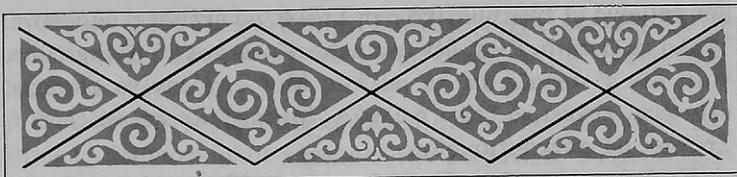
τώρα, παιδί μου, έζήλεψες τό στεῦρο τό σκοτάδι,
τοῦ τάφου τά στολίσματα, τήν έρημιά, τόν άδη!

Μοσχοβολᾶ ἡ ἀλιφασκιά, μικρή μου Ναθαλούλα,
τά ρείκη, οἱ δάφνες, οἱ μυρτιές ποτίζονται δροσούλα,
καὶ τόν ἀγέρα πλημμυροῦν μέ τήν ἀναπνοή τους.
Στόν ἥλιο τοῦ φθινόπωρου σά ζωντανά λουλούδια
οἱ καλογιάννοι χαίρονται. Μέ τή γλυκιά φωνή τους
στό βάτο π' ἀκουρμαίνεται λαλοῦν τά στεφανούδια
τά βάσανα τῆς ξενιτιᾶς... Κι ἐσύ στό γέροντά σου
στέλνεις, παιδί μου, ἀνέλπιστα τά νεκρολίβανά σου;

.....
Στόν πολυτάραχο γιαλό τοῦ κόσμου μιάν ἡμέρα
διαβάτης ἀνυπόμονος περνᾶ σάν τόν ἀγέρα.
Τό πάτημά του ἐφάνηκε στόν ἄμμο μιάν αὐγὴ·
ἄγριο τό κύμα πέρασε τή νύκτα καὶ τό σβεῖ...

(Βίος καὶ Ἐργα)

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

[Ένας ἡρωικός Κύπριος μαθητής]

Τό αφήγημα που ἀκολουθεῖ ἀναφέρεται στούς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν μας. Στούς σκληρούς αὐτούς ἀγῶνες οἱ μαθητές, ἀκόμα καὶ οἱ πιό μικροί, ἔλαβαν μὲν ἡρωισμό μέρος, προσφέροντας ἐτσι ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα.

ΛΕΝ ἄργησα, βέβαια, νά πεισθῶ, μ' ὅλη τήν ἀντίδραση μου, πώς κι ἔνα κορίτσι μποροῦσε νά βγάνει πέρα γιά πέρα ἀσπροπρόσωπο τὸ σπίτι, ὅταν ἄρχισαν τόσα δά κοριτσάκια νά κρύβουν τίς χειροβομβίδες στίς τσάντες τους καὶ τά πιστόλια στόν κόρφο τους. Ἀνεξάρτητα, ὅμως, απ' αὐτό, τὸ σπίτι μας ἀσφαλῶς δέν περιμένε νά βγει ἀπ' τή Στάλω ἀσπροπρόσωπο. Ἐνα βράδυ δέν ἥρθε ὁ Νίκος. Ἔγινε ἐφτά ἡ ὥρα, δχτώ, ἐννέα, τίποτα. Εἰχαμε ζαρώσει ὅλοι [...] Καθίσαμε κι οἱ τέσσερις κοντά κοντά, σάν γιά ν' ἀντιμετωπίσουμε καλύτερα τὸ κακό πού ύποψιαζόμαστε, καὶ κρεμαστήκαμε σιωπηλοί ἀπ' τήν προσμονή ἐνός χτυπήματος στήν πόρτα. Μονάχα ὁ πατέρας ἐπαναλάμβανε κάθε τόσο μιύ μονότονη κατάληξη σάν ἀφιερεμένος, σάν ν' ἀπαντοῦσε στόν ἑαυτό του ἡ σέ δικά μας βουβά, ἀδιατύπωτα* ἐρωτήματα:

— Κάτι θά τόν κράτησε. Θά' ρθει.

* Έγώ τά είχα χάσει. Κι ὁ Νίκος, λοιπόν; Κάρφωνα τό βλέμμα

μου ἐπίμονο κι ἐρωτηματικό στή Στάλω, μά ἐκείνη τ' ἀπόφευγε.
"Αλλο πάλι αὐτό. Γιατί δέν ἀντιμετώπιζε ἀπόψε τό βλέμμα μου,
γιατί δέν τ' ἄρπαζε ἀπ' τά μαλλιά; Μοῦ ἐρχόταν νά φωνάξω:
«Πατέρα, πρέπει νά ξέρει ή Στάλω. Μητέρα, πρέπει νά ξέρει ή
Στάλω», μά συγκρατιόμουνα.

Κι ή ώρα περνοῦσε. Περνοῦσε μέ τήν ἵδια μονότονη διαβε-
βαίωση τοῦ πατέρα, δλοένα δμως καὶ πιό ξεθωριασμένη, δλοένα
καὶ πιό ἀλλοιωμένη καὶ πιό σιγανή:

— Κάτι θά τόν κράτησε. Θά 'ρθει.

Δέν τή σχολιάζαμε, δέν ἀπαντούσαμε, δέν ἀκούγαμε κάν.
Πῶς νά τήν ἀκούσουμε; "Ισως κι ὁ πατέρας νά μήν τήν ἄκουγε,
ἴσως νά μήν είχε συναίσθηση πῶς τή διατύπωνε. Ἡχοῦσε σάν
ἐκεῖνες τίς μάταιες παρηγόριες, τίς τόσο πρόδηλα* μάταιες, πού
βαριέσσαι καὶ ν' ἀπαντήσεις καὶ τίς δέχεσσαι μ' ἔνα ἐλαφρό, συγ-
καταβατικό,* ἀναιμικό χαμόγελο: ἐν τάξει.

"Ομως μετά τίς ἔντεκα ή μητέρα δέν μποροῦσε πιά νά κρατηθεῖ
κι ἄρχισε νά κλαίει. Μαζί της δακρύζαμε κι ἐτοιμαζόμαστε ή
Στάλω κι ἐγώ. Κι ὁ πατέρας δέν προσπάθησε νά σταματήσει
ἐκεῖνο τό ξέσπασμα. Πῶς νά τό σταματήσει; Γιατί νά τό σταμα-
τήσει, ἀφοῦ διοχετεύόταν κι ὁ ἵδιος μ' αὐτό; Παραδόθηκε.
"Αφησε τό «κάτι θά τόν κράτησε» (ἡταν δλότελα ἄχρηστο πιά,
ἄν καὶ πότε χρησίμευσε;) κι ἔμεινε σκυμμένος κι ἄναβε διαρκῶς
τσιγάρο.

Καμιά στιγμή ἔλεγε κάποιος:

— Σιωπή, σάν ν' ἄκουσα βήματα.

Φτερούγισμα, λαχτάρα, τέντωμα τῆς προσοχῆς, κράτημα τῆς
ἀναπνοῆς, σπίθισμα ἐλπίδας. "Υστερα ξανά τό βαρύ —πιό βαρύ
τώρα— πέσιμο ὡς τό βυθό:

— "Οχι.

— Δέν μποροῦμε νά εἰδοποιήσουμε τήν ἀστυνομία; δοκίμασε
δειλά ή μητέρα.

Δέν τῆς ἀπαντήσαμε. Τί νά τῆς ἀπαντήσουμε;

— Θαρρῶ πῶς δέν ἀνακατεύεται σ' αὐτές τίς δουλειές ὁ Νίκος,
εἶπα, μολονότι ἀτονα, ἐγώ. Ξέρω.

Ούτε σ' ἐμένα δέν ἀπάντησαν. Σάν νά μήν εἶχα μιλήσει, σάν νά μήν ἄκουσαν. Δέ γύρισαν κάν νά μέ κοιτάξουν, ν' ἀνακρίνουν ἐκεῖνο τό «ξέρω».

Καί ξανά ἡ φοβερή σιωπή. Καί ξανά τό πνιχτό κλάμα τῆς μητέρας. "Ημαστε δύοι κάτω ἀπ' τήν ἐπιφάνεια, ψαχουλεύαμε δύοι τυφλά στόν πυθμένα. "Ωσπου στίς δώδεκα σταμάτησε ξαφνικά μπροστά στό σπίτι μας ἔνα αὐτοκίνητο. Πεταχτήκαμε δύοι ὅρθιοι.

— Παναγιά μου! φώναξε ἡ μητέρα.

Κι ἐπαναλάβαμε ἐκεῖνο τό «Παναγιά μου» δύοι μέσα μας μέ τήν ψυχή στό στόμα (—Παναγιά μου! Παναγιά μου, τό Νίκο μας!).

Δυνατά χτυπήματα τράνταξαν τήν πόρτα.

— Πάω ν' ἀνοίξω ἐγώ, είπε δι πατέρας.

Είπε δι πατέρας; "Οχι, δέν ἡταν δι πατέρας αὐτός, δέν ἡταν δική του αὐτή ἡ παράξενη φωνή πού ἀντήχησε ξαφνικά βραχνή κι ἐπιταχτική. Αὐτή γι' ἄλλους σκοπούς ἡταν, αὐτή ἔδινε στρατιωτική διαταγή. "Ἐνιωσα —ϊχι «ἐνιωσα», συγκλονίστηκα— ἔτσι δύως μ' ἐκεῖνο τό περίεργο βλέμμα τῆς Στάλως, ὅταν εἶχα βρει τά φυλλάδια.

Δοκιμάσαμε νά τόν παρακολουθήσουμε μά γύρισε καί μᾶς κοίταξε μ' ἔναν τέτοιο τρόπο πού καρφωθήκαμε στίς θέσεις μας:

— Πάω ν' ἀνοίξω ἐγώ, είπα!

"Οχι δέν ἡταν δι πατέρας αὐτός.

Ἐισήλασαν* ἔνα ἀψηλός Ἐγγλέζος ἀξιωματικός καί πέντε ἄνδρες. Γύρευαν τό Νίκο.

Γύρευαν τό Νίκο; "Αλλαξαν εὐθύς μέσα μας τά τόξα τῶν δακρύων. "Εγινε δσο μποροῦσε πιό κοῦλο τό σπίτι γιά ν' ἄκουσει καλύτερα.

— Δέν ἥρθε ἀκόμα, είπε δι πατέρας.

Μᾶς ἀπομόνωσαν σ' ἔνα δωμάτιο γιά νά ψάξουν.

*Αγκαλιαστήκαμε σ' ἐκεῖνο τό δωμάτιο καί κλάψαμε ἀπό χαρά, δύοι, κι δι πατέρας. Κρατούσαμε δ ἔνας τό χέρι τ' ἄλλου, σφίγγαμε δ ἔνας τό χέρι τ' ἄλλου, χωρίς νά μιλᾶμε.

— Μονάχα μήν \xrθει τώρα.

— Δέν \xrχεται.

Καὶ πάλι δυνατό σφίξιμο τῶν χεριῶν.

“Εψαχναν ὡρα πολλή. “Υστερα μᾶς εἶπαν πώς θά ’μεναν νά τόν περιμένουν. Κι \xmειναν οἱ τρεῖς. Οἱ ἄλλοι βγῆκαν. Ἀκούσαμε τ’ αὐτοκίνητο ν’ ἀπομακρύνεται λιγάκι καὶ νά σταματᾷ. Φαίνεται πώς θά κρυβόντουσαν στήν αὐλή. ”Εσβησαν δλα τά φῶτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ κάθισαν σιωπηλοί κι ὑπομονητικοί. Σι-
ωπηλοί καθίσαμε κι ἐμεῖς.

“Ομως μάταια περίμεναν ὀληνύχτα. Ό Νίκος δέ γύρισε. Κι δταν \xημέρωσε, \xφυγαν. Τί γλυκό πρωί ἦταν ἐκεῖνο. Τί πόρτα πού ’κλεισε πίσω τους.

‘Εμεῖς καθίσαμε νά τά ποῦμε, νά ποῦμε τήν \xgνοια πού τέλειωσε καὶ τήν \xgνοια —τί \xgνοια!— π’ ἄρχιζε. Ρωτοῦσε ή μητέρα —τήν ἀφήναμε νά ρωτᾶ— κι ἀπαντούσαμε ἐμεῖς. Τί ἔτοιμη πού εἰχαμε τήν ἀπάντηση: τί εἰν’ αὐτά πού ρωτᾶς τώρα, μητέρα; Σάν νά μήν εἰχαμε δλοι τά \xdida \xerωτήματα. Μονάχα πού αὐτή ἦταν μητέρα καὶ τά τολμοῦσε, μονάχα πού αὐτή ἷταν μητέρα καὶ δέν \xekanε λογαριασμούς. Ἀργότερα ἤρθε ή γειτονιά μέ τήν περιέργειά της καὶ πίσω της οἱ δημοσιογράφοι.

Τήν ἄλλη μέρα ἷταν ή φωτογραφία τοῦ Νίκου μας σ’ δλες τίς \xφημερίδες, γελαστή, μέ τό στραβό σκουφί τοῦ Γυμνασίου. Τή φιλοῦσε κλαίγοντας ή μητέρα σάν νά ’ταν ή πρώτη φορά πού τήν \xblēpe, σάν νά μήν ἷταν αὐτή πού τήν \xdωσε: Θά σᾶς δώσω τήν πιό δμορφη. Καὶ πραγματικά δέν ἷταν ή \xdida φωτογραφία. Ἀλλιώτικο \xgineται τό σκουφί, ἀλλιώτικο τό χαμόγελο. Καὶ τό βλέμμα κοίταζε τώρα ὅπως τό βλέμμα τῶν ἄλλων, τό \xesηκωμένο ἀπ’ τίς Ίστορίες, τό \xesηκωμένο ἀπ’ τ’ ἀναγνωστικά.

(Από τό βιβλίο Κλειστές πόρτες)

Ο τσαλαπετεινός κι ή καρακάξα

ΜΙΑ μέρα ή καρακάξα καθόταν πάνω σ' ἔνα δέντρο κοντά στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ κι ἐκοίταζε τά περιστέρια πού κατέβαιναν κοπάδι ἀπό τίς φωλιές τους μέσα στήν αὐλή κι ἔτρωγαν καλαμπόκι. "Αλλη μέρα τά εἶδε πάλι, καὶ κάθε μέρα ἔβλεπε πᾶς ζοῦν τά περιστέρια.

Μιά μέρα, καθώς καθόταν πάνω στό δέντρο, εἶδε πάλι τά περιστέρια νά κατεβαίνουν μέσα στήν αὐλή καὶ νά τρῶνε κι ἀναστέναξε ἀπό τό κακό της.

Σ' ἔνα ἄλλο δέντρο ἐκεῖ κοντά καθόταν ὁ τσαλαπετεινός. "Αμα ἄκουσε τήν καρακάξα πού ἀναστέναξε, τήν ἐρώτησε τί ἔπαθε. Κι αὐτή τοῦ λέει:

— "Οσο βλέπω τά περιστέρια νά ζοῦν ἔτσι, θά σκάσω ἀπό τό κακό μου. Τί! ἐκεῖνα εἶναι καλύτερα ἀπό μένα καὶ βρίσκουν κάθε μέρα φαΐ ἔτοιμο, κι ἐγώ νά σκοτώνομαι δλη μέρα καὶ νά μένω νηστική;

Τῆς λέει κι δ τσαλαπετεινός:

— Κάθεσαι καὶ μαραζώνεις γι' αὐτό τό πράμα; Εὔκολο εἶναι νά ζεῖς κι ἐσύ σάν τά περιστέρια.

— Μέ ποιόν τρόπο; τόν ἐρωτᾷ ή καρακάξα.

— Μέ ποιόν τρόπο; Νά σου πᾶ, τῆς λέει. Βλέπεις τά περιστέρια; "Ολα εἶναι δλόασπρα. Νά πᾶς κι ἐσύ ν' ἀσπρίσεις τά φτερά

σουκι ύστερα νά πᾶς νά τρουπώσεις ἀνάμεσά τους. Δέ θά σέ καταλάβει κανένας και θά καλοπερνᾶς σάν ἐκεῖνα.

— Πολύ καλή ή συμβουλή, γείτονα! Καλά τό λένε: «Γείτονα ἔχεις; Θεόν ἔχεις». Πάω ἀμέσως νά κάμω ὅπως μοῦ λές.

Πέταξε ή καρακάξα ἀπό τό δέντρο κι ἐπῆγε ἵσια στόν ποταμό. Ἔκει ἦταν ἔνας νερόμυλος. Πέφτει μέσα στ' αὐλάκι, ἔγινε μουσκίδι. Κοιτάζει, τό παράθυρο τοῦ μύλου ἦταν ἀνοιχτό. Κανένας δέν ἦταν μέσα. Μπαίνει ἀπό τό παράθυρο, κυλιέται καλά καλά μέσα στή σεντούκα ἀπό τ' ἀλεύρι, ἔγινε δόλασπρη, πιό ἄσπρη ἀπό τά περιστέρια. Βγαίνει κατόπι ἀπό τό παράθυρο και πάει δόλοισια στό σπίτι πού ἦταν τά περιστέρια. Ἀνακατεύτηκε μαζί τους κι ἔτρωγε. Κάμποσες μέρες περνοῦσε ζωή χαρισά- μενη.

Μιά μέρα, ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ ἔφερε κάτι ξένους νά τούς κάμει τραπέζι. Παράγγειλε στή γυναίκα του νά ἐτοιμάσει φαγητά και νά σφάξει και πέντ' ἔξι περιστέρια.

‘Η νοικοκυρά ἐδιάλεξε τά μεγαλύτερα. Μέσα σέ ἐκεῖνα πού ἐδιάλεξε ἦταν κι ή καρακάξα. Τά ἔσφαξεν ἔνα ἔνα και τά ἔδωσε τῆς κόρης της νά τά μαδήσει.

Τήν ώρα πού ἔπιασε τήν καρακάξε νά τή σφάξει, τῆς ἔμπηξε κάτι φωνές, πού τήν ἔκαμαν νά ξιπαστεῖ. Κοιτάζει, δέν ἦταν περιστέρι! Ἀπό τίς φωνές τήν κατάλαβε πώς εἶναι καρακάξα κι ἐθύμωσε. ‘Ετσι θυμωμένη πού ἦταν, τῆς ἔβγαλε τά φτερά της ώς τό ἔνα και τήν ἐπέταξε ἔξω ἀπό τήν αὐλή μέσα στά χωράφια.

‘Η καρακάξα ἔμεινεν ἐκεῖ δά κάμποσην ώρα ζαλισμένη, κι ἄμα ἤρθε στόν ἔαυτό της, σηκώθηκε κι ἔκατσε και λέει μοναχή της: «‘Ο Θεός μ’ ἐγλίτωσε. Τέτοια καλοπέραση, καλύτερα νά μοῦ λείπει!»

‘Ο τσαλαπετεινός ἐκείνη τήν ώρα καθόταν πάνω στό ἴδιο δέντρο και ἄκουσε τί είπεν ή καρακάξα, και τῆς λέει:’

— Τί νέα, γειτόνισσα; “Όλο καλοπέραση βλέπω! ”Ας πεθάνομε ἐμεῖς!

Κι ή καρακάξα τοῦ λέει:

— Ού, νά γκρεμιστεῖς ἀπ' ἐμπρός μου, βρωμοτσαλαπετεινέ, κι
ἐσύ κι οἱ συμβουλές σου! Ἀπό σένα καὶ μόνον ἐγίνηκα τέτοιο
χάλι! Ἄν μποροῦσα νά πετάξω, θά σ' ἔκαμνα νά μήν ξέρεις ποῦ
νά πᾶ νά σταθεῖς!

Σάν τ' ἄκουσεν αὐτά ὁ τσαλαπετεινός, ἐχάθηκεν ἀπό κεῖ. Κι
ἀπό τότε ἡ καρακάξα ἔχει ἔχθρητα μαζί του. Ἐάμα τόν δεῖ νά
φανερωθεῖ, μπήγει τίς φωνές καὶ συνάζει ὅλα τά πουλιά πάνω
του. Ἀλλά ὁ τσαλαπετεινός τό ξέρει καὶ χάνεται σάν τόν ἄνεμο.

(Λαϊκή παράδοση)

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

Οἱ γερανοί

Φθινοπωρινή βραδιά.

Ο ἥλιος βασιλεύει.

Δέ σαλεύουν τά κλαδιά,

φύλλο δέ σαλεύει.

Καὶ περνοῦν οἱ γερανοί,
ταξιδεύουν πέρα,
καὶ σά λόγχη μελανή
σχίζουν τόν ἄγέρα.

‘Ο κρωγμός* ἀντιλαλεῖ
κι δλοι τούς κοιτάζουν
καί μ' ἀγάπη «ἄρα καλή!»
στά πουλιά φωνάζουν.

Κι ή γριά πού περπατᾶ
στό ραβδί γερμένη,
στέκει καί τά χαιρετᾶ,
λέγει λυπημένη:

Στό καλό, χρυσά πουλιά,
στό καλό νά πάτε.
Τάχα θά μέ βρεῖτε πλιά
πίσ’ ὅταν γυρνάτε;

‘Ηλθ’ ὁ Μάρτης καί ξυπνᾶ
σά νυφούλα ή πλάση,
λουλουδίζουνε βουνά,
πρασινίζουν δάση.

‘Ηλθαν ἀπό μακριά
τά πουλιά καί πάλι,
μά σκεπάζει τή γριά
κρύα γῆς ἀγκάλη.

(Από τό βιβλίο *Ποιήματα*)

ΜΕΛΙΣΣΑΝΩΗ

Φθινόπωρο

“Ωρα δειλινοῦ·
τοῦ φθινόπωρου τά νέφη στύβουν τό φουστάνι
νά στεγνώσει τ’ οὐρανοῦ.
Καί στοῦ ἀπόβροχου τή σκόλη
βγαίνουν γιά σεργιάνι*
οἵ σαλίγκαροι δλοι
κάτω ἀπ’ τό ξεθωριασμένο παρασόλι*
τοῦ ἥλιου. Τώρα, ἡ λάμια*
ἡ γῆ λιάζει τά βρεμένα της τά χράμια*
μέ τῶν κάμπων τά πλουμίδια.*
Κι ἀπό τά χορτάρια
κι ἀπό τά ψηλά γρασίδια
οἱ στυλαγματιές γλιστροῦνε χάντρες
καὶ μαργαριτάρια
ἀπό οὐράνια δαχτυλίδια.
Τίς μαζώνουν οἱ νεράιδες οἱ ἀνυφάντρες*
μές στά υπόγεια τους σεράγια* καὶ στ’ ἀνήλια
—πολυέλαιιους κι ἀργυρά καντήλια,
σέ πλεμάτια* κρυσταλλένιες μπάλες —
μάγισσα γριά κι ἡ ἀράχνη τίς κρεμάει μές στίς κουφάλες.

Καί λογῆς λογῆς
 ἔνα ὅλα τά ζούδια
 ξεφαντώνουν ἀπ' τῆς γῆς
 κι ἀπό μέσα ἀπό τά φλούδια.
 Κι ἔνας μύρμηγκας σκαλώνει σ' ἔνα ἀγκάθι φουντωτό
 ν' ἀγναντέψει ὅλο τόν κόσμο ἀπό τέτοιο λιακωτό.*
 Νά, τό αὐλάκι
 —κάνει χάζι—
 τό ἄχυρο, σχεδία πού ἀράζει
 καὶ τό δρασκελοῦν βαθράκοι.
 Κόσμοι δλόκληροι ζωύφια
 ταξιδεύουν μέ πιρόγες* τά κελύφια.
 Κρύα ἀνατρυχίλα στά νερά.
 Σάν πεταλούδιῶνε σμάρι*
 τώρα δ σίφουνας θά πάρει
 ἀπ' τά δέντρα ὅλα τά φύλλα τά ξερά.
 Στά καλάμια τή φλογέρα του σφυράει
 κι ὅπως πάει, πάει, πάει,
 δ ἄνεμος —τσοπάνος— σαλαγάει*
 σ' ἄλλα πιά λημέρια,
 σ' ἄλλο τώρα χειμαδιό* τά καλοκαίρια.

(Από τήν ποιητική συλλογή *Προφητείες*)

Τ' αὐγά

KEINH τήν ἐποχή ήταν ἔνας καπετάνιος μέ καράβι. Μιά φορά ἔφτασε σ' ἔνα λιμάνι καί πῆγε σέ μιά ταβέρνα για νά φάει. Μπαίνει μέσα καί ρωτάει τόν ταβερνιάρη:

— "Εχεις τίποτε φαΐ νά φάω;

— Δέν ἔχω, κακόμοιρε! Μοῦ σώθηκαν τά φαγητά. Ἐδῶ δά ἔχω τρία τέσσερα αὐγά τηγανισμένα. Σοῦ κάνουν; νά σοῦ τά βάλω νά φᾶς;

Δέχτηκε ὁ καπετάνιος κι ἔκατσε κι ἔτρωγε.

Κεῖ πού ἔτρωγε, νά κι ἔρχεται ἔνας ναύτης, καί τοῦ λέει πού τραβιοῦσαν τίς ἄγκυρες τοῦ καραβιοῦ, γιατί ἐπῆρε ἀέρας!

Παρατάει ὁ ἄνθρωπος τό φαΐ καί τρέχει ἵσια στό καράβι του. Μπαίνει μέσα, τραβιοῦν τίς ἄγκυρες πάνω καί δέν μποροῦν νά σιγουρέψουν τό καράβι. Βοήθησεν ὁ Θεός κι ὁ Ἀι-Νικόλας καί γλίτωσε τό καράβι ἀπό τή φουρτούνα.

"Εκαμε πέντε ἔξι χρόνια νά 'ρθει πάλι σ' αὐτό τό λιμάνι.

"Αμα ἡρθε σ' αὐτό τό μέρος, ὁ καπετάνιος πῆγε νά πληρώσει τ' αὐγά πού τά είχε στό νοῦ του. Τά θυμόταν πού τά χρωστοῦσε.

"Ο ταβερνιάρης τοῦ βγάζει λογαριασμό ἀλογάριστο.

— Αὐτά τ' αὐγά, ἄν τά ἐκάθιζα στήν ὅρνιθα, θά ἔβγαζε τέσσερα πουλιά, δυό πετεινούς, δυό ὅρνιθες.

Τόν πάει στό δικαστήριο, γιατί αὐγό τ' αὐγοῦ, πουλί τοῦ πουλιοῦ, τοῦ ἔπαιρνε τό καράβι, καί τό χρέος δέν ἐγλίτωνε.

"Ἐγύριζε ὁ ἄνθρωπος σάν παλαβός, πού ἔχανε τό καράβι του

γιά τέσσερα αύγα! ’Επηγε σέ μιάν ἄλλη ταβέρνα πού πήγαιναν
όλοι οἱ γέροι. Μέσα ἐκεῖ ἦταν ἔνας ψευτοδικηγόρος. Τόν εἶδες
στενοχωρημένον τόν ἄνθρωπο, ἔμαθε τήν ὑπόθεσή του, πάει κά-
θεται κοντά του καί τοῦ λέει:

— Καπετάνιε, βάλε μου μιά κούπα κρασί νά πιῶ καί μή στενο-
χωριέσαι. ’Εγώ θά σου κερδίσω τό καράβι σου αὔριο.

Διατάξει ὁ καπετάνιος κι ἔρχεται στή στιγμή ἡ κούπα ἐμπρός
στό δικηγόρο. Πίνει τήν κούπα, κι εὐθύς τοῦ γράφει μιάν ἀνα-
φορά καί τήν πάει στό δικαστήριο. Ἡ ἀναφορά του ὅριζεν αὐ-
τόν γιά δικηγόρο.

”Εφεξεν ἡ ἄλλη μέρα, πάει ἐννιά, πάει δέκα, ἔντεκα ἡ ὥρα,
κόντευε μεσημέρι. ”Ολοι ἐμαζεύτηκαν ὅσοι εἶχαν δίκη, κι ὁ δι-
κηγόρος μας δέν ἐφαινότανε.

— Εκεῖ κατά τίς δώδεκα παρά τέταρτο, νά τος καί ξεπροβάλλει!
Τραγουδοῦσε κι ἐρχόταν. Λέει ὁ δικαστής:

— Μπράβο σου, καλέ ἄνθρωπε! Μᾶς ἔχεις τόσην ὥρα νά σέ
περιμένουμε καί πεθάναμε τῆς πείνας!

— ”Ωχ ἀδερφέ, δέ μ’ ἀφήνετε! Χτές ἐπήρα πέντε δοκάδες κουκιά
καί τά ἔστειλα τῆς γυναίκας μου. ”Εκείνη ἔπιασε καί τά ἔψησε
ὅλα μαζί. ”Ετρώγαμε χτές ὅλη τήν ἡμέρα καί σήμερα τό πρωί
ἀκόμα καί μᾶς ἀπόμειναν καί καμπόσα. Πήγα τό λοιπόν νά τά
σπείρω καί δέν ἐπρόκαμα νά ἔρθω στήν ὥρα μου...

— Ο ταβερνιάρης παίρνει τό λόγο καί τόν ρωτᾶ:

— Μά φυτρώνουν τά ψημένα τά κουκιά;

— Άπαντάει τότε ὁ ψευτοδικηγόρος καί λέει:

— Μά βγαίνουν κι ἀπ’ τά ψημένα αύγά, πουλιά;

Δέ χάνει καιρό δικηγόρος μας, κόβει τήν κρίση καί βγάζει
τήν ἀπόφαση:

— Καπετάνιε, ἔφαγες τέσσερα αύγά: 4 γρόσια, καί δυό τό ψωμί,
6 γρόσια. Δῶσ’ του τα νά πηγαίνει στή δουλειά του!

”Εσυμφώνησε κι ὁ δικαστής μαζί του, κι ὁ καπετάνιος ἐκέρ-
δισε τό καράβι του. Γιά φιλοδώρημα, ὁ καπετάνιος ἐπλήρωσε
τόν ταβερνιάρη, γιά νά κερνά τό δικηγόρο, ὥσπου νά ἔχει τό
βαρέλι κρασί.

(Λαϊκός μύθος)

Ταχιά ταχιά εἰν' ἀρχιμηνιά...

Ταχιά ταχιά εἰν' ἀρχιμηνιά,
ταχιά εἰν' ἀρχή τοῦ χρόνου,
ἀρχή εἰν' ἀρχή τά κάλαντα
κι ἀρχή τοῦ Γεναρίου.

Πρῶτα πού βγῆκεν ὁ Χριστός
στή γῆ καὶ περιπάτεις
καὶ βγῆκε καὶ χαιρέτησε
ὅλους τοὺς ζευγολάτες.*

Τόν πρῶτο πού χαιρέτησε
ἡταν δὲ Αι-Βασίλης:
— "Αγιε Βασίλη, δέσποτα,
καλό ζευγάρι ἔχεις.
— Καλό τό λέν, ἀφέντη μου,
καλό κι εὐλογημένο,
ὅπου τό βλόγησε ὁ Χριστός
μέ τό δεξί του χέρι,
μέ τό δεξί, μέ τό ζερβί,*
μέ τό μαλαματένιο.
Πρινένιο* εἶναι τ' ἀλέτρι μου,
δαφνένιος δὲ ζυγός μου,
ώς καὶ τό βουκεντράκι* μου
βασιλικοῦ κλωνάρι,

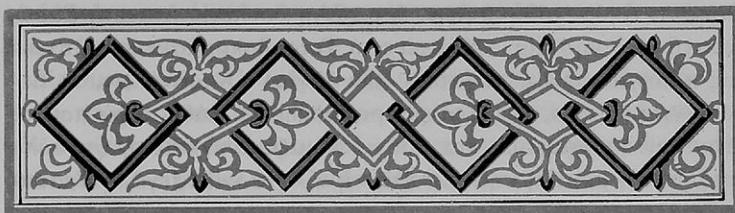
καὶ τ' ἀποζεύλι* τοῦ ζυγοῦ
κουκί μαργαριτάρι.

Καί πάλι ξαναπέρασε
καὶ ξαναρώτησέ τον:
— “Αγιε Βασίλη, δέσποτα,
σάν πόσα μόδια* σπέρνεις;
— Σπέρνω σιτάρι δώδεκα,
κριθάρι δεκαπέντε,
ταγή* καὶ ρόβη* δεκοχτώ
κι ἀπό νωρίς στό στάβλο.

Ἐκεῖ πού στάθη ὁ Χριστός
χρυσό δεντρί ἐβγῆκε,
κι ἐκεῖ πού ματαστάθηκε
χρυσό κυπαρισσάκι.
Σάν μέση εἶχε τό σταυρό,
στήν ἄκρη τό βαγγέλιο
καὶ στά παρακλωνάρια του
ἀγγέλοι, ἀρχαγγέλοι,
καὶ κάτω στή ριζούλα του
μιά κρουσταλλένια βρύση,
νά κατεβαίνει ἡ πέρδικα
νά βρέχει τά φτερά της.

(Δημοτικό)

Γ. ΑΝΝΙΝΟΣ

Ἡ Σαρακοστή

ΤΚΑΗΜΕΝΗ ἡ θεια-Μαργαρώ κάπου θά βρίσκεται
ἐκεῖ ψηλά τώρα στήν Παράδεισο, πού τόσο πολύ πί-
στευε, παρέα μέ τ' ἀγγελάκια, στά «χρυσά τά σύννε-
φα», κοντά στήν κυρά τήν Παναγία —βοήθειά μας,
Δέσποινα!— καί δλους τούς Ἀγίους, πού θυμιάτιξ
καί μνημόνευε, μέ τόσες μετάνοιες, κάθε ἀπόβραδο, μπροστά
στό εἰκονοστάσι, καί προσκυνούσε μέ τρίδιπλες μετάνοιες στή
μικρή ἐνοριακή της ἐκκλησιά...

Κι ὅμως, δέν τό ἥπιζε νά πάει κι ἔλεγε...
— Κολάζεται κανένας, γιέ μου! Κολάζεται καί δέν τό καταλα-
βαίνει! Γι' αυτό, δέν πρέπει κανένας νά «δολιγωρεῖ»,* καί νά
κάνει τά «πρεπούμενα». Ἐκεῖνα πού μᾶς ἔχουνε μάθει οἱ πατε-
ράδες μας καί πού ξέρανε οἱ «παλιοί»...

Κι ἀνάμεσα σ' αυτά τά «πρεπούμενα» πού ἐνέπνεε μιάν ἀλη-
θινή καί ἀφελής εὐλάβεια καί πίστη, τίς μετάνοιες, τά θυμιά-
ματα, τά σταυροκοπήματα, τ' ἀγιοκέρια πού φωτίζαν μέ τήν
ψιλή τους φλόγα, τό εἰκονοστάσι τῆς γωνιᾶς μέ τ' ἄσπρα νταν-
τελωτά μπερντεδάκια, «ὅλονυκτίες» στά πανηγύρια, τούς «ὅρ-
θους» στίς μεγάλες δεσποτικές γιορτές, τήν ταχτική παρακο-
λούθηση τῆς λειτουργίας, καί τήν αὐστηρή τήρηση ὅλων τῶν

θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἡ μεγάλη δουλειά, ἡτανε ἡ Σαρακοστή κι ἡ νηστεία... Νήστευε τά Τετραδοπαράσκευα, νήστευε τίς προηγιασμένες,* νήστευε τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τό Δεκαπενταύγουστο, τῆς Σταυροπροσκύνησης, κάθε φορά πού τό ἔγραφαν τά «χαρτιά» καὶ πού τό νόμιζε ἀναγκαῖο ἡ ψυχούλα της. Μά ἡ μεγάλη νηστεία ἡταν ἡ «Ἀγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή».

— Κολάζεται κανένας, γιέ μου! Κολάζεται καί δέν τό καταλαβαίνει! ἔλεγε ἡ καημένη ἡ θεια-Μαργαρώ, καί ἐμεῖς οἱ πειρασμοί, ἐκπρόσωποι τοῦ Πονηροῦ καὶ τοῦ Παγκακίστου, μέσα στό ἥρεμο ἀναχωρητήρι* τῆς καλῆς γερόντισσας, ἐβάλαμε σκοπό νά τήν κολάσουμε!... Μιάν ἐβδομάδα ὄλοκληρη, ὑστερα ἀπό τήν Καθαρή Δευτέρα, ἐνήστευε παραδειγματικά, μέ μαρουλάκια, ἐλίτσες, βρεχτοκούκια, καί κάπου κάπου «λιγάκι χαλβά», πού ἡταν τά μόνα ἐπιτρεπόμενα ἐδέσματα* τοῦ νηστίσιμου «ὸψολογίου»* της· καί μονάχα τήν πρώτη Κυριακή ἐμετρίαζε λίγο τή νηστεία κι ἐμαγείρευε κανένα «λαδερό», ἀγκιναροκούκι, κανένα λαδοπίλαιφο μέ ξερό χταπόδι... Κι ἔπειτα, λιγάκι ρετσινάτο, «γιά νά στυλωθεῖ κανενός ἡ καρδιά του, γιέ μου!» ἐπισφράγιζε πραγματικά τήν «κατάλυση οີνου καί ἐλαίου».

“Οσο γιά τά καρύδια καὶ τά σύκα, πού ἐφίλευε ἐμᾶς τά παιδόπουλα, ἡταν γιά τή θεια-Μαργαρώ πράγματα ἀπαγορευμένα...” Οχι ἀπό τά περίφημα «πρεπούμενα», μά γιατί δέν είχε πιά κανένα δόντι. “Ομως, γιά μᾶς, τά πάστρευε μέ προσοχή, καί δέν μᾶς τά δίνε ποτέ ἀτσάκιστα, κι είχε πολλούς λόγους, ἐκτός ἀπό τήν καλοσύνη της, γιά τοῦτο. Φρόντιζε πρῶτα πρῶτα γιά τήν ἀκεραιότητα τῆς κόψης τῆς πόρτας, πού τά μαγκώναμε ἀνάμεσα καὶ τήν ἐκάναμε καρυδοσπάστη, ἀφήνοντας σημαντικά σημάδια τῆς χρησιμοποίησης αὐτῆς, μά καὶ γιά τήν ἀσπράδα τῶν ἀσβεστωμένων πεζουλιῶν τῆς αὐλῆς, πού ἡταν τό τελευταῖο καταφύγιο γιά νά τσακίσουμε τά καρύδια, χτυπώντας τα μέ λιθάρια!...”

— Μπρέ Ἰοῦδεξ!... Μπρέ Ἰοῦδεξ! ἔξεφώνιζε, σάν ἐκαταλάβαινε κατιτί τέτοιο... Ἐλάτε ἐδῶ, μπρέ, νά σᾶς τά τσακίσω ἐγώ!...

Καί δέν ἤξερε κανένας, τί τήν ἐπονοῦσε πιό πολύ ἀπ’ τά τρία:

τά δόντια μας, τό μάγκωμα τῆς πόρτας η τό λέρωμα τῶν πεζουλιών;

Κι δύμας ἐμεῖς, οἱ «'Ιοῦδες», ἐβαλθήκαμε νά τή λερώσουμε!... "Εξω, στό παράσπιτο, στήν ἄκρη τῆς αὐλῆς, γιά νά μή λερώσει τήν κουζίνα πού ἀστραφτε ἀπό πάστρα καί γυαλοκοποῦσαν τά μπακιρικά,* εἶχε βάλει νά μαγειρέψει τό περίφημο «λαδοπίλαφό» της μέ τό χταπόδι, ἐνῶ γιά μᾶς, σ' ἄλλο τσουκάλι ἔβραζε ἀληθινό πιλάφι μέ τό κρέας, ἔνα «ἀτζέμ πιλάφι» ἀπό κεῖνα πού μονάχα ή θεια-Μαργαρώ ἤξερε νά φτιάνει ἀλτρουιστικά* γιά τήν τέρψη* τῶν ἄλλων!... Κι ο Πειρασμός ξελαμπάδιασε μονομιᾶς μέσα στό μυαλό μας, ἐκεῖ πού παιζαμε «καλόγερο» στά ἄσπρα καί μαῦρα «καντρέτα»* τῆς αὐλῆς... Κι οὕτε καιρό δέ χάσαμε σέ μάταιη συνεννόηση... Μέ μιά ματιά, συνεννοηθήκαμε, καί τό κακό ἔγινε. "Ενα κομμάτι κρέας, παχύ καί ὅλο ψαχνό ἔσμιξε μέσα στό «λαδοπίλαφό» μέ τά ἰσχνά κομμάτια τοῦ ξεροῦ χταποδιοῦ...

Μέ τί καρδιοχτύπι περιμέναμε τό μεσημέρι, μέ τί ἀνυπομονησία προσμέναμε ν' ἀρχίσει τό φαγητό της, ζεχνώντας μές στά πιάτα τό νόστιμο νόστιμο δικό μας πιλάφι, καί κοιτάζοντας τό λαδοπίλαφό της...

Καί νά... Ἐκεῖ πού δέν τό προσμέναμε πιά, ὕστερα ἀπό τήν πρώτη-δεύτερη μπουκιά, τό πιρούνι της ἀνάσυρε τό σῶμα τοῦ ἐγκλήματος. Τό γύρισε ἀπό δῶ, τό γύρισε ἀπό κεῖ, μέ ἰερή φρίκη· τό γεροντικό της, μά τόσο συμπαθητικό, πρόσωπο πῆρε μιά ἔκφραση συντριβῆς, καί μᾶς κοίταξε ὕστερα, ἐνῶ ἐμεῖς σκύβαμε τά μάτια στά πιάτα μας, ἔτοιμοι νά γελάσουμε, μά χωρίς νά μποροῦμε... Ἐπεριμέναμε τή δίκαιη τιμωρία μας. Μά ἐκείνη εἶπε μονάχα μέ σπαραγμό, σπρώχνοντας τό πιάτο:

— "Η ἀμαρτία στό λαιμό σας!..."

Κι ἀλήθεια, θαρρεῖς, σάν ή 'Αμαρτία νά ἥταν κάτι τό ψηλαφητό, κάποιο πράγμα ἦρθε κι ἔκατσε πραγματικά στό λαιμό μας!... Κομπιάσαμε, ξεροκατάπιαμε, ἀφήσαμε τό φαΐ μας καί, μπρουμούτιζοντας στό τραπέζι, ἀρχίσαμε τά κλάματα.

Τότε ή καλή γερόντισσα, πού ὁ θρῆνος μας κι ή μεταμέλειά

μας τήν είχε συγκινήσει, κατανικώντας κάθε της ἀπέχθεια, κάθε της εὐλάβεια καὶ κάθε πεποίθηση, προσπάθησε νά μᾶς παρηγορήσει. Καὶ παίρνοντας τό κρέας τοῦ Πειρασμοῦ, ἄρχισε νά τρώει κι αυτή, μπροστά στά κατάπληκτα καὶ κλαμένα μάτια μας, λέγοντας:

— Νά, μπρέ σεῖς!... Φᾶτε!... Κι ἄστε τά κλάματα!... Νά! Φᾶτε!... δ Θεῶς δέν ςεσυνερίζει!...*

('Από τό περιοδικό *'Η Διάπλασις τῶν Παιδῶν'*)

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

Μεγάλη Πέμπτη

Ἐκείνη πιό πολύ ἡ ἀνάμνηση
τῆς παιδικῆς ἡλικίας,
καθώς ἔχουμε συνηθίσει νά τή νοσταλγοῦμε,
μοῦ ἥρθε.

Συνήθως —ἢ μᾶλλον πάντα—
πηγαίναμε τή Μεγάλη Πέμπτη, προϊ,
στήν ἐκκλησία νά μεταλάβουμε.
Ζητούσαμε συγχώρεση ἀπ' τούς γονεῖς
πού χαμογελοῦσαν μειλίχια
καὶ πηγαίναμε ὅλα τ' ἀδέρφια μαζί,
γιορταστικά ντυμένα φορέματα καινούρια,
ἀνοιξιάτικα.

«Τί δνό, τί δνόματα ώραῖα,

ἄνοιξη, ἄνοιξη καί Πασχαλιά»,
τραγουδοῦσε εύθυμα ἡ μητέρα.

Ἐμεῖς, τά παιδιά μόνο, μεταλαβαίναμε
ἔκείνη τή μέρα.

“Οταν ἐπιστρέφαμε,
ἔβαφαν τά κόκκινα αὐγά.
Κόκκινη Πέμπτη. Στό δῶμα* φάνταζε
ἔνα κόκκινο ὕφασμα καὶ
μᾶς γέμιζε τά μάτια ἡ χαρά.

Προσφέραμε τή βοήθειά μας,
λαδώνοντας, γιά νά γυαλίσουν, τ' αὐγά,
λαμπρά γιά τή Λαμπρή.

“Οταν ἀπό μιά μικρή ἀμυχή, στό χέρι,
ἄρχισε νά μοῦ τρέχει τό αἷμα, κόκκινο,
ἀμέσως, προσεχτικά τό σκούπισαν,
προσεχτικά τό δέσανε, γιατί
ἔφερνα μέσα μου, τοῦ Κυρίου τό αἷμα.

Θυμήθηκα ὅλα αὐτά, τά σεβάσμια,
καθώς σήμερα, στό δρόμο τοῦ πρωιοῦ,
εἶδα μανάδες νά δόηγοῦν τά παιδιά τους
στήν ἐκκλησία. Μεγάλη Πέμπτη, σκέφτηκα,
τά παιδιά πᾶν νά μεταλάβουν.

Παρατήρησα
τά καθαρά πρόσωπά τους, τά καλά τους φορέματα.
Καί πιό πολύ ἀπ' ὅλα, εἶδα
πώς ἔφερνε μιά νέα γυναίκα, μέ τό μωρό στήν ἀγκαλιά,
μιάν ἀσπρη λαμπάδα
δεμένη μέ γαλάζια κορδέλα.

”Ανοιξη καί πασχαλιά.

(Τά ποιήματα)

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Ακουαρέλα

Στό μόλο, πού ἀποκάρωσε* στή θερινή τή λάβρα,*
ἄχνες καυτές χοροπηδάν στόν πυρωμένον ἄμμο
καὶ τά μικρά τά σπίτια του, γυμνά κι ἀσβεστωμένα,
κάνουνε ἄσπρες πινελιές στή θάλασσαν ἀπάνω.
Τά πρασινόχρυσα νερά, διάφανα, ἀκινητοῦνε,
δείχνοντας βότσαλα ἀσημιά, φιδοστριμμένα φύκια,
ἄγκυρες πού σκουριάζουνε καὶ τούς μαβιούς τούς ἵσκιους
πού τ' ἀραγμένα ρίχνουνε τριγύρω τους καΐκια.
Καμιά ζωή. "Ενας ψαράς πού ψάρευε στό μόλο,
ἀφοῦ τά χέρια τέντωσεν ὁκνά* καὶ χασμουρήθη,
ἔγειρε μονοκόδματος στίς πέτρες καὶ κοιμήθη·
καὶ μοναχά ἔνας ἄγριος καὶ μαυρομάλλης σκύλος,
σ' ἐνός μεγάλου καΐκιου τήν πρύμη καθισμένος,
τήν παραλία τή νεκρή κοιτάζει —νυσταγμένος.

(Ποίηματα)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τό πρώτο μου Πάσχα

Αγαπητοί μου,

ΑΥΤΕΣ τίς ήμερες ξαναγυρίζω πάντα στά παιδικά μου χρόνια. Καί θυμᾶμαι τίς θαυμάσιες ἐκεῖνες γιορτές πού χαιρόμουν στήν πατρίδα μου, δταν ἥμουν μικρό ἀμέριμνο παιδί κι είχα τούς καλούς μου γονεῖς νά μέ φροντίζουν καί νά μ' δόδηγουν σέ δλα. Φυσικά καί στήν ἐκκλησία ἡ στά «θρησκευτικά μου καθήκοντα»... «Οσο ἡταν χειμώνας, ἡ μητέρα μου μ' ἔπαιρνε μαζί της στόν ἈιΓιάννη ἡ στή Φανερωμένη, τίς γειτονικές μας ἐκκλησίες, πού λειτουργοῦσαν κάπως ἀργά —ἀπό τίς δκτώ ἡ μιά, ἀπό τίς ἐννυά ἡ ἄλλη. Μά δταν ἔμπαινε ἡ ἄνοιξη, πού μποροῦσα νά ξυπνῶ καί νά βγαίνω πιό πρωί, δ πατέρας μου μ' ἔπαιρνε στήν Ἐπισκοπιανή ἡ στόν «Ἄγιο Χαράλαμπο, ἐξοχικές ἐκκλησίτσες αύτές, σ' ἑνα δραίο παραθαλάσσιο προάστιο, πού λειτουργοῦσαν ἀπό τίς ἑπτά. Μετά τή λειτουργία, κάναμε κι ἑναν περίπατο στούς Κήπους καί γυρίζαμε λιγάκι κουρασμένοι μά πολύ εύχαριστημένοι κι οί δυό.

«Ω, ἡταν τόσο δμορφα! Ἡ ἄνοιξη είχε στολισμένες τίς πρασινάδες μέ μαργαρίτες ἀσπρες καί κίτρινες, μέ δλοκόκκινες παπαροῦνες καί μ' ἄλλα γαλάζια ἡ μαβιά ἀγριελούλουδα. Τί πολύ χρωμο τό χαλί πού ἀπλωνόταν στά χωράφια! Τό ἔβλεπα κι ἀπό

τήν άνοιχτή πόρτα της έκκλησιᾶς, καθώς ἀκουγα τά ψαλσίματα, τίς εὐχές και τά εὐαγγέλια. Τά εὐαγγέλια προπάντων μ' ἄρεσαν πολύ. Είναι τόσο ποιητικά αυτά πού λένε πρίν και μετά τό Πάσχα! Πρώτα τῶν Βαΐων —και συνήθως ἀπ' αυτή τήν Κυριακή ἄρχιζα νά πηγαίνω στίς ἐξοχικές έκκλησίτσες— ἔπειτα τῆς Ἀνάστασης, ἔπειτα τοῦ Θωμᾶ, τῶν Μαυροφόρων, τῆς Σαμαρείτιδος... Ὁ παπα-Λογοθέτης, ἐφημέριος στόν Ἀι-Χαράλαμπο, πολύ γραμματισμένος, τά ἔλεγε θαυμάσια. Κι δχι ψαλτά μέ μπάσα και σικόντα, ὅπως σ' ἄλλες έκκλησίές ἀλλά διαβαστά, καθαρά, σταράτα, λέξη πρός λέξη, και μ' ἔκφραση, μέ τόν ὥστε νά καταλαβαίνει τό νόημα κι ό ἀγράμματος. Κι ἀλήθεια, στίς έκκλησίτσες ἑκεῖνες τό περισσότερο πήγαιναν ἀπλοί, ταπεινοί ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ —ψαράδες, βαρκάρηδες, κηπουροί, μυλωνάδες. Καί σου 'κανε χαρά νά τούς βλέπεις ντυμένους κυριακάτικα, ν' ἀκοῦνε μέ τόση εὐλάβεια και μέ τόση προσοχή τά λόγια τοῦ Κυρίου...

Τή Μεγάλη ὅμως Ἐβδομάδα και τό Πάσχα, ὅλη ὅλη μου ἡ «έκκλησία» ἦταν, τήν Κυριακή τό πρωί, ἡ Ἀνάσταση πού γινόταν στό ὑπαίθρο, και κατόπι ἡ λειτουργία: Δεῦτε λάβετε φῶς, Χριστός Ἀνέστη, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος και καθεξῆς. Δέ μ' ἔβγαζαν ἔξω βράδυ, κι οὔτε στά Νυμφία μέ πήγαιναν, οὔτε στήν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν, οὔτε στή λιτανεία τοῦ Ἐπιταφίου, πού μόνο τήν πένθιμη μουσική της ἀκουγα ἀπό μακριά, ἀν τύχαινε νά ξυπνήσω τή νύχτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. "Ἐτσι δέν ἤξερα καλά τί προηγήθηκε ἀπ' τήν Ἀνάσταση. Μόνο, ἀπό τήν Κυριακή τῶν Βαΐων, πώς ὁ Χριστός μπήκε θριαμβευτικά στά Ἱεροσόλυμα. Ἀλλά τί ἔκαμε κεῖ, τί τόν ἔκαμαν, ἄκρες μέσες: Κάποιος Μυστικός Δεῖπνος, κάποιος σταυρικός Θάνατος, κάποια Ταφή σέ καινό μνημεῖο... Τί νά ἦταν αυτά; Πῶς νά είχαν γίνει; Μόλις εἶχα μιά ίδεα.

Κι ἄξαφνα... τά ἔμαθα ὅλα! Εἶχα μεγαλώσει, φαίνεται, ἐκεῖνο τό χρόνο, κι οἱ γονεῖς μου μέ πῆραν μαζί τους παντοῦ. "Ἐτσι ἀκουσα και τά φοβερά ἑκεῖνα εὐαγγέλια τῆς Μεγάλης Πέμπτης και τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς και τό Σήμερον κρεμάται!... Εἶδα

καὶ τό Χριστό μέ τό ἀγκαθένιο του στεφάνι στό μαῦρο σταυρό, ἔνα μεγάλο Χριστό σάν ἀληθινό... "Ἐπειτα τόν εἰδα καὶ νεκρό, ξαπλωμένο στό χρυσό Ἐπιτάφιο (κι δ Χριστός τοῦ Ἐπιταφίου στή Ζάκυνθο δέν είναι κεντημένος σέ πανί, είναι ζωγραφισμένος σέ ξύλο, σάν εἰκόνα περικομμένη, ὅπως κι δ Ἐσταυρωμένος). Καὶ θυμοῦμαι ἀκόμα τί ἀλλιώτικη ἐντύπωση, τί μεγαλύτερη χαρά μοῦ ἔκαμε τό Πάσχα στήν ἐκκλησίτσα, τήν πρώτη φορά, ἀφοῦ εἶχ' ἀκούσει πιά κι ἰδεῖ καὶ μάθει δλα τά προηγούμενα. Μπορῶ νά πῶ πώς αὐτό ἦταν τό πρῶτο μου Πάσχα.

Γιατί ὅλη τή Μεγάλη Ἐβδομάδα τήν είχα περάσει μέ τό πένθος, μέ τή λύπη τῶν Παθῶν. Είχα παρακολουθήσει τό Χριστό στό μαρτυριό του, στήν ἀγωνία του, στό θάνατό του· εἶχ' ἀκούσει καὶ τή Διαθήκη του, είχα παρακαθίσει καὶ στό Μυστικό Δεῖπνο, εἶχ' ἀκολουθήσει καὶ τήν ἐκφορά του, κλαίγοντας μαζί μέ τή Θλιψιμένη Μητέρα, πού κι αὐτή ἀκολουθοῦσε ζωγραφιστή σέ μιά μεγάλη εἰκόνα σάν ἀληθινή: ὡ γλυκύ μου ἔαρ, γλυκύτατόν μου τέκνον... Γι' αὐτό τό Χριστός Ἀνέστη μοῦ ἔκαμε ὑστερα τόση χαρά, τόση ἀγαλλίαση· γι' αὐτό μοῦ φάνηκε σάν μιάν ὑπέρτατη ἴκανοποίηση, σάν μιά νίκη, σάν ἔνας θρίαμβος. Ἐκεῖνος πού φόρεσε γιά ἐμπαιγμό* ψεύτικη πορφύρα. Ἐκεῖνος πού ποτίσθηκε χολή καὶ ξίδι, καὶ μαστιγώθηκε, καὶ καρφώθηκε σέ ξύλο, καὶ πέθανε μαρτυρικά, σάν ἄνθρωπος, ἔβγαινε ζωντανός ἀπό τόν τάφο κι ἀνέβαινε στόν οὐρανό σάν Θεός!

"Ἐτσι ἔπρεπε νά είναι. Γιά νά μοῦ δώσει τόση χαρά ἡ Ἀνάσταση, ἔπρεπε νά προηγηθεῖ τό Πάθος· γιά νά μοῦ κάμει τόση ἐντύπωση τό Πάσχα, ἔπρεπε νά γνωρίσω τή Μεγάλη Ἐβδομάδα. Μαθαίνοντας δσα ἔμαθα ἐκεῖνον τό χρόνο, μάθαινα τή ζωή, πού ὡς τότε ἤμουν πολύ μικρός γιά νά τήν ξέρω, ἀφοῦ οἱ γονεῖς πού μέ φρόντιζαν καὶ μ' ὁδηγοῦσαν, δέν μέ πήγαιναν παρά στίς χαρούμενες κυριακάτικες λειτουργίες καὶ μέ προφύλαγαν ἀπ' τά λυπτήτερά, πού δέν ἦταν ἀκόμα γιά μένα. "Ἐτσι καὶ στή ζωή: Τή χαρά, τήν ἀληθινή χαρά, τήν κατακτοῦμε ὑστερ' ἀπό ἀγώνα καὶ ἀγωνία, ὑστερ' ἀπό κόπο καὶ λύπη. Πρίν ἀπό κάθε μας Πάσχα, πρέπει νά περάσουμε μιά Μεγάλη Ἐβδομάδα.

“Ω, αὐτό τό ξέρετε καί σεῖς ἀπό τώρα. Μήπως τήν ἑβδομάδα τῶν διαγωνισμῶν τοῦ σχολείου, πού προηγεῖται ἀπό τή νίκη καί τή χαρά τοῦ ἄριστα, δέν τήν δονομάζετε... Μεγάλη ἑβδομάδα; Γελάτε, ἔ;... Καί τοῦ χρόνου!

Σᾶς ἀσπάζομαι
ΦΑΙΔΩΝ

(Άπό τό περιοδικό *Η Διάπλασις τῶν Παιδῶν*)

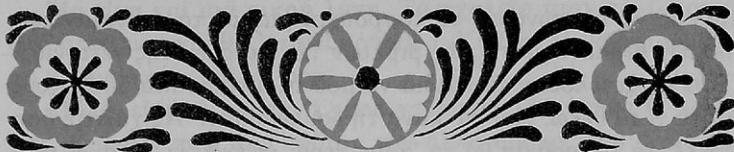

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Στούς πέντε δρόμους

Τό πρόσωπό του, σά νά ’ναι χυμένο τσιμέντο
δεμένο μέ σίδερο, θυμίζει γωνιά πού ξέφτισε ή λαμαρίνα
σέ φθαρμένο καράβι. Πάνω του πέρασαν δλοι οί καιροί:
ό έργοδότης του, ή φτώχεια του, ό πόλεμος. Πέρασαν
βλέμματα πού ἔπεφταν σά σπαθιά καί τό ξέσκιζαν.
Δέν πουλᾶνε γι’ αὐτόν τά καταστήματα τίποτα,
Δέν ἔχει μετά ποῦ νά πάει. Στούς πέντε
περιφέρεται δρόμους τῆς γῆς, δταν κλείνει
τό μαγαζί του ό ήλιος.

(Ποιήματα 1958-1967)

ΑΘΑΝ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗΣ

Παιδικοί καημοί καί πασχαλινή χαρά

ΕΣ στά πολλά τά βάσανα τῆς φτώχειας μας, νά καὶ τοῦτο: Τρυπήσανε τά τσαρούχια μου.

Τῆς μάνας μου δέν τῆς εἶπα τίποτε. Τῆς ἔφταναν οἱ ἄλλες ἔγνοιες πού 'χε, χήρα κι ἀπροστάτευστη γυναῖκα, νά ξενοδουλεύει καὶ νά βγάζει τό ψωμί τῶν παιδιῶν της. Ἐξήλωσα ἀπό τό ἀναγνωστικό μου τῆς περασμένης χρονιᾶς —τῆς β' Δημοτικοῦ— τά χοντρά χαρτόνια —πετσιά τά λέμε στόν τόπο μου— πού ἡταν δεμένο τό βιβλίο, τά 'κοψα μέ τό σουγιά μου στό σχῆμα τῶν τσαρουχιῶν μου, καὶ τά 'βαλα ἀπό μέσα πάτους, γιά νά προφυλάγω τά πόδια μου ἀπό τά στουρνάρια,* τά χιόνια καὶ τά νερά. Καὶ τί καλά πού εἶχαν ἔρθει! Οὔτε ὁ τσαρουχάς δὲ καλύτερος δέ θά τά 'φκιανε ἔτσι, σκέφτηκα. Θά περάσω τώρα δόλο τό χειμώνα, κι ἡ μάνα μου δέ θά στενοχωρεθεῖ. Τό κατόρθωμα αὐτό σκέφτηκα νά τό πῶ καὶ τῆς μάνας μου τό βράδυ, σάν θά γύριζε ἀπό τό χωράφι. Καὶ μέ τό νοῦ μου ἐπλαθα τίς παίνιες* πού θά μοῦ 'κανε, καὶ τά φιλιά της καὶ τά χάδια της.

«Προκομμένο κι ἔξυπνο παιδί μου, νά μοῦ ζήσεις. Ἀπό σένα καρτερῶ στή φτώχεια μου ἀνασασμό. Πότε νά μοῦ μεγαλώσεις!»

Καὶ μέ τό νοῦ μου πάλι ἔβανα τή χαρά της, γιατί βρέθηκε

τρόπος νά πετσώνουμε τά τσαρούχια μας μέ τά «πετσιά» τῶν παλιῶν βιβλίων μας ή τῶν βιβλίων τῶν παιδιῶν τῆς γειτονιᾶς. Ἐγώ θά ξεγελούσα τά παιδιά νά μοῦ τά δίνουν. Μά δέ θά τούς ἔλεγα τί τά θέλω. Και θά κανα τή δουλειά μου. »Ας χιόνιζε ὅσο ηθελε· τά τσαρούχια θά τά χαμε γερά, κι ἐγώ, κι ή μάνα, κι ή Λένη, κι ό Κωστούλας.

Οὕτε καί τῆς Λένης, τῆς μεγαλύτερής μου ἀδελφῆς, τῆς εἰπα τίποτε. Ἡθελα νά τό πῶ ἐγώ πρῶτος τῆς μάνας μου, κι ἐγώ πρῶτος τίς παίνιες της νά πάρω. Μά οὔτε καί τοῦ Κωστούλα, τοῦ μικρότερού μου ἀδελφοῦ, πάλι, εἰπα τίποτε. Ἔ, αὐτός ήταν μικρός κι ἀπό τέτοια δέν καταλάβαινε. Κι είχε γοῦστο νά λεγε ύστερα, πώς αὐτός τή βρῆκε αὐτή τή μηχανή. «Μηχανή» ἔλεγα τήν ἐφεύρεσή μου.

«Κάνε τή δουλειά σου, εἰπα, Θάνο μου, κι ἀσ' τον αὐτόν, πού δέν καταλαβαίνει. Ἐγώ είμαι ό ξένπνος κι ό προκομμένος. Ἀπόψε θά μοῦ τό ξαναπεῖ ή μάνα.»

Ἀπάνω σ' αὐτές τίς συλλογές, μέ χαρά μου ἀκουσα τήν καμπάνα τοῦ σχολείου νά σημαίνει γιά τ' ἀπογεματινό τό μάθημα. Κι ήταν νά μή χαρῶ; «Ας είχε ἔχω ὅσες λάσπες ηθελε. Ἐγώ τά τσαρούχια μου τά χα διορθώσει μέ τή «μηχανή» μου. Μά ἔξον ἀπ' αὐτό, καθώς ἔχω παρατηρήσει, δύοι οἱ ἀνθρώποι ἀνυπομονοῦν νά χρησιμοποιήσουν κάτι πού ἔφκιασαν. Βάλτε τώρα μέ τό νοῦ σας πόση θά είναι ή ἀνυπομονησία, δταν τό ἔργο αὐτό είναι γέννημα τοῦ μυαλοῦ τους.

Γρήγορα γρήγορα ἄρπαξα τή σάκα μου μέ τά βιβλία, βγῆκα στό διάδρομο ὅπου είχα κρυμμένα τά τσαρούχια μου, γιά νά μήν τά δούν ή Λένη κι ό Κωστούλας, τά φόρεσα μέ χαρά στήν καρδιά, κι ἐνῶ τά κοίταξα καί τά καμάρωνα, κατέβηκα τή σκάλα. «Οταν ἔφτασα στή θύρα, κοίταξα μέ περιφρόνηση τίς λάσπες, πού σάν ἀδιάβατος βοῦρκος ἀπλώνονταν πέρα πέρα στό δρόμο, καί μέ μεγάλη ἀποφασιστικότητα χύθηκα νά τίς πατήσω. Νά ἰδοῦν πώς δέν τίς ἔχω πιά ἀνάγκη! «Κι ἂν είστε σεῖς στόν κόσμο, κυρα-λάσπες, είμαι κι ἐγώ μέ τά πετσιά μου», σκέφτηκα. Και μπλάτσα-μπλούτσα τίς πάταγα μέ πεῖσμα.

Μά είχα και μιά μικρή λύπη. Τό σχολεῖο ήταν πολύ κοντά στό σπίτι μου και θά φτανα γρήγορα. Κι έτσι δέ θά χαιρόμουν τό θρίαμβό μου πολλή ώρα.

«Μπά, είπα, ή καμπάνα τώρα χτύπησε. Τό μάθημα θ' άργησει. Και δέν πάω από τοῦτον τόν ἄλλο δρόμο, πού είναι και μακρινότερα, κι έτσι νά περπατήσω πιό πολύ; Άπό τοῦτον περνοῦνε και τά σφαχτά τοῦ χωριού κι ἔχει περισσότερες λάσπες. Και δέν πά' νά 'χει; Τί ἀνάγκη ἔχω; Ποδεμένος είμαι.»

Και πήρα τόν μακρινότερο τό δρόμο. Μιά στιγμή στάθηκα. Μιά καλή σκέψη είχε κατεβεῖ στό κεφάλι μου. Στάθηκα νά τή συλλογιστῶ μέ ἄνεση. «Α, έτσι θά κάνω!» φώναξα μέ χαρούμενη φωνή, βουτηγμένος μές στίς λάσπες. Και πάλι ξανάφερα στό νοῦ μου ἐκεῖνο πού μοῦ 'χε κατέβει ξαφνικά.

«Οχι, δέ θά πᾶ τίποτε τῆς μάνας. Κι ἄν τό πᾶ, θά χαρεῖ, θά μέ παινέσει, θά μέ φιλήσει κι ὑστερα σκόλασε. Θά τῆς κάνω ἐγώ δουλειά πού νά μήν ἔχει ποῦ νά μέ βάλει. Θά τῆς πετσώσω τά τσαρούχια ἀπόψε, δίχως νά ξέρει τίποτε. Και τό πρωί, σάν τά φορέσει, νά τά ἰδεῖ και νά θιαμαίνεται.* Καλά πού μοῦ 'ρθε στό νοῦ μου», είπα και ξεκίνησα πηδώντας ἀπό τή χαρά μου. «Θ' ἀπορήσει και θά μ' ἀγαπάει πλειότερο κι ἀπό τή Λένη κι ἀπό τόν Κωστούλα.»

* * *

Ἐκεῖνο τό δειλινό εἶχαμε ἀριθμητική. Μά ποῦ, ἐμένα δ νοῦς μου δέ σάλευε ἀπό τήν ἐφεύρεσή μου. Καμιά προσοχή στό μάθημα. Δέν ἔβλεπα τήν ώρα νά νυχτώσει, γιά νά γυρίσει ἡ μητέρα μου νά τῆς «πετσώσω τά τσαρούχια».

Ο δάσκαλός μου, φαίνεται, θά μέ κατάλαβε πώς ἄλλοι ήμουν κι ἄλλοι είχα τό νοῦ μου. Εὔκολο πράγμα αὐτό. Γι' αὐτό, παιδιά, σᾶς συμβουλεύω νά 'χετε πάντα τό νοῦ σας στό μάθημα, γιατί μέ τό ἀντίθετο και ζημιώνεστε, μά και χωρίς ἄλλο θά σᾶς πιάσει δάσκαλός σας και δέν είναι καθόλου ὅμορφη μιά ἐπίπληξη.*

Φαίνεται, πού λέτε, πώς θά μέ κατάλαβε δάσκαλος και μέ ρώτησε ξαφνικά —σάν τώρα τό θυμούμα;

— Όκτω σύν ξξ, Παπαχαρίση;

— Εϊκοσι δύο! ἀπάντησα ἐγώ δυνατά δυνατά καὶ μ' ἄλλη χαρά τώρα, γιατί θά παιρνα καὶ καλό βαθμό γιά τήν ώραία μου ἀπάντηση. Μά ή ἐπίπληξη τοῦ δασκάλου: «τόν κακό σου τόν καιρό, πρόσεχε, δέν ἔχεις τό νοῦ σου ἐδῶ», καὶ τά χάχανα τῶν συμμαθητῶν μου μ' ἔβγαλαν ἀπό τήν ἀπατηλή ἐλπίδα τοῦ καλοῦ βαθμοῦ πού πρόσμενα.

Ντροπιασμένος ἀπό τήν ἐπίπληξη τοῦ δασκάλου κι ἀπό τά γέλια τῶν συμμαθητῶν μου, καὶ λυπημένος μήπως μοῦ βάλει ὁ δάσκαλος κακό βαθμό, ἔσκυψα τό κεφάλι.

Μά γρήγορα ξαναγύρισε στό μυαλό μου ή πρώτη σκέψη γιά τό ἀνεπάντεχο πού θά σκάρωνα τῆς μάνας μου, καὶ βρήκα τρόπο νά παρηγορηθῶ. «Ἐκανα κι ἐγώ ἔνα λάθος μιά φορά, σκέφτηκα, καὶ θά μοῦ βάλει κακό βαθμό; Μπά, δέν πιστεύω. Γιατί δέν τόν ἔγραφε ἀμέσως στόν κατάλογο; Αύτοί πού γέλασαν; "Αν τούς κόβει, ἃς κάνουν τέτοιες μηχανές, σάν αὐτές πού κάνω ἐγώ!"»

* * *

Στό διάλειμμα ἐθύμωνα μ' ὅλα τά παιδιά, γιατί δέν κοίταζαν τά τσαρούχια μου καὶ δέ μέ ρωτοῦσαν τίποτε. «Ναι, κι ἄν μέ ρωτήσουν, ξέρεις, ἐγώ θά πῶ», ἔλεγα πάλι μέ τό νοῦ μου. Καὶ κοίταζα λαίμαργα ποιός ἔχει χοντρότερα «πετσιά» στό βιβλίο του. «Μωρέ, θά σᾶς ξεγελῶ καὶ θά κάνω τή δουλειά μου χωρίς νά ξέρετε τί τά θέλω» συλλογιζόμουν.

Σκέφτηκα νά κάνω ἀρχή καὶ νά ζητήσω ἀπό τήν ώρα ἐκείνη ἀπό κανένα φίλο μου κανένα «ζευγάρι πετσιά», μά ὅχι, πάλι τό μεταβρήκα: ὃν καταλάβαιναν;... "Ἐπειτα ή «Ιερά Ιστορία» τῆς Λένης — αὐτή δέν πήγαινε πιά στό σχολεῖο — εἶχε κάτι χοντρά πετσιά, πού ἤταν ἀπέθατα.* Σάν τελείωναν ὅσα πετσιά βρίσκονταν στό σπίτι, ύστερα θ' ἀρχιζα νά ξεγελῶ καὶ κανένα συμμαθητή μου.

«Αφοῦ ἔχω, εἶπα τελευταῖα, γιατί νά παρακαλέσω;»

* * *

"Οταν τελείωσε τό σχολεῖο, γύρισα στό σπίτι. Μά τώρα πήρα τόν πιό σύντομο δρόμο. Βιαζόμουν νά πάω νά βρῶ ἐκείνη τήν «Ιερά Ιστορία» τῆς Λένης μέ τά χοντρά πετσιά τ' ἀπέθατα.

Καθώς περπατοῦσα βιαστικά βιαστικά, ἔνιωσα ἔνα κρύο πράμα στό πέλμα τοῦ ἀριστεροῦ μου ποδιοῦ. Πρίν καλοσκεφτῷ τί ἦταν, ἄλλο παρόμοιο κρύο πράμα στό δεξιό τό πέλμα. «Μπά, σκέφτηκα, ἔχει νερά δρόμος καί μπήκαν στά τσαρούχια μου ἀπό τό πάνω μέρος.»

Κι ἄφησα ἀμέσως τό θριαμβευτικό μου περπάτημα μές στίς λάσπες, κι ἄρχισα νά περπατῶ ἀπό πέτρα σέ πέτρα. Μά τώρα ἔνιωθα νά μοῦ τρυποῦν οἱ πέτρες τά δάχτυλα.

«Τί γίνεται;» ξανάπα πάλι. Καί μέ κρύα καρδιά κοίταξα τά τσαρούχια μου ἀπό τό κάτω μέρος.

Τά χαρτόνια εἶχανε σχιστεῖ, κι ἀνάμεσα ἀπό τίς σχισμές κρυφοκοίταζαν τά δάχτυλα.

Νά σᾶς πῶ τήν ἀλήθεια, ἐκείνη τή στιγμή δέν καλοθυμοῦμαι τί είπα καί τί πέρασε ἀπό τό νοῦ μου. "Ενας σφάχτης,* τό θυμοῦμαι πολύ καλά, μοῦ ἐσφιξε τήν καρδιά καί πικραμένος γύρισα στό σπίτι. Μιά παρηγοριά μονάχα είχα: Σάν περάσει κι ὁ Μάρτης μέ τόν κακό καιρό, συλλογιζόμουν, θά ρθεῖ ὁ Ἀπρίλης μέ τόν καλό. Δέ θά μέ πειράζει κι ἄν ἔχω τά τσαρούχια μου σπασμένα.

Κι ὅταν ἐφτασα στό σπίτι, τά κρυψα, γιά νά μήν τά δεῖ ἥ μάνα μου.

* * *

"Εφυγε ὁ Μάρτης μέ τά ὅψιμα* τά χιόνια του καί τίς κρύες τίς βροχές, κι ἤρθε ὁ Ἀπρίλης μέ τίς ἀνθισμένες μυγδαλιές, μέ τίς ἡλιόφωτες μέρες του, μέ τ' ἀνθισμα τῶν πρώτων λουλουδιῶν καί μέ τά χελιδόνια, τούς καλούς τῆς "Ανοιξης μαντατοφόρους. "Οψιμη ἥ "Ανοιξη, ὅψιμα κι αὐτά.

Κι ἐγώ μές στά παιχνίδια ξέχασα τήν ξιπολησιά μου. Ξέχασα καί τήν ἐφεύρεσή μου. Καί μέ τούς φίλους μου λογάριαζα πόσες μέρες ἦταν ἀκόμα γιά τό Πάσχα. Δώδεκα μέρες θά ἔκλεινε τότε

τό σχολεῖο, καὶ δώδεκα μέρες θά χορταίναμε παιχνίδια. Κι ὁ καθένας τῆς παρέας μου ἔλεγε πάλι πόσα αὐγά γέννησαν οἱ κότες του «γιά τήν Πασκαλιά» καὶ τί καλά τούς ἔταξαν ἀπό τὸ σπίτι πώς θά τούς πάροντ «γιά τήν Πασκαλιά». Λίγες μέρες ἔλειπαν ἀκόμα γιά τό Πάσχα, ὅταν μπόρεσα νά πῶ στούς συντρόφους μου μέ χαρά κι ἐγώ:

— Κι ἐμένα ἡ μάνα μου θά μοῦ πάρει καινούρια τσαρούχια, κόκκινα, κεντημένα καὶ μέ φοῦντες. Θά πάρει καὶ τῆς Λένης καὶ τοῦ Κωστούλα. "Εμασε λεφτά ἀπό τίς δουλειές πού κάνει. Κι ἂν φτάσουν τά λεφτά, θά πάρει καὶ δικά της, εἶπε.

"Οταν τό Μέγα Σάββατο τό βράδυ κείνης τῆς χρονιᾶς πέσαμε νά κοιμηθοῦμε λίγες ώρες ώσπου νά χτυπήσει ἡ καμπάνα τῆς Λαμπρῆς, δέν μποροῦσα νά κλείσω μάτι.

Τό καντήλι μπροστά στό εἰκόνισμά μας ἔφεγγε μέ μιά μικρή φλόγα σάν ἄστρο μακρινό. Ὁ ἀνασασμός τῆς μητέρας μου καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν μου ἔδειχνε πώς είχαν ἀποκοιμηθεῖ πιά. "Ολα θαμπά ξεχωρίζουν μές στό δωμάτιο μέ τό λίγο φῶς τοῦ καντηλιοῦ. Νά στόν τοῖχο, κρεμασμένα ἀπό καρφιά στή σειρά, τέσσερα ζευγάρια τσαρούχια. Μᾶς προσμένουν νά τά φορέσουμε καὶ νά πάμε στήν ἐκκλησιά, μόλις χτυπήσει ἡ καμπάνα. "Αργά τά 'φερε μιά γειτόνισσα πού 'χε πάει στό διπλανό χωριό. "Ολη τήν ώρα ἔχω τά μάτια μου πάνω τους. Νά τά δικά μου. Τί καλά πού μοῦ 'χαν ἐρθεῖ, ὅταν τά φόρεσα. Καί γιατί νά τά κοιτάζω ἀπό μακριά; Δέν τά παίρνω νά τά ξαναϊδῶ ἀπό κοντά; Καί σηκώθηκα. Σιγά σιγά μπῆκα, τά ξεκρέμασα, καὶ πάλι πίσω στό στρῶμα μου μαζί μέ τά τσαρούχια. Κόκκινα, μέ ώραῖα κεντίδια καὶ μέ φοῦντες πολύχρωμες. "Ας τά φορέσω κιόλας, εἶπα, νά ξαναϊδῶ πώς πάνε. Αὐτή ἡ δουλειά, φόρεσε καὶ κοίταξε, βάσταξε ώσπου κουράστηκα κι ἔγειρα νά κοιμηθῶ.

"Οταν χύπησε ἡ καμπάνα, δέ μέ ξύπνησε ὁ ἥχος της ὁ χαρμόσυνος, ὁ πασχαλιάτικος, πού μέ τόση λαχτάρα κάθε χρόνο τόν προσμένω σάν ἔνα καλομηνυτή στόν ύπνο μου. Δίχως ἄλλο θά είχα ἀργήσει νά κοιμηθῶ, κι ἔτσι ἔπεσα σ' ύπνο βαθύ. Μά μές στοῦ ύπνου τ' ἀποκάρωμα,* χίλια ὅνειρα μέ τριγυρνοῦσαν καὶ

μοῦ φέρναν τό καθένα κι ἀπό μιά χαρά. Ἡ ἐκκλησιά γεμάτη ἀπό κόσμο. Ὄλοι κρατοῦσαν λαμπάδες. Κι ἐγώ ἀνάμεσά τους περνῶ μὲ τήν ἔγνοια μή στάξουν κεριά στά τσαρούχια μου. Κι δλοι τά κοιτᾶνε.

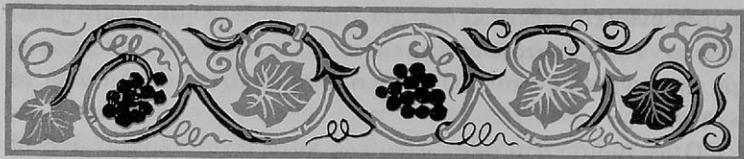
“Οταν γύρισα στό σπίτι, εἶδα πώς κάτω εἶχαν λερωθεῖ ἀπό τά χώματα τοῦ δρόμου. Κάθισα στό κατώφλι τῆς πόρτας νά τά καθαρίσω. Παίρνοντας μέ τό δάχτυλο σάλιο ἀπό τό στόμα, τρίβω τά χώματα καὶ τίς σκόνες. Κι αὐτά λίγο λίγο καθαρίζονται. Καί ξαναγίνονται κόκκινα σάν πρῶτα. Ἡ μάνα μου μέ φωνάζει νά πάω νά φάμε. «Φάτε, δέν πεινῶ», ἀπαντῶ κι ἔξακολουθῶ τή δουλειά μου.

Μές στόν ὄπνο μου ἀκούω γέλια πάνω ἀπό τό κεφάλι μου καὶ τή φωνή τῆς μάνας μου, πού μέ καλοῦσε νά ξυπνήσω. Ἀνοιξα τά μάτια. Ἡ Λένη δέν μπορεῖ νά κρατήσει τά γέλια. Κι ἡ μάνα μου γελοῦσε καὶ μοῦ ’λεγε:

— Τί τά βαστᾶς τά τσαρούχια στήν ἀγκαλιά; Δικά σου εἶναι. Δέ σ’ τά παίρνουμε. Σήκου γρήγορα νά προκάνουμε τό «Δεῦτε λάβετε φῶς»!

(Από τό περιοδικό *Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν*)

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Αγροτικό

Στό στάβλο ἀπόψε ἥρθε τό φεγγάρι...
Ἐκοίταξεν ἀπ' τό παράθυρό του,
εἰδε τήν ἀγελάδα, τό μοσκάρι,
τό βόδι πού μασοῦσε τό σανό του.

Στόν κῆπο μας ἀνήσυχα γλιστροῦσε,
ἀνέβηκεν ἀπάνω στή συκιά μας,
ἐμέτρησε τά λίγα πρόβατά μας,
εἰδε τό γάιδαρό μας και γελοῦσε.

Πήγε στ' ἀμπέλι, πήγε στό λιοστάσι,*
ἄκουσε τά κουδούνια ἀπ' τό κοπάδι,
χωρίς κουβά κατέβη στό πηγάδι
κι ἡπιε νερό πολύ νά ξεδιψάσει.

Στῆς λεύκας μας τά φύλλα παιγνιδίζει,
στόν οὐρανό τόν καθαρό ἀνεβαίνει.
Μιά χήνα τό κοιτάζει σαστισμένη
κι ό σκύλος μας ἀκόμα τό γαβγίζει.

(Από τό βιβλίο Παιδικά τραγούδια)

ZAXARIAΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Εἰδύλλιο

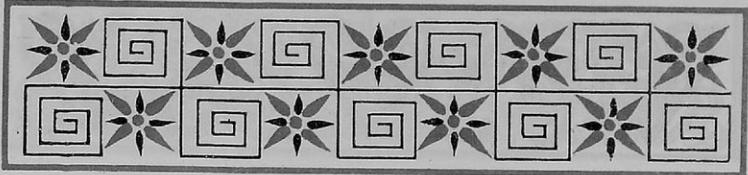
Οἱ δέκα γίδες τοῦ Μπιλιόνα
γυρίζουν βράδυ ἀπ' τό κλαρί.
Πρώτη τους ἔρχεται ἡ Κοκώνα,
ἡ ἀργοπατούστα ἡ λυγερή.

Δίχως τσοπάνη μήτε σκύλο
ἡ μιά τήν ἄλλην ὁδηγᾶν.
Σέ τούφα στέκουν καὶ τρυγᾶν
κάποια κορφή, κανένα φύλλο.

Κι ἡ στριφοκέρα ἡ λαμπρομάτα
κι ἡ ἀσπρονώρα ἡ παρδαλή
κι αὐτή πού φεύγει ἀπό τή στράτα
μέ τό γαλάζιο χαϊμαλί*

σκίνο καὶ γαῦρο* χορτασμένες
πότε καὶ πότε σταματοῦν
κι ἀσάλευτες σάν πετρωμένες
στόν ἥλιο πού ἔσβησε κοιτοῦν.

(Από τήν ποιητική συλλογή *Tά θεῖα δῶρα*)

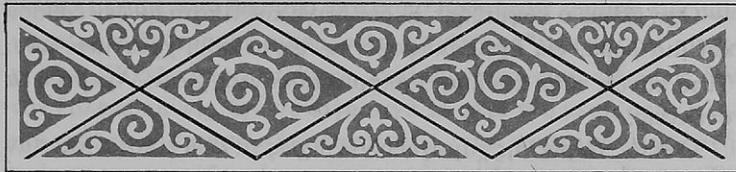
ZAXAPIAS ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ κόκκινη κορδέλα

- Ἡ Μόσκω ἡ Μοσκούλα ξύπνησε μέ τὸν αὐγερινό.
- Ο πετεινός κοιμᾶται ἀκόμα στήν ἐλιά, τῆς εἰπε ἡ μάνα της. Στὸν οὐρανό ἀκόμα βόσκει τῶν ἄστρων τὸ μελίσσι, κι εἰσαι ξυπνή ἀπό τώρα, κατσικούλα μου;
- Ἡ Μόσκω ἡ Μοσκούλα πηγαίνει κι ἀκουμπάει πάνω της.
- Γιατί τά σκουλαρίκια τοῦ λαιμοῦ σου τρέμουνε τόσο, ρωτᾷ ἡ μάνα της, γιατί μου βελάζεις, ἀνήσυχα, Μόσκω Μοσκούλα;
- Στὸν ὑπνο μου ἔβλεπα, μάνα μανούλα μου, πώς ἤρθε ξένος ἄνθρωπος πού μέ κοίταξεν ἄγρια πολύ κι ὑστερα μου φόρεσε στό λαιμό μιά κόκκινη κορδέλα.
- Μόσκω Μοσκούλα, περίμενε νά δώσει ὁ ἥλιος καί θά 'ρθ' ἡ ξανθή κοπέλα τῆς κυρᾶς νά σου φέρει στήν ποδιά της τ' ἄγριο τριφύλλι.
- Στὸν ὑπνο μου τήν εἶδα τήν ξανθή κοπέλα καί δέ μου 'φερε τ' ἄγριο τριφύλλι, μόνο κοιτώντας τήν κόκκινη κορδέλα μου σήκωσε τήν ποδιά στά μάτια της καί σφούγγιξε τά δάκρυα πού 'τρεχαν νερό.

(Ἀπό τὸ βιβλίο Πεζοὶ ρυθμοί)

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

Τό γέλιο

Ο θεῖος καὶ ἡ θεία ἐνός μικροῦ μαθητῆ ἔρχονται ἀπὸ τήν Ἀμερική, γιά νά μείνουν πιά στήν Ἑλλάδα. Καθώς ἡ οἰκογένεια τοῦ μαθητῆ φιλοξενεῖ τούς νεοφερμένους, διαπιστώνεται δτὶ δ ὁ θεῖος δέν εἶναι σέ τόσο καλή νευρική κατάσταση —γελάει συχνά χωρὶς λόγο τῇ νύχτα — ἐνῷ δηθεία τοῦ φέρεται πολὺ αὐστηρά. Ο μαθητής, πού ἀγαπάει ιδιαίτερα τό θεῖο του, ἀμφιβάλλει γιά τούς χαρακτηρισμούς τῶν ἄλλων. Μιά μέρα δι μικρός ἀνακαλύπτει τυχαῖα πώς δ ὁ θεῖος του ἀγοράζει συχνά πουλιά, πού πιάνουν κάτι παιδιά, και μετά τά ἑλευθερώνει. Τό γεγονός αὐτό μεγαλώνει τήν ἀγάπη καὶ τό σεβασμό πού νιώθει γιά τό θεῖο του.

Ο ΕΣΚΑΣΕΣ ἀπό τό σχολεῖο; μοῦ εἶπε ἔνα παιδί.
— Ναί, ἔκαμα ἐγώ, ἔτσι, γιά νά πῶ κάτι.
— Καλά ἔκαμες! εἶπε αὐτός σοβαρά. Κι ἐγώ τό ἔσκασα. Ἐδῶ ἀπάνω εἶναι πολύ ωραια. Νά, τώρα ἔρχεται καὶ δ Ἀμερικάνος. Κάνε χάζι...

Γύρισα κατά κεῖ πού ἔδειχνε καὶ εἶδα τό θεῖο Περικλῆ. Πέρασε ἀπό μπρός μου δίχως νά μέ προσέξει καὶ κάθισε στό καφενεδάκι πού ἦταν ἔρημο ἐκείνη τήν ώρα. Φαινόταν ἀνήσυχος καὶ δλο κοίταζε γύρω του, σάν κάτι νά περίμενε πού δλο ἀργοῦσε. Πῆγε καὶ δ καφετζής κοντά του καὶ τοῦ ἔφερε νερό καὶ λουκούμι, ἔτσι δίχως νά τόν ρωτήσει ἄν τό θέλει.

— Δέν ἥρθε κανείς ἀκόμη;

— "Οχι, έκαμε δικαιούς. "Ε, δέν έγινε καί τίποτα αν δέν έρθουν καί μιά μέρα. Θά έχεις διάφορο τά λεφτά σου, χριστιανέ μου. Τί τά κάνεις τόσα πουλιά; Έμπόριο τά κάνεις; Στήν Αμερική τά στέλνεις;

Ο θείος Περικλῆς χαμογελούσε δίχως νά λέει τίποτα, καί σάν έφυγε άπό κοντά δικαιούς, ξεθαρρεύτηκα έγώ καί πήγα πιό κοντά καί τόν κοίταζα. Μά αύτός δέν ξαφνιάστηκε, ούτε πού μέ γνώρισε. Κάθισα επίσι άμιλητος στήν καρέκλα πλάι του καί περιμένα νά μού πει κάτι, νά μέ ρωτήσει τουλάχιστον τί γύρευα δόλομόναχος έκει πάνω.

— Φάε τό λουκούμι, είπε σιγά. Φάτο, έγώ δέν τό θέλω.

Μού φάνηκε σάν νά μιλούσε σέ ένα όποιο δήποτε παιδί καί οχι σέ μένα τόν άνυψιό του, πού ζούσαμε στό ίδιο σπίτι. Έφαγα τό λουκούμι σιωπηλά, καί μετά περιμέναμε μαζί κάτι, πού έγώ δέν τό ήξερα καί δέν είχα τό θάρρος νά τό ρωτήσω.

Έξαφνα τό πρόσωπό του φωτίστηκε. Χαμογέλασε άνακουφι- σμένος:

— Ήρθαν! είπε σάν νά μιλούσε μόνος του. Ήρθαν!

Ήσαν τρεις νεαροί μέ μόρτικο* ύφος. Ο ένας, ό πιο ψηλός, κρατούσε ένα κλουβί στά χέρια του, ένα παράξενο κλουβί σάν μικρό κοτέτσι, μέ μιά τρύπα στή σκεπή, άπό όπου κρεμόταν μιά κάλτσα χοντροπλεγμένη στό χέρι. Πρώτη φορά έβλεπα τέτοιο κλουβί.

— Καλημέρα, μπάρμπα, είπε ό πιο ψηλός. Σού φερα σήμερα μπόλικα. Αντε τώρα, κατέβαινε τά ψιλά νά τελειώνουμε.

Ο θείος έλαμπε άπό τή χαρά του. Έβγαλε το πορτοφόλι του, πλήρωσε καί τό πήρε τό κλουβί.

— Είναι τρεις καρδερίνες, είπε σιγά, δυό σπουργίτια, ένας κοκ- κινολαίμης. Κάτι είναι κι αυτά...

Σηκώθηκε μέ τό κλουβί στά χέρια, καί μέ εύτυχισμένη άξι- οπρέπεια προγώρησε δίχως νά μού μιλήσει. Έγώ τόν άκολού- θησα σαν σκυλάκι.

Στεκόταν κάθε λίγο, κοίταζε τά πουλιά καί τούς κουβέντιαζε μισά έλληνικά καί μισά άμερικάνικα, ούτε πού ξεχώριζα τί

έλεγε. Είχαμε προχωρήσει άρκετά. Έδω ήταν έρημιά πιά, μονάχα κάτι δεντράκια μικρά, κάτι καχεκτικά* πεῦκα και κυπαρίσσια. Έκει κάπου στάθηκε, κοίταξε γύρω του, είδε πώς δέν τόν έβλεπε κανείς, έχωσε σιγά σιγά τό χέρι του μέσα στήν πλεχτή κάλτσα, έπιασε τήν καρδερίνα, τήν κράτησε λίγο στήν χούφτα του κοιτάζοντάς την τρυφερά, και έπειτα τήν άφησε. Τό πουλάκι έκαμε δυό γύρους σαστισμένα πάνω στήν παλάμη του, κι έπειτα πέταξε μακριά. "Ετσι τά έβγαλε ξεω δλα, ένα ένα.

— Στό καλό, στό καλό, τούς ψιθύριζε συγκινημένος.

Αυτά είχαν φύγει πιά, ούτε πού φαίνονταν, μά ό θεϊος Περικλῆς κοιτούσε έτσι στό βάθος τοῦ δρίζοντα, σάν νά τά έβλεπε και νά έπικοινωνούσε μαζί τους.

"Επειτα άφησε τό κλουβί πίσω άπό ένα σωρό πέτρες. Τό άφησε μέ προσοχή σάν νά ήταν κι αυτό ζωντανό. Ήσαν κι άλλα κλουβιά έκει, δμοια, μέ χοντροκομμένες κάλτσες ριγμένες κάπως άστεια στό πλάι. Τά μέτρησα μηχανικά:

— Δύο, τρία... πέντε... έφτά...

Ό θεϊος Περικλῆς μέ κοίταξε και χαμογελούσε παράξενα.

— Ερχονται και τά κλέβουν, μοῦ έμπιστεύτηκε. Μά δέν πειράζει. Θά βρῶ άλλη κρυψώνα.

Άπο κείνη τή στιγμή είναι πού γίναμε φίλοι. Κουβεντιάσαμε στήν άρχή γιά τά πουλιά, δλων τῶν εἰδῶν τά πουλιά. Ήμαστε και οι δυό μας σύμφωνοι πώς αυτά είναι ό,τι πιό θαυμαστό έχει φτιάξει ό Θεός, γιατί έχουν φτερά και πετάνε. "Επειτα κουβεντιάσαμε γιά τήν Αμερική και γιά τό δρυχείο πού δούλευε σάν ήταν νέος. Έγώ άκουγα μέ άνοιχτό στόμα, ποτέ μου δέν είχα φανταστεῖ τέτοια πράγματα. Τόσο βαθιά στή γη νά σκάβουν, άπό τό πρωί ώς τό βράδυ, και πάντα νά έχουν μαζί τους ένα μικρό άστημαντο πουλάκι, νά τούς δείχνει ἄν υπάρχει κίνδυνος, φαρμακερό άέριο, θάνατος...

"Οταν κοίταξε τό ρολόι του έκαμε τρομαγμένος:

— Ή ώρα πέρασε. Πάμε!

— Θά σέ μαλώσουν ἄν άργησεις; ρώτησα σιγά και έννοούσα τή θεία 'Ανδρονίκη.

— Ναι, ἔκαμε μέ λύπη κουνώντας τό κεφάλι του. Θά μέ μαλώσουν.

— Τή φοβᾶσαι πολύ; τόν ξαναρώτησα δίχως νά πῶ δνομα.

— Ναι, εἰπε αὐτός ἀπλά.

”Επειτα μέ ἔπιασε ἀπό τό χέρι καί κατηφορίσαμε ἀμίλητοι καί πολύ πολύ γνοιασμένοι.*

”Ηθελα νά τόν ρωτήσω καί ἄλλα πράγματα, ἀν τό ζέρει πώς ἥταν τρελός καί γελάει τή νύχτα δίχως λόγο, καί ἄν είναι ἀλήθεια πώς τόν δέρνει ἡ θεία. Δέ μιλοῦσα, μά αὐτός μέ κοίταζε λυπημένα καί ἔλεγε «ναί, ναί» μέ τό κεφάλι, λές καί ἀπαντοῦσε σέ ὅλα τοῦτα.

”Εκεῖ, λίγο πιό πέρα ἀπό τό σπίτι μας, δέν ἄντεξα ἄλλο, σφίχτηκα ἀπάνω του ἔτοιμος νά κλάψω καί τοῦ εἰπα:

— Γίνε καλά, θεῖε. Γίνε καλά!

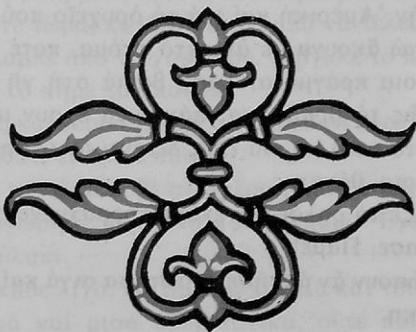
”Ηταν σάν νά τοῦ ἔλεγα πώς τόν ἀγαποῦσα καί τόν πονοῦσα καί ἥταν σάν νά τοῦ ἐμπιστευόμουνα δόλον τόν καημό μου γιά τήν ἀγάπη μου, πού, τό ἥξερα, δέ θά τήν ξανάβλεπα ποτέ πιά.

— Γίνε καλά, θεῖε. Γίνε καλά!

Στάθηκε στή μέση τοῦ δρόμου καί μέ ρώτησε σιγανά καί λυπημένα καί ἀποφασιστικά:

—”Αμα γίνω καλά, ποιός θά τά ἐλευθερώνει τά πουλάκια;

(Ἀπό τή συλλογή διηγημάτων Νά θυμᾶσαι τή Βίλνα)

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

Τ' ἀηδόνι

Κάποιο βραδάκι τοῦ Μαγιοῦ,
μές στή χρονιά κρυμμένο
– τό πιό μονάχο τῆς χρονιᾶς,
κι ΐσως τό πιό θλιμμένο,

τήν ὥρα πού ἐτοιμάζονταν
νά κοιμηθοῦν οἱ κλῶνοι,
δίχως αἰτία, ξαφνικά,
τρελάθηκε τ' ἀηδόνι!

Πολλές φορές, ἀναγερτοί
στόν πλάτανο ἀποκάτου,
ἀκούγαμε τίς τρίλιες του
καὶ τά πιπίσματά* του·

συχνά, πάλι, γυρίζοντας
τίς δρες πού βραδιάζει,
τ' ἀκούσαμε, τίς πιό γλυκές
στροφές του ν' ἀραδιάζει:

μά σάν ἐκείνη τή βραδιά,
σ' ἐκεῖνο τό πλατάνι,
téτοιο τραγούδι ξώφρενο*
ποτέ δέν εἶχε κάνει...

Κι ὅπως τραβοῦσα πάρωρα,*
στή μοναξιά τοῦ δρόμου,
ἀναπολώντας μυστικά
δέν ξέρω ποιόν καημό μου,

— πουλάκι τοῦ μεσονυχτιοῦ,
πουλάκι τῆς ἐρήμου,
ἡρθ' ἡ φωνή σου, σύχαρα,*
καὶ πῆρε τήν ψυχή μου...

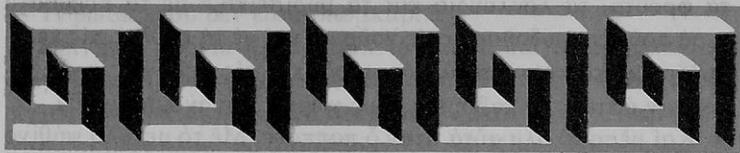
Κι ἡταν ἡ νύχτα διάφανη,
κι ἔλαμπε ἀγάλια ἡ πούλια:
εἶχαν σωπάσει, ἀπό νωρίς,
τ' ἄλλα τά νυχτοπούλια,

καὶ μέσ' ἀπ' τά ἄστρα τά νωθρά,*
πού φέγγαν σά βελοῦδα,
ὅλ' ἡ νυχτιά, παθητικά,
σοῦ φώναζε: Τραγούδα!

Κι ἥμουν κι ἐγώ καὶ σ' ἄκουγα,
χωρίς νά σέ χορταίνω,
τό βράδυ πού τρελάθηκες,
πουλάκι ἀγαπημένο...

(Τά Ποιήματα)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Δυό παιδιά μπροστά σ' ἔναν τάφο

ΚΑΘΕ φορά πού ἐρχόντανε τά παιδιά νά ξεκαλοκαιρίασουν κοντά στή θάλασσα καί στά δέντρα, βρίσκανε τήν ἀγαπημένη παρουσία τοῦ παπποῦ νά τά περιμένει, μέ τά φρούτα καί μέ τά λουλούδια στό χέρι. Ἡ θύμησή του στή φαντασία τους ἦταν ἔνα μέ τό θαλασσινό τοπίο καί μέ τά φουντωμένα περιβόλια.

"Ήτανε «τῆς Παναγιᾶς τά ράχτα», ὁ πελώριος θαλασσόβραχος πού φυλάει ἀπάνεμο τό ψαραδολίμανο. Είχε κι ἔνα ἐκκλησάκι στήν κορφή του, ἔνα ἐκκλησάκι τῆς Παναγιᾶς, «τῆς Παναγιᾶς τῆς Ψαροπούλας». Ήταν ἡ ἀμμουδιά τῆς Βίγλας μέ τά νερά ἀκράτα σάν ἀγιασμός, μέ τή στραφτερή ρηχοπατιά δπου τσαλαβουτοῦνσαν καί κυνηγοῦνσαν καβούρια. Ήταν δ Κουφόβουνος μέ τούς θεόρατους βράχους δρθιους πάνω ἀπό τό κύμα. Ἐκεῖ πάνου ἀνεσκάλωναν* τ' ἀπόγεμα ν' ἀγναντέψουν* ἀπό ψηλά τό ἥλιοβασίλεμα κατά τή μεριά τοῦ Ἀγιονόρους, πού ἐριχνε τό μεγάλον ἵσκιο του στ' ἀπόδικρα τοῦ πελάγου. "Ήτανε καί τό ἀμπέλι τοῦ Μπαρμπαγιάννη μέ τό πηγάδι, πού τραγουδοῦσε τό μαγκάνι* του σάν ἔβγαζαν νερό γιά πότισμα, καί μαύριζε τό μάτι σου νά κοιτάξεις ώς κάτω. "Εριχνες ἔνα βότσαλο καί περίμενες κάμποσο ώσπου νά τ' ἀκούσεις νά βόσκει στό νερό. "Ήταν ἀκόμα ἡ λαγκαδιά στό χτῆμα τοῦ παπποῦ, μέ δλου τοῦ κόδμου

τά φροῦτα, τά λουλούδια καί τά μυριστικά,* μέ τά κρεμαστά νερά πού τραγουδοῦσαν στίς γοῦρνες καί μέ τά πουλιά, τίς πεταλοῦδες μέ τά τριανταφυλλιά φτερά, καί τίς χελώνες, πού χτυποῦσαν ἀστεῖα τά καβούκια τους χωμένες στήν πρασινάδα.

Καί μέσα σ' ὅλα αὐτά ἦταν ὁ παππούς. Μέ τό μεγάλο ψάθινο καπέλο, μέ τά χοντρά ἄρβυλα καί τό μπαστούνι μέ τή σιδερένια μύτη. Ἐτριβε στή φούχτα τά φύλλα τοῦ καπνοῦ, γιόμιζε τήν πίπα του καί ἀρχιζε τίς ιστορίες. Αὐτός ὅλο χαμογελοῦσε ἢ δάκρυζε. Ἀπό τή χαρά του καί τά δυό. Ἐρχόταν μέ τό γαιδουράκι, φορτωμένος φροῦτα, παραμύθια καί φιλιά.

Τά γένια του κεντοῦσαν τό μάγουλο τῆς Δροσούλας, μά ποτέ της δέν παραπονέθηκε. Σήκωνε τά παιδιά ψηλά, τά ἔβαζε καβαλικευτά στό σαμάρι καί πηγαίνανε πέρα στήν ἀμμουδιά γιά κολύμπι καί γιά πεταλίδες. Σ' ὅλον τό χωραφόδρομο περνοῦσαν κάτω ἀπό συκιές φορτωμένες μελωμένα σύκα, κάτω ἀπό ἀπιδιές μέ χρυσούς ζουμερούς καρπούς. Ἀπό τή μιά κι ἀπό τήν ἄλλη τοῦ δρόμου ἦταν οἱ ἀνθισμένες ἀλυγαριές μέ τά γαλάζια καί τά ἄσπρα λουλούδια. Ἡταν τά σκίνια καί οι ἀρίγανες. Ὁ παππούς τά χτυποῦσε μέ τό μπαστούνι νά μοσκοβιλᾶνε σάν περνοῦσαν τά παιδιά.

Ἄγαποῦσε τίς ρίμες ὁ παππούς, ἔφτιανε κι ἀτός του ρίμες, πού τίς τραγουδοῦσαν οἱ κοπέλες στούς γάμους. Ἐκοβε κι ἔνα κλωνί κι ἔδινε τοῦ Λάμπη. Ἐλεγε καί τό τραγούδι:

"Οποιος περάσει ἀλυγαριά καί δέν κόψει κλωνάρι,
νά χάσει τήν ἀγάπη του, ἃν είναι παλικάρι.

΄Η μεγάλη, ή Χάρη, περπατοῦσε πίσω μέ τούς μεγάλους.

Πάνω στό σαμάρι κουνιόντανε μπρός-πίσω, ἀγκαλιασμένα στήθος μέ ράχη τά δυό μικρά, δεμένα καλοῦ-κακοῦ καί μέ τό σκοινί. Ὁ Λάμπης κι ή Δροσούλα. Ὁ ἔνας πέντε χρονῶν, ή ἄλλη ἔξι καί μισό.

— Τί θά πεῖ νά χάσει τήν ἀγάπη του; ρωτοῦσε ή Δροσούλα.

— Θά πεῖ νά μήν τόν ἀγαπᾶ πιά κανείς.

Κι ὁ Λάμπης ἔλεγε κολλημένος στή ράχη τής σάν σιαμαῖος*:

— Τί ρωτᾶς, ἐσύ δέν εἶσαι παλικάρι...

Κείνη τή χρονιά ἡρθαν πάλι τά παιδιά καὶ τά βρῆκαν ὅλα.
«Τῆς Παναγιᾶς τά ράχτα» μέ τό κλησάκι ντυμένο πάντα μέ τά
δίχτυα τῶν τρατάρηδων* νά στεγνώνουν στόν ἥλιο. Ἀνεβήκανε
στούς τετράψηλους θαλασσόβραχους τοῦ Κουφόβουνου καὶ εἴ-
δανε πάλι ἀπό κεῖ πάνω τὸν ἥλιο νά βουλιάζει κόκκινος κόκκι-
νος στή θάλασσα. Ἀκουσαν τή νύχτα νά βουίζει ἡ θάλασσα σάν
βγάζει ἀγέρα ἡ Ἀνατολή. Βρῆκαν τό λιμανάκι γεμάτο τράτες
καὶ ψαροπούλες καὶ τά γριγριά μέ ἀναμμένες λάμπες νά ξεκινᾶν
ἀράδα τή νύχτα γιά τήν καλάδα.* Πήγανε καὶ σ' ἀμπέλι τοῦ
Μπαρμπαγιάννη μέ τό πηγάδι πού τραγουδοῦσε, πήγανε καὶ
στήν ἀμμουδιά τῆς Βίγλας δπου φυτρώνουν τό καλοκαίρι μέσ'

ἀπό τὸν ἄμμο κρίνα ἀσπρα καὶ μυρωδάτα. «Ολα τά βρῆκαν ἐν
τάξει. Μόνο ὁ παππούς ἔλειπε, νά ῥθει νά τά προπάρει,* νά τά
σηκώσει στήν ἀγκαλιά καὶ νά τά βάλει στό σαμάρι.

Τά παιδιά σ' αὐτό τό ἀναμεταξύ ἔγιναν ἔνα χρόνο πιό μεγάλα,
ώστοσο δέν μποροῦσαν νά καταλάβουν πῶς γίνεται αὐτό. Ἀφοῦ
ὅλα τά βρῆκαν ὅπως τά εἶχαν ἀφήσει.

— Πότε θά ῥθει πιά δ παππούς νά μᾶς πάρει καβάλα; ἔλεγε ὁ
Λάμπης.

Κι ἡ Δροσούλα τοῦ τό θύμιζε χωρίς νά καταλαβαίνει περισ-
σότερα:

— Μά δ παππούς πέθανε, δέν τό ἑπαμε;

Γύριζε καὶ κοίταζε μέ τά λοξά της μάτια τόν μπαμπά γιά
μαρτυριά. Τόνε κοίταζε κι ὁ Λάμπης γιά νά βεβαιωθεῖ.

— Πέθανε, ἔλεγε κι ὁ μπαμπάς.

Τά παιδιά σώπαιναν· κατόπι δ Λάμπης ρωτοῦσε:

— Δέ θά ξανάρθει πιά ποτέ νά μᾶς πάρει;

— Ποτές.

·Απόμεινε κάμποσο σκεφτικός, κατόπι ρώτησε πάλι:

— Ποῦ εἶναι τώρα δ παππούς;

·Η Δροσούλα ἀπαντοῦσε σοβαρά:

— Εἶναι κοντά στό Θεό. Ἐκεῖ εἶναι οἱ καλοί ἀνθρῶποι. Καὶ οἱ
κακοί εἶναι στήν Κόλαση.

- 'Αλήθεια, μπαμπά;
- 'Αλήθεια, παιδί μου.
- Τί κάνει κοντά στό Θεό ό παππούς, μπαμπά;
- Βλέπει ႀν είστε καλά παιδιά, καὶ τόν παρακαλεῖ νά σᾶς φυλάξει.
- "Αμα δέν είμαστε;
- Τότες είναι πολύ λυπημένος ό παππούς. Κλαίει.
- Ή Δροσούλα μαρτυράει:
- 'Ο Λάμπης είναι κακός, μπαμπά. Τρύπησε μέ τή βελόνα ἔνα μερμήγκι.
- 'Ο Λάμπης δέν ἀπαντᾶ. "Έχει τά χέρια πίσω στή ράχη. "Οπως ἔνας μεγάλος σάν είναι σέ συλλογή. Σηκώνει τό πρόσωπο καὶ κοιτάζει τόν οὐρανό.
- Είναι τόσο ψηλά ό παππούς, μπαμπά; Ψηλά ώς τό Θεό;
- 'Ο Θεός δέν είναι μόνο ψηλά, ἀγόρι μου. 'Ο Θεός είναι παντοῦ.
- Παντοῦ; Παντοῦ;
- Παντοῦ, βέβαια...
- 'Ο Λάμπης διστάζει λιγάκι. Κοιτάει τόν μπαμπά στά μάτια.
- Έκει κάτω, πλάι στό μόλο, ό Γιακουμής ό Ταβερνιάρης παστρεύει τά βαρέλια του γιά τόν καινούριο μοῦστο. 'Ο Λάμπης ρωτᾶ:
- Τώρα πού είναι ἄδεια τά βαρέλια είναι ἐκεῖ μέσα ό Θεός, μπαμπά;
- Ο μπαμπάς χαμογελᾶ. Τόνε βλέπει ή Δροσούλα καὶ κάνει σοβαρή:
- Μή λές κουταμάρες.
- Ωστόσο, κατά βάθος θά θελε κι αὐτή νά 'χει κάποιαν ἀπάντηση.
- 'Ο Λάμπης ἐπιμένει:
- "Ομως είναι καὶ στόν οὐρανό ό Θεός. Δέν είναι, μπαμπά;
- Βέβαια. Έκει ψηλά βγάζει τή νύχτα τ' ἀστεράκια, κι ἐδῶ χάμους τίς μαργαρίτες καὶ τά κυκλάμινα.
- Λοιπόν είναι κι ό παππούς στόν οὐρανό. Δέν είναι;

- Είναι βέβαια.
- Πῶς ἀνεβαίνουν οἱ πεθαμένοι στὸν οὐρανό, μπαμπά;
- Δέν ἀνεβαίνουν οἱ πεθαμένοι. Ἀνεβαίνουν οἱ ψυχές, λέει ἡ Δροσούλα χωρίς νά πολυκαταλαβαίνει.

Γυρίζει τήν κοιτάζει διάλογον νά την φέρει για την παραδέχεται, χωρίς νά καταλαβαίνει κι αύτός.

- Τί τόνε κάνανε τόν παππού σάν πέθανε, μπαμπά;
- Τόνε θάψανε στό νεκροταφεῖο, παιδί μου. Αὐτό είναι ἔνα περιβόλι δπου θάβουν τούς πεθαμένους. Ἐκεῖ είναι κι δι παππούς. Θέλετε νά πᾶμε;

Θέλουν πολύ καί τά δύο. Μαζεύουν λουλούδια καί πᾶνε καί οἱ τέσσερις. Τό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ είναι ἀληθινό λιμάνι εἰρήνης. Είναι γεμάτο ἀπό αἰωνόβιους ἀγριόπρινους.* Είναι δέντρα πυκνά, σγουρά καί μαῦρα. Ἡ φυλλωσιά τους, δόλο κεντίδια, είναι σκληρή σάν ἀπό ψαλιδισμένο μέταλλο. Χρόνια πολλά πέφτουν χάμου τά φύλλα, σαπίζουν καί κάνουν τό ἔδαφος μαλακό καί ἐλαστικό. Τά βήματα είναι κούφια ἐκεῖ πάνω. Ἰσκιος παχύς καί σιωπή καί γαλήνη είναι ἐκεῖ μέσα. Σέ μιά κουφάλα ἔνα ἀγίασμα στάζει ἀπό τόν κούφιο βράχο. Μιά πυκνή δάφνη τόν σκεπάζει, γεμάτη μαῦρα γναλιστερά βαγιοκούκουτσα* πού μοσκοβιολᾶνε. Είναι καί μιά παμπάλαιη ἐκκλησίτσα ἐκεῖ. Τό πάτωμά της είναι ἀπό κίτρινες μαλτεζόπετρες.* Τό τέμπλο της, σκαλιστό σέ μαῦρο ξύλο. Πουλιά πού τσιμπολογοῦνε σταφύλια. Ὁ ἀέρας ἐκεῖ μέσα μυρίζει μελισσοκέρι καί παλιάδα. Μυρίζει βασιλικό ἀπό τά μπουκέτα πού στολίζουν τά εἰκονίσματα. Παλιά εἰκονίσματα, μαυρισμένα ἀπό τούς καιρούς καί τό λιβανώτο. Μορφές ἄγριες καί χλωμές βγαίνουν ἀπό βάθη σκοτεινά καί χρυσά, καπνισμένα, ίδρωμένα ἀπό τήν ἄχνη τῶν λαμπάδων.

Ἀνάβουν ἀπό ἔνα κερί μπροστά στήν Παναγία τοῦ τέμπλου, πού κοιτάζει τά παιδιά μέ τά μεγάλα της μάτια.

Ἡ Δροσούλα κρατιέται ἀπό τό ρούχο τοῦ μπαμπᾶ, δειλιασμένη.

— Πᾶμε πιά...

Βγαίνουν, κλείνουν πίσω τους τήν πόρτα τῆς ἐκκλησίας.
Αναπνέει ἡ Δροσούλα.

Ἐκεῖ ἀπέξω εἶναι οἱ πεζοῦλες, πάντα φρεσκοασβεστωμένες.
Καθίζεις καὶ ξεκουράζεσαι. Ἀκοῦς τή σιωπή. Ἡ γαλήνη τῆς
αἰωνιότητας σέ ἀγγίζει ὄναλαφρα μέ τό φτερό της καὶ βλέπεις
ἥρεμα τούς τάφους πού εἶναι ἀραδιασμένοι μέ τάξη. Οἱ πρίνοι
στέκουνται ἀσάλευτοι. Αὐτοί δέν ψιθυρίζουν χαρούμενα σάν τίς
λεῦκες. Κανένα τους φύλο δέ λέει νά σαλέψει στόν αἰώνα.
Μόνο ὁ ἵσκιος τους γλιστρᾶ στό παχύ χῶμα. Ὁ ἵσκιος, ὁ πιό
ἀθόρυβος, ὁ πιό διακριτικός περιπατητής μέσα σέ τοῦτο τό
περιβόλι τῆς εἰρήνης.

Ο τάφος τοῦ παπποῦ.

Πλησιάζουν.

Κανένας τους δέ μιλᾶ.

Ἡ Δροσούλα διαβάζει νοερά τό ὄνομα μέ τά ἄσπρα γράμματα
πάνω στό μαῦρο σταυρό.

Κάνει νά μιλήσει. Γυρίζει, βλέπει τόν μπαμπά νά εἶναι βουρ-
κωμένα τά μάτια του καὶ κόβει τήν κουβέντα. Πηγαίνει ἄκρη
ἄκρη καὶ ἀκουμπᾶ τά λουλούδια της πάνω στό χῶμα.

Ἄσπρες λυγαριές.

Ο Λάμπης κατεβαίνει πάνω στόν τάφο, πηγαίνει ὥς τό
σταυρό καὶ βάζει τά δικά του κοντά στό ξυλένιο κουτί μέ τό
καντηλάκι.

Γαλάζιες λυγαριές.

Ἡ Δροσούλα τόν τραβᾶ θυμωμένη.

— Μήν πατᾶς ἔκει. Δέν κάνει... Δέ βλέπεις ἐμᾶς;

«Ἐμεῖς» εἶναι αὐτή, εἶναι ἡ Χάρη κι ὁ μπαμπάς. Οἱ μεγάλοι.

Ο Λάμπης βγαίνει τρομαγμένος ἀπό τήν περιοχή τοῦ τάφου.

— Γιατί δέν κάνει, μπαμπά;

Ἀπαντᾶ ἡ Δροσούλα:

— Γιατί; Δέν καταλαβαίνεις; Εἶναι ἀμαρτία. Εἶναι ὁ παππούς
αὐτοῦ ἀποκάτω.

Ο Λάμπης κοιτάζει στοχαστικά.

— Καταλαβαίνει ὁ παππούς πού πατάω, μπαμπά;

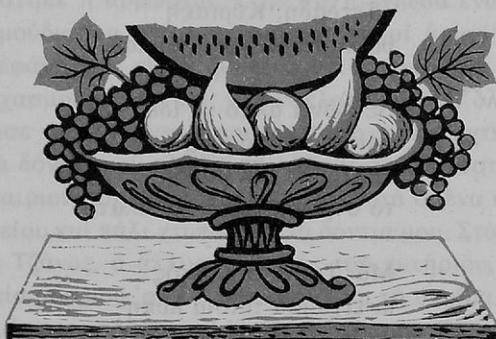
— "Οχι, παιδί μου.
— Λοιπόν, γιατί δέν κάνει νά πατάμε;
— Γιατί... γιατί τόν ἀγαποῦμε τόν παππού, λέει γρήγορα ἡ Δροσούλα, καὶ τήν παίρνουν τά κλάματα.

‘Ο μπαμπάς τή φιλᾶ.
— Νά, γι’ αὐτό Λάμπη. Γιατί τόν ἀγαποῦμε.
— ‘Ο καημένος δ παππούς, λέει δ Λάμπης πού δ νοῦς του είναι
ὅλο στά φροῦτα. Δέ θά μᾶς φέρει πιά σταφύλια, οὕτε σύκα, οὕτε
καρύδια, οὕτε ροδάκινα...

Φεύγουν ἄργά. Κανένας τους δέ μιλᾶ. ‘Ο Λάμπης κάθε τόσο
γυρίζει πίσω τό κεφάλι. Κάτι συλλογιέται. Ξαφνικά ἐπιστρέφει
στόν τάφο. Πατᾶ προσεχτικά ἄκρη ἄκρη, νά μήν ἀγγίσει τό
πέδιλό του στό χῶμα τοῦ τάφου.

Βγάζει μέσ’ ἀπό τήν τσέπη του ἔνα ροδάκινο, σκύβει καὶ τό
ἀποθέτει σιγά σιγά κοντά στό σταυρό, κοντά στά γαλάζια λου-
λούδια τής λυγαριάς.

(Από τή συλλογή διηγημάτων *Tό πράσινο βιβλίο*)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

Τό μαστορόπουλο

Τόν πήραν τόν Κολιό,
τόν πήραν οἱ μαστόροι,
παιδί ἀπ' τό σκολειό
νά μάθει πηλοφόρι.*

Καρδιά πονετική
τόν ξέβγαλε μέ κλάμα:
«Τετράδη, Κυριακή¹
θά καρτερώ γιά γράμμα».

Δέ σώνει ἄλλο νά ἰδεῖ,
παιδεύεται τό μάτι·
κρατοῦσε ἔνα ραβδί,
τό στρῶμα του στήν πλάτη.

Μᾶς ἔφυγε ὁ Κολιός
κι εἶχε μιά τέτοια λύπη·
θά 'ναι ὅλοι δῶ τ' Ἀι-Λιός
καὶ μόνο αὐτός θά λείπει.

(Ἀπαντα)

ΒΑΣΙΛΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Οι ξεριζωμένοι

Ένα μικρό παιδί έρχεται άπ' τό χωριό του καί γίνεται έργατης στά μεταλλεία του Λαυρίου. Έκει, μένει κοντά σέ μια φτωχιά θεία του. Ή δουλειά στά μεταλλεία είναι σκληρή καί ή άμοιβή έλαχιστη. Τό παιδί θυμάται συνεχῶς τό χωριό του καί όλο θελει νά γράψει στή μάνα του γιά νά της πεῖ πόσο υποφέρει καί δι τη θέλει νά γυρίσει πίσω. Στό μεταξύ, άρρωσταίνει άπό έλονοσία, καί ή ζωή του γίνεται άκομα πιό δύσκολη.

ΜΟΥΝ στό έργοστάσιο δταν μοῦ πρωτοπαρουσιάστηκε ή άρρωστια. Στήν άρχη ἔνιωσα ἔνα κάτι σάν μουδιασμα στό κάτω μου χείλι, οί άρμοι* μου μοῦ ἐφάνη πώς είχαν ξεκλειδωθεῖ ξαφνικά, κι ηθελα νά χασμουριέμαι καί ν' ἀνακλαδίζουμαι* δλοένα. "Επειτα ἄρχισε νά μέ πιάνει ή κρυάδα,* ἄρχισαν νά χτυποῦν ἀπό τό κρύο τά δόντια μου μ' δλη τή λάβρα* τοῦ έργοστάσιου καί τοῦ καλοκαιριοῦ, πῆγα καί στάθηκα κολλητά σ' ἔνα καμίνι τοῦ σιδερουργείου καί πάλι χτυποῦσαν τά δόντια μου. Στό σπίτι πού μέ πῆγε ο Τζάνος, ο ἄλλος παραγιός τοῦ χυτήριου,* ή κακομοίρα ή θεία μου μοῦ 'ριξε ἀπάνω μου δλη τή στοίβα τά ροῦχα, ζέστανε ἀμέσως νερό καί μοῦ 'βαλε καφτές μποτίλιες στά πόδια καί καφτές φανέλες στή ράχη, καί μένα πάλι χτυποῦσαν τά δόντια μου. "Ωσπου ἄρχισα νά ψήνομαι στό καμίνι τοῦ πυρετοῦ καί βούλιαξα σέ βύθος.

Από τότε, δύο τό καλοκαίρι τό πέρασα μέσα στή ζαλάδα πού τόν βαστάει κανένανέ άμα παίρνει πολύ κινίνο. Τ' αὐτιά μου βουίζανε σάν νά δουλεύανε τροχαλίες μέσα, και τό ψωμί πού έτρωγα, τό νερό πού έπινα, ήτανε πικρά φαρμάκι. Κάθε τόσο ένιωθα πάλι έκεινο τό μούδιασμα στό κάτω χείλι, τήν κομμάρα* στούς άρμούς και τίς κρυάδες. Πολλές φορές τά περνοῦσα στό πόδι, ἄλλες έπεφτα κανένα άπομεσήμερο στά στρωμένα και τήν ἄλλη μέρα σηκωνόμουν πάλι και πήγαινα στή δουλειά. Μόνο τήν πρώτη φορά, τότε πού είχα κοντέψει νά πλαντάξω* ἀπό τόν πυρετό, ἔμεινα στό κρεβάτι κάποια βδομάδα.

"Οταν σηκώθηκα, είχα γράψει ἔνα γράμμα στή μάνα μου. Κοίταζα τίς ώρες πού ή θεία μου είχε δουλειά στήν κουζίνα, ἔβγανα κρυφά τό χαρτί και τό μολύβι κι ἔγραφα κάθε φορά δύσες ἀράδες πρόφταινα. Ναι. Είχα ρίξει κάτω τήν ντροπή και τά λέγα καθαρά ὅλα, πώς ἀρρώστησα και πώς μέ μεταλάβανε, και πώς δέν ἥθελα νά μείνω ἄλλο σέ τούτον τόπο. "Ήθελα καλύτερα νά γίνω τσοπάνης και νά μαι μαζί της στό σπίτι μας.

"Ήτανε κι ἄλλες φορές, νύχτες πού κρυφόκλαιγα στό μαξιλάρι μου πνίγοντας τ' ἀναφιλητό, και θυμιζόμουν τό χωριό μου και τό σπίτι μας, κι ἐπαιρνα τήν ἀπόφαση νά γράψω τῆς μάνας μου· θά τῆς ἔγραφα τό πρωί κιόλας, θά τῆς τά λέγα ὅλα καθαρά, πώς μάνα τό και τό, και θέλω νά γυρίσω. Τά δροσάπιδά* μας και τ' αὐγούσταπιδά* μας, πού τά κατεβάζαμε ντορβάδες* ὀλόκληρους ἀπό τήν Ἄγια-Τριάδα και τά ρίχναμε στό χοῖρο μας δύπως δέν είχαμε τί νά τά κάνουμε, ἐδῶ τά πουλάγανε στά μανάβικα κι ἐπρεπε νά κρατᾶς τήν πεντάρα στό χέρι. Κι οὔτε ἦτανε σάν τά δικά μας, ήτανε μισοσαπισμένα, κιτρινιάρικα παλιάπιδα, πού κείτονταν δύο σκόνη στό μόλιο και στά μανάβικα και τά βρωμίζανε σύγνεφα μύγες. Και τά σταφύλια, πού δέ μᾶς ἔνοιαζε νά φιλέψουμε* ὀλόκληρο μαντίλι στούς στρατολάτες* πού περνοῦσαν, τό ἴδιο κι αὐτά, τά πουλάγανε μέ τήν παλάντζα* κι ἐπρεπε νά κρατᾶς τήν πεντάρα.

Δέν ἥθελα νά μείνω ἄλλο ἐδῶ, ἥθελα νά φύγω. "Ας ήτανε τρόπος νά σηκωνόμουν τήν ἴδια ἐκείνη τή στιγμή, νά βάλω

μπροστά μέσα στά μεσάνυχτα τό δρόμο καί νά γυρίσω μέ τά πόδια στόν τόπο μας. Δέ μ' ἔμελε δσος δρόμος καί νά 'τανε, καί δέν ἦθελα νά γίνω τεχνίτης. Ἀπό μικρός μποροῦσα πολλές φορές καί κονομοῦσα τό φαι τοῦ σπιτιοῦ μας, τώρα πού εἶχα μεγαλώσει καί πού δέ θά 'χα καί σκολειό, ἥμουν σίγουρος πώς θά κατάφερνα νά μή μᾶς λείπει τίποτα. Μποροῦσα νά κάνω κανένα ἀγών* μέ τό γάιδαρό μας, ἄν τύχαινε, μποροῦσα καί νά ξενοδουλεύω ἀκόμα, ἅμα θά τελειώναμε τά δικά μας θελήματα. Θά 'βλεπε ή μάνα μου ἄν δέν τῆς ἔλεγα ἀλήθεια.

Πολλές νύχτες τίς περνοῦσα ἔτσι, ξάγρυπνος στό μουσκεμένο μαξιλάρι μου. Γιατί ή νύχτα μέ τό σκοτάδι της καί μέ τή σιγαλιά της ἀφιονίζει,* λύνει τά χαλινά τοῦ νοῦ καί τόν ἀφήνει νά γυρίζει ὅπου θέλει. Καί τίποτα δέν τρέχει μέ τόση γρηγοράδα μ' ὅση δ νοῦς. Κι ἄν ή καρδιά νομίσει πώς βλέπει μιά χαραμάδα ἐλπίδα κάπου ποῦ, δ νοῦς εἰν' ἄξιος νά πετάξει ὅπου κι ἄν ποῦ τή νύχτα ψαχουλεύει τούς τόπους κι ἀνοίγει δρόμους, καί φέρνει ὅπως θέλει τά πράματα. Στό τέλος μ' ἔπαιρνε κάποτε ἔνας γλυκός, παρηγορημένος ὕπνος.

Μά τό πρωί, σάν ξυπνοῦσα ἀλαφιασμένος* ἀπό τό ξυπνητήρι κι ἀπό τή σφυρίχτρα τοῦ ἐργοστάσιου, καί σάν ξημέρωνε τή μέρα του δ Θεός, η τά 'χα ξεχασμένα ὅλα ή ντρεπόμουν καί μοναχός μου πού εἶχα συλλογιστεῖ τέτοια ἀμπόρετα* πράματα. "Επειτα, ή μητέρα μου δέν ἤξερε γράμματα καί δέν ἦθελα νά τῆς διαβάσει ἄλλος τά μυστικά μου.

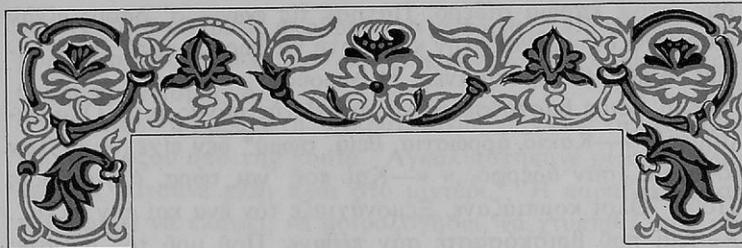
Μά τώρα, στό γράμμα πού εἶχα γράψει στό κρεβάτι ἄρρωστος, εἶχα ρίξει κάτω τήν ντροπή. Δέν τῆς ἔγραψα οὕτε πώς κακοπερνοῦσα οὕτε πώς ἤτανε βαριά ή δουλειά καί ξένοι οἱ ἄνθρωποι πού μ' εἶχαν, τῆς ἔλεγα μόνο πώς εἶχα ἄρρωστήσει καί πώς μ' εἶχαν μεταλάβει, καί λοιπόν ἦθελα νά γυρίσω. "Ας ἔστελνε τά ξεδόά μου στή θεία μου καί νά τῆς ἔγραψε πώς μέ θέλει τό δίχως ἄλλο, νά μήν τῆς ἔλεγε τίποτα πώς τῆς τό 'χα γράψει ἐγώ, μόνο πώς μ' ἤθελε κοντά της γιατί ἀρρώστησα.

Εἶχα οἰκονομήσει καί τά εἴκοσι λεφτά πού χρειάζονταν γιά τό χαρτόσημο. Τή μιά πεντάρα μοῦ τήν εἶχε δοσμένη ή θεία

μου νά πάρω σταφύλια, τό ἵδιο ἄλλη μιά κι ὁ μπάρμπας μου, καὶ τή δεκάρα τήν εἶχα φυλαγμένη ἀπό τή μέρα πού μᾶς εἶχανε κάμει πληρωμή καὶ μοῦ τήν εἶχε ξεχωρίσει ἡ θεία μου γιά τό κολατσιό μου. Γιατί τότε εἶχα ἀρχίσει κι ἔπαιρνα πενήντα λεφτά μεροκάματο, κι ἡ θεία μου μοῦ ’δινε καμιά πεντάρα σέ κάθε πληρωμή, κι ἀμα εἴχαμε κάμει πολλά νυχτέρια μέσα στή δεκα-πενταμερία μοῦ ’δινε δεκάρα ὀλότελα. Καὶ λοιπόν, στίς ἐφτά μέρες ἀπάνω πού σηκώθηκα, εἴπα νά βγῷ μιά βόλτα περίπατο, τάχα νά μέ πάρει ὁ ἀέρας· κι εἶχα σέ νοῦ νά πάω στό ταχυδρο-μεῖο νά ρίξω τό γράμμα. Τό ’χα κρυμμένο στόν κόρφο μου.

Τό ταχυδρομεῖο δέν ἦτανε καὶ πολύ μακριά, ἦτανε κοντά στό μόλιο, πρός τό μέρος τῶν φούρνων τοῦ μολυβιοῦ. Ἡμουν πολύ ἀδύνατος, κίτρινος, τά μάτια μου μοῦ φαινόταν πώς εἴχανε μεγα-λώσει κι ὁ κόσμος σάν νά ἦταν ἀλλιώτικος. Σάν νά εἶχα καιρούς καὶ καιρούς νά τόν δῶ. Μά στό ταχυδρομεῖο δέν τά κατάφερα νά φτάσω. Στά μισά τοῦ δρόμου, κάτω στίς ράγιες κάπου τῆς δια-σταύρωσης, ἔνιωσα μιά στιγμή τά γόνατα μου νά λυγίζουν, τά μάτια μου ἀρχίσανε νά βλέπουν τριανταφυλλιά χρώματα καὶ τό κούτελό μου τό δρόσισε ἔνας κρύος κρύος, ψιλός ἴδρωτας. Ἀκούμπησα λίγο στό ταμπόνι* ἐνός βαγονιοῦ πού στεκότανε φορτωμένο μεταλλεῖο, ἔπειτα ἔκατσα κατάχαμα σέ μιά τραβέρ-σα.* Ἡ δύναμή μου λιγόστευε ὀλοένα, ἔφευγε, κι εἴπα πώς θά λιγοθυμίσω κειδαχάμω καὶ θά μέ βροῦνε νά μέ πᾶνε σηκωτό στό σπίτι. Τό μόνο πράμα πού μοῦ ’ρθε στό μυαλό καὶ πού φιβήθηκα ἦτανε τό γράμμα: ἡ θεία μου θά τό ’βρισκε καθώς θά πήγαινε νά μέ γδύσει, καὶ βέβαια θά τ’ ἄνοιγε καὶ θά τό διάβαζε. Ἐβαλα ὅλο μου τό κουράγιο, τό ’βγαλα ἀπό τόν κόρφο μου καὶ τό ’καμα κομματάκια κομματάκια, πού νά μήν μπορεῖ νά διαβαστεῖ τίποτα. Δέν ἦτανε γραφτό νά σταλθεῖ ἐκεῖνο τό γράμμα, κι οὔτε τό ξανά-γραψα ἀργότερα. Ὅστερα πού μοῦ ’χε περάσει τό λιγοψύχισμα καὶ ξεκίνησα βαρυκαρδισμένος νά γυρίσω στό σπίτι, ἀφηνα λίγα λίγα στό δρόμο τά κομματάκια τό χαρτί, τά ’παιρνε τ’ ἀγέρι καὶ τά σκόρπιζε.

(Από τό μυθιστόρημα *Oι Ξεριζωμένοι*)

ΕΥΑ ΒΛΑΜΗ

Ἡ θειά Παγωνίτσα ἡ Μπράτσαινα

Τό Γαλαξίδι, ἡ παλιά ναυτική πολιτεία, μέ τους καημούς της καί τούς ἀνθρώπους της ζωντανεύει μέσα στίς σελίδες πού ἀκολουθοῦν. Μιά γριά μάνα, ἡ θειά Παγωνίτσα ἡ Μπράτσαινα, πού μάταια περιμένει τό γιό της, είναι τό κύριο πρόσωπο τοῦ παρακάτω ἀφηγήματος.

ΠΡΙΟΥΛΑ —έτσι τή θυμοῦνται οἱ παλιότεροι— ἡ θειά Παγωνίτσα ἡ Μπράτσαινα ἐρχόταν ἐδῶ ὅλο καὶ πιό συχνά στά στερνά της.

Τό ἔερε πώς δι γίός της ἀρρώστησε στό καράβι καὶ πέθανε, μά δέν ἤξερε πώς τό κορμί του, δπως δλονῶν πού πεθαίνουν στά καράβια, τό δέχτηκε ἡ θάλασσα νά τ' ἀναπάψει. Νά βάλει τά μαλακά χοχλιδάκια* της γιά μαξιλάρι νεκρικό, τά φύκια νεκροστόλιδά του. Ὁ Ζαφείρης δ λοστρόμος μαζί μέ δυό ἄλλους τόν γνοιαστήκανε. Τόν βάλανε σέ μιά σανίδα, δέν τούς πάγαινε νά ρίξουν τό κορμί ἀπό τίς ἀμασχάλες, τόνε σκεπάσανε μ' ἔνα σεντόνι, τόνε σφιχτοδέσανε μέ κάτι μαντάρια,* τοῦ κρεμάσανε καὶ μιά μπόμπα σιδερένια, νά βουλιάξει. Ὁ Φώτης τόν ἔψαλε... Κι ἡ φωνή, λές καί τοῦ ἔχε κοπεῖ, δέν ἀνέβαινε στό λαρύγγι. "Ολοι τους, ξεσκούφωτοι, δακρυσμένοι, σταυροκοπηθήκανε σάν εἰδανε τόν καπετάνιο νά κάνει σινιάλο. "Ενας ἀπό τά πόδια κι ἔνας ἀπό τό κεφάλι, πιάσαν τό ξυλιασμένο κορμί καί τό ρίξανε. Μονομιᾶς χάθηκε. Ὁ Ζαφεί-

ρης ἔκανε καρδιά σίδερο. Πάτησε τίς φωνές σ' ὅσους είχαν ἀπομείνει σκυμμένοι στήν κουπαστή νά θωροῦν κατά πίσω, καθώς τό καράβι ξεμάκραινε... Τί θωροῦσαν;

Καὶ ποιός βαστοῦσε δά νά τά πεῖ τῆς μάνας του; "Ολο μασημένα: «—Κακιά ἀρρώστια, θειά, σωμό* δέν εἰχε;» «—Τόν κλάψαμε, σάν ἀδερφό...» «—Καί ποῦ ναι τώρα, ὁ γιός μου; Ποῦ;» "Ολοι κομπιάζανε. Ξεμονάχιαζε τόν ἔνα καί τόν ἄλλο... «—Καί ποῦ βρισκόσαστε σάν πέθανε; Ποῦ μοῦ τόν θάψατε; Ποῦ είναι τώρα τό κορμί του; Ποῦ είναι ὁ γιόκας μου; 'Η μάνα του, σᾶς ρωτῶ, ἐγώ ἡ μάνα του. Γιατί δέν τό λέτε σέ μένα; Στή μάνα του; "Ελα, Ἀντρίκο μου, ἔλα Ζαφείρη μου, ἔλα, Παντελή, ἔλα, Λιάκο... Ποῦ μοῦ τόν θάψατε;» 'Εκεῖνοι ξανακομπιάζανε, κοιτοῦσαν νά ξεφύγουνε, τά μασοῦσαν... «—Ποῦ εἶν' ὁ καραβοκύρης σας; Δέν ἔχει χρέος νά μοῦ πεῖ;»

— Γιάννο μ', πρέπει νά πάμε μαζί στή δόλια...

Τό ξερε ὁ καραβοκύρης πώς ἔπρεπε νά πάει στήν Μπράτσαινα. Τῆς ἔστειλε λεφτά, τῆς ἔταξε νά τήνε γνοιάζεται σάν ἀδερφή, κι αὐτός κι ἡ φαμίλια του, τό σπίτι του σπίτι της, μά τό ξερε πώς ἔπρεπε νά πάει, νά τή δεῖ, νά τῆς σφίξει τό χέρι, νά τῆς μιλήσει γιά τό γιό της. Νά τήν γκαρδιώσει στή ζωή, πού ἔμεινε ρίζα ξεκλωνισμένη. Καί τί νά τῆς πεῖ; Πώς τόνε δέσανε καί τόν ποντίσανε* καταμεσῆς πελάγουν; Δυό μέτρα μπόι; Τά μάτια του βούρκωναν... Τοῦ μάτωνε ἡ ψυχή. Δέν τά βαστοῦσε:

— Γιάννο μ', ὄλη σου ἡ ναυτουριά πήγε... Μοῦ μήνυσε πώς θέλει νά σέ δεῖ...

Κι ὅταν τόν είδε νά μήν παίρνει ἀπόφαση:

— Παιδιά ἔχουμε, ἄντρα, θά μᾶς δικάσει ἀπό ψηλά...

— Καί τί θέλεις νά τῆς πῶ, γυναίκα; Καί τί τοῦ 'ρθε τοῦ Ζαφείρη νά τῆς πεῖ πώς εἴμαστε καταμεσῆς τῆς θάλασσας; Μπαλώνουνται τώρα;

— Καί τί ἔπρεπε νά πεῖ δά;

— "Ἄς ἔλεγε πώς γυρίσαμε στή Λισμπόνα..."

Φωτίστηκε ἡ καπετάνισσα:

— "Ελα, Γιάννο μ'. Ἀπομεσήμερα θά πάω μονάχη στήν Μπρά-

τσαινα. 'Εσύ θά ρθεῖς ἀπόβραδα νά μέ πάρεις... Θά τά βρεῖς ὅλα
βολεμένα. Μόνο νά πεῖς σ' ὅλους νά λένε πώς τό παιδί τό χετε
Θάψει στή Λισμπόνα...

Λάχτισε* ή καρδιά τῆς Μπράτσαινας, σάν είδε τήν καραβο-
κύρισσα δξου ἀπό τήν πόρτα. Ἀγκαλιαστήκανε οἱ δυό γυναῖ-
κες καὶ κάτσανε πλάι πλάι στό μιντέρι.* Ἡ καραβοκύρισσα
τήν ἄφησε νά κλάψει, νά μοιρολογήσει, νά χτυπηθεῖ, πού τόν
ἔχασε τό μονάκριβο καὶ δέ θά τόν ξαναδεῖ, κι οὕτε μνημούρι νά
κλάψει, οὕτε καντήλι νά τ' ἀνάψει, οὕτε χῶμα νά πηγαίνει νά τό
λουλουδίζει νά σβήνει τόν πόνο της... Καλά καλά δέν τῆς εἴ-
πανε ποὺ τόν θάψανε. "Ἄχ, κι ἂν τόν θάψανε, γιατί μασημένα
ὅλοι τῆς τά 'πανε..." "Ἄχ, κι ἂν δέν τόν ρίξανε στά τρίσβαθα,
στή σκοτεινιά τῆς θάλασσας..." Ετοῦτος ἡτανε κι ὁ μεγαλύτε-
ρος καημός της... «—Σώπα, Παγωνίτσα μου» τήν πήρε μέ τό
καλό ή καραβοκύρισσα «ὁ Θεός ἀπό ψηλά τό σκέπει στήν ξένη
γῆς, κι ἡ θύμηση ὅλονδνε μας...» Στυλαυτιάστηκε* ή χαροκα-
μένη σάν τή λαγωνίκα πού προσμένει νά τῆς ξαναφανερώσουν
τό κλεμμένο κουτάβι της. «—Τί νά σου ποῦν, οἱ δόλιοι, πού
τόν είχαν σάν ἀδερφό; Ποιός νά σοῦ μιλήσει, πού ματώνει ἡ
ψυχή τους; Λένε σέ μιά μάνα ποὺ θάψανε τό παιδί της; Βα-
στᾶνε νά τῆς τό ποῦν; Μέ τί καρδιά;» Καὶ χαμηλώνοντας τή
φωνή, πού ἔτρεμε σάν φύλλο στόν ἀγέρα: «—Ἐμένα ὅμως μοῦ
τά ξιστόρησε ὁ ἄντρας μου...» Στάθηκε ἡ Παγωνίτσα ν' ἀ-
κούσει. Κάθε λόγος τῆς καπετάνισσας τῆς μάλαζε τήν καρδιά,
τῆς τή γλύκαινε... Κι ἐκεῖνος ὁ πόνος, ὁ σουγλερός, πού τῆς
τριβέλιζε* τά σωθικά, κατάπεφτε... «—Νά 'χεις καλό, καπετά-
νισσα... Νά 'χεις καλό...»

Μέ τό μούχρωμα,* νά σου κι ὁ καραβοκύρης. Μπήκε μου-
διασμένος. Βρήκε τίς δυό γυναῖκες πλάι πλάι. Ἡ χαροκαμένη
ν' ἄκουγε κι ἄλλα ἀπό τό στόμα τῆς καπετάνισσας, κι ἡ καπε-
τάνισσα νά μετράει μέ τό μάτι ἄν σῶναν τά ὅσα είπε... Σάν νά 'δε
ἡ δόλια τό γιό της στό πρόσωπο τοῦ καραβοκύρη του. Στυλώ-
θηκε καὶ πήρε νά τόν εὐχολογάει πού ἄλλαζε ρότα* γιά τή Λι-
σμπόνα, μόνο καὶ μόνο γιά ν' ἀναπάψει τό κορμί του, πού πιά-

σανε στό λιμάνι καί πού μ' ολάκερο τό τσοῦρμο του ξεπροβοδίσανε χριστιανικά τό παιδί της. Σαστισμένος τήν ἄκουγε ό καραβοκύρης, ἐνδή τά ψιχαλισμένα* μάτια τῆς γυναίκας του τόνε κοιτοῦσαν παρακαλεστικά... Εἶναι ώραιο, λέει, τό κοιμητήρι έκει, καί τοῦ ὑβαλε ξύλινο σταυρό καί καντήλι νά καίει ως τίς σαράντα. "Αχ, καί κάποια ἄλλη χαροκαμένη θά τ' ἄναφτε τίς ψυχογιορτές,* κάποια ἄλλη θά βρισκόταν νά τόν γνοιάζεται στή θέση τή δική της. Κοιτώντας καί τούς δύο μέσα στά μάτια, χαρούμενη πές, δέν ἔκρυβε πιά τή βιάση της πότε νά κλείσουν τά τρίχρονα..."

Μές στή βουή τήν καθημερινή, τό Γαλαξίδι ξέχασε μέ τόν καιρό πώς ή Μπράτσαινα πρόσμενε.. Καί ξαφνικά ἔνα πρωί μαθεύτηκε πώς χτές βράδυ ή Μπράτσαινα πρόσπεσε στήν καραβοκύρισσα, πώς, τώρα πού κλεῖσαν τά τρία χρόνια τοῦ γιοῦ της, νά γράψει τοῦ ἄντρα της, γυρίζοντας ἀπό τήν Ἰγγλετέρα* νά πιάσει στή Λισμπόνα, νά τής φέρει τά κόκαλα τοῦ παιδιοῦ της. Τά χασε ή καραβοκύρισσα. Πάσχισε νά συμπιάσει τ' ἀσύμπιαστα. Πώς τάχα μπήκαν στήν Τζιμπεράλτα* καί τώρα ἀρμενίζουν σέ λιμάνια ἀφρικάνικα... «—Τ' ἄλλο ταξίδι, μαθές...» «—Μπά, θ' ἀργήσει νά πάει κατά κεῖ, κλεισμένο τό ναῦλο γιά τήν Αζοφική...» Άπο κεῖνο τό βράδυ, ή Μπράτσαινα δέν ἀφηνε καπετανόσπιτο γιά καπετανόσπιτο μέ τό παρακάλι στά χείλη νά τής φέρουνε πίσω τό γιό της. Νά τόν ἔχει κοντά της, στό κοιμητήρι τοῦ Γαλαξιδιοῦ, νά παγαίνει νά τό συντροφεύει πρώι καί βράδυ, νά τό χορτάσει κάνε στά γερατειά της τ' ἄραχλα,* νά μήν τό φάει κι αὐτό ή ξενιτιά. Τοῦ χε τοιμάσει καί τό μνηματάκι του καί πρόσμενε, δόλο πρόσμενε, νά τής τόν φέρουνε νά γράψει πάνου στό σταυρό τ' ὄνομά του. Μασημένα λόγια ἀπό παντοῦ: «—Στενεύουν δσο πᾶνε κατακεῖ τά ναῦλα, Παγωνίτσα μου.» Κι ἄν πετύχαινε κάποιον πού θά τραβοῦσε γιά Ἀτλαντικό, δόλο οί καιροί κι οί ἄνεμοι τής Νεβάδας δέν ἥξερε ἄν θά τόν ἀφηναν νά πιάσει στή Λισμπόνα. Κι δόλο τοῦτο τό ταξίδι εἶναι δύσκολο... Νά δοῦμε τ' ἄλλο...

Τά τρίχρονα γίναν ἔξαχρονα, τά ἔξαχρονα ἐννιάχρονα, κι ή

Παγωνίτσα ὄλο παρακαλοῦσε ἀπό καπετανάσπιτο σέ καπετανό-
σπιτο: «—Κάνε ὑπομονή, Παγωνίτσα μου, ὄλο καὶ κάποιος θά
πιάσει στή Λισμπόνα.» Κι ἀκόμα ἔχουνε νά τό λένε οἱ γερόν-
τισσες τοῦ Γαλαξίδιοῦ, πώς ἀναθυμοῦνται στά μικράτα τους,
στ' ἀκροθαλάσσι τοῦ Γαλαξίδιοῦ, κάθε πού ἦταν τά καράβια
νά σαλπάρουν, μιά γριούλα σφιχτοδεμένη μές στό μαῦρο της
μποζά* καὶ μέ τή μαύρη της μαντίλα κατεβαστή, νά σιμώνει
τούς καραβοκύρηδες καὶ τούς καπεταναίους καὶ νά τούς παρα-
καλάει νά πιάσουνε στή Λισμπόνα γιά χάρη της καὶ νά τῆς φέ-
ρουνε, ἄχ, νά τῆς φέρουνε πίσω τό γιο της.

(Άπο τό βιβλίο *Γαλαξίδι*)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Τετράστιχο

Στήν ἀργατιά, στή χωρατιά τό χιόνι, ἡ γρίπη, ἡ πείνα, οἱ λύκοι,
ποτάμια, πέλαγα, στεριές, ξολοθρεμός καὶ φρίκη.
Χειμώνας ὕγριος. Κι ἡ φωτιά, καλοκαιριά στήν κάμαρά μου.
Ντρέπομαι γιά τή ζέστα μου καὶ γιά τήν ἀνθρωπιά μου.

(Άπο τήν ποιητική συλλογή *'Ο κύκλος τῶν τετράστιχων*)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΡΑΣ

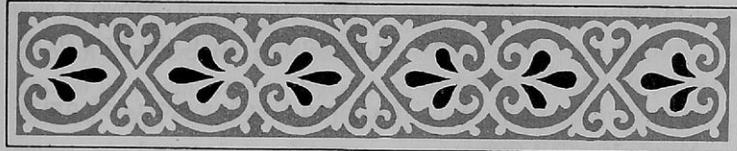
Μεσημέρι

Ανάψανε στό ήλιοπύρι οἱ δρόμοι,
ἀφήνουν οἱ μαστόροι τή δουλειά τους,
σήμανε ἡ ώρα τοῦ φαγιοῦ.
Καὶ τ' ἄψυχα, καὶ κεῖνα τρῶνε ὀκόμη
τούς ἵσκιους ὁλοτρόγυρά τους
τήν ώρα τοῦ μεσημεριοῦ.

Πελοπόννησος

Μικρό τρενάκι πού περνᾶς
μέσ' ἀπ' τά πεῦκα, ἀπ' τίς ἐλιές,
τό δρόμο σου ἀνακόβοντας
μπροστά σέ πέντε ἀρνάκια,
ἐνῶ γελᾶν τριάντα δυό
κάτασπρα δόντια ἐνός βοσκοῦ
καὶ στήν μπασιά τοῦ ἔξωκλησιοῦ
τρεμίζουν δυό κεράκια.

(Από τὴν ποιητική συλλογή Συνθέσεις)

MIX. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Εἰσαγωγικές ἔξετάσεις

ZΗΜΕΡΩΣΣΕ; Κι εὐθύς πετάγομαι ἀπ' τό κρεβάτι. μου. Στήν κάμαρα μπαίνει ἔνα φῶς ἀπ' τό φεγγίτη καὶ κάνει λευκό τόν ἔνα τοῖχο, ἐνώ οἱ ἄλλοι μένουν ἀκόμη σκοτεινοί. Ἡ πρωινὴ ψύχρα εἰν' ἀκόμη δυνατή. Εἶναι νωρίς. Μά δέν αἰσθάνομαι τήν ἐπιθυμία νά ξανακοιμηθῶ, τόν πειρασμό νά ξανακλείσω τά μάτια. Σέ μιά στιγμή είμαι κιόλας ὅρθιος.

Σήμερα είναι οἱ ἔξετάσεις! Στό σπίτι είναι ἀκόμη ἡ ἡσυχία τοῦ ὑπνου. Περπατῶ ἀθόρυβα κι ἐτοιμάζομαι βιαστικά. Κάθομαι στό τραπέζι καὶ πιάνω τόν Ξενοφώντα. Ἐκεῖνα τά χρόνια, ὅταν τελειώναμε τό Σχολαρχεῖο* καὶ δίναμε εἰσιτήριες ἔξετάσεις γιά τό Γυμνάσιο, μᾶς ἔξεταζαν καὶ Ξενοφώντα. Ρίχνω μιά ματιά. Ψάχνω στό μυαλό μου, νά συγκεντρώσω τίς γνώσεις μου, ν' ἀνακαλύψω ὅλες τίς ἀπορίες μου, πού ἵσως ἔχουν λησμονηθεῖ σέ μιά γωνιά τῆς μνήμης μου, νά τίς λύσω τώρα δά, ὅλες μαζί. Ἐχω ξεχάσει —τό 'χα ἔγνοια ἀπό χτές τό βράδυ, μόλις ἔπεσα νά κοιμηθῶ— τή γενική τῆς ἀττικῆς κλίσεως. Ἄνοιγώ τή Γραμματική: «ὅ λεώς, τοῦ λεώ...». Ἐτοιμάζω τόν κοντυλοφόρο, τήν πένα —μιά καινούρια ψιλή πενούλα, — τό στυπόχαρτο.

Δέ διαβάζω ἄλλο. Ὁ πατέρας ἔλεγε ὅτι πρέπει τήν ὥρα τῶν

έξετάσεων νά χω «διαύγεια».* "Ολα είν' έτοιμα. Μόνο ή ώρα είν' άκόμη έφτά παρά τόσο. Οι έξετάσεις άρχιζουν στίς δχτώ. 'Ακόμη δέ θά χει πάει κανείς.

— Η μητέρα έχει σηκωθεῖ. Η κίνηση έχει ξυπνήσει στό σπίτι.
— Μίμη, τό γάλα σου.

'Αλήθεια, είχα ξεχάσει τό γάλα μου. Περνάω στήν τραπεζαρία. "Ωσπου νά τό πιδ, ή ώρα θά γίνει έφτάμιση, θά μπορώ νά ξεκινήσω. Τρώω βιαστικά κι άνόρεχτα, άφήνω δλο σχεδόν τόψωμί μου. 'Η μητέρα φωνάζει:

— Φάε μέ τήν ήσυχία σου. Νωρίς είν' άκόμη. Θά πεινάσεις τήν ώρα τῶν έξετάσεων καί, ξέρεις, νηστικό άρκούδι...

— Μά δέν μπορώ, δέν πεινώ.

Οι μητέρες νομίζουν ότι δλο στό φαΐ έχουμε τό νοῦ μας. "Όταν σκέπτεται κανείς δτι σέ λίγην ώρα κρίνεται ή τύχη του, πᾶς είναι δυνατό νά συλλογιστεῖ τό γάλα; Σέ λίγην ώρα, μέσα στή μεγάλη αίθουσα τοῦ Γυμνασίου, θά γίνουν τά μεγάλα γεγονότα. 'Εκεῖ θά φανεῖ ἄν θά φέρουν άποτέλεσμα δλοι οι κόποι τοῦ καλοκαιριοῦ —φέτος έγώ δέν κατάλαβα καλοκαίρι— ή θά βγοῦν δλα μάταια. Τόσα διαβάσματα, τόσος Ξενοφῶν, τόσα κλάσματα, τόση Γραμματική... "Ολ' αύτά πρέπει νά ναι συγκεντρωμένα έκείνη τή στιγμή στό κεφάλι μου. Στή σκέψη αύτή, μέ πιάνει κάτι σάν ίλιγγος.* "Ολ' αύτά πρέπει νά ναι μαζεμένα. ταχτοποιημένα έκείνη τή στιγμή στό νοῦ μου. "Ολα! Δέ μένει παρά μιᾶς ώρας προθεσμία! Νομίζω ότι τό κεφάλι μου γυρίζει. Πολεμῶ, σάν άπελπίσμένος, νά κάμω ἔνα πείραμα:

— Πᾶς διαιρεῖται μικτός διά κλάσματος; ρωτῶ τόν έαυτό μου.

Καί —ποιός θά τό πίστευε!— άνακαλύπτω ότι τό μυαλό μου δέν έχει τήν άπαντηση πρόχειρη. Προσπαθῶ, έπικαλοῦμαι τή μνήμη μου... Τίποτε! Άλιμονο... Τά χω ξεχάσει. "Αν έτσι τά χω ξεχάσει δλα; "Αν καί στά Έλληνικά έχω πάθει τά ίδια;

— Πᾶς κάνει ό άόριστος τοῦ ρήματος ώνοδμαι; ρωτῶ πάλι τόν έαυτό μου.

Καί άνέλπιστα πάλι τό μυαλό μου διστάζει, πάλι ή μνήμη μου άκινητεῖ. "Ε, χωρίς άλλο, τά χω χάσει. Γιά μιά στιγμή

θαρρῶ πῶς ὅλα μοῦ ’φυγαν. Δέν ξέρω τί νά κάμω. Νομίζω πῶς
ὅλες οἱ γνώσεις μου μοῦ φεύγουν, σμήνη* ὀλόκληρα, χωρίς νά
μπορῶ νά κάμω τίποτε. ”Εχω τόση ἀπελπισία πού μοῦ ’ρχονται
δάκρυα. ”Αχ, Θεέ μου, δέν μπορούσε νά εἶχα λίγες δῆρες προθε-
σμία, νά ἡταν αὔριο; Σήμερα, δρισμένως θ’ ἀποτύχω... Και
τότε;

Κείνη τή στιγμή περνᾶ ὁ πατέρας.

— Τί ’ν’ αὐτά; Είσαι πολύ χλωμός. ”Ετσι θά πᾶς στίς ἐξετάσεις;
Καλά εἰσαι;

— Πατέρα μου, τά ξέχασα ὅλα, δλα! Θ’ ἀπορριφθῶ!

”Ο πατέρας βάζει τά γέλια. Κάτι γέλια τόσο ειλικρινή, πού
στό τέλος κι ἐγώ παίρνω θάρρος. Ζητῶ ἔνα λόγο παρηγορη-
τικό.

— ”Ἐννοια σου, παιδί μου, καὶ δέν τά ξεχνᾶς ἐκεῖνα πού ἔμαθες.
Μένε ἥσυχος. Πήγαινε στό καλό, μήν τύχει κι ἀργήσεις. Καλή
ἐπιτυχία.

”Η μητέρα τρέχει. Θέλει κι αὐτή νά πεῖ κάτι ἐνθαρρυντικό.

— Μά παιδάκι μου, γιά τίς ἐξετάσεις κάνεις ἔτσι; Σάν νά πηγα-
νεις γιά ἐγχείρηση! ”Αν πετύχεις, καλά. ”Αν δέν πετύχεις, πάλι
καλά! Τήν ὑγειά σου νά ’χεις!

Παίρνω θάρρος, τό χρῶμα ξανάρχεται στά μάγουλά μου.
Κοιτάζω τό ρολόι: ”Οχτώ παρά εἴκοσι. ”Α, ἄργησα κιόλας!

”Αρπάζω ὅλα τά χρειώδη* πού ’χω ἐτοιμάσει καὶ ξεκινῶ, χω-
ρίς νά θυμηθῶ νά βρῶ στά «ἀνώμαλα» τόν ἀόριστο τοῦ ὀνοῦμαι,
πού εἶχα ξεχάσει.

— Καλή ἐπιτυχία!

”Η μητέρα μέ φιλεῖ τρυφερά καὶ μέ κατευοδώνει.* Αὐτό τό
φιλί εἶναι σάν νά μοῦ ἔχυσε θάρρος μέσα στήν ψυχή! Φεύγω.
Στήν καμπή* τοῦ δρόμου μέ τίς ἀκακίες, νά το, τό Γυμνάσιο!

* * *

Τό Γυμνάσιο. Είναι κάτι ξένο καὶ φοβερό γιά ὅλ’ αὐτά τά
παιδιά πού περιμένουν αὐτή τήν ὥρα στήν αὐλή, νά δώσουν
εἰσιτηρίους. Πόσα ἀπ’ αὐτά θά πετύχουν καὶ θά τό γνωρίσουν

ύστερα σάν σπίτι τους, πόσα θ' ἀπορριφθοῦν καὶ θά μείνει πάλι γι' αὐτά ξένο καί φοβερό αὐτό τό κτίριο μέ τή μεγάλη ξώπορτα, τούς παλιούς τοίχους καί τά σκυθρωπά παράθυρα!

Δέν εἶναι ό βόμβος* τῶν συνομιλιῶν πού κυριαρχεῖ στά διαλείμματα. Ἐδῶ δλα τά πρόσωπα εἶναι ἀνήσυχα, τά βλέμματα ρωτιοῦνται μεταξύ τους, οἱ συνομιλίες ὅλες σοβαρές. Μερικοί εἶναι πολύ ἀνήσυχοι. Ἐχουν χάσει ὀλότελα τό ηθικό τους. Μερικοί ἄλλοι δέ δίνουν πεντάρα. Ἐνας ἄντρας ἵσαμε κεῖ πάνω, δ Θάνος, ἀκούγεται μέ τή δυνατή του φωνή:

—”Αν μπῶ, καλά τήν ἔχω. ”Αν δέν μπῶ, δέ θά κρεμάσω μαύρη σημαία! ”Ας είν’ καλά τό μαγαζί!

Ἐγώ τόν κοιτάζω μ' ἐνδιαφέρον. Τί καλά πού τήν ἔχει αὐτός! Ο πατέρας του εἶναι μεγαλέμπορος. Βέβαια, θά στενοχωρεθεῖ, ἂν ὁ γιός του ἀπορριφθεῖ. Ἅλλα θά τόν κρατήσει στό γραφεῖο του. Ἰσως μάλιστα καί νά τό προτιμᾶ ἔτσι, χάριν τῆς περιουσίας του. Μά ὁ πατέρας δικός μου σκέπτεται ἄλλιως. Ἐχει τόσον πόθο νά πετυχαίνουμε ἐμεῖς τά παιδιά, χαιρετει τόσο πολύ ὅταν τοῦ δείχνουμε καλούς βαθμούς! Κι ή μητέρα τό χει κρυφό καμάρι. ”Αν ἀπορριφθῶ, ὁ πατέρας θά λυπηθεῖ τόσο πού θά χύσει δάκρυα. Ἡ μητέρα θά πικραθεῖ, μά δέ θά τό δείξει. Και τί πόνος νά μαντεύω τή λύπη της, πού θά προσπαθεῖ νά μοῦ τήν κρύβει!

Ξαφνικά, ἔνας φλογερός πόθος μέ κυριεύει, νά πετύχω στίς ἔξετάσεις μέ κάθε θυσία. Πρέπει νά πετύχω, νά κάμω τό πᾶν γιά νά πετύχω. Ναι, ἀλλά τώρα πιά είν’ ἀργά. ”Ο, τι ξέρω, ξέρω... Κι ἂν εἶναι ν’ ἀπορριφθῶ, δέ γίνεται τίποτε πιά τώρα.

Βέβαια, δέν πιστεύω σοβαρά πώς θ' ἀπορριφθῶ. Σκέπτομαι καί αὐτό: ”Αν κινδυνεύω ἐγώ, πού ἔχω, σημειῶστε, ἐννέα στό ἀπολυτήριό μου, πόσο θά κινδυνεύουν ὅλοι οἱ ἄλλοι πού ἔχουν λιγότερο; Καί ὅμως καμιά φορά —ποιός ἐγγυᾶται; ”Α, ἀν πάθω τέτοια συμφορά, κάτι θά μοῦ ρθει ἀπ' τή λύπη μου τήν ὥρα πού θά πρόκειται...

Χτυπᾶ τό κουδούνι. Χτυπᾶ μέ δυνατούς, γρήγορους, παρατεταμένους ἥχους.

“Ολες οι σκέψεις έφυγαν ἀπ’ τό νοῦ μονομιᾶς, ὅπως φεύγουν τά πουλιά ἀπ’ τό δέντρο μέ τήν τουφεκιά τοῦ κυνηγοῦ. “Ολοι ἀνεβαίνουν. Πόσο μεγάλη αὐτή ἡ σκάλα, ἡ ἄγνωστη, μέ τά σιδερένια ἐλάσματα* πού βροντοῦν καθώς ἀνεβαίνεις.

Στή μεγάλη αἴθουσα μᾶς τοποθετοῦν στά θρανία.

— Αραιά! μᾶς λέει δὲ ἐπόπτης.

— Εἰς ἀκροβολισμόν! γελά ἔνας νέος καθηγητής, πού μᾶς κοιτάζει εὑθυμα ἀπ’ τήν ἔδρα.

“Η τοποθέτηση κι δὸ θόρυβος τελείωσαν. Καθόμαστε τώρα, δυό δυό στό κάθε θρανίο, καί περιμένουμε. Ἀντικρύ μου, ἀπ’ τό παράθυρο, βλέπω τό καμπαναριό τῆς ἐκκλησιᾶς μέ τό ρολόι. Κοιτάζω. Θέλει ἔνα λεπτό γιά νά χτυπήσει δχτώ. Οἱ δυό δεῖχτες κάνουν πάνω στήν πλάκα τοῦ ρολογιοῦ μιά πολύ δξεία γωνία. Οἱ φύιθυροι στήν αἴθουσα εἶν’ ἐλάχιστοι, ἡ ἀγωνία τῆς ἀναμονῆς ἐπικρατεῖ.

— Ντάνν... Ντάνν...

Τό ρολόι χτυπᾷ δχτώ. “Ολα τά κεφάλια κινοῦνται, μιά ἀνησυχία σηκώνεται, δπως δταν σαλεύουν τά φυλλώματα σέ μιά ξαφνική πνοή τοῦ ἀέρα.

Καί τό τελευταῖο χτύπημα ἀκούστηκε. Μιᾶς στιγμῆς νεκρική σιγή, κι δὸ Γυμνασιάρχης μπαίνει μέσα. Ψηλός κι ἐπιβλητικός, μέ χρυσά γυαλιά πού τό μαύρο τους κορδονάκι κρέμεται ὡς τό γιλέκι του, στέκεται ἀμέσως ἀλύγιστος, σέ στάση προσευχῆς. “Ολοι σηκώνονται καί τόν μιμοῦνται. “Ἐνας ἀπ’ τό πρῶτο θρανίο λέει τήν προσευχήν. “Υστερα ὁ Γυμνασιάρχης, μ’ ἔνα φύλλο χαρτί στό χέρι, ἀνεβαίνει στήν ἔδρα. Θά διαβάσει κατάλογο.

“Αρχίζουν τά δνόματα —αὐτή ἡ παρέλαση τῶν δνομάτων, πού τό καθένα ἔχει τήν φυσιογνωμία του. Ἀλλα μακριά καί πολυσύλλαβα σάν ἀμαξοστοιχίες, ἄλλα σύντομα σάν κραυγές πουλιῶν. Καί τά «παρών» πού ἀκούγονται, ἔχει τό καθένα καί τόν τόν του, πού δένας διαδέχεται τόν ἄλλον, χωρίς ἀρμονία, σάν νά κουρδίζονται οι χορδές ἐνός δργάνου.

“Άλλοι φωνάζουν τό «παρών» δυνατά, ἄλλοι τό λένε μέσα

τους. Ὁ Θάνος, ὁ γιός τοῦ μεγαλεμπόρου, ἔβαλε μιά φωνάρα, σάν τοῦ Δημάρχου πέρσι στήν Ἐθνική Ἔορτή, ὅταν φώναξε «Ζήτω τὸ Ἐθνος!». Μερικοί χαμογέλασαν, ὁ Γυμνασιάρχης ἔριξε ἔνα βλοσυρό βλέμμα πάνω ἀπ' τὰ ματογυάλια του.

Τελειώνει κι ὁ κατάλογος. Πάλι νεκρική σιγή.

— Στήν πρώτη γραμμή, φωνάζει ὁ Γυμνασιάρχης. Τό ὄνομά σας: Πρῶτα τὸ ἐπώνυμον, κατόπιν τὸ ὄνομα καὶ τέλος τὸ πατρωνυμικόν. Παραδείγματος χάριν: Γεωργόπουλος, Δημήτριος, τοῦ Νικολάου!

“Ολα τά κεφάλια σκύβουν, κι ἡ διαταγή ἐκτελεῖται σιωπηλά.

— Στή δεύτερη γραμμή: «Εἰσιτήριοι ἔξετάσεις!»

Τά κεφάλια σκύβουν πάλι, κι οἱ πένες ἐκτελοῦν κι αὐτή τήν παραγγελία.

Κείνη τή στιγμή, τό μάτι τοῦ Γυμνασιάρχη πέφτει στά γραπτά τοῦ πρώτου θρανίου. Σκύβει σ' ἐν' ἀπ' αὐτά. Σηκώνεται θυμωμένος:

— Ντροπή! «Εἰσιτήριοι» τό σī μέ ήτα! Επρεπε νά ντραπεῖτε νά ρθεῖτε κάν γιά ἔξετάσεις!

“Ενας τρόμος σκορπίζεται παντοῦ. Ὄλοι παγώνουν. Ἀλίμονο! Ὁ δυστυχισμένος ἀκεῖνος μπορεῖ νά ναι βέβαιος ὅτι θά ἀπορριφθεῖ.

Τό ύφος τοῦ Γυμνασιάρχη φαίνεται σάν νά κλείνει τήν παρένθεση κι ἔξακολουθεῖ.

— Στήν τρίτη γραμμή: Τήν ήμερομηνία.

Κι ὑστερ' ἀρχίζει ἡ ὑπαγόρευση. Ὁ Γυμνασιάρχης διαβάζει ἀργά, λέξη πρός λέξη, τό ἀρχαῖο κείμενο:

— «Μεταπεμψάμενος – οὖν – Μεγάβαζον –...»

“Ολοι είναι σκυμμένοι, ἀναπνοή δέν ἀκούγεται.

Ἐγώ γράφω, ἡ πένα μου τρέχει. Είμαι χαρούμενος. Οἱ φράσεις, ἡ μιά μέ τήν ἄλλη, ἔρχονται καθαρές, εὐνόητες, χωρίς προσκόμματα.* Κι ὁ Γυμνασιάρχης ἔξακολουθεῖ νά λέει μιά μιά καὶ χωριστά κάθε λέξη, σάν τήν καμπάνα πού χτυπᾶ, μιά μιά, τίς ὥρες.

(Από τό παιδικό μυθιστόρημα *Η συντροφιά μας*)

I. ΑΓΓΕΛΟΥ

Μέσα στήν καταιγίδα

Μιά παρέα παιδιών, πού περπατοῦν στήν έξοχή γιά μιά δρισμένη άνιχνευση, βρίσκεται ξαφνικά μέσα σέ φοβερή καταιγίδα. Στις σελίδες πού άκολουθοιν, περιγράφεται ή καταιγίδα, οι κίνδυνοι πού διέτρεξαν τά παιδιά, και ό τρόπος μέ τόν δόποιον κατόρθωσαν ν' ἀντιμετωπίσουν τό άναπαντεχο αὐτό γεγονός.

fIXAME ἀρκετά ξεμακρύνει. Είχαμε χάσει ἀπό τά μάτια μας τό χωριό, ὅταν τό βουνό τυλίχτηκε ἀπότομα μέσα στό σύννεφο. Δέ βλέπαμε τίποτα πιά μπροστά μας. Οι χωριάτες πού μᾶς συντρόφευαν ἔνιωσαν ἀμέσως τόν κίνδυνο. Μᾶς σταμάτησαν. Μᾶς μάζεψαν κοντά τους και μπήκαν μπροστά. Βιαστήκαμε ὅλοι. Τούς άκολουθούσαμε. Κάποιος ἄν απομακρυνόταν, κάποιος ἄν λοξοδρομούσε, ὑπῆρχε κίνδυνος νά χαθεῖ. Νά πέσει σέ κάποιο γκρεμνό. Κινδυνεύαμε νά χάσουμε τό δρόμο ἢ νά βρεθοῦμε ἐντελῶς ἀπρόδοπτα μπροστά σέ ἔνα βάραθρο. Προχωρούσαμε στά τυφλά, ἀνάμεσα σέ χαράδρες και σέ γκρεμνούς, σέ ἀπότομες πλαγιές. Ὁ κίνδυνος παραμόνευε παντού. Εύτυχῶς πού εἴχαμε τούς ἀνθρώπους αὐτούς μαζί μας. Ὁ Ἀράπης προχωρούσε μπροστά. Ἡξερε νά δσφραίνεται* τόν κίνδυνο. Είχε καταλάβει πώς είχε ἔρθει ή ώρα του. Προχωρούσε ἀνιχνεύοντας. Ὁσμιζόταν* τόν ἀέρα.

"Ενα ξαφνικό ἀνεμοφύσημα ἔφερε τίς πρώτες ψιχάλες. Και σέ λίγο ἥρχισε νά βρέχει δυνατά. Μᾶς πρόσταξαν νά μή σκορπίσουμε. Ἡξεραν τά μονοπάτια, ἥξεραν πού μπορούσαμε νά βροῦμε καταφύγιο. Λοξοδρόμησαν. Μπήκανε μέσα σέ σκοτει-

νές λόχμες.* Τώρα διλόκληρο τό βουνό, διλόκληρο τό δάσος ἀναταραζόταν. Βούιζε. Ὁ ἀγέρας ἀνάγκαζε τά δέντρα νά γέρνουν. Παράσερνε τή βροχή. Φούσκωσαν οί ξεριάδες* και τά φαράγγια. Μεγάλες χοάνες* οί χαράδρες, ἀνάδευαν* τά σύννεφα. Ὁ ἀέρας τά στροβίλιζε και τά ἀνατάραζε. Χαρακιές ἀπό ἀστραπές, μακρόσουρτα πύρινα φίδια. Κεραυνοί πού γεννιόταν ἐκεῖ, ἀπό τά ἴδια τά σύννεφα, σκορποῦσαν τρόμο. Ἀντιβούιζαν τά φαράγγια. Ὁ κρότος πολλαπλασιάζοταν ἀπό τήν ἀντήχηση. Προτού σβήσει δένας, δέντερος γέμιζε πάλι τό βουνό μέ αντάρα. Λυσσομανοῦσε ἡ βροχή. Φούσκωσαν οί νερομάνες.* Τά ρυάκια πηδοῦσαν ἀπό βράχο σέ βράχο, παράσερναν χαλίκια και ἐνώνονταν γιά νά σχηματίσουν ὀρμητικούς χείμαρρους. Τό χῶμα εἶχε λασπώσει. Κινδυνεύαμε νά χάσουμε τήν ἰσορροπία μας. Γλιστρούσαμε. Πολλές φορές νιώσαμε τό χῶμα ἡ τά χαλίκια νά ὑποχωροῦν, νά κατρακυλοῦν κάτω στήν ἄβυσσο. Ἀντιστεκόμαστε μέ δῆτη δύναμη μᾶς εἶχε ἀπομείνει. Ὁ καθένας ἀνησυχοῦσε γιά τούς ἄλλους. Δέν προφταίναμε νά πάρουμε ἀνάσα. Καινούριες ριπές, καινούριο ἀνεμοχάλαζο μᾶς ἀνέτρεπε. Κινδυνεύαμε. Ὁ καθένας ἀπό τούς χωρικούς πού μᾶς συνόδευαν πήγαινε πίσω γιά νά βοηθάει ὅποιον κουραζόταν, ὅποιον κινδύνευε νά χάσει τό δρόμο.

Ξαφνικά εἴδαμε τόν Πέτρο νά παραπαίει,* νά προσπαθεῖ νά πιαστεῖ ἀπό κάπου. Μά τό χέρι του δέ βρήκε ἔνα κλαδί, κάποιο στήριγμα. Μάταια ἔψαξε τό κενό. Χάνοντας τήν ἰσορροπία του τότε, ἔγειρε και κατρακύλησε.

Παγώσαμε. Τόν χάσαμε ἀπό τά μάτια μας. Τόν ἀκούσαμε μέσα στό σάλαγο* τής θύελλας νά πέφτει καλώντας ἀπεγνωσμένα βοήθεια. Ἀλαφιασμένοι* σταματήσαμε ὅλοι. Οἱ δυό χωριάτες χύθηκαν στήν κατηφοριά. Θελήσαμε νά τούς ἀκολουθήσουμε, μά δέ μᾶς ἀφησαν. Μόνο τόν Ἀράπη δέν πρόφτασαν νά συγκρατήσουν. Τόν ἀκούσαμε νά γλιστράει καθώς τόν παράσερνε ἡ γκρεμίλα. Και σέ λίγο ἀκούσαμε τό πένθιμο, τό γεμάτο ἐπίκληση οὐρλιαχτό του, τίς ἐπιταχτικές όλακές* του πού ζητοῦσαν βοήθεια. Σκύψαμε μέ ἀγωνία ἀπό πάνω. Φοβόμαστε γιά

τή ζωή τοῦ Πέτρου. Ὡταν βέβαιο πώς είχε χτυπήσει. Μά πόσο σοβαρό ἔπρεπε νά είναι τό χτύπημα; Καραδοκούσαμε* νά τούς ἀκούσουμε νά ἀνεβαίνουν. Ὁ Ἀντρέας θέλησε νά κατέβει καὶ αὐτός, μά δέν τόν ἀφήσαμε. Ἡ βροχή ἐξακολουθοῦσε νά πέφτει μέ τήν ὕδια μανία. Τά σύννεφα κόχλαζαν* καὶ μᾶς ἔκρυβαν τή θέα. Ἀρχίσαμε νά δειλιάζουμε. Ἄν είχε σπάσει κάποιο χέρι ἢ κάποιο πόδι! Πῶς θά μπορούσαμε νά συνεχίσουμε τήν ἀναζήτηση! Μά σκεφτήκαμε πώς μπορεῖ νά ἥμαστε πολύ τυχεροί·ἄν μᾶς ἔβρισκε μόνο αὐτό τό κακό.

Ἀκούσαμε κάποιο θόρυβο. Κάποιος ἀνέβαινε. Μά ἡ βροχή μᾶς τυραννοῦσε. Μᾶς βίτσιζε* τό πρόσωπο. Τό χαλάζι μᾶς ἔδερνε. Εἴχαμε μουσκέψει ἀπό τό νερό, πού τό νιώθαμε νά τρέχει κάτω ἀπό τά ροῦχα μας. Ἀκούσαμε τίς φωνές τους, Ἔρχονταν. Εἰδάμε τόν Ἀράπη πρώτα. Ἐτρεξε καὶ χύθηκε πάνω μας. Φαινόταν ἀνήσυχος καὶ ἀνυπόμονος. Ἐσκυψε ἀπό πάνω καὶ αὐτός καὶ περίμενε. Χτυποῦσε, ἐσκαβε τό χῶμα μέ τά πόδια του. Κλοτσοῦσε ἀπό ἀδημονία.* Σηκωνόταν στά δυό καὶ ἔπεφτε πάνω μας.

Ἐπιτέλους φάνηκαν μέσα στή βροχή καὶ στό πούσι.* Κουβαλοῦσαν τόν Πέτρο ἀναίσθητο. Τούς ρωτήσαμε μέ τή ματιά. Σήκωσαν τούς ὅμους. Δέν ἤξεραν ἀκόμη. Τόν ξαπλώσαμε χάμω, ἀδιαφορώντας γιά τή βροχή. Τό νερό είχε ξεπλύνει τό αἷμα πού ἔτρεχε ἀπό τά χείλια του. Τρομάξαμε. Σκύψαμε πάνω του. Ἀφουγκραστήκαμε τήν καρδιά του. Χτυποῦσε ἀκόμη, ἐστω καὶ ἀδύνατα. Ἀφουγκραστήκαμε τήν ἀνάσα του. Τόν ψάξαμε. Ὡταν ἀναίσθητος. Ἀποφασίσαμε νά τόν μεταφέρουμε ἀμέσως σέ ἀσφαλέστερο μέρος. Ξεκινήσαμε πάλι. Παρακαλούσαμε. Νιώθαμε ὄλο τό θάρρος, ὄλο τό κουράγιο μας νά καταρρέει. Εύτυχῶς πού εἴχαμε αὐτούς τούς εὐλογημένους ἀνθρώπους μαζί μας. Γρήγορα μᾶς δόδήγησαν σέ μιά σπηλιά πού ἀνοιγόταν στούς βράχους. Τρέξαμε ὄλοι καὶ χωθήκαμε μέσα. "Ολα ἥσαν στεγνά. Ξαπλώσαμε τόν Πέτρο. Βρήκαμε ξερά κλαδιά καὶ ἀνάψαμε μεγάλη φωτιά. Ἡ βροχή ἐξακολουθοῦσε νά πέφτει ἀσταμάτητα. Ξεκουμπώσαμε τό πουκάμισό του. Γυμνώσαμε τό στῆ-

θος του. Είχε μελανιάσει όλόκληρος. 'Ωστόσο ή καρδιά του χτυπούσε, και οι χτύποι μᾶς φαίνονταν πιό ζωηροί. Σηκώσαμε και τά δυό του χέρια. Ψάξαμε τά πόδια του. "Όλο τό κορμί. 'Αρχίσαμε νά τόν τρίβουμε. 'Ανασηκώσαμε τό κεφάλι του. 'Ο Δάμονας ἔβγαλε τά ἄλατα πού εἴχαμε μαζί μας και τά ἔβαλε κάτω ἀπό τή μύτη του. Εἴδαμε νά φουσκώνει τό στήθος του. "Εβγαλε ἔναν ἀναστεναγμό και κατόπι σιγά ἀνοίξε τά μάτια του. Μέ τί ἀγωνία περιμέναμε αὐτή τή στιγμή. 'Ο 'Αράπης ἄφησε ἔνα χαρούμενο γάβγισμα.

— Πέτρο, τοῦ ψιθύριζε ό Χρῆστος, Πέτρο.

Φαίνεται πώς τόν ἀκουσε. 'Η ματιά του περιπλανήθηκε πάνω μας. Στήν ἀρχή ἔδειξε ἔκπληξη. Κατόπι, σάν νά θυμήθηκε, μᾶς χαμογέλασε και προσπάθησε νά σηκωθεῖ. Μά δέν τόν ἀφήσαμε.

— Μήν ἀνησυχεῖτε, είπε μόνο, δέν είναι τίποτε.

— Πέτρο, τοῦ ψιθύριζε ό Χρῆστος, Πέτρο.

Τόν ἀφήσαμε νά συνέλθει. Και τότε μόνο τόν ἀνασηκώσαμε. Τόν βάλαμε νά πατήσει, νά στηρίξει τό κορμί του και στά δυό του πόδια. Τόν βάλαμε νά σφίξει και τά δυό του χέρια. Είχε χτυπήσει σέ όλόκληρο τό κορμί του, μά φαίνεται πώς δέν είχε σπάσει κανένα κόκαλο. 'Ανακάθισε. Και τότε γδυθήκαμε όλοι και ἀπλώσαμε τά ροῦχα μας στή φωτιά νά στεγνώσουν.

Τώρα δέ φοβόμαστε πιά τή βροχή. Δέν ἀνησυχούσαμε γιά τόν Πέτρο, πού μᾶς χαμογελούσε. "Ημαστε ἀσφαλισμένοι στό καταφύγιο μας κοντά στή φωτιά και παρακολουθούσαμε τό ἀνεμοβρόχι νά πέφτει χοντρό και βίαιο μέσα στά σκοτεινιασμένα, τά ἀνταριασμένα* βουνά. 'Αρχίσαμε νά ξαναβρίσκουμε τό θάρρος και τήν αἰσιοδοξία μας. Τήν ἐλπίδα. Μπορῶ νά πῶ πώς ή βροχή μᾶς γοήτευε τώρα. Πραγματικά, ήταν ἔνα μεγαλόπρεπο και ὄγριο θέαμα. Διακρίναμε τά ἔλατα, τά φαράγγια, τίς ἀντικρινές βουνοκορφές πού τίς ἔδερνε τό δρολάπι.*

Δέν ξέραμε ἄν είχε βραδιάσει ή ἄν τά σύννεφα είχαν φέρει σκοτάδι. Σέ λίγο σηκώθηκαν λίγο ψηλότερα και ἀποκαλύφθηκε όλόκληρο τό βουνό. 'Ωστόσο ή βροχή δέ σταμάτησε. Τώρα είχαν σχηματιστεῖ μεγάλες νεροσυρμές.* Βούιζε τό νερό στά

φαράγγια. Ἡ φωτιά ὅμως μᾶς γέμιζε μέ γλυκιά ζεστασιά. Πύρωνε τά μάγουλά μας, τά γυμνά μας στήθη.

Εἶχε βραχεῖ καὶ ὁ Ἀράπης, πού εἶχε ξαπλώσει κοντά στόν Πέτρο καὶ τοῦ ἔγλειφε κάθε τόσο τό χέρι. "Ολοι εἴχαμε μαζευτεῖ κοντά του. Τόν ἀγαπούσαμε περισσότερο τώρα. Καί καταλάβαμε γιά μιά ἀκόμη φορά πόσο στενά ἥμαστε μεταξύ μας δεμένοι, πόσο ἀγαπούσεις ὁ ἔνας τόν ἄλλο. "Ομως περισσότερο νιώθαμε εὐγνωμοσύνη γιά τούς γενναίους αὐτούς ἀνθρώπους πού μᾶς εἶχαν συντροφέψει καὶ εἶχαν φροντίσει γιά μᾶς.

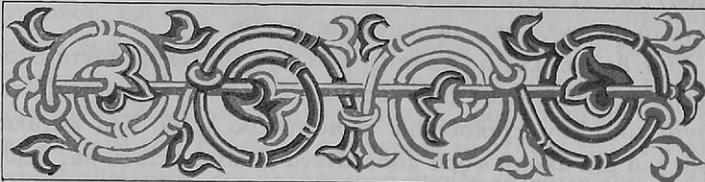
Ἀπότομα τά σύννεφα σκίστηκαν. Μιά μικρή ἡλιαχτίδα πρόφτασε νά γλιστρήσει μέσα ἀπό μιά χαραχματιά. "Ἐνα οὐράνιο τόξο στεφάνωνε τίς βουνοκορφές. Μέσα στίς σταγόνες πού αἰωροῦνταν* καὶ τίς παράσερνε ὁ ἄνεμος, σχηματίστηκαν χιλιάδες οὐράνια τόξα. "Ἐνας ἀποβροχάρης ἡλιος ἔστελνε τίς στερνές* του ἀχτίνες, πού ἔπαιζαν μέ τίς σταγόνες. Τό φῶς θρυμματίζόταν.* Τό ἀπόβροχο ἔφευγε. Ξαναγέλασε τό βουνό, οἱ χαράδρες πού οἱ ἵσκιοι εἶχαν ἀρχίσει νά τίς κατακτοῦν. Πέρα στήν ἀντικρινή βουνοπλαγιά ἀπόβρεχε ἀκόμη. Τό τελευταῖο σύννεφο ἔφυγε καβάλα στόν ἄνεμο.

Εἶχε πέσει μιά ἐξαίσια γαλήνη. "Ολα ἡσύχαζαν ἀποκαμωμένα. "Ολα εἶχαν ἀνάγκη ἀπό αὐτή τήν ξεκούραση. Τό χρυσό φῶς ἄρχισε νά ἀποσύρεται. "Ἐσπασε ὁ καιρός. "Ἐνα μούχρωμα* ἄρχισε νά ἀπλώνεται. Τό σκοτάδι ἀνέβαινε καὶ κυριαρχοῦσε.

Ἀποφασίσαμε νά περάσουμε τή νύχτα ἐκεῖ. Ἡταν ἔνα ἀσφαλισμένο καταφύγιο. Κοιμηθήκαμε πολύ κουρασμένοι μά ἡσυχοι γύρω ἀπό τόν Πέτρο. Νιώσαμε περισσότερο σίγουροι αὐτή τή φορά, γιατί ἀκούγαμε τίς βαριές ἀνάσες τῶν ἀνθρώπων πού μᾶς εἶχαν συντροφέψει καί πού εἶχαν ἀποφασίσει νά περάσουν τή νύχτα μαζί μας. Δέν ἔφυγαν παρά μόνο τό ἄλλο πρωί, ἀφοῦ βεβαιώθηκαν πώς ὁ καιρός εἶχε καλοσυνέψει. "Οταν μᾶς ἔφεραν στό σίγουρο δρόμο πού ἔπρεπε νά ἀκολουθήσουμε γιά νά γυρίσουμε πίσω.

Τούς εὐχαριστήσαμε καὶ ξεκινήσαμε.

(Ἀπό τό μυθιστόρημα *Ἐνα καλοκαίρι γεμάτο βροχή*)

ΛΙΝΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ

Δειλινό

Τό ήρεμο τοῦτο δειλινό θλίψη σταλάζει
σύν τό παράπονο τῶν ἄρρωστων παιδιῶν
πού αὐτή τήν ὥρα νιώθουν μόνα, τόσο μόνα.

Βαρέθηκαν τήν κούκλα καὶ τά στρατιωτάκια,
κουράστηκαν ἀπ' τά πολύχρωμα βιβλία·
θά θελαν ἔνα παραμύθι μέ νεράιδες,
δέν ἔχουν δμως μιά γιαγιά νά τους τό πεῖ.

Καὶ τ' ἄρρωστα παιδιά ἔχενιοῦνται νά κοιτάζουν
ἔνα παράθυρο γεμάτο ωχρό οὐρανό
κι εἰν' τά μεγάλα μάτια τους γεμάτα λύπη.

“Ομως στά χείλη ἔνα χαμόγελο πλανιέται
— ἔνα δειλό καὶ μυστικό χαμόγελο—
γεμάτο ἀπό τίς μέλλουσες χρυσές χαρές
τῶν παιχνιδιῶν καὶ τοῦ μεσημεριάτικου ἥλιου.

(Από τήν ποιητική συλλογή ‘Ηλιοτρόπια)

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

Οἱ βαρετές Κυριακές, οἱ Ἰκαρος καὶ ἡ προπαίδεια

HΚΥΡΙΑΚΗ, τό χειμώνα, εἶναι ἡ πιό βαρετή μέρα. Θά
θελα νά ξέρω ἀν ὅλα τά παιδιά τοῦ κόσμου περνούνε
τόσο βαρετά ὅσο ἡ Μυρτώ κι ἐγώ. Τό ἀπόγευμα μάλι-
στα, ὅταν ἀρχίζει νά σκοτεινιάζει νωρίς νωρίς, δέν
ξέρουμε τί νά κάνουμε. Ἀπό τό πρωί, ἔχουμε παίξει,
ἔχουμε τσακωθεῖ, ὑστερα ξαναμονοιάσει —ἔχουμε διαβάσει ἐγώ
τό «Δαβίδ Κόπερφηλδ» καὶ ἡ Μυρτώ τόν «Τζάκ» καὶ δέ μένει
πιά τίποτα, μά τίποτα νά κάνεις.

Ο μπαμπάς κι ἡ μαμά, τίς Κυριακές, παίζουν χαρτιά στό σπίτι
τοῦ κύριου Περικλῆ, πού εἶναι διευθυντής τοῦ μπαμπᾶ στήν
Τράπεζα. Ἡ θεία Δέσποινα, ἡ ἀδελφή τοῦ παππού, πάει ἐπί-
σκεψη στίς φίλες της, κι ἡ Σταματίνα, ἡ ὑπηρέτρια, ἔχει ἔξοδο.
Ἐτσι, μένουμε τά κυριακάτικα ἀπογεύματα στό σπίτι, μόνες μέ
τόν παππού. «Αν εἶναι καλός καιρός, ὁ παππούς μᾶς πάει περίπα-
το, κι ὑστερα, μόλις σκοτεινιάσει, γυρνάμε πίσω. Τότε ἀρχίζει ἡ
μεγάλη βαρεμάρα. Ὁ παππούς κλείνεται στό γραφεῖο του, μέ
τούς «ἀρχαίους» του. Ἐτσι λέμε, μέ τήν ἀδελφή μου τή Μυρτώ,
τά βιβλία τοῦ παππού, γιατί εἶναι ὅλα Ἀρχαῖα Ἐλληνικά.

Ἐμεῖς πᾶμε στήν τζαμωτή βεράντα καὶ κοιτάμε τή θάλασσα.

"Οταν ἔχει τρικυμία, τά κύματα σπάνε στούς βράχους, πιτσιλᾶνε τά τζάμια, κι ἔτσι, ὅπως κυλᾶνε οἱ στάλες ἀπάνω τους, μοιάζουν μέ δάκρυα. Τότε εἶναι πού συλλογιόμαστε τίς πιό θλιβερές ἴστορίες. Τάχατες πώς πέθανε ὁ μπαμπάς, ή μαμά ξαναπαντρεύτηκε κι ὁ πατριός μας εἶναι πιό κακός καὶ ἀπό τοῦ Δαβίδ Κόπερφηλδ.

"Η, πάλι, σκεφτόμαστε πώς ὁ παππούς είναι ἕνας φτωχός ζητιάνος καὶ μεῖς ντυμένες κουρέλια, γυρίζουμε μαζί του, μέσα στό κρύο, καὶ ζητιανεύουμε, ἀπό πόρτα σέ πόρτα, ψωμί. Καθετί πού συλλογιόμαστε, τοῦ δίνουμε καὶ τίτλο, λές καὶ εἶναι ὀλόκληρο παραμύθι.

Τούτη ὅμως τήν Κυριακή, εἴχαμε τόσο βαρεθεῖ, πού σάν είπα στή Μυρτώ νά παιξουμε «Ο παππούς ζητιάνος», μοῦ ἀπάντησε, πώς πιό σαχλή ἴστορία δέν εἴχαμε ξανασκεφτεῖ. Καθίσαμε, κάμποση ὥρα, μουτρωμένες καὶ, ὑστερα, πήρε κάθε μία ἔνα τζαμάκι γιά δικό της καὶ εἴπαμε, σ' ὅποι πέσουν οἱ πιό πολλές σταγγόνες, ἐκείνη θά κερδίσει. Ἐπειδή ὅμως κέρδιζα συνέχεια ἐγώ, ή Μυρτώ είπε πάλι, πώς πιό κουτό παιχνίδι σὲν ξαναπαίξαμε. — Δέ φτιάχνουμε μιά ἴστορία γιά τό καπλάνι;* είπα, μά τό μετάνιωσα ἀμέσως, πρίν καλοτελειώσω τή φράση μου καὶ μούδιασα. — Σά δέν ντρέπεσαι! Αύτό μονάχα σου λέω, ἀγρίεψε ή Μυρτώ. "Εχεις τόσο μεγάλη ίδέα γιά τόν έαυτό σου, πού νομίζεις πώς μπορεῖς νά φτιάχνεις ἴστορίες γιά τό καπλάνι!

"Ισως νά χε δίκιο. Γιατί γιά τό καπλάνι, πού είναι βαλσαμωμένο μέσα σέ μιά βιτρίνα, κάτω στό μεγάλο σαλόνι, μονάχα ὁ ξάδελφός μας ὁ Νίκος ξέρει νά διηγιέται. Ο Νίκος μένει στήν Αθήνα καὶ σπουδάζει χημικός στό Πανεπιστήμιο. Κάθε καλοκαίρι, ἔρχεται στό νησί καὶ πηγαίνει μαζί μας ἔξοχή.

Μπορεῖ, βέβαια, ή θεία Δέσποινα νά ἔλεγε πώς τό σκότωσε τό καπλάνι ὁ ἄντρας τής, γιατί περνούσε κολυμπώντας ἀπό τήν Τουρκία καὶ ἔτρωγε τά πρόβατα στό νησί — αὐτή, ὅμως είναι ἴστορία γιά τούς μεγάλους, καὶ κανένα παιδί δέν τήν πιστεύει. Ο Νίκος ξέρει ἔνα θαυμαστό παραμύθι γιά τό καπλάνι τής βιτρίνας, πού δέν τέλειωνε ποτέ καὶ κάθε καλοκαίρι τό συνέχιζε.

Είχε σκοτεινιάσει γιά καλά. 'Η θάλασσα δέν ξεχώριζε μήτε τά κύματα. Μονάχα άκούγαμε ένα «πάφ», και γέμιζαν ξαφνικά τά τζάμια δάκρυα. 'Ο δρόμος έξω ήτανε έρημος. Τότε, πήγαινα νά πιστέψω πώς τό νησί μας ἀδειαζε τίς χειμωνιάτικες Κυριακές, οι ἄνθρωποι ἔφευγαν κάπου μακριά κι ἀπόμενε μόνο ἡ τζαμωτή βεράντα, μέ μᾶς τίς δυό, πού θαρρεῖς, ἐπλεε μέσα στήν ἀφρισμένη θάλασσα.

— Σά δέν ντρέπεσαι, ξανάπε ἡ Μυρτώ.

Κατάλαβα πώς τό λεγε πιό πολύ γιά νά ξαναπιάσουμε κουβέντα, ἔστω κι ἄν ητανε γιά νά τσακωθοῦμε. Κι ἐγώ ἔψαχνα ἀφορμή νά πάω κοντά της, γιατί ητανε πολύ σκοτεινά καί φοβόμουνα. Τότε άκουστηκαν τραγουδιστά τά μαγικά λόγια: ΠΑ, BOY, ΓΑ, ΔΕ, KE, ΖΩ, NH...

Ητανε ὁ παππούς, πού σάν τέλειωνε τή μελέτη του, ἔψελνε σέ μιά παράξενη γλώσσα πού τή λένε Βυζαντινή. 'Η Μυρτώ κι ἐγώ, ἀμα θέλαμε νά κάνουμε τίς σπουδαίες στ' ἄλλα παιδιά, μιλούσαμε, τάχα, μεταξύ μας, μιά ξένη γλώσσα. "Ελεγε ἡ μιά: ΠΑ BOY ΓΑ καί ἀπαντοῦσε ἡ ἄλλη: ΔΕ KE ΖΩ NH. Τότε μᾶς ρωτούσανε: «Μά τί γλώσσα μιλάτε;» 'Έμεις ἀπαντούσαμε καμαρωτά: «Δέν καταλαβαίνετε; Βυζαντινά».

Ο παππούς ἥρθε στήν τζαμωτή καί μᾶς πήρε νά πάμε στήν τραπεζαρία. Μᾶς ἔσπασε καρύδια καί μᾶς ἔδωσε νά τά φάμε μέ μέλι. "Οταν ἡ Μυρτώ ζήτησε καί τρίτη φορά νά τῆς γεμίσει τό πιατάκι, ὁ παππούς τῆς εἶπε:

— Μυρτώ, τί προτιμᾶς; Κι ἄλλα καρύδια, ἢ νά σοῦ διηγηθῶ ἑνα μύθο;

— Φυσικά, καρύδια! ἀπάντησε ἐκείνη. 'Αφοῦ δι μύθος δέν τρώγεται!

Παράξενος πού εἶναι ὁ παππούς μας! Δέ μοιάζει μέ τούς παππούδες τῶν ἄλλων παιδιῶν. Ψηλός, ψηλός, περπατάει, κρατώντας ένα καλάμι, ἀντί μπαστούνι, χωρίς νά καμπουριάζει καθόλου τή ράχη του. "Ολοι στό νησί τόν λένε «Ο ΣΟΦΟΣ».

Ξέρει ὅλο τόν "Ομηρο ἀπέξω. Ποτέ δέ μᾶς λέει παραμύθια γιά δράκους καί βασιλιάδες, παρά μύθους γιά τούς ἀρχαίους θεούς

καὶ θρύλους, γιά τούς ἡρωες. Καμιά φορά πιστεύω πώς ὁ παππούς είναι ἀρχαῖος "Ἐλληνας, δέν τολμῶ, ὅμως, οὕτε στή Μυρτώ νά τό πᾶ, γιατί θά μου ἀπαντήσει: «Σαχλαμάρες».

— Λοιπόν, τί θά κάνετε τώρα; ρώτησε ὁ παππούς, ἀφοῦ τελειώσαμε μέ τά καρύδια.

Ἐμεῖς δέν εἴπαμε τίποτα, γιατί, ἂν τοῦ λέγαμε πώς θέλαμε νά παιξουμε μαζί του τόμπολα, ἐκεῖνος θά μᾶς ἀπαντοῦσε: «Νά σᾶς πᾶ καλύτερα ἔνα μύθο. Τόμπολα, παιξετε καὶ μέ τή Σταματίνα».

— Λοιπόν, θά σᾶς πᾶ ἔνα μύθο, εἰπε ὁ παππούς κι ἄρχισε τήν ιστορία τοῦ Δαίδαλου καὶ τοῦ "Ικαρου.

... Ὁ "Ικαρος, μέ τά φτερά πού τοῦ ἔφτιαξε ὁ πατέρας του, ὁ Δαιδαλος, ἄρχισε νά πετᾶ σάν πουλί. Μά πέταξε τόσο ψηλά, σχεδόν κοντά στόν ἥλιο, κι ἔλιωσε τό κερί πού μ' αὐτό ἦτανε κολλημένα τά φτερά του. "Ετσι ἔπεσε στή θάλασσα καὶ πνίγηκε. Γι' αὐτό τό πέλαγος, ὅπου ἔπεσε, λέγεται 'Ικάριον...

Μέσα στό "Ικάριον πέλαγος είναι τό νησί μας. Τί μικρό πού φαίνεται πάνω στήν άνδρογειο! Σάν μιά μικρή τελεία. Πέρα, τ' ἄλλα νησιά, κι ὑστερα δόλοκληρη ἡ Ἐλλάδα κι οἱ ἄλλες χῶρες —ἀπέραντες.

Τί ὅμορφα πού θά 'ναι νά βάζεις δυό φτερά στήν πλάτη σου καὶ νά πετᾶς! Νά 'ναι, ἃς ποῦμε, μιά βαρετή Κυριακή κι ἐσύ νά λέξ: Δέ βάζω τά φτερά μου, νά πεταχτῶ, μιά στιγμή, στήν 'Ιαπωνία ἡ στήν Κίνα ἡ στήν 'Αφρική, νά δῶ ἂν τά Γιαπωνεζάκια, τά Κινεζάκια καὶ τά 'Αραπάκια περνοῦνε κι αὐτά βαρετές Κυριακές; Νά δῶ ἂν παίζουνε κι αὐτά κουτσό, σκοινάκι, πεντόβιλα; — Μπορεῖ στ' ἀλήθεια, παππού, νά πετάξει καμιά φορά ὁ ἄνθρωπος; ρώτησα.

— Σαχλαμάρες! πρόλαβε ν' ἀπαντήσει ἡ Μυρτώ.

Μά ὁ παππούς δέν τήν ἄφησε νά συνεχίσει καὶ εἰπε:

— Μπορεῖ, ὅμα περάσουν πενήντα, ἵσως ἑκατό χρόνια, νά γίνει κι αὐτό. Τώρα ἔχουμε Γενάρη τοῦ 1936, μπορεῖ ὡς τό Γενάρη τοῦ 1986 οἱ ἄνθρωποι νά πετάνε, σάν τόν "Ικαρο, κοντά στόν ἥλιο, χωρίς ὅμως νά ξεκολλάνε τά φτερά τους.

— Οὕουου, ὡς τότε τί νά τό κάνουμε, λέει ἡ Μυρτώ. Ἐμεῖς πιά

Θά είμαστε γριές, κι ἔτσι κι ἀλλιῶς δέ θά μποροῦμε νά πετᾶμε.

‘Ο παππούς τή μάλωσε πώς είναι ἐγώιστρια. ’Αν, λέει σκεψόντανε ἔτσι ὅλοι, δέ θά χει γίνει καμιά ἀνακάλυψη στόν κόσμο. Οἱ ἐπιστήμονες θά λέγανε: Γιατί νά κουραζόμαστε νά βροῦμε τοῦτο ἡ ἐκεῖνο, ἀφοῦ ὥσπου νά τελειοποιηθεῖ ἡ ἐφεύρεσή μας, ἐμεῖς θά είμαστε γέροι ἡ θά χούμε πεθάνει.

—’Αλλά οἱ ἐπιστήμονες, κυρία Μυρτώ, συνέχισε ὁ παππούς, σκέψτονται τήν ἀνθρωπότητα κι ὅχι τόν ἑαυτό τους. Οἱ ἕδιοι μπορεῖ νά μήν ὑπάρχουν, ἀλλά τό ὄνομά τους μένει ἀθάνατο.

— Θά ’θελα νά γίνω ἐφευρέτης, λέει ἡ Μυρτώ.

—’Αν οἵ... ἐφευρέτες ἔρανε τόσο ἄσχημα τήν προπαίδεια, ὅπως ἐσύ, τῆς εἶπε ὁ παππούς, δέ θά γινότανε καμιά ἐφεύρεση στόν κόσμο.

Δέν φανταζόμασταν πώς θά τέλειωνε τόσο ἄσχημα ἡ Κυριακή. ‘Ο παππούς ἀρχισε νά ρωτάει τή Μυρτώ τό 7×7, κι ἐκείνη θαρρεῖς τό ἔκανε ἐπίτηδες κι ὅλο τά μπέρδευε. Ἐπέμενε μάλιστα τόσο πώς 7×8 κάνει 46 —ἐνώ ὁ παππούς ἔλεγε 56— πού ἔκανε τόν παππού νά θυμάσει.

—’Αν δέ μάθεις τήν προπαίδεια ἀπέξω κι ἀνακατωτά, δέ θά πᾶς ποτέ σου σέ ἀληθινό σχολεῖο, εἶπε ὁ παππούς καί μᾶς ἔστειλε νά κοιμηθοῦμε.

Ἐγώ πηγαίνω στή δεύτερη τάξη καί ἡ Μυρτώ στήν τέταρτη. Δέν πηγαίνουμε ὅμως σχολεῖο, μᾶς κάνει ὁ παππούς μάθημα στό σπίτι. Κάθε χρόνο δίνουμε ἔξετάσεις, σάν «διδαχθεῖσες κατ’ οἰκον» καί περνοῦμε τίς τάξεις. Σέ δημόσιο σχολεῖο δέ θέλουν νά μᾶς στείλουν, γιατί ἐκεῖ, λέει ὁ παππούς, είναι τόσα παιδιά σέ κάθε τάξη, πού μπορεῖ νά περάσει μισός χρόνος καί νά μή σέ σηκώσουν γιά μάθημα. Είναι καί τό ἰδιωτικό σχολεῖο τοῦ κύριου Καρανάση στή γειτονιά μας, μά αὐτό, λέει ὁ μπαμπάς, δέν είναι «γιά τό βαλάντιο μας».

Οταν πέσαμε πιά στά κρεβάτια μας νά κοιμηθοῦμε, ἀρχισε ἡ Μυρτώ νά λέει πώς ἐγώ ἔφταιγα καί τήν κατσάδιασε ὁ παππούς γιά τήν προπαίδεια, πού ρώτησα ἂν θά μπορέσει, στ’ ἀλήθεια, νά πετάξει ὁ ἄνθρωπος. Ποῦ νά τό ἔχεια πώς, γιά νά πετάξει ὁ ἄν-

θρωπος, χρειάζεται κανείς νά ξέρει τήν προπαιδεια ἀπέξω κι ἀνακατωτά, κι ἔτσι θά θυμότανε ό παππούς νά ρωτήσει τή Μυρτώ;

Μποροῦσε, δημος, ποτέ κυριακάτικα νά πᾶνε ὅλα καλά; "Αν πηγαίναμε σχολεῖο, θά μᾶς ἄρεσε ή Κυριακή, που θά μέναμε στό σπίτι. Ἐνῶ τώρα...

—"Αχ, νά πηγαίναμε σχολεῖο! λέω δυνατά.

Μά ή Μυρτώ ἔχει κουκουλωθεῖ ἀπό τό κεφάλι και κάνει πώς δέν ἀκούει. Τότε είπα ἀκόμα πιό δυνατά:

— ΕΥ-ΠΟ; ΛΥ-ΠΟ;

— ΛΥ-ΠΟ, ΛΥ-ΠΟ, ἀπάντησε ἐκείνη πεισμωμένα κάτω ἀπό τά σκεπάσματα.

Αὐτά δέν ἦτανε βυζαντινά, ἀλλά μιά δική μας, γλώσσα, που μόνο οι δυό μας τήν καταλαβαίναμε. ΕΥ-ΠΟ, θά πεῖ: πολύ εὐχαριστημένη. ΛΥ-ΠΟ: πολύ λυπημένη. "Αν δέν τό ρωτούσαμε, κάθε βράδυ, ή μιά τήν ἄλλη, δέν μπορούσαμε νά κοιμηθοῦμε. Δέν ξέρω γιατί, τίς Κυριακές, σχεδόν πάντα, ἀπαντούσαμε: ΛΥ-ΠΟ, ΛΥΠΟ.

Νά 'χα τώρα φτερά σάν του "Ικαρου, θά μποροῦσα νά πέταγα ἀπό χώρα σέ χώρα και νά ρώταγα ὅλα τά παιδιά του κόσμου: ΕΥ-ΠΟ; ΛΥ-ΠΟ;

(¹ Από τό μυθιστόρημα *Τό καπλάνι τῆς βιτρίνας*)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΑΘΑΣ

Ἡ τσάντα καὶ τό τσαντάκι

ΠΙΘΕΣ πετοῦν τά μάτια της. Καί καθώς στρέφει καὶ κοιτᾷ τόν «κύριο», ἀναταράζεται ὀλόκληρη. Κρατᾶ μιά τσάντα πού τήν κουνᾶ μέ τρόπο τόσο ἀπειλητικό, ὥστε νομίζεις πώς θά τοῦ τήν φέρει στό κεφάλι.

— Τί συνέβη;

Πεισματώνει:

- Οὔτε καὶ γνωρίζω!
- Σοῦ 'δωσε ὁ κύριος χαστούκι;
- Φρενιάζει.*
- Ἐντελῶς ξαφνικά.
- Γιατί;
- Τρέμει ὀλόκληρη:
- Οὔτε καὶ γνωρίζω.
- Εἶχατε προηγούμενα;
- Παίρνει φόρα:
- Προηγούμενα; Ἔγώ μ' αὐτόν; Ἀστεῖο πράγμα. Οὔτε τόν ξέρω, οὔτε μέ ξέρει. Οὔτε τοῦ μίλησα, οὔτε μοῦ μίλησε. Οὔτε τόν κοίταξα, οὔτε μέ κοίταξε. Ἀντιλαμβάνεσθε πῶς συνέβησαν τά πράγματα. Ἐπήγαινα στήν κουνιάδα μου στοῦ Βεΐκου, κ. πρόεδρε. Ἔγώ κατοικῶ Κολιάτσου. Καθόμουν, λοιπόν, στό τράμ, κι ἀπέναντί μου φάτσα μέ φάτσα καθόταν αὐτός ὁ παλαβός.

- Τρίζει τά δόντια του «αυτός»:
— Έγω παλαβός! Μέ λέει παλαβό!
— Σιωπή, έσύ.
— Βρίζει, κ. δικαστά, ἀκοῦτε;
— Εἴπα: σιωπή!
Τρέμει δόλοκληρος:
— Μέ συγχωρεῖτε. Είμαι λιγάκι νευρικός.
Γυρίζει ό πταισματοδίκης στήν κυρία:
— Ορίστε, λέγε έσύ.
Φυσᾶ καί ξεφυσᾶ:
— Λοιπόν ήλθε δ εἰσπράκτωρ, μοῦ ζήτησε τό εἰσιτήριό μου,
εἴη γαλα τά λεπτά, τοῦ τά ἔδωκα. Ἐκοψε ἀπ' τό μπλόκ τό εἰσιτήριο,
μοῦ τό ἔδωκε. Ἀντιλαμβάνεσθε, κ. πρόεδρε. "Υστερα ήλθε
δ ἐπιθεωρητής, μοῦ ζήτησε τό εἰσιτήριό μου, τοῦ τό ἔδωκα. Τό
κοίταξε, τό ἔκοψε λιγουλάκι, μοῦ τό ἔδωκε.
— Λοιπόν;
— Ο κύριος μέ ἀγριοκοίταξε.
— Γιατί;
— Ούτε καί γνωρίζω.
Λυσσᾶ ό «κύριος»:
— Νά σᾶς πῶ ἐγώ, κ. πταισματοδίκα.
— Εσύ νά πάψεις!
— Λέει, δέ γνωρίζει γιατί τήν ἀγριοκοίταξα. Καί μ' ἐκνευρίζει.
— Πάψε, σοῦ εἴπα!
— Μέ συγχωρεῖτε, κ. δικαστά. Είμαι λιγάκι νευρικός...
— Ανάβει καί κορώνει,* ό πταισματοδίκης:
— "Αν εἴσαι λιγάκι νευρικός, σέ στέλνω μέσα καί σου περνοῦν
τά νεῦρα σου. Σοῦ τό λέω γιά τελευταία φορά, νά μήν παρεμβαί-
νεις. Ἀκοῦς;
— Μάλιστα, κ. πρόεδρε.
— Θέλεις νά πᾶς μέσα;
— Οχι, κ. πρόεδρε.
— Κλεῖσ' το λοιπόν.
— Τό ἀκλεισα, κ. πρόεδρε.

Αγαθός φαίνεται. Στρογγυλοπρόσωπος. Καί υποφέρει. Στέκεται έκει, λίγο παραπέρα, δαγκώνει τά χείλη, τρώει τά μουστάκια, βγάζει μαντίλι, σκουπίζει τόν ίδρωτα, στρίβει τό μαντίλι, τό άνοιγει, τό τραβᾶ, τό ξαναστρίβει. Μᾶλλον κοντός. Μεσόκοπος. «Λιγάκι» νευρικός. Παίζουν τά μάτια του, παίζουν τά χέρια του, παίζουν οι ώμοι του, παίζουν τά πόδια του. Μόλις σηκώνει τήν κουδούνα δ πταισματοδίκης, μαζεύεται. "Υστερα γυρίζει, βλέπει τήν κυρία, καρφώνει τά μάτια στό τσαντάκι της και φρίττει. Κάτι συμβαίνει έκει!" Έκει, στό τσαντάκι, προφανῶς, είναι ή αιτία τοῦ κακοῦ.

— Εξακολούθει, έσύ.

Αναστενάζει ή κυρία:

— Καί ξαφνικά, πού λέτε, χωρίς κανένα λόγο, χωρίς καμιά, καμιά, καμιά αίτια, μοῦ ἀστράφτει δ κύριος ἔνα χαστούκι. Αντιλαμβάνεσθε! Χαστούκι ἐμένα, πού δ ὕδιος δ σύζυγός μου, κ. πρόεδρε, δέν τόλμησε ποτέ νά μοῦ ἀπλώσει χέρι. Χέρι; Τί λέω! Μιά φορά πού τόλμησε νά μοῦ πεῖ μισή κουβέντα, ἔτρεξα στούς δικηγόρους νά ζητήσω διαζύγιο. Κι δ Γιάννης ἔπεσε στά πόδια μου. «Φανίτσα καί Φανίτσα!» Αντιλαμβάνεσθε. Χαστούκι ἐμένα! πού μ' ἔχει δ σύζυγός μου μή στάξει καί μή βρέξει. Ρωτεῖστε, παρακαλῶ, πλατεία Κολιάτσου, Φανή Γελαδινοῦ, τοῦ μηχανικοῦ. Απαιτῶ νά κρεμαστεῖ εἰς τήν Πλατείαν τοῦ Συντάγματος!

Ούτε πολύ ούτε δλίγον!

— Καλά, καλά.

— Νά μάθει τρόπους!

— Πήγαινε!

— Χαστούκι στή Φανή Γελαδινοῦ!

— Στάσου παραπέρα.

— Παρακαλῶ, μές στήν Πλατεία τοῦ Συντάγματος!

Χάνει τήν υπομονή του δ πταισματοδίκης καί χτυπᾶ μέ μανία τήν ἀνάποδη τοῦ μολυβιοῦ στήν ἔδρα του. Σωπαίνει, ἐπιτέλους, ή κυρία καί καλεῖται δ κύριος, πού δαγκώνει τά μουστάκια καί στρίβει τό μαντίλι, γιά νά κρατήσει τήν ψυχραιμία καί τά νεῦρα του.

- "Εδωσες, πράγματι, χαστούκι;
- Μάλιστα, κ. πρόεδρε.
- Τήν ξέρεις;
- "Οχι κ. πρόεδρε.
- "Ωστε όμολογες;
- Μάλιστα, κ. πρόεδρε.
- Τήν έχεις δεῖ ἄλλη φορά;
- "Οχι, κ. πρόεδρε.
- Τότε λοιπόν;
- Είμαι λιγάκι νευρικός!...
- Ήραία δικαιολογία! Σπουδαία δικαιολογία! Έπειδή είναι νευρικός ό κύριος, χαστούκιζει τούς ἀνθρώπους μές στό τράμ! Και μάλιστα κυρίες! Όμολογῶ πώς είμαι κατάπληκτος!
- Κι ἔγω, κ. πρόεδρε.
- Σιωπή!
- Είμαι συντετριμμένος, κ. πρόεδρε. Τό όμολογῶ. Ήταν μιά στιγμή παραφορᾶς.* Νά σᾶς ἐξηγήσω, κ. πρόεδρε. Έπιτρέπετε νά σᾶς ἐξηγήσω;
- Λέγε.
- Έναπνέει βαθιά:
- Ήμαστε μές στό τράμ. Εδῶ ἔγω, αὐτή ἔκει. Καθόταν ἀπέναντί μου, καθόμουν ἀπέναντί της. Ακοῦστε τώρα! Έρχεται ό εἰσπράκτωρ, τής ζητᾶ τό εἰσιτήριο. Ανοίγει τή μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, τά λεφτά, κλείνει τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, δίνει τά λεφτά της στόν εἰσπράκτωρα.
- Λοιπόν;
- Τής δίνει ό εἰσπράκτωρ τό εἰσιτήριο. Ανοίγει τή μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, βάζει μέσα τό εἰσιτήριο, κλείνει τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα.
- Λοιπόν, λοιπόν;

΄Αναπνέει βαθιά:

— Τής δίνει ό εἰσπράκτορας τά ρέστα. Τά παίρνει. ΄Ανοίγει τή μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, βάζει μέσα τά ρέστα, κλείνει τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα.

Στριφογυρίζει στήν καρέκλα του ό πρόεδρος.

— Ούφ!

— Είσθε νευρικός, κ. πρόεδρε;
— Προχώρει.
— Όχι, παρακαλῶ, είσθε;
— Χωρίς ἐρωτήσεις.
— Θερμῶς παρακαλῶ, κ. πρόεδρε...
— Όχι! Κι ἂν ἡμούν, δέ θά ἔφθανα ποτέ στό σημεῖο νά χαστουκίσω μιά κυρία μές στό τράμ.

Λέει μέ συντριβή:

— Τότε καταδικάστε με, κ. πρόεδρε. Δέ θά μέ καταλάβετε ποτέ.
— Αὐτό είναι δική μου δουλειά. Λέγε, τελείωσες;

Σκουπίζει τόν ίδρωτα, στραγγίζει τό μαντίλι. Παίζουν τά μάτια του, παίζουν τά χέρια του, ἀναστενάζει:

— Όχι, δέν ἐτελείωσα. Ήσύχασα πού λέτε γιά μιά στιγμή καί ἔλεγα ότι τέλειωσε αὐτό τό βάσανο. Μάυρη ήσυχία. Έξαφνα ἥ κυρία ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, βγάζει ἔνα καθρεφτάκι, κλείνει τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα. Κοιτάζεται λίγο στό καθρεφτάκι. Κι υστερα ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, βάζει μέσα τό καθρεφτάκι, κλείνει τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα.

Θολώνει τό μάτι τοῦ πταισματοδίκου. ΄Ιδρωτας τρέχει ἀπ' τό μέτωπό του. ΄Αρπάζει τήν κουδούνα, τήν ἀφήνει, στροφογυρίζει, βουτάει τά χαρτιά, θά σκάσει:

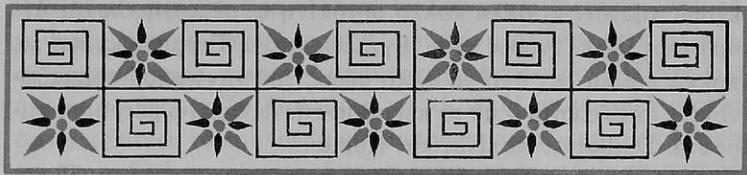
- Οὕφ!...
- Νά σταματήσω, κ. πρόεδρε;
- Φτάσε στό χαστούκι.
- Είναι παρακάτω.
- Λέγε. Μ' ἔσκασες!
- ”Ετσι μ' ἔσκασε κι ἐμένα..
- Τελείωνε.

Παίρνει βαθιάν ἀνάσα:
 — ’Ησυχασε πάλι γιά δυό δευτερόλεπτα. ’Ησυχάζω κι ἐγώ.
 ’Αλλά πάλι, μαύρη ἡσυχία. ”Ερχεται δὲ ἐπιθεωρητής, τῆς ζητᾶ τό
 εἰσιτήριο, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι,
 κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, δίνει τό
 εἰσιτήριο, κλείνει τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα,
 βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα. Τῆς
 ἐπιστρέφει δὲ ἐπιθεωρητής τό εἰσιτήριο. ”Ανοίγει τή μεγάλη τσάντα,
 βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι...

- Αναπηδᾶ δὲ πρόεδρος:
- Φτάνει!
- Βάζει μέσα τό εἰσιτήριο...
- Σώνει!
- Κλείνει τό μικρό τσαντάκι...
- Αρκετά!
- Ανοίγει τή μεγάλη τσάντα...
- Γουρλώνει τά μάτια του:
- Πάψε, σοῦ εἶπα!
- Βάζει μέσα τό μικρό τσαντάκι...
- Εξαλλος τινάζεται ἐπάνω:
- Αθῶος! Αθῶος! Καλά τῆς ἔκανες.

(Από τή συλλογή εὐθυμογραφημάτων Η Θέμις ἔχει νεῦρα)

I. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

΄Απομεσήμερο μέ τά λιοντάρια

ΠΑ «έθνικά πάρκα», χώροι ἀκαταμέτρητοι, είναι τά
ἄσυλα τῶν ζώων τῆς Ἀφρικῆς. Τ' ἀφήνουν λεύτερα
μέσα κεῖ, νά ζήσουν τή ζωή τους καταπῶς τούς βολεῖ.
΄Ανθρωπος νά τά πειράξει δέν ἐπιτρέπεται. "Ετσι τά
ζῶα δέν τρέμουν πιά τούς ἀνθρώπους. Στήν εἰσόδο τοῦ
πάρκου ζητοῦμε ἀφρικανό ὁδηγό, πού ξέρει καλά τά κατατόπια,
γιά νά μή χάσουμε τόν καιρό μας σέ ἄσκοπη περιπλάνηση. Εί-
ναι ή ὥρα τρισήμιση. Ό δηλητός κάθεται στό πίσω κάθισμα τοῦ
ἀντοκινήτου. Ξανοιγόμαστε ἀνάμεσα σέ πυκνά σύδεντρα καί
χαμηλό χορτάρι.

΄Εδῶ κι ἐκεὶ συναπαντοῦμε καμηλοπάρδαλη πού σηκώνει τόν
τεράστιο λαιμό της καί προσπαθεῖ νά κορφολογήσει τό δέντρο
της, τό δέντρο τῆς καμηλοπάρδαλης. "Η μαραμπού,* πού συν-
εδριάζουν μέσα στόν ἥλιο ἀσάλευτοι. "Η ζαρκάδια, πού ξεμα-
κραίνουν μέ λυγερά πηδήματα. Σιμώνει τέσσερις, δ' δηλητός
κοιτάζει ἀνήσυχος, μέ ἀκοίμητο μάτι. Τέλος, μᾶς φέρνει σιμά σέ
ἀπόμερη πατουλιά.* Κάτου ἀπό τήν πατουλιά ἀνοίγεται μικρό
φυσικό χαντάκι. Μᾶς ἐπιβάλλει μέ τό δάχτυλο σιωπή: «Λάιον!
Λάιον!» Σταματοῦμε, κοιτάζουμε στήν πατουλιά, κοιτάζουμε,
δέν ξεκρίνουμε παρά μόνα τά κλαδιά τῶν θάμνων καί τό μαρα-
μένο χορτάρι. "Ερχεται ή ώρα τεσσερεσήμιση. Στό ἀναμεταξύ

έχουν σιμώσει κι ἄλλα πολλά αὐτοκίνητα, μέ λογῆς λογῆς ἀνθρώπους, εἴτε Ἰνδούς εἴτε Ἔγγλεζους εἴτε Γερμανούς, καὶ μέ πολλά παιδιά. Κι ἀπό τὸ ἄλλο μέρος τοῦ χαντακιοῦ συμμαζώνονται αὐτοκίνητα – μέ τὸ πέρασμα τῆς ὥρας ἔχω μετρήσει σαράντα. Συμβαίνει νά εἶναι καὶ Κυριακή.

Ο δόηγός ἔχει στυλώσει τά μάτια του στήν πατουλιά, δέ σαλεύει. Τέλος, ἔνα πόδι ἀνάστροφο ἀνακινεῖ ράθυμα τά κλαδιά. Τό λιοντάρι βρίσκεται ξαπλωμένο μπροστά στά μάτια μας, ἀνάμεσα στούς θάμνους· μέ πολλή προσοχή ξεχωρίζουμε τό μουσούδι του, τήν κοιλιά του. Πότε στρέφεται στό να πλευρό, πότε στ' ἄλλο. Κοιμᾶται βαθιά. Κι ἐμεῖς καρτεροῦμε νά ξυπνήσει, ἀσάλευτοι, ἀμίλητοι, μέ τά τζάμια τοῦ αὐτοκινήτου ἀνεβασμένα, μή λάχει καὶ χιμήξει, ξυπνώντας, ἀπάνου μας. "Ενας μικρόσωμος μισόκοπος, ἀπό τήν ἄλλη ὅχθη τοῦ χαντακιοῦ, κατεβαίνει ἀπό τ' αὐτοκίνητό του καὶ προσπαθεῖ νά πάρει φωτογραφίες. Μονομιᾶς δ «ρέιντζερ», δ ἐπόπτης, πού παραμονεύει ἀθέατος τήν κάθε κίνηση, σιμώνει μέ τό μικρό του τζίπ καὶ ξαναβάζει τόν ἀτίθασο θεατή στή θέση του, ἐπιτιμώντας τον δργισμένος. Γιατί κανένας μέσα στό πάρκο δέν ἔχει τό δικαίωμα νά κατεβεῖ ἀπό τ' ἀμάξι του.

Ο ἥλιος πάει νά βασιλέψει. "Έχουμε ἀποκάμει πιά καρτερώντας. Τότε εἶναι πού ἔρχεται ή μεγάλη στιγμή. Τό λιοντάρι ἀνακλαδίζεται ήσυχα, διώχνει τόν ὑπνο ἀπό τά βλέφαρά του κι ἀνασηκώνεται. Εἶναι μιά λιόντισσα, μέ γυμνό λαιμό, χωρίς χαίτη – ἀπό τούτο τήν ξεχωρίζουμε. Στρέφει τά μάτια, κοιτάζει τό πλήθος. "Υστερα, βέβαιη γιά τόν έαυτό της, ἀμέριμνη, στέκεται μπροστά στό δικό μας τό αὐτοκίνητο, πού εἶναι καὶ τό πιό σιμοτινό, κατεβαίνει στό χαντάκι. Πίσω της ἔρχονται δυό ἄλλα λιοντάρια, πού μήτε τήν εἴχαμε νιώσει τήν παρουσία τους, ἔτσι πού κόνευαν μέσα στήν πατουλιά. Στέκονται, μᾶς κοιτάζουν κάμποση ὥρα κι ἐκεῖνα, ὑστερα κατεβαίνουν στό χαντάκι. Τό ἔνα εἶναι θηλυκό, τό ἄλλο ἀρσενικό. Χαϊδολογιοῦνται, κυλιοῦνται, γυμνάζονται γιά τό κυνήγι τής νύχτας. Οι φωτογραφικές μηχανές δέν προφταίνουν νά παίρνουν φωτογραφίες. Αὐτό θά

βαστάξει κάμποση ὥρα. Τέλος, τά λιοντάρια βγαίνουν ἀπό τό χαντάκι, πέφτουν στό δρόμο. Τ' αὐτοκίνητα, μέσα στή σκόνη, σέ μακριά σειρά, χωρίς ν' ἀκούγονται, ἀκολουθοῦν. Εἶναι ἔνα ἀλλόκoto θέαμα. Τά λιοντάρια νά μή νοιάζονται καθόλου γιά ὅ,τι συμβαίνει, τά πουλιά τά μαραμπού νά σηκώνονται σέ μαύρη νεφέλη καί νά πηγαίνουν νά συνεχίσουν τή συνεδρίασή τους σέ ἀπόμερο σύδεντρο, κατάψηλα, ἀπάνου στίς ἴσοπεδωμένες ἀπό τήν καμηλοπάρδαλη κορφές. Τέλος, τά λιοντάρια ἀφήνουν τό δρόμο, πέφτουν στή δασοτοπιά. Ἐκεῖ συναπαντιούνται μ' ἔνα κοπάδι σκύμνους,* μπορέσαμε νά μετρήσουμε ἐννιά, καί κάνουν μαζί τους πολλές χαρές. Μιά σκηνή οἰκογενειακῆς εὐτυχίας. Οἱ μάνες οἱ λιόντισσες ἀναγαλλιάζουν. Τά τρίβουν ἀπάνου τους, εἰ γλείφουν, τά κανακεύουν καθώς μάνες ἀνθρώπων. Ἀλλοῦ κοιμοῦνται οἱ σκύμνοι, σέ μέρος πιό ἀσφαλισμένο ἀπό ξαφνική ἐπιδρομή, ἀλλοῦ οἱ γονιοί. Μέ τή νύχτα, ή οἰκογενειακή συγκέντρωση προχωρεῖ, ἔνα σῶμα, πρός τά κυνηγετικά πεπρωμένα της. Πρέπει καί τά λιονταράκια νά μάθουν νά κερδίζουν τή ζωή τους μέ δική τους εὐθύνη καί μέ κόπο δικό τους. Στήνουν παγάνες, δῆλοι μαζί, νά σκοτώσουν τό ἀνυποψίαστο ζώο καί νά εὐωχθοῦν. Μέ τό χάραμα τοῦ ἥλιου, θά ξεχωρίσουν καί πάλι. Ὁλημερίς τά λιοντάρια κοιμοῦνται.

 ΧΕΙ νυχτώσει γιά καλά. Πέρα, στό βάθος, ή Ναιρόμπι εἶναι κατάφωτη. Στό μεγάλο δρόμο ἔχουν ἀνάψει τά πορτοκαλιά φανάρια μέ τό γλυκό, παρηγορητικό φῶς. Ἡ ὑπαιθρη χώρα εἶναι σπαρμένη κομψές ἐπαύλεις καί περιβόλια, δηπου ευωδιάζουν τά λουλούδια τῶν τροπικῶν.

— Λοιπόν, χορτάσαμε λιοντάρια σήμερα, εἶπε ὁ Θάνος.

Δέ μοις βάσταξε ή καρδιά νά τόν πικράνω, νά τοῦ πῶ, πώς καί τοῦτα τά λιοντάρια ἦταν καμπόσο ξεστρατισμένα ἀπό τόν προορισμό τους. Θά ἐπιθυμοῦσα νά τά χαρᾶ σέ στάση μάχης, δχι νέ πορεύονται ἀμέριμνα ἀνάμεσα στ' αὐτοκίνητα! Νά ἵδω τό κορμί τους νά γίνεται νευρά τόξου, τά μάτια τους ν' ἀστράφτουν, τό

στόμα τους νά βρουχιέται, τή χαίτη τους νά τρέμει άπό άγωνία. Δέν μπορώ διαφορετικά νά τά φανταστώ τά λιοντάρια, ζῶα θαυμαστά, γεμάτα άπό τήν είλικρίνεια και τήν περηφάνια πού ἔλειψε άπό τούς ἀνθρώπους. Οι ἄνθρωποι ἔχουν τήν ίκανότητα νά ἔξευτελίζουν τά πάντα, νά ἔξευτελίζουν και τά λιοντάρια, ἀναγκάζοντάς τα, μέ τό μαστίγιο, νά περνοῦν πυρωμένα στεφάνια, γά περπατοῦν μέ τά δυό πόδια ὅρθια, νά στρογγυλοκάθονται ἀπάνου σέ φαρδιές βάσεις, νά γίνονται μπαίγνιο τοῦ κυριακάτικου ἀργόσχολου.

— Τό λιοντάρι, μοῦ εἶπαν οἱ φίλοι στήν Αἰθιοπία, δέ σέ πειράζει, ἂν δέν τό πειράξεις. Συχνά τό βρίσκεις στή μέση τοῦ δρόμου, καταμεσήμερα, ξαπλωμένο. Πρέπει νά προσέξεις πολύ, νά τό προσπεράσεις χωρίς νά τ' ἀγγίξεις. "Η νά περιμένεις νά σηκωθεῖ και νά παραμερίσει. "Αν θελήσεις νά τό χτυπήσεις, θά χιμήξει ἀπάνου σου. Κι ἂν σέ βρει τοῦ χεριοῦ του, πού λέει ὁ λόγος, θά σηκώσει τήν πατούσα του και θά χαιδέψει τό μάγουλό σου. Αὐτό ἀρκεῖ, γιά νά βρεθεῖς μέ συντριμμένο κρανίο. Τόση δύναμη ἔχει στά πόδια του. Είναι μιά φυσική δύναμη, καθώς ἡ νεροποντή, καθώς ὁ σεισμός. Μιά φορά ξεμεσημειάζαμε σέ μέρη ἀπόσκια, μέσα στή σαβάνα* τῆς Ντίρε-Ντάουνας. Τό λιοντάρι βγῆκε ξαφνικά ἀπό σύδεντρο, στάθηκε στό χεῖλος τοῦ ὅχτου και μᾶς περιεργαζόταν. Οἱ γυναῖκες πῆγαν νά ξεφωνίσουν, προσπαθήσαμε νά πιάσουμε τά τουφέκια, πού εἴχαμε ἀφήσει παράμερα, τά χέρια μας είχαν μουδιάσει ἀπό φρίκη και τρόμο, τό λιοντάρι μᾶς περιεργαζόταν μέ τήν ἡσυχία του. Τέλος, ἔστριψε τή ράχη μέ ἅπειρη περιφρόνηση και ξεμάκρυνε. Τί νά φάει ἀπό μᾶς;

Νά, αὐτό σημαίνει, ἐπιτέλους, πώς τό ζῶο βρίσκεται σφηνωμένο μέσα στήν καθημερινή ζωή τῆς Ἀφρικῆς. Στό Μόσι και στό Ντάρ-Σαλάμ είδα σέ φιλόξενα και πολυτελέστατα σπίτια σαῦρες νά σαλεύουν στούς τοίχους, μέσα στίς κάμαρες. Ἀνατρόμαξα.

— Δέν κάνουν κακό. Σκοτώνουν τά κουνούπια, τίς μύγες, τίς ἀράχνες, μοῦ εἶπαν τίς ἔχουμε συνηθίσει και τίς ἀφήνουμε λεύτερες.

- Κι είναι πολλές;
 — "Οσες κι ἀν είναι, δέν τίς πειράζουμε!
 'Οφείλω νά διμολογήσω, πώς τέτοιο ἐντομοκτόνο δέ θά μπο-
 ρούσα νά τό φανταστῶ.

(Από τό βιβλίο *Αφρικανική περιπέτεια*)

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Τραγουδάκι

Παιζει ἀπόψε τό φεγγάρι
 μέσα στήν κληματαριά,
 πού 'ναι νά τό πιεῖς, ἀλήθεια,
 στό ποτήρι,

κι ὅχι γιατί παιζει
 στήν κληματαριά,
 ὅσο γιατί φέγγει δίπλα
 σ' ἔνα παραθύρι...

(*Απαντα*)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

”Ονειρο καλοκαιρινοῦ μεσημεριοῦ (Απόσπασμα)

Χτές βράδυ δέν κοιμήθηκαν καθόλου τά παιδιά. Είχανε κλείσει ένα σωρό τζιτζίκια στό κουτί τῶν μολυβιῶν, καί τά τζιτζίκια τραγουδοῦσαν κάτου ἀπ' τό προσκεφάλι τους ένα τραγούδι πού τό ξέραν τά παιδιά ἀπό πάντα καί τό ξεχνοῦσαν μέ τόν ἥλιο.

Χρυσά βατράχια κάθονταν στίς ἄκρες τῶν ποδιῶν χωρίς νά βλέπουν στά νερά τή σκιά τους, κι ἤτανε σάν ἀγάλματα μικρά τῆς ἐρημιᾶς καί τῆς γαλήνης.

Τότε τό φεγγάρι σκόνταψε στίς ἵτιες κι ἔπεσε στό πυκνό χορτάρι.

Μεγάλο σούνσουρο ἔγινε στά φύλλα.

Τρέξανε τά παιδιά, πῆραν στά παχουλά τους χέρια τό φεγγάρι κι δλη τή νύχτα παίζανε στόν κάμπο.

Τώρα τά χέρια τους είναι χρυσά, τά πόδια τους χρυσά, κι ὅπου πατοῦν ἀφήνουνε κάτι μικρά φεγγάρια στό νοτισμένο* χῶμα.

Μά, εὐτυχῶς, οί μεγάλοι πού ξέρουν πολλά, δέν καλοβλέπουν. Μονάχα οί μάνες κάτι ὑποψιάστηκαν.

Γι' αὐτό τά παιδιά κρύβουνε τά χρυσωμένα χέρια τους στίς ἄδειες τσέπες, μήν τά μαλώσει ή μάνα τους πού ὅλη τή νύχτα παίζανε κρυφά μέ τό φεγγάρι.

(Ποήματα 1930-1960)

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

Τό ποδήλατο

ΑΠΟΓΕΜΑ. Σάββατο ἀπόγεμα, γεμάτο φῶς. Ἀπρίλης.

Στὴν αὐλὴν εἴχανε μαζευτεῖ κάμποσοι. Εἴχανε ῥθεῖ καὶ ἀπ' τὰ γειτονικά σπίτια, κάτι γυναικες κι ἔνα τσοῦρμο πιτσιρίκια.

— Απαρτία ἔχουμε σῆμερα, εἰπε ὁ παπούς πού εἶχε βγεῖ κι αὐτός στήν αὐλὴ τσουλώντας τήν καρέκλα του μέ τίς ρόδες.

Τό πόδι του, τό ἀριστερό, ἤτανε χρόνια παράλυτο.

Τό ἀγόρι δούλευε πυρετωδῶς. Γυάλιζε τώρα τό τιμόνι. Οἱ ἄλλοι, γύρω του, χαζεύανε τό ποδήλατο, πού ἤτανε τό γεγονός τῆς ἡμέρας στήν αὐλὴ. Σὲ λίγο, θ' ἀνέβαινε τό ἀγόρι στό ποδήλατο κι ὑστερα... ὑστερα θά χαλοῦσε ὁ κόσμος! Θά κανε βόλτες σ' ὅλη τή γειτονιά, ὅλοι θά τό καμαρώνανε πάνω στ' ὀλοκαίνουριο ποδήλατο, πού τό χε φέρει πρίν ἀπό μισή ὥρα μόλις.

— Θά χουμε πρεμιέρα ἀπόψε, εἰπε ὁ ἡθοποιός, πού ἔμενε στό δωμάτιο δίπλα στό κοτέτσι.[...]

Στό μεταξύ, τό ἀγόρι δέν ἔδινε προσοχή σέ ὅ,τι γινότανε γύρω του. Γυάλισε τό τιμόνι, τό σκελετό, τά πετάλια...

Δεκαπέντε χρονῶ, μελαχρινό, λυγερό, δούλευε ἀπό δώδεκα χρονῶ σ' ἔνα μηχανουργεῖο.

Ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα, εἶχε κάνει πραγματικότητα τό μεγάλο του

όνειρο: νά πάρει ποδήλατο. Δυό χρόνια άγωνίστηκε γι' αυτό. Στερήθηκε τά πάντα: τό σινεμά, τό ποδόσφαιρο, άκόμα καὶ τό τσιγάρο πού τραβούσε πότε πότε, στή ζούλα. Στό μηχανουργεῖο δούλευε υπερωρίες, τσακιζότανε στή δουλειά, γύριζε τό βράδυ λιδόμα ἀπ' τήν κούραση, μά τ' ὄνειρό του τοῦ 'δινε κουράγιο καὶ δέ λύγιζε. Καὶ νά πού ἤρθε ή ώρα! Ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα, Σάββατο ἀπόγεμα, σκόλασε ἀπ' τό μηχανουργεῖο λίγο νωρίτερα, πήγε στό μαγαζί, ἔδωσε ἔνα μάτσο λεφτά προκαταβολή, τό ύπόλοιπο θά τό 'δινε μέ δόσεις κάθε μήνα, πήρε τό ποδήλατο, καὶ τώρα, στήν αὐλή...

— "Ατιμο ποδάρι! εἶπε δ παππούς. "Αν δέν ήσουνα τοῦ λόγου σου, θά 'κανα κι ἐγώ μιά βόλτα.

Καὶ χάιδεψε τά γένια του.

— Μωρέ σεῖς, ἐπρεπε νά ξουριστῶ, μέρα πού 'ναι σήμερα! φώναξε. Βάλτε νερό νά ζεσταθεῖ γρήγορα!

Ή νύφη του, ή μάνα τοῦ ἀγοριοῦ, ἔτρεξε κι ἄναψε τό καμινέτο.

"Ελειπε ἔνας: δ πατέρας τοῦ παιδιοῦ. Τόν εἶχανε πιάσει οἱ Γερμανοί σ' ἔνα μπλόκο, στήν Κατοχή, καὶ τόν ἐκτελέσανε δυό μῆνες ἀργότερα.

Ή μεγάλη στιγμή εἶχε φτάσει. "Ολα ήταν ἔτοιμα. Τό ποδήλατο ἀστραφτε ὀλάκερο. Τέσσερις σημαιούλες κυμάτιζαν πάνω του.

"Ο παππούς, φρεσκοξυρισμένος, εἶχε κοπεῖ δυό φορές στή βιασύνη του, ήτανε τώρα ἔξω ἀπ' τήν ξύλινη πόρτα τῆς αὐλῆς καὶ γύρω του ὅλοι οἱ ἄλλοι.

Ή μάνα, μέ τήν ποδιά στή μέση, ἔκανε πώς κάτι τῆς μπῆκε στό μάτι, τάχα, γιά νά σκουπίσει, μέ τρόπο, τό δάκρυ πού εἶχε κυλήσει.

Τά πιτσιρίκια εἶχανε ἀνοίξει κάτι πελώρια στόματα, χαζεύοντας. Ἀπ' τή συγκίνησή τους τρέχανε οἱ μύξες τους.

"Ολα ήταν ἔτοιμα. Τό ποδήλατο, τό ἀγόρι, καὶ οἱ ἄλλοι.

Πλύθηκε, ἄλλαξε, ἔβαλε τό χρωματιστό καρώ πουκάμισο καὶ τό γκρι παντελόνι πού τό 'χε γιά τίς Κυριακές.

"Ολα ήταν έτοιμα. Μά όχι, έλειπε κάτι, που ήρθε κείνη τή στιγμή: ένα κόκκινο τριαντάφυλλο, που τό χέρι ένδος κοριτσιού τό βαλε στό τιμόνι. Τά μάγουλα του άγοριού γινήκανε πιό κόκκινα καί απ' τό τριαντάφυλλο. Και ξεκίνησε..."

Στήν άρχη, πήγαινε άργα, σάν τόν καβαλάρη που πρωτοβαλάει ένα άλογο καί θέλει νά τό γνωρίσει. Μά ύστερα πήγαινε δύο καί πιό γρήγορα.

Τώρα είχανε μαζευτεί κι αλλοι μπροστά στήν έξώπορτα τής αὐλής. "Ήτανε κάτι καινούριο γιά τή φτωχογειτονιά τοῦτο τό ποδήλατο. Κάτι που ήρθε νά ταράξει τά στεκούμενα νερά.

Τό άγόρι έτρεξε πρώτα στό δρόμο που ήτανε μπροστά στό σπίτι του, ύστερα χάθηκε στή γωνιά, σέ λιγο ξαναφάνηκε από δεξιά καί ξαναπέρασε μπροστά απ' τό σπίτι του, ξαναχάθηκε στή γωνιά καί σέ λιγο φάνηκε από άριστερά καί ξαναπέρασε μπροστά απ' τό σπίτι του...

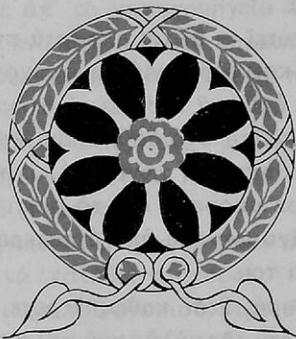
Κοίταζε καμιά φορά, έτσι καθώς έτρεχε, τούς άνθρωπους μπροστά στήν έξώπορτα τής αὐλής που σαλεύανε ψηλά τά χέρια τους καί φωνάζανε, μά οι φωνές τους φτάνανε στ' αύτιά του σάν ένα βαθύ βουητό. Και ξεχώριζε τό κορίτσι που είχε βάλει στό τιμόνι τό κόκκινο τριαντάφυλλο.

"Αρχισε τίς άκροβασίες σέ λιγο. "Έτρεχε χωρίς νά βαστάει τό τιμόνι τώρα. Οι άνθρωποι μπροστά στήν έξώπορτα τής αὐλής ένθουσιάστηκαν άκομα πιό πολύ, τά χέρια τους σαλεύανε ψηλά καί φωνάζανε άκομα πιό δυνατά.

Τό άγόρι ζύγωνε τώρα στήν κορφή του θριάμβου του. "Έτρεχε, έτρεχε... Και κοίταζε τούς άνθρωπους που ήταν έκει, έβλεπε τά χέρια τους που σαλεύανε ψηλά, άκουγε τίς φωνές τους, ξεχώριζε τό κορίτσι που είχε βάλει στό τιμόνι τό κόκκινο τριαντάφυλλο, καί τή στιγμή που κατηφόριζε τό φορτηγό τῶν τριῶν τόνων οι άνθρωποι τό ειδανε, μά τό άγόρι δέν τό είδε, κοίταζε τούς άνθρωπους κείνη τήν ώρα, είδε τά χέρια τους που σαλεύανε άκομα πιό ψηλά, άκουσε τίς φωνές τους άκομα πιό δυνατές, θάρρεψε πώς ήτανε από τόν ένθουσιασμό τους που είχε κορυφωθεῖ, είδε άκομα μιά φορά τό κορίτσι, τό κορίτσι που είχε

βάλει στό τιμόνι τό κόκκινο τριαντάφυλλο, άξαφνα ἔνα κόκκινο τριαντάφυλλο ἥρθε μπροστά στά μάτια του, άξαφνα όλάκερος ό κόσμος γίνηκε ἔνα κόκκινο τριαντάφυλλο.

('Από τή συλλογή διηγημάτων Ζητεῖται ελπίς)

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

Δέηση γιά τήν ψυχή τοῦ Παπαδιαμάντη

Χριστέ μου, δῶσ' του τή χαρά, τή μόνη πού μποροῦσε νά σου ζητήσει ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἡ ψυχή του, κάνε τό θάμα κι ἄσε τον νά ζήσει ὅπως ἐζοῦσε σέ μιά μεριά πού τάχατες νά μοιάζει τό νησί του.

Νά 'ναι τά βράχια στό γκρεμό βαθιά κουφαλιάσμένα, νά 'χει σωριάσει ἡ θάλασσα στήν ἀμμούδιά τά φύκια, κι ἀράδα ἀράδα στό γιαλό, δεμένα, ἀποσταμένα, νά σιγοτρίζουν τά φτωχά σκιαθίτικα καϊκια.

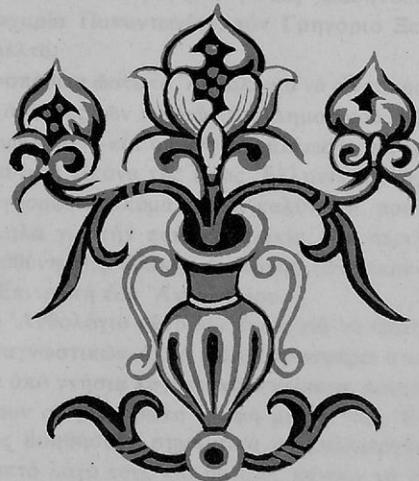
Νά 'ναι οί νησιώτισσες οί γριές κι οί νιές οί πεθαμένες,
αντές πού τίς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ίστορίες,
νά γνέθουν τό λινάρι οί γριές στήν πόρτα καθισμένες,
καὶ δίπλα στά παράθυρα ν' ἀνθίζουν οί γαζίες.

Κι ύστερα ἀκόμα νά 'ναι ἐλιές, καὶ νά 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νά 'ναι καὶ στό φῶς τ' ἀχνό νά προσκυνᾶνε,
νά τόνε περιμένουνε στόν κάμπο τά ξωκλήσια
καὶ τήν καμπάνα τους μακριά οἱ ἀγγέλοι νά χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τή στερνή χαρά νά ἰδεῖ καὶ πάλι
τή γνώριμή του τή ζωή κοντά στ' ἀκροθαλάσσι.

΄Αχ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλά κι ἀγνά τήν εἶχε ψάλει,
πού τῆς ἀξίζει ἐκεī ψηλά μαζί μ' αὐτόν ν' ἀγιάσει...

(΄Από τήν ποιητική συλλογή Σκιές)

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Οι έργασίες για τή σύνθεση τοῦ «'Ανθολογίου γιά τά παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ» άρχισαν τό φθινόπωρο τοῦ 1974, ἐπί υπουργίας Νικολάου Κ. Λούρου. Ή ἐκτύπωση καί τῶν τριῶν τόμων ἔγινε ἐπί υπουργίας Παναγιώτη Ζέπου.

Ο κάθε ἔνας ἀπό τοὺς τόμους τοῦ 'Ανθολογίου προορίζεται νά χρησιμοποιηθεῖ σέ δύο τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ. 'Ο πρῶτος εἶναι γιά τήν Α' καί Β' τάξην, ὁ δεύτερος γιά τή Γ' καί Δ', καί ὁ τρίτος γιά τήν Ε' καί ζ'.

Οι τόμοι εἶναι ἀφιερωμένοι, μέ τή σειρά, στή μνήμη τριῶν σπουδαίων λογοτεχνῶν, πού πολλά ἔχουν προσφέρει στήν παιδική λογοτεχνία καί ἔχουν διαπαιδαγωγήσει γενεές. 'Ελληνοπαίδων μέ τό ἔργο τους: τόν Ζαχαρία Παπαντωνίου, τόν Γρηγόριο Ξενόπουλο καί τήν Πηνελόπη Δέλτα.

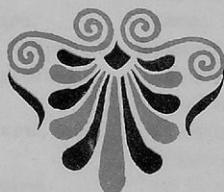
'Έγινε προσπάθεια ὥστε τό 'Ανθολόγιο νά εἶναι προσαρμοσμένο στίς πνευματικές ἀνάγκες τῶν παιδιῶν τοῦ Δημοτικοῦ. Μέσα στοὺς τόμους του δέν ἐπιδιώκεται —καί οὕτε ἡταν, ἄλλωστε, κατορθωτό— νά δοθεῖ ἀντιπροσωπευτική εἰκόνα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας. Οι Νεοελληνες συγγραφεῖς, ἀκόμα καί οἱ καλύτεροι, πού δέν διέθεταν κείμενα κατάλληλα γιά τήν παιδική ήλικια, δέν περιλαμβάνονται ἐδῶ. Πάντως, ἡ εὐθύνη τῆς τελικῆς ἐπιλογῆς τῶν κειμένων βαρύνει ὀλόκληρη τήν 'Επιτροπή τοῦ 'Ανθολογίου.

Τέλος, τό 'Ανθολόγιο αὐτό δέν ἔγινε γιά νά υποκαταστήσει τά βιβλία τῶν 'Αναγνωστικῶν, ἀλλά γιά νά προσφέρει στοὺς μικρούς μαθητές μιά σειρά ἀπό γνήσια λογοτεχνικά κείμενα, ποιητικά καί πεζά, πού θά τοὺς φέρουν σέ μιά πρώτη ἐπαφή μέ τή Νέα Ἑλληνική Λογοτεχνία, θά τοὺς βοηθήσουν σημαντικά νά καλλιεργήσουν τόν προφορικό καί γραπτό λόγο τους καί θά τούς κάνουν νά ἀγαπήσουν ἀκόμα περισσότερο τό βιβλίο καί τό διάβασμα.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

(Η έρμηνεία τῶν λέξεων τοῦ παρακάτω λεξιλογίου περιορίζεται μόνο στή σημασία πού ἔχουν οἱ λέξεις αὐτές μέσα στά κείμενα τοῦ Ἀνθολογίου)

A

ἀβγατίζω = κάνω κάτι νά αύξανεται,
περισσεύει.
ἀγάλι ἀγάλι = σιγά σιγά.
ἀγαλλίαστη, ἡ = μεγάλη χαρά.
Ἄγαρηνός = μωαμεθανός, Τοῦρκος.
ἀγέρωχος = περήφανος, μεγαλοπρε-
πής.
ἀγναντεύω = κοιτάζω μακριά, στόν
ὅρίζοντα.
ἀγρικῶ = ἀκούω, καταλαβαίνω.
ἀγριοβαλάνια, τά = ἀγριοβαλανιδιές.
ἀγριόπρινος, δ = πουρνάρι.
ἀγωγιάτης, δ = αὐτός πού μεταφέρει
μέ τό ζώο του ἀνθρώπους η πρά-
γματα ἐπί πληρωμῆ.
ἀγώνι, τό (ἀγών) = μεταφορά ἀνθρώ-
πων η πραγμάτων μέ ζώο, ἐπί πλη-
ρωμῆ.
ἀδημονία, ἡ = ἀνυπομονήσια.
ἀδιατάραχτος = ἀδιάκοπος, χωρίς
ἐπεισόδια.
ἀδιατύπωτος = αὐτός πού δέν ἔχει
διατυπωθεί, δέν ἔχει εἰπωθεί.
ἀδικιωρισμένος = καταραμένος.
ἀειθαλής = δέντρο ή θάμνος πού δέ
ρίχνει τό φύλλωμά του.
ἀθημωνιά, ἡ (θημωνιά) = δεμάτια ἀπό
θερισμένα σιτηρά, βαλμένα μέ τέχνη
σέ ἔνα σωρό.
αίμαδιασμένος = μουδιασμένος.
αἰζ, ἡ (αἴγος) = κατσίκα.
αἰωροῦμαι = κρέμομαι.

ἀκαλαίσθητος = ἄσχημος, κακοῦ
γούστου.
ἀκαλίγωτος = χωρίς πέταλα, ἀπετά-
λωτος.
ἀκαπίστρωτος = χωρίς χαλινάρι,
ἀχαλίνωτος.
ἀκατάλυτος = αὐτός πού δέν μπορεῖ
νά καταστραφεῖ.
ἀκαταμέτρητος = αὐτός πού δέν μπο-
ρεῖ νά μετρηθεῖ, ἀμέτρητος.
ἀκουρμάνιμαι = ἀκούω μέ προσοχή,
κρυφακούω.
ἀκύμαντος = χωρίς κύματα, γαλήνιος.
ἀλαλαγμός, δ = κραυγή θριάμβου.
ἀλάνι, τό = χῶρος ἀνοιχτός καί ἀτα-
χτοποίητος, μέσα σέ κατοικημένη
περιοχή.
ἄλαργα = μακριά.
ἄλαφιασμένος = τρομαγμένος.
ἄλιφασκιά, ἡ (ἀλισφακιά) = τό φα-
σκόδηλο.
ἄλκη, ἡ = σωματική δύναμη.
ἀλλαλογά = χάνω τά λογικά μου,
τρελαίνομαι.
ἄλτρουϊστικά (έπιρρημα) = φέρεται
κανείς ἄλτρουϊστικά, δταν ὑπολογί-
ζει περισσότερο τίς ἀνάκτες τῶν ζη-
λων ἀπό τίς δικές του.
ἀμάδες, οί = παιχνίδι, πού παιζεται μέ
πλατιές πέτρες.
ἀμάχη, ἡ = ή ἔχθρα.
ἀμήλιγγας, δ = τό μηλίγγι.

- ἀμπόρετο = αὐτό πού δέν μπορεῖ νά
 πραγματοποιηθεῖ.
 ἄμποτε = μακάρι, δ Θεός νά δώσει.
 ἀμυχή, ἡ = ἡ γρατσουνιά.
 ἀνάγυρα = ἔψαξα, ἀναστάτωσα, ἔκανα
 ἄνω κάτω.
 ἀναδεύω = ἀνακατεύω.
 ἀνακῆδίζουμαι = τεντώνομαι.
 ἀναλόγι, τό = ξύλινο ἐπικλινές ἔπι-
 πλο, κατάλληλο γιά ν' ἀκουμποῦν
 ἀπάνω του μεγάλα βιβλία, δταν τά
 διαβάζουν.
 ἀνασκαλώνω = σκαρφαλώνω.
 ἀναχωρητήρι, τό = τό μέρος ὅπου
 ἀποσύρεται ὁ ἐρημίτης.
 ἀνέρπω = σκαρφαλώνω.
 ἀνταριασμένο (βουνό) = βουνό σκε-
 πασμένο μέ διμίχλη.
 ἀντέτι, τό = ἡ συνήθεια, τό έθιμο.
 ἀντρειεύομαι = γίνομαι ἀνδρεῖος,
 πατρών θάρρος.
 ἀνυφάντρα, ἡ = ἡ γυναίκα πού ύφαι-
 νει.
 ἀνώγι, τό = τό πάνω πάτωμα τού σπι-
 τιοῦ.
 ἀπατός = δ ἕδιος.
 ἀπέθατος = αὐτός πού δέν πεθαίνει,
 ἀθάνατος.
 ἀπελατίκι, τό = σιδερένιο ρόπαλο,
 πού το χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀπελά-
 τες, ληστές τῆς βιζαντινῆς ἐποχῆς.
 ἀπόγειο, τό = ὕνεμος πού φυσᾶ ἀπ'
 τό μέρος τῆς στεριᾶς.
 ἀπόδειπνο, τό = Ἀκολουθία, πού δια-
 βάζεται μετά τό δεῖπνο.
 ἀποξεύλι, τό = δ ζυγός πού βάζουν
 στά βόδια.
 ἀποθέτω = ἀφήνω κάπου, ἀκουμπῶ.
 ἀποκάρωμα, τό = νύστα, νάρκωση.
 ἀποκαρώνω = ναρκώνομαι, νυστάζω.
- ἀπόκοσμος = ἀπομακρυσμένος ἀπ'
 τόν κόσμο.
 ἀποταχιά = πρωί.
 ἀπώτερος = πιο μακρινός.
 ἀράθυμος = αὐτός πού θυμώνει εὔκο-
 λα, ἀνυπόμονος.
 ἀραμπάς, δ = τό κάρο.
 ἀραποσίτι, τό = καλαμπόκι.
 ἄραχλος = σκοτεινός, πένθιμος.
 ἄραχνος = βλ. ἄραχλος.
 ἄργυρόχηος = κουδουνιστός, μέ
 ώρατο λεπτό ἥχο.
 ἄρμός, δ = ἡ κλείδωση.
 ἄρμυρίκια, τά = είδος φυτοῦ, πού φυ-
 τώνει κοντά στή θάλασσα ἢ σέ ἐκ-
 τάσεις πού ποτίζονται μέ ἀλμυρό νε-
 ρό.
 ἄρχονταλίκι, τό (ἄρχονταρίκι) = αἰ-
 θουσα ὑποδοχῆς στά μοναστήρια ἢ
 σέ παλιά ἄρχοντικά.
 ἄστρογερος, δ = γέρικος ἄστρος.
 ἀσκέρι, τό = τμῆμα στρατοῦ ἢ πλῆθος
 ἀνθρώπων.
 ἀστραχαλάζι, τό = χαλάζι χοντρό.
 ἀγύουστάπιδο, τό = είδος ἀπιδιοῦ,
 ἀχλαδιοῦ.
 ἀνύλος = αὐτός πού δέν ἀποτελεῖται
 ἀπό ὅλη, πνευματικός.
 ἀφιονίζω = ναρκώνων κάποιον.
 ἀχός, δ = ἥχος, βοή.
 ἀγίδα, ἡ = τόξο θριαμβευτικό, καμά-
 ρα.
 ἀνύν = δξύθυμος, εὐέξαπτος.

B

- βαθούρα, ἡ = θόρυβος, δχλοβοή.
 βαγενάς, δ = βαρελάς, βαρελόποιός.
 βαγένι, τό = βαρέλι.

βάγια, ἡ = παραμάνα, τροφός.
βαγλοκούκουτσο, τό = δαφνοκούκουτσο, ὁ καρπός τῆς δάφνης.
βαλάντιο, τό = πουγκί, πορτοφόλι.
βαλής, ὁ = διοικητής τουρκικής ἐπαρχίας, νομάρχης.
Βαρδάρης, ὁ = δυνατός βόρειος ἄνεμος, πού φυσά κατά μῆκος τῆς κοιλάδας τοῦ Αξιοῦ.
βημάδυρο, τό = ή δίφυλλη μεσαία εἰσιδος στό "Αγιο Βῆμα".
βίγλα, ἡ = παρατηρητήριο, σκοπιά.
βιγλάτορας, ὁ = παρατηρητής, σκοπός.
βίρα! (πρόσταγμα) = τράβα!
βιτσίω = δέρνω μέ βίτσα, ξυλοφορτώνω.
βόμβος, ὁ = βοή συνεχής.
βόστρυχος, ὁ = ή μπούκλα.
βούκεντρο, τό (βουκέντρα, ἡ) = ραβδί μυτερό στήν ὅκρη πού χρησιμοποιεῖται γιά νά δόηγούνται τά γελάδια.
βούκινο, τό = είδος χάλκινης σάλπιγγας στούς Βυζαντινούς.
βραχίων, ὁ = τό μπράτσο.
βρίκιον, τό (μπρίκι) = παλαιός τύπος καραβιοῦ, μέ δυν κατάρτια και τετράγωνα πανιά.
βρουχιέμαι (βρυχῶμαι) = μουγκρίζω σάν θηρίο.

Γ

γαληνός = γαλήνιος, ἥρεμος.
γαντζούδι, τό = ή πόρπη, ή ἀγκράφα.
γαύρος, ὁ = ή ἀγριοτσουκνίδα.
γεννήματα, τά = τά σιτηρά.
γιαλεύω = ψαρεύω κοντά στό γιαλό.

γιαρμάς, ὁ (τοῦ χαρταετοῦ) = λεπτή ξύλινη βέργα τοῦ χαρταετοῦ, σαΐτα.
γιαταγάνι, τό = κυρτό σπαθί.
γιόμα, τό = μεσημέρι, μεσημεριανό φαγητό.
γιουρντάνι, τό (γιορντάνι) = περιδέραιο άπό φλουριά.
γιουρουστάώ = κάνω γιουρούσι, ἐπίθεση.
γκάιντα, ἡ = πνευστό μουσικό ὅργανο, ἀσκαυλοίς.
γκρέσσα, ἡ = τό γράσσο, τό μηχανέλαιο.
γλαφρός = γαλήνιος, ζωηρός, λαμπρός.
γλαφυρός = σμιλευτός.
γλείφανο, τό = ἐργαλεῖο μέ τό δόποντο λαξεύονται σκληρές үλες: ξύλο, μάρμαρο ή μέταλλο.
γνοιασμένος = αὐτός πού ἔχει ἔγνοιες, πού είναι σκεφτικός.
γρούζω = γρυλίζω.
γουστέρα, ἡ = σαύρα.

Δ

δασύς = πυκνόφυλλος ή πυκνότριχος.
διακονάδ = ύπηρετώ, περιποιοῦμαι κάποιον.
διαλάζω = διακρίνω.
διανεύω = γνέφω, κινοῦμαι.
διαύγεια, ἡ = καθαρότητα μυαλοῦ.
διμισκί, τό = είδος γεροῦ σπάγκου, βλ. σιτζίμι.
διοτελής, ὁ = βλ. ἰδιοτελής.
δισάκι, τό = διπλό σακούλι.
δόλος, ὁ = πονηρό τέχνασμα.
δράμω = τρέχω.
δρασκελίζω = περνώ μέ ἀνοιχτό βῆμα πάνω ἀπό κάτι.

δράττω = πιάνω σφιχτά, ἀρπάζω.
δρολάπι, τό = θύελλα.
δροσάπιδο, τό = είδος ἀπιδιοῦ, ὁχλαδιοῦ.
δυσεντερία, ἡ = πάθηση τῶν ἐντέρων.
δῦμα, τό = ταράτσα ἥ χῶρος κατοικίας.
δωροδοκοῦμαι = δέχομαι χρήματα ἥ
ἄλλα εἰδή κι ἀφήνω αὐτούς πού μού
τά φέρνουν νά παρανομοῦν.

ἐπίπληξη, ἡ = αὐστηρή παρατήρηση,
μάλωμα.
ἐπιπολή, ἡ = ἡ ἐπιφάνεια.
ἐρίφιον, τό = τό κατσικάκι.
ἐσθῆτος, ἡ (ἐσθῆτος) = τό φόρεμα, φουστάνι.
ἐστία, ἡ = τό τζάκι, τό σπίτι.
ἐτσά = ἐκεῖ.
εὐνοῦχος, ὁ = φύλακας τούρκικου
σπιτιοῦ.
εύστροφία, ἡ = ἐξυπνάδα.

E

ἐγκόσμια, τά = τά γεγονότα τῆς κα-
θημερινῆς ζωῆς.
ἔδεσμα, τό = φαγητό.
ἔδρα, ἡ = βάση.
εἰμή = παρά.
εἰσελαύνω = εἰσβάλλω, μπαίνω μέσα.
ἔκατέρωθεν = ἀπό τίς δυό μεριές,
ἀποδῶ κι ἀποκεῖ.
ἔκθαμβος = θαμπωμένος, κατάπλη-
κτος.
ἔκκενώνω = ἀδειάζω.
ἔλασμα, τό = λεπτό μεταλλικό φύλλο.
ἔλαφροῖσκιωτος (ἀλαφροῖσκιωτος) =
αὐτός πού, κατά τή λαϊκή πίστη, ἔχει
τήν ίκανότητα νά βλέπει ἀόρατα
στούς ἄλλους πράγματα.
ἔλικοειδής = μέ πολλές στροφές,
στριφογυριστός.
ἔλκω = τραβώ.
ἔμπαιγμός, ὁ = κοροϊδία, ἀπάτη.
ἔξεκένωσε = βλ. ἔκκενώνω.
ἔξόν = ἔκτος.
ἔπαλξις, ἡ = τό ψηλότερο σημεῖο στά-
τείχη.
ἔπαρσις, ἡ = ἡ ὑψωση τῆς σημαίας.
ἐπίκουρος = βοηθός, σύμμαχος.

Z

ζάβαλης, ὁ = κακομοίρης, φουκαράς.
ζαγάρι, τό = κυνηγετικό σκυλί.
ζαμάνι, τό = χρόνος, καιρός πολύς.
ζάπι (κάνω) = δαμάζω, κάνω κάποιον
νά ὑπακούει.
ζερβί, τό = τό ἀριστερό.
ζευγάς, ὁ = γεωργός.
ζευγολάτης, ὁ = γεωργός, πού δργώ-
νει.
ζούλια, ἡ = ζήλια.
ζωστάρι, τό = ζόνη.

H

ήδύνομαι = γλυκαίνομαι.
ήμιονος, ὁ = τό μουλάρι.

Θ

θαλάμι, τό = ἡ φωλιά τοῦ χταποδιοῦ.
θάλπος, τό = ἡ ζεστασιά.
θαλπωρή, ἡ = παρηγοριά, ζεστασιά.
θεωρητικός = αὐτός πού ἔχει ἐπιβλη-
τική θωριά, ἐμφάνιση:

θήραμα, τό = τό ζδο πού προσπαθεῖ νά
σκοτώσει δι κυνηγός.
θιμάνομαι = θαυμάζω, ἀπορῶ.
θρυμματίζομαι = γίνομαι θρύμματα,
κομμάτια.
θωρῶ = κοιτάζω.

I

ἰαχή, ἡ = κραυγή θριάμβου, ἀλαλαγ-
μός.
Ιγγλετέρα, ἡ = Ἀγγλία.
ἰδιοτελής, ὁ = αὐτός πού ἐπιδιώκει
μόνο τό δικό του συμφέρον.
ἴλιγγος, ὁ = ἡ ζάλη.
ἱριδιστός = αὐτός πού ἔχει τά χρώ-
ματα τῆς ἱριδού.

K

καδῆς, ὁ = Τούρκος δικαστής.
κάδος, ὁ = μεγάλος κουβάς.
καλάδα, ἡ = τό ψάρεμα μέ τά δίχτυα.
καλντερίμι, τό = δρόμος λιθόστρω-
τος.
κάλυκας, ὁ = τό πράσινο περιβλήμα
τῶν λουλουδιών.
κάμα, τό = δικαστής, ἡ δυνατή ζέ-
στη.
καμίχια, τά = ζαχαρωτά σέ σχήμα κα-
λαμιοῦ.
καμπή, ἡ = στροφή.
κάνα, ἡ = ἡ κάνη τού δύπλου.
κανακεύω (κανακίζω) = χαϊδεύω,
περιποιοῦμαι πολύ.
καντρέττα, τά = τετράγωνες πλάκες.
καπαρώνω = ἔξασφαλίζω κάτι, κατα-
λαμβάνω.

καπηλειό, τό = ἡ ταβέρνα.
καπίστρι, τό = χαλινάρι.
καπλάνι, τό = ἡ τίγρη.
καποτρένος, ὁ = ὁ μηχανοδηγός.
καπούλια, τά = τά νδτα τού ἀλόγου,
μουλαριού ἢ γαϊδάρου.
καραβάνι, τό = ὁμάδα ἀνθρώπων πού
ταξιδεύει.
καραδοκόθ = περιμένω τήν κατάλληλη
εὐκαιρία.
καρυά, ἡ = καρυδιά, τό ξύλο τῆς κα-
ρυδιᾶς.
καρυοφύλλι, τό = είδος φυτοῦ.
κατανακρα = ὀλότελα στήν ἄκρη.
καταπόδι = ἀπό πολύ κοντά, τό κατό-
πι.
καταδρομή, ἡ = καταδίωξη.
καταλαλιά, ἡ = κακογλωσσιά.
καταλεπτώς = μέ κάθε λεπτομέρεια.
κατάλυμα, τό = μέρος δύο διανυκτε-
ρεύει κανείς προσωρινά.
καταπαχτή, ἡ = ἐπίπεδο ἀνοιγμα ἀπ'
δύο κατεβαίνει κανείς σέ υπόγειο.
καταράχι, τό = πλαγιά βουνοῦ.
κάτεργο, τό = μεγάλο πλοῖο μέ πολ-
λές σειρές κουπιά, φυλακή δύο
ύπάρχει σκληρή ἐργασία.
κατευοδώνω = ξεπροβοδίζω.
κατάγι, τό (κατώ) = ισόγειο δωμάτιο,
πού χρησιμεύει σάν ἀποθήκη ἢ στά-
βλος.
καυκαλήθρα, ἡ = φαγώσιμο ἀ-
γριόχορτο.
καχεκτικός = ἀσθενικός, ἀδύνατος.
καψούλια, τά = στολίσματα, πλουμί-
δια τῆς ζώνης.
κελεμπία, ἡ = τό ἑθνικό ἔνδυμα τῶν
Ἀράβων.
κεμέρι, τό = φαρδιά δερμάτινη ζώνη
μέ θήκη γιά τά νομίσματα.

Κεφαλή, ἡ = δ ἄρχοντας τοῦ Μυστρᾶ.
 κεχαγιάς, ὁ = κυρίαρχος.
 κηλίδα, ἡ = λεκές.
 κιβούρι, τό = νεκρικό μνημεῖο, τάφος.
 κιλίμ, τό = μάλλινο ύφαντό στρωσίδι
     γιά τό πάτωμα.
 κλαγγή, ἡ = θόρυβος ἀπό τό χτύπημα
     μεταλλικῶν ἀντικειμένων.
 κλίνη, ἡ = τό κρεβάτι.
 κλωθογύριμα, τό = ἐπίμονο τριγύ-
     ρισμα.
 κοβιός, δ = γοβιός, ψάρι τῶν ρηχῶν
     νερῶν.
 κολλυβογράμματα, τά = τά λίγα
     γράμματα, οἱ λίγες γραμματικές
     γνώσεις.
 κολοβός = χωρίς οὐρά.
 κολώνω = δπισθοχωρῶ μέ τὴν πλάτη.
 κόμη, ἡ = τά μαλλιά τοῦ κεφαλιοῦ.
 κομιταζής, δ = Βούλγαρος ἀντάρτης,
     ἀπ' αὐτούς πού ἐπεδίωκαν τὸν ἐκ-
     βουλγαρισμό τῆς Μακεδονίας.
 κομμάρα, ἡ = ἀδυναμία, ἀδιαθεσία.
 κόνα, ἡ = κυρά.
 κονάκι, τό = ἡ κατοικία, τό σπίτι.
 κοντάκι, τό = τό ξύλινο τμῆμα τοῦ
     τουφεκιοῦ.
 κονταξής, δ = ὀπλοδιορθωτής.
 κόπανος, δ = βλ. κοντάκι.
 κόρδα, ἡ = χορδή.
 κορωνίζω = είμαι στό ψηλότερο ση-
     μεῖο καὶ καμαρώνω.
 κορώνω = ἀνάβω ἀπό θυμό, ὀργίζομαι.
 κουβέρτα, ἡ (τοῦ καραβιοῦ) = τό
     κατάστρωμα.
 κουμαντάρω = κυβερνᾶ. =
 κουρίτα, ἡ = εἶδος βάρκας.
 κουτούκι, τό = κούτσουρο, κουτός.
 κόχη, ἡ = γωνιά.
 κοχλάζω = βράζω, κινοῦμαι βίαια.

κρένω = μιλῶ.
 κροταλίζω = προκαλῶ ρυθμικό κρό-
     το, σάν κροτάλισμα.
 κρουφτά = πνιχτά.
 κρούω = χτυπῶ.
 κρυάδα, ἡ = τό ρίγος.
 κρωγμός, δ = κραυγή κόρακα, βραχνή
     κραυγή.

Λ

λάβρα, ἡ = μεγάλη ζέστη, καύσωνας.
 λαδικό, τό = γριά κουτσομπόλα.
 λαλάς, δ = οἰκογενειακός ύπηρέτης.
 λάμια, ἡ = μυθικό πλάσμα, πού κάνει
     κακό.
 λαμινί, τό = τό μεταλλικό μέρος τοῦ
     ὅπλου.
 λάμπος, τό = τό φέγγος.
 λαμπυρίδα, ἡ = πυγολαμπίδα.
 λάσιος = πυκνοφυτεμένος, πυκνός.
 λαχτίζω = κλοτσῶ.
 λεβέτι, τό = καζάνι, μεγάλη χάλκινη
     κατσαρόλα.
 λεία, ἡ = τό κυνηγημένο ζώο.
 λεφούσι, τό = ἔξαγριωμένο πλῆθος.
 λιακωτό, τό = ἡ ταράτσα.
 λιανός = λεπτός, λιγνός.
 λιβρός = μέ δραιό τρίχωμα.
 λικνίζω = κουνάω ρυθμικά.
 λιοστάσι, τό = ὁ ἐλαιώνας.
 λοστρόμος, δ = ὁ πρῶτος ὑπαξιωμα-
     τικός τοῦ καραβιοῦ.
 λούκι, τό = σωλήνας γιά νά φεύγουν
     τά νερά τῆς βροχῆς, ύδρορρόη.
 λουφάζω = κρύβομαι, σωπαίνω.
 λόχμη, ἡ = πυκνό μέρος δάσους.
 λωλός = τρελός.
 λωρίκι, τό = θώρακας.

Μ

μάγιστρος, ὁ = ἀνώτατο πολιτικό ἄξιωμα στὸ Βυζάντιο.

μαγκάλι, τό = σκεῦος πού χρησιμοποιεῖται γιά θέρμανση. Τοποθετοῦνται μέσα σ' αὐτό ἀναμμένα κάρβουνα.

μαγκάνι, τό = χειροκίνητο μηχάνημα μὲ τὸ ὅποιο βγάζουμε νερό ἀπ' τὸ πηγάδι.

μαγνάδι, τό = διάφανο πέπλο.

μάνινα (πρόσταγμα) = λύσε! λασκάρισε!

μακελειό, τό = σφαγή, σφαγεῖο.

μπακλαβούδάκια, τά = σέ σχῆμα μικρῶν ρόμβων.

μαλαγανιά, ἡ = πονηρό καλόπιασμα.

μαλτεζόπετρα, ἡ = πέτρα ἀπό τὴν Μάλτα.

μανάλι, τό (μανουάλι) = μεγάλο κηροπήγιο στίς ἐκκλησίες.

μανάρι, τό = ἀρνί πού τὸ τρέφουν καλά, γιατὶ προορίζεται γιά σφάξιμο.

μάνητα, ἡ = ὀργὴ, μεγάλος θυμός.

μάνι μάνι = πολὺ γρήγορα.

μάνταλο, τό = ἐσωτερικός σύρτης τῆς πόρτας.

μαντάρι, τό = σχοινί καραβίσιο.

μαραμπού, τά = μεγάλα πουλιά τῶν τροπικῶν χωρῶν.

μαρινάρος = ναυτικός.

μαχαλάς, ὁ = γειτονιά, συνοικία.

μέλαθρο, τό = σπίτι.

μετόχι, τό = ἔξοχικό σπίτι.

μηχανορραφία, ἡ = κρυψή συνεννόηση ἐναντίον ἄλλου.

μειλίχια (ἐπίρρημα) = μέ πραότητα, μέ καλοσύνη.

μεστός = γεμάτος.

μιλιαρέσι, τό = ὑποδιαιρεση βυζαντινοῦ νομίσματος.

μιντέρι, τό = δ καναπές.

μισεμός, ὁ = ξενιτεμός.

μισεύω = ξενιτεύομαι.

μίτρα, ἡ = κορόνα ἀρχιερέων.

μνημούρι, τό = μνῆμα.

μόδι, τό = σκεῦος μέ τό ὅποιο μετροῦσαν τὸν παλιό καιρό τὰ σιτηρά.

μόριο, τό = ἐλάχιστο κομματάκι.

μόρτικο = μάγκικο.

μούστωμα, τό = βρασμός ψυχῆς, ζάλη.

μουτίζω = γίνομαι, ἀπό χριστιανός, μουσουλμάνος, προδίδω τὴν πίστη μου.

μουτής, ὁ = αὐτός πού ἔγινε ἀπό χριστιανός, μουσουλμάνος.

μούχρωμα, τό = σούρουπο, σκοτείνιασμα.

μπαγκέτα, ἡ = μικρό ραβδί μέ τό ὅποιο διευθύνει ὁ μαέστρος τὴν ὀρχήστρα.

μπακιρικά, τά = χάλκινα μαγειρικά σκεύη.

μπάλσαμο, τό = ἀρωματικό φυτό.

μπαταριά, ἡ = ὁμοβροντία.

μπερνές, ὁ = ἡ κουρτίνα.

μπιρμπάντης, ὁ (μπερμπάντης) = γλεντίζες.

μποξάς, ὁ = πλεχτό μάλλινο σάλι.

μπουρού, ἡ = είδος δυνατῆς σφυρίχτρας πού χρησιμοποιεῖται κυρίως στὰ πλοῖα.

μπρουσκάδα, ἡ = στιφάδα, μέ γεύση ἐλαφρά ὑπόξινη.

μυριστικά, τά = φυτά πού τὰ φύλλα τους μοσκοβιοῦν.

μυρόνι, τό = φαγώσιμο ἀγριόχορτο.

N

νάρθηκας, ὁ = πρόναος.
 νέθω = γνέθω.
 νερομάνα, ἡ = πλούσια πηγή νεροῦ.
 νεροσυρμῆ, ἡ = κατηφορικό αὐλάκι
 γιά τό νερό τῆς βροχῆς.
 νεφελόβιος = αὐτός πού ζεῖ κοντά στά
 σύννεφα.
 νιζάμηδες = Τούρκοι στρατιώτες.
 νιτερέσα, τά = τά προσωπικά συμφέ-
 ροντα.
 νοτίζω = ύγραίνω κάτι, βρέχω.
 νοτισμένος = ύγρος, βρεγμένος.
 νουθεσία, ἡ = συμβουλή, δασκάλεμα.
 ντάπια, ἡ = δχύρωμα, προμαχώνας.
 νταραβέρι, τό = φασαρία, καβγάς.
 ντεβέδες = ἀρσενικές καμῆλες.
 ντορβάς, ὁ = τό σακούλι.
 νωθρός = ἀργοκίνητος, τεμπέλης.

Ξ

ξάγναντο, τό = τόπος ἀνοιχτός ἀπ'-
 ὅπου φαίνεται ἡ γύρω περιοχή.
 ξαγορεύω = ἔξοιλογοδύμαι.
 ξαποστάνω = ξεκουράζομαι.
 ξάρτια, τά = τά σχοινιά μέ τά δύοια
 στερεώνονται τά πανιά τοῦ καρα-
 βιοῦ.
 ξαστερωμένος = διαυγής, καθαρός.
 ξεκληρίζομαι = ἔξολοθρεύομαι, ἐκ-
 λείπω.
 ξέπνοος = λαχανιασμένος.
 ξεριάδα, ἡ = ξερή κοίτη χειμάρρου,
 ξεροπόταμος.
 ξεροτρόχαλο, τό = τοῦχος χτισμένος
 μόνο μέ πέτρες, χωρίς λάσπη, ξερο-
 λιθιά.

ξεσυνερίζω = παίρνω κάτι στά σοβα-
 ρά, θυμάνω.
 ξιπάζομαι = ξαφνιάζομαι, τρομάζω.
 ξώφρενο = τρελό.

O

διβολάκι, τό = πολύ μικρής ἀξίας νό-
 μισμα.
 διβολός, ὁ = ἀρχαῖο ἀττικό νόμισμα
 πολύ μικρής ἀξίας, μικρή συνεισφο-
 ρά.
 δίδυνω = βαδίζω.
 δίθεν = ὕστε, λοιπόν, συνεπώς.
 δίκνα = διστακτικά, τεμπέλικα.
 δίλιγορδ = ὀμελᾶ.
 δίλόβιολος = δίλοκληρος, σύγκορμος.
 δύμιβροντία, ἡ = ταυτόχρονος πυρο-
 βολισμός ἀπό πολλά ὄπλα, μπατα-
 ριά.
 δόνταδάκι, τό = βλ. δόντας.
 δόντας, ὁ = δωμάτιο, δωμάτιο ὑποδο-
 ἔσης.
 δόρθρος, ὁ = πρωινή Ἀκολουθία, χα-
 ρωγή.
 δοριά, ἡ = οὐρά χαρταετοῦ.
 δόρμαθός, ὁ = ἀρμαθιά, πλήθος ἀν-
 θρώπων.
 δοσμίζομαι = μυρίζομαι, ἀντιλαμβά-
 νομαι.
 δοσφραίνομαι = μυρίζομαι, ἀντιλαμ-
 βάνομαι.
 οὕριος, ὁ (ἄνεμος) = εύνοϊκός ἄνεμος.
 δόφφικιάλιος, ὁ = ἀξιωματοῦχος.
 δύψιμος = καθυστερημένος, ἀργοπο-
 ρημένος.
 δύψολόγιο, τό = κατάλογος φαγητῶν
 ἐστιατορίου.

Π

παγάνα, ἡ = καταδίωξη.

παιδόθεμι, τό = πλήθος παιδιών.

παίνια, ἡ = ὁ ἐπαινιος.

πάλα, ἡ = πλατύ και κυρτό σπαθί.

παλάντζα, ἡ = ζυγαριά.

παλάσκα, ἡ = θήκη γιά φυσίγγια.

παλιοσκούτια, τά = παλιόρουχα.

πανετάδες, οἱ (μπενετάδες) = κεράσματα γιά τό καλό τοῦ ταξιδιοῦ.

παντιέρα, ἡ = σημαία.

πανωπόρτι, τό = ἐπάνω μέρος τῆς πόρτας, πού ἀνοίγει χωριστά.

παρακοιμώμενος, ὁ = ἀνάτατος ἀξιωματοῦχος στήν αὐλή τοῦ Βυζαντίου.

παραπαίω = παραπατάω.

παρασόλι, τό = δυμπρέλα γιά τόν ἥλιο.

παραφορά, ἡ = ξέψη.

παρευτύς = ἀμέσως.

πάρωρα = πολύ ἀργά τό βράδυ.

πάταγος, ὁ = δυνατός θόρυβος.

πατουλιά, ἡ = πολλά βάτα φυτρωμένα κοντά κοντά, φράχτης ἀπό θάμνους.

πατωσιά, ἡ = τό πάτωμα.

πεζονήσι, τό = ἡ ξέρα.

πειστικός, ὁ = ὁ ἀρραβωνιαστικός.

πένταρχος, ὁ = κατώτερος βυζαντινός ἀξιωματικός.

περιπολία, ἡ = μικρό στρατιωτικό ἀπόσπασμα σ' ἀνιχνευτική ἀποστολή.

περισπούδαστος = ὁ πολύ σπουδαῖος, πολύ σοβαρός.

περσίκι, τό = βαλάντιο, πορτοφόλι.

πετιμέζι, τό = σιρόπι πού παράγεται ἀπό βρασμένο μοῆστο.

πηδαλιοῦχος, ὁ = τιμονιέρης.

πηλοφόρι, τό = ξύλινο κατασκεύασμα μέ τό ὄποιο κουβαλοῦν στίς οἰκοδο-

μές οἱ βιοηθοί τή λάσπη στούς μαστόρους.

πινά, τά = οἱ δύο ἄκρες τῆς σταυρωτῆς κεραίας τοῦ καραβιοῦ.

πίπισμα, τό = χαρακτηριστικό κελάηδημα.

πιρόγα, ἡ = ἐλαφρό μινόξυλο σκάφος μέ πολλά κουπιά.

πιστάγκωνα = μέ τούς ἀγκῶνες πίσω.

πλάβια, ἡ = ρηχή πλατιά βάρκα πού χρησιμοποιοῦν στούς βάλτους.

πλακαντζήκια, τά = μικρές φοῦσκες πού κάνουν τά παιδιά μέ τό στόμα τους ἀπό κομμάτια σκασμένου μπαλονιοῦ.

πλακωμάρα, ἡ = κατάθλιψη, στενοχώρια.

πλαντάζω = σκάζω ἀπό στενοχώρια ἡ θυμό.

πλατσί, τό = σχεδία μέ τήν όποια περνοῦν τά ποτάμια.

πλεμάτι, τό = δίχτυ.

πλέμπα, ἡ = λαός.

πλουμίδι, τό = στολιδί.

πνευματικός, ὁ = ὁ εξομολόγος.

ποδίζω = μένω μέ τό καράβι σέ μέρος προφυλαγμένο λόγω τρικυμίας.

πολίχνη, ἡ = μεγάλο χωριό.

ποντίζω = ρίχνω κάτι στήν ἀνοιχτή θάλασσα, βυθίζω.

πόρη, ἡ = μετάλλινος συνδετικός κρίκος, κόπιτσα, θηλυκωτήρι.

πόστο, τό = ἐπίκαιρη θέση, σκοπιά.

πουλάρι, τό = νεογνό ἀλόγου, μουλαριοῦ ἡ γαϊδάροι.

πούσι, τό = δύχλη.

πρινένιος = πουρναρένιος.

πρόδηλα (ἐπίρρημα) = φανερά.

προεστός, ὁ = κοινοτικός ἄρχοντας, πλούσιος χωρικός.

προηγιασμένη, ἡ = Θεία Λειτουργία κατά τὴν ὅποια τὰ τίμια δῶρα ἔχουν ἀγιασθεῖ σέ προηγούμενη μέρα.

προορατικός = αὐτός πού ἔχει τὴν ἰκανότητα νά καταλαβαίνει τίς μελλοντικές ἔξελιξεις.

προπαίρων = προϋπαντώ.

προπέμπω = ξεπροβοδίζω.

προπέτασμα, τό = προστατευτικό τοίχωμα.

πρόσκομμα, τό = ἐμπόδιο.

πρόχωμα, τό = ὀχυρωματικό ἔργο φτιαγμένο μέ σωρούς ἀπό χῶμα.

πρωτοστάτορας, ὁ = στρατιωτικός διοικητής.

πρωτοτόκια, τά = τά πρωτότοκα παιδιά είχαν, σε παλαιότερες ἐποχές, ιδιαίτερα προνόμια μέ δικαιώματα στήνια κληρονομιά, πού λέγονταν «πρωτοτόκια».

πυθμένιας, ὁ = βυθός.

πυξάρι, τό = δέντρο πού δίνει σκληρό κύλο.

P

ραγιάς, ὁ = ὁ μή Μουσουλμάνος ὑπήκοος τοῦ Σουλτάνου, ὁ δοῦλος.

ραστρώνη, ἡ = ἀνάπαιαση, ἀπραξία, τεμπελιά.

ρεμβάζω = ὀνειροποιῶ.

ρῆσος, ὁ = ἄγριο αἰλουροειδές.

ρήχη, ἡ = ἡ ἄμπωτη.

ρίμα, ἡ = δμοιοκαταληξία, στιχάκι.

ρόβη, ἡ = σπόρος πού χρησιμοποιεῖται γιά ζωτροφή.

ροδαριά, ἡ = ἄγριοτριανταφύλλια.

ροκάνα, ἡ = ξύλινο παιχνίδι πού βγάζει ήχο σάν κροτάλισμα.

ρομφαία, ἡ = σπαθί μακρύ, πλατύ καὶ δίκοπο.

ρότα, ἡ = ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

ρούγα, ἡ = δρόμος.

ρυαχτό, τό = οὐρλιαχτό.

S

σαβάνα, ἡ = μεγάλο λιβάδι στίς τροπικές χώρες.

σατία, ἡ = βλ. γιαρμάς.

σαλαγή, ἡ (σάλαγος, ὁ) = βοή, θόρυβος.

σαλαγῷ = κατευθύνω μέ φωνές τό κοπάδι, κάνω θόρυβο.

σαλταδόρος, ὁ = αὐτός πού ἀστραπίας ἀπράζει κάτι καὶ φεύγει.

σελάχι, τό = πέτσινη ζώνη, μέ θῆκες γιά ὄπλα.

σεράι, τό (σεράγι) = παλάτι.

σεργιάνι, τό = περίπατος, βόλτα.

σήμαντρο, τό = σίδερο ή ξύλο, πού τό χτυπούσαν ρυθμικά ἀντί καμπάνας.

σιαμαῖος, ὁ = δίδυμο πατίδι πού γεννήθηκε ἐνωμένο μέ τό ἄλλο.

σιμίτι, τό = κουλούρι μαλακό.

σιουρίζω = σφυρίζω, βουτζώ.

σισανές, ὁ = τουφέκι ἐμπροσθογεμές.

σιτζίμι, τό = λεπτό σκοινί, είδος γερού σπάγκου.

σκαραμάγκι, τό = ἔξωτερικό μακρύ ρούχο τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων.

σκαρί, τό = σκάφος.

σκαρώνω = φτιάχνω, καταφέρων κάτι.

σκεβρωμένο (ξύλο) = ξύλο παραμορφωμένο ἀπό ξηρασία ἢ παγωνία.

σκέρτσο, τό = χαριτωμένη κίνηση, κόλπο.

σκευοφόρος, ἡ = βαγόνι όπου βάζουν τίς άποσκευές.
σκιάδι, τό = καπέλο γιά τόν ήλιο.
σκληρίζω = τσιρίζω.
σκόλη, ἡ = γιορτή, άργια.
σκούνα, ἡ = δικάταρτο καράβι μέ τραπεζοιδές πανί.
σκουτί, τό = ρούχο μάλλινο.
σκύμνος, δ = λεονταράκι.
σμάρι, τό = πλήθος άπο πετούμενα, μέγα πλήθος.
σμήνος, τό = μεγάλη όμάδα άπο πουλιά, έντομα ή και δεροπλάνα.
σουραύλι, τό = φλογέρα.
σπάλα, ἡ = τό κόκαλο τής ώμοπλάτης. Τό πλαγινό μέρος τής σέλας.
σπείρα, ἡ = στρατιωτική όμάδα.
σπιλιάδα, ἡ = άπότομο φύσημα άνεμου.
σπονδή, ἡ = άρχαια θρησκευτική συνήθεια, κατά τήν όποια ἔχουν κρασί ή άλλα ποτά γιά νά εύχαριστήσουν τούς θεούς.
στασίδι, τό = μόνιμο κάθισμα μέσα σέ έκκλησια.
στείρος = αύτός που δέν μπορεῖ νά τεκνοποιήσει.
στέργω = δέχομαι.
στερνός = τελευταῖος.
στεφανούδια, τά = πουλιά.
στόρι, τό = κουρτίνα, παραπέτασμα.
στουπί (στόν ίδρωτα) = μούσκεμα.
στουρνάρι, τό = σκληρή κοφτερή πέτρα.
στόφα, ἡ = πολύτιμο υφασμα.
στραβοδίβολος = μέ πολλές στροφές.
στρατί, τό = δρόμος στενός.
στρατολάτης, δ = δόδοιπόρος, πεζός ταξιδιώτης.
στρέγω = βλ. στέργω.

στρούγκα, ἡ = ποιμνιοστάσιο.
στυλαυτιώζομαι = ἀφουγκράζομαι, στήνω αὐτή.
συγκαταβατικός = ἐπιεικής, καταδεχτικός.
συγκατανεύω = συμφωνῶ.
σύγκριο, τό = ρίγος, κρυάδα.
συγύριο, τό = τά πράγματα τοῦ νοικοκυριοῦ.
σύδεντρο, τό = πυκνά δέντρα, συστάδα.
συθέμελα (ἐπίρρημα) = ἀπ' τά θεμέλια.
συλλοϊκά, τά = τά λογικά, τό μυαλό.
συναποβγάνω = ξεπροβοδίζω.
συνάζονται = μαζεύονται.
σύναξις, ἡ = συγκέντρωση.
συνορισιά, ἡ (συνερισιά) = παρεξήγηση χωρίς σοβαρό λόγο.
σύντεκνος, δ = φίλος, κουμπάρος., συμπατριώτης.
συρίζω = σφυρίζω.
συρμός, δ = ἄμαξοστοιχία, τρένο.
σύχαρα (ἐπίρρημα) = μέ μεγάλη χαρά.
συχνοτηράζω = κοιτάζω συχνά.
σφαγάρι, τό = ζῶο πού προορίζεται γιά θυσία.
σφάχτης, δ = πόνος δυνατός.
σφοντύλι, τό = στρόγγυλό ἐξάρτημα ἀπό τό ἀδράχτι. Ἡ ἐκφραστή «μοῦ ἦρθε δ οὐρανός σφοντύλι» σημαίνει ἔνιωσα ξαφνικά μεγάλη ταραχή ἀπό ἔνα γεγονός η εἰδηση.
Σχολαρχεῖο, τό = παλιότερα, ἀνάμεσα στό Δημοτικό καί τό Γυμνάσιο ὑπῆρχε τό τριτάξιο «Ἐλληνικό» σχολεῖο. Ἡ τελευταία τάξη τοῦ Ἐλληνικοῦ λεγόταν «Σχολαρχεῖο».
σωμός, δ = σωτηρία.

T

τάβλα, ἡ = τό τραπέζι.
ταβλάτο, τό = κλειστός ἔξωστης.
ταγή, ἡ (ταή) = τροφή γιά ύποξύγια,
συνήθως βρώμη.
τάκλες, οί = τοῦμπες του χαρταετοῦ,
κάτω βόλτες.
ταμπόνι, τό = δ συγκρουστήρας σι-
δηροδρομικοῦ βαγονιοῦ.
ταμπούρι, τό = δχύρωμα.
ταμπουρώνομαι = δχυρώνομαι.
ταξιθετᾶ = βάζω σέ τάξη.
ταρλάς, ὁ = χωράφι.
τεζάρω = τεντώνω.
τελώνιο, τό = πνεῦμα κακό.
τέμπλο, τό = τό είκονοστάσι πού χω-
ρίζει τό "Αγιο Βῆμα ἀπ' τὴν ὑπό-
λοιπη ἐκκλησία.
τερετίζω = κελαπδῶ.
τερπνός = εὐχάριστος.
τέρψη, ἡ = εὐχαρίστηση.
τζανταρμάς, ὁ = χωροφύλακας.
Τζιμπεράλτα, ἡ = τό Γιβραλτάρ.
τιάρα, ἡ = ἀρχαῖο περσικό κάλυμμα
τοῦ κεφαλιοῦ.
τιφτίκι, τό = εἰδος μαλλιοῦ Ἀγκύρας.
τουζλούκια, τά = μάλλινες γκέτες,
πού σκεπάζουν τό πάνω μέρος τοῦ
παπούτσιοῦ καί φτάνουν μέχρι τό
γόνατο.
τουλούμι, τό = ἀσκί.
τουρμάρχης, ὁ = ἀνώτερος ἀξιωματι-
κός.
τουφίον, τό = λοφίον.
τραβέρσα, ἡ = γερό ξύλο ὅπου στερε-
ώνονται οἱ γραμμές τοῦ τρένου.
τρατάρης, ὁ = αὐτός πού ψαρεύει μέ-
την τράτα.
τράφος, ἡ = βαθύ αὐλάκι, τάφρος.

τραχηλιά, ἡ = τό γύρω ἀπό τό λαιμό^{μέρος} τοῦ φορέματος.
τριβελίζω = τρυπῶ μέ τό τρυπάνι, γί-
νομαι ἐνοχλητικός.
τριχιά, ἡ = τό σκοινί.
τρομπόνι, τό = παλαιοῦ τύπου ὅπλο
μέ κάνη σέ σχῆμα χωνιοῦ, πυροβολι-
σμός μέ τρομπόνι.
τροχαλία, ἡ = ρόδα μεταλλική σέ μη-
χάνημα.
τρόχαλο, τό = πετραδάκι, χαλίκι.
τσαρδάκι, τό = καλύβα, πρόχειρα
φιλιαγμένη κατοικία.
τσέλιγκας, ὁ = ιδιοκτήτης μεγάλου
κοπαδιοῦ ἀπό γιδοπρόβατα.
τσερκένι, τό = χαρταετός.
τσέρκι, τό = στεφάνι, κατρακύλι,
περιφέρεια.
τσινάω = ἀγριεύω, ἀντιστέκομαι.
τσίπουρο, τό = τό ἀπόσταγμα τοῦ
σταφυλιοῦ, ἡ ρακή.
τσιρίσι, τό = ἡ κόλα πού χρησιμο-
ποιοῦν οἱ τσαγκάρηδες.
τσουμπές, ὁ = είδος μακριοῦ παλτοῦ,
ὅμοιο μέ ράσο.
τωόντι = πραγματικά.

Y

ύλακή, ἡ = τό γάβγισμα.
ύπήνεμος = προφυλαγμένος ἀπ' τόν
ἄνεμο.
ύποστατικό, τό = ἀγρόκτημα.
ύποταχτικός, ὁ = ύπηρέτης, βοηθός.

Φ

φαιός = γκρίζος.

φαράγγι, τό = βαθιά χαράδρα.
φελί, τό = φέτα.

φέρμελη, ή = ἀντρικό χρυσοκέντητο γιλέκο, πού φοριέται μέ τή φουστανέλα.

φιλεύω = προσφέρω, κερνώ.

φιρμάνι, τό = γραπτή διαταγή.

φλάμπουρο, τό = σημαία πολεμική.

φολίδωτός, δ = δ σκεπασμένος ἀπό μικρά μετάλλινα πλακιδιά.

φουβού, ή (φουφού) = κινητή έστια γιά μαγείρεμα.

φουσάτο, τό = στρατός, πλήθος.

φραγή, ή = δ φράχτης.

φρενιάζω = θυμάνω πολύ, νευριάζω, γίνομαι ἔξω φρενών.

φρέρης, δ = καθολικός καλόγερος.

φρουμάζω = κυριεύομαι ἀπό μεγάλη δργή.

φυσεκάϊκι, τό = θήκη γιά φουσέκια.

φωλεύω = φωλιάζω, ζευγαρώνω.

X

χαβούζα, ή = δεξαμενή.

χαγιάτι, τό = ἔξωστης ἀνοιχτός ἀπό μπροστά καὶ σκεπαστός ἀπό πάνω.

χαιβάνι, τό = τό ζω.

χαιμαλί, τό = φυλαχτό.

χαμούρι, τό = ζυμάρι.

χαρμπί, τό = μικρό μαχαίρι πού είχαν στή ζώνη τους οι φουστανελάδες.

χαμώγι, τό = κατώγι, ισόγειο δωμάτιο

πού χρησιμοποιεῖται σάν ἀποθήκη ἡ στάβλος.

χάσκω = παρακολουθῶ μ' ἀνοιχτό στόμα.

χειμαδιό, τό = μέρος κατάλληλο γιά νά προφυλάγονται τά κοπάδια ἀπ' τήν κακοκαιρία, μαντρί.

χερόβολο, τό = τά στάχυα πού μπορεῖ νά πιάσει δ θεριστής μέ τή φούχτα του.

χιανετιά, ή = προδοσία, ἀτιμία.

χοάνη, ή = κοιλότητα σέ σχῆμα τεράστιου χωνιοῦ.

χόβιλη, ή = στάχτη μέ χωνεμένη φωτιά.

χοιλιασμένος = στενοχωρεμένος.

χοχλιδάκι, τό = κοχυλάκι.

χράπι, τό = μάλλινο σκέπασμα κρεβατιοῦ μέ κρόστια.

χρεία, ή = ἀνάγκη.

χρειώδη, τά = τά ἀναγκαῖα.

χρονικής = δόλο τό χρόνο.

χρυσοτορίκινο, τό = δονομασία θαλάμου τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

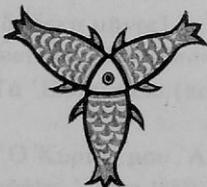
χταύχι, τό = βιβλίο πού περιλαμβάνει ὅχτω εἰδη ἐκκλησιαστικῶν ὅμνων.

χυτήριο, τό = μεταλλουργεῖο.

Ψ

ψιχαλισμένος = ύγρος.

ψυχογιορτή, ή = γιορτές ἀφιερωμένες στίς ψυχές.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

(Όσοι τίτλοι κειμένων βρίσκονται μέσα σε άγκυλες, δέν άνηκουν στούς συγγραφείς
άλλα στούς συντάκτες τοῦ τόπου)

ΣΕΛΙΔΑ

Μιά πρώτη γνωριμία (<i>Πρόλογος</i>)	11
Ό Διγενής Ἀκρίτας (<i>δημοτικό</i>)	12
(Ν. Γ. Πολίτης, Ἐκλογαὶ ἀπό τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀθῆναι, α' ἔκδοση 1914)	
Γιάννης Μηλιάδης, Ἡ Ἀσία χύνεται στήν Εύρωπη	13
(Ιστορίες ἀπό τὸν Ἡρόδοτο. Ἐκδ. οἰκος Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοί. Ἀθῆναι, γ' ἔκδοση)	
Όδυσσεας Ἐλύτης, Τό θαλασσινό τριφύλλι (<i>ποίημα</i>)	19
(Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα. Ἐκδ. Ἀστερίας, Ἀθῆνα 1972)	
Φώτης Κόντογλου, Βασίλειος δὲ Μακεδών	20
(Φημισμένοι ἄντρες καὶ λησμονημένοι. Ἐκδ. Ἀετός, Ἀθῆνα 1942)	
Όδυσσεας Ἐλύτης, Τά τζιτζίκια (<i>ποίημα</i>)	28
(Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα. Ἐκδ. Ἀστερίας, Ἀθῆνα 1972)	
Σοφία Μαυροειδῆ-Παπαδάκη, Ἡ φυγὴ στήν Αἴγι	29
(Τό λάλημα τῆς καμπάνας. Ἐκδ. Νίκη, Ἀθῆνα 1965)	
Άγγελος Τερζάκης, Ὁ Πρωτοστράτορας τοῦ Μυτζηθρᾶ	36
(Ἡ Πριγκιπέσσα Τζαμπώ. Ἡρωικό μυθιστόρημα. Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου)	
Ήλιας Βενέζης, Ὁ πρῶτος ταξιδιώτης	46
(Αιολικὴ γῆ. Μυθιστόρημα. Ἐκδ. Ἐστία, Ἀθῆνα, ε' ἔκδοση)	
Τέλλος Ἀγρας, Δρομί, δρομάκι (<i>ποίημα</i>)	55
(Περιοδικό Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν)	
Στρατής Δούκας, [Οἱ δώδεκα μῆνες]	57
(Ὀδοιπόρος. Ἐκδ. Διαγώνιος, Θεσσαλονίκη 1968)	
Όδυσσεας Ἐλύτης, Τά Ἐλληνάκια (<i>ποίημα</i>)	61
(Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα)	
Άγγελος Σ. Βλάχος, Ὁ Κύριος μου Ἀλκιβιάδης	62
(Ο Κύριος μου Ἀλκιβιάδης. Ἀθῆνα 1953)	

Τοῦ κύριο Βοριᾶ (δημοτικό)	65
(Ν. Γ. Πολίτης, Ἐκλογαὶ)	
Φώτης Κόντογλου, Μακάριοι ἄνθρωποι	67
(Ιστορίες καὶ περιστατικά. Ἐκδ. Σ. Νικολόπουλος. Ἀθῆνα 1944)	
Βασίλης Ρώτας, Κατάνακρα στὸ σύνορο (ποίημα)	71
(Κιθάρα καὶ Γαρουφάλο. Ἐκδ. Ἰκαρος. Ἀθῆνα 1953)	
Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (δημοτικό)	72
(Ν. Γ. Πολίτης, Ἐκλογαὶ)	
Θανάσης Πετσάλης, [Ἡ σύλληψη τοῦ Ρήγα]	75
(Οἱ Μαρόλικοι. Δεύτερο μέρος 1670-1799. Ἀθῆνα 1948)	
Ἡ πατρίδα (ἀνέκδοτο)	84
(Γιάννης Βλαχογιάννης, Ἰστορικὴ Ἀνθολογία. Ἀθῆναι 1967)	
Τῆς Λιάκαινας (δημοτικό)	85
(Ν. Γ. Πολίτης, Ἐκλογαὶ)	
Διονύσιος Σολωμός, Οἱ Μισολογγίτισσες	86
(Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυνθου. Ἐκδ. Ἰκαρος. Ἀθῆνα 1944)	
Γιάννης Μακρυγιάννης, Ἀπομνημονεύματα (ἀπόσπασμα)	87
(Ἀπομνημονεύματα. Ἐκδ. Γαλαξίας. Ἀθῆνα 1964)	
Γιάννης Βλαχογιάννης, Ἀγουρα ἀνθίσματα	89
(Μεγάλα χρόνια. Ἐκδ. Ἐστία)	
Τό φιλί τοῦ Μάρκου (ἀνέκδοτο)	92
(Γιάννης Βλαχογιάννης, Ἰστορικὴ Ἀνθολογία. Ἀθῆνα 1927)	
Τοῦ κλέφτη τό κιβούρι (δημοτικό)	93
(Ν. Γ. Πολίτης, Ἐκλογαὶ)	
Γιάννης Βλαχογιάννης, τῆς φτώχειας τά στερνά	94
(Ἀπαντά Νεοελλήνων Κλασικῶν. Βλαχογιάννης, Διηγήματα καὶ Μελέτες. Ἐταιρεία Ἑλληνικῶν Ἐκδόσεων)	
Ἄφοβος σ' ὥλα (ἀνέκδοτο)	100
(Γιάννης Βλαχογιάννης, Ἰστορικὴ Ἀνθολογία. Ἀθῆνα 1927)	
Τῆς Ἀρτας τό γιοφύρι (δημοτικό)	101
(Γιώργος Ἰωάννου, Τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Ἐκδ. Ταχυδρόμος. Ἀθῆνα 1966)	
Φράνση Σταθάτου, Ἀποκάλυψη μέσα στή νύχτα (ἀπόσπασμα)	103
(Φῶς ἀπό τό Αρκάδι. Ἰστορικό μυθιστόρημα. Ἐκδ. Ἐστία)	

<i>Νανούρισμα (δημοτικό)</i>	113
(Φανή Σαρεγιάννη, <i>Νανούρισματα, Ταχταρίσματα, Παιχνιδάκια</i> . 'Αθήνα 1953)	
<i>"Αγγελος Σικελιανός, 'Ο Δωδεκαετής (ποίημα)</i>	114
(Λυρικός <i>Bίος</i> . 'Ικαρος. Δ' εκδοση. 'Αθήνα 1967)	
<i>Νίκος Καζαντζάκης, Δημοτικό Σκολειό (ἀπόσπασμα)</i>	115
('Αναφορά στόν Γκρέκο. Μυθιστόρημα. 'Αθήνα 1961)	
<i>"Ελλην 'Αλεξίου, [Μετά τίς γιορτές] (ἀπόσπασμα)</i>	118
(Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον. Μυθιστόρημα. 'Εκδ. Κύκλος. 'Αθήνα 1934)	
<i>'Αλέξανδρος Πάλλης, Χωρισμός (ποίημα)</i>	120
(Λέκα Αρβανίτη, Μαλλιαρού. Κούφια Καρύδια. Λίβερπουλ 1915)	
<i>Παντελής Πρεβελάκης, [Η μάνα τοῦ στρατιώτη] (ἀπόσπασμα)</i>	121
('Ο ήλιος τοῦ θανάτου. Μυθιστόρημα. 'Εκδ. 'Εστία. 'Αθήνα)	
<i>Μιλτιάδης Μαλακάσης, 'Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα)</i>	126
(Συντρίμματα. 'Εκδ. Ι. Σιδέρης. 'Αθήναι)	
<i>Ναταλία Π. Μελᾶ, 'Ο Παῦλος Μελᾶς (ἀπόσπασμα)</i>	128
(Παῦλος Μελᾶς. Βιογραφία. Β' εκδοσις. 'Αθήναι 1963)	
<i>I. Γρυπάρης, Δικό μου φῶς (ποίημα)</i>	130
(Απαγα. Τερρακότες 1895-1904. 'Επιμέλεια Γ. Βαλέτα. 'Αθήνα)	
<i>Π. Σ. Δέλτα, Στά μυστικά τοῦ Βάλτου (ἀπόσπασμα)</i>	131
(Στά μυστικά τοῦ Βάλτου. Γ' εκδοση. 'Εκδ. 'Εστία. 'Αθήνα 1957)	
<i>Διονύσιος Σολωμός, 'Η αγνώριστη (ποίημα)</i>	137
('Απαντα. 'Εκδ. Μ. Γ. Βασιλείου καὶ Σία. 'Αθήναι 1936)	
<i>Κοσμᾶς Πολίτης, [Οι χαρταετοί] (ἀπόσπασμα)</i>	139
(Στοῦ Χατζηφράγκου. Μυθιστόρημα. 'Εκδ. Α. Καραβίας. 'Αθήναι 1963)	
<i>'Οδυσσέας 'Ελύτης, Τό τρελοβάπορο (ποίημα)</i>	143
('Ο ήλιος ὁ ἡλιάτορας. 'Εκδ. 'Ικαρος)	
<i>Γιώργος Θεοτοκᾶς, 'Ο Δημοτικός Κήπος (ἀπόσπασμα)</i>	144
(Λεωνής. Μυθιστόρημα. Δ' εκδοση. 'Εκδ. 'Εστία)	
<i>Τατιάνα Σταύρου, [Παιδικά χρόνια] (ἀπόσπασμα)</i>	150
(Τό καλοκαίρι πέρασε. 'Εκδ. Γλάρος. 'Αθήναι)	

Μαρία Ιορδανίδου, Λωξάντρα (ἀπόσπασμα)	154
(Λωξάντρα. Β' ἑκδοση. Ἀθῆνα 1965)	
Διδώ Σωτηρίου, [Ηρθαν οἱ Ἔλληνες] (ἀπόσπασμα)	159
(Ματωμένα χώματα. Μυθιστόρημα. Β' ἑκδοση. Ἐκδ. Θεμέλιο. Ἀθῆνα)	
[Ο διωγμός καὶ ἡ προσφυγιά] (λαϊκή ἀφήγηση)	162
(Ο Κοινός Λόγος. Ἐπιμέλεια Ἐλληνος Παπαδημητρίου. Ἐκδ. Τό ^ν Ἐλληνικό Βιβλίο)	
Κωστής Παλαμᾶς, Ο Διγενής (ποίημα)	171
(Ο Τάφος μέ τούς Ταμβονς καὶ ἀνάπαιστους. Τόμος τρίτος. Ἀθῆνα 1958)	
Γιάννης Μπεράτης, Προσωπική προσβολή (ἀπόσπασμα)	173
(Τό πλατύ ποτάμι. Ἐκδ. Ταχυδρόμος. Ἀθῆνα 1965)	
Αντρέας Φραγκιάζ, "Ανθρωποι καὶ σπίτια (ἀπόσπασμα)	179
(Ανθρωποι καὶ σπίτια. Μυθιστόρημα. Ἀθῆνα 1955)	
Ο ἥλιος ἐπαντρεύτηκε (δημοτικό)	182
(Γιώργος Ιωάννου, Τό δημοτικό τραγούδι. Παραλογές. Ἐκδ. Ἐρ- μῆς. Ἀθῆνα 1970)	
Λιλίκα Νάκου, Ή φυσαρμόνικα	183
(Η κόλαση τῶν παιδιῶν. Ἐκδ. Εστία)	
Κωστής Παλαμᾶς, Ο τάφος (ἀπόσπασμα)	191
(Ο Τάφος μέ τούς Ταμβονς καὶ ἀνάπαιστους. Τόμος τρίτος. Ἀθῆνα 1958)	
Ελένη Γ. Βλάχου, Μιά Κυριακή	192
(Ἐπίκαιρα. Ἐκδ. Ἀετός. Ἀθῆναι 1948)	
Χρῆστος Ζαλοκώστας, [Μέρες τοῦ 1943]	195
(Τό χρονικό τῆς σκλαβιᾶς. Ἀθῆνα)	
Λορέντσος Μαβίλης, Πατρίδα (ποίημα)	198
(Τά σονέτα. Ἐπιμέλεια Γερ. Σπαταλᾶ. Ἐκδοση β'. Π. Δημητρά- κος. Ἀθῆνα)	
Παῦλος Παλαιολόγος, Ἀναστάσεως ἡμέρα	199
(Ἀπτερη Νίκη. Ἐκδ. «Ἀλφω» Ι. Μ. Σκαζίκη. Ἀθῆνα 1947)	
Αγγελική Βαρελλᾶ, Τό φοινικόδεντρο	202
(Περιοδικό Συνεργασία τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἐλλάδος. Ὀκτώβριος 1973)	

· Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, [Γιά τό θάνατο τῆς θυγατέρας μου Ναθαλίας] (<i>ποίημα</i>)	205
(<i>Bίος καὶ ἔργα</i> . Τόμος β'. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου. Ἐν Ἀθήναις 1907)	
Κώστας Μόντης, [“Ενας ἡρωικός Κύπριος μαθητής】 ...	207
(<i>Κλειστές πόρτες</i> . Ἐκδοση Εθνικοῦ Συμβούλου Νεολαίας Κύπρου. Λευκωσία 1964)	
· Ο τσαλαπετεινός κι ἡ καρακάξα (λαϊκή παράδοση)	211
(Γ. Α. Μέγας, <i>Ἐλληνικά παραμύθια</i> . Σειρά δευτέρα. Ἐκδ. Ἐστία. Ἀθήνα 1963)	
· Αριστομένης Προβελέγγιος, Οἱ γερανοί (<i>ποίημα</i>)	213
(<i>Ποιήματα</i> . Ἐκδ. Ἐστία. Ἀθήναι 1916)	
Μελισσάνθη, Φθινόπωρο (<i>ποίημα</i>)	215
(<i>Προφητείες</i> . Ποιήματα. Ἀθήνα 1932)	
Τ' αὐγά (λαϊκός μύθος)	217
Γ. Α. Μέγας, <i>Ἐλληνικά παραμύθια</i> . Σειρά δευτέρα. Ἐκδ. Ἐστία. Ἀθήνα 1963)	
Ταχιά ταχιά εἰν' ἀρχιμηνιά... (δημοτικό)	219
(<i>Παιχνίδια καὶ τραγούδια λαϊκά</i> . Ἀθήνα 1957)	
Γ. "Αννινος, Ἡ Σαρακοστή	221
(<i>Περιοδικό Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν</i> , 1936)	
Ζωή Καρέλλη, Μεγάλη Πέμπτη (<i>ποίημα</i>)	224
(<i>Τά ποιήματα</i> . Τόμος δεύτερος 1955-1973. Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων. Ἀθήνα 1973)	
Κώστας Ούρανης, Ἄκουαρέλα (<i>ποίημα</i>)	226
(<i>Ποιήματα</i> . Ἐκδ. Ἐστία. Ἀθήνα 1953)	
Γρηγόριος Ξενόπουλος, Τό πρῶτο μου Πάσχα	227
(<i>Περιοδικό Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν</i> , 1936)	
Νικηφόρος Βρεττάκος, Στούς πέντε δρόμους (<i>ποίημα</i>) ..	230
(<i>Οδοιπορία. Ποιήματα 1958-1967</i> . Ἐκδ. Διογένης. Ἀθήνα 1972)	
· Αθαν. Παπαχαρίσης, Παιδικοί καημοί καὶ πασχαλινή χαρά	231
(<i>Περιοδικό Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν</i> , 1929)	
Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Ἀγροτικό (<i>ποίημα</i>)	238
(<i>Παιδικά τραγούδια</i> . Ἐκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε. Ἀθῆναι 1931)	

Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Ειδύλλιο (<i>ποίημα</i>)	239
(Τά θεῖα δῶρα. Ποιήματα. 'Εκδ. Δημητράκος. 'Αθῆναι 1931)	
Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Ἡ κόκκινη κορδέλα	240
(Πλέοι ρυθμοί. 'Εκδ. Έλευθερουδάκης. 'Αθῆναι 1922)	
Γαλάτεια Σαράντη, Τό γέλιο	241
(Νά θυμᾶσαι τή Βίλνα. Διηγήματα. 'Εκδ. Βάκων. 'Αθῆναι 1972)	
Ναπολέων Λαπαθιώτης, Τ' ἀλδόνι (<i>ποίημα</i>)	245
(Τά ποιήματα. 'Εκδ. Οίκος Γ. Φέξη. 'Αθῆναι 1964)	
Στρατής Μυριβήλης, Δυό παιδιά μπροστά σ' ἔναν τάφο	247
(Τό πράσινο βιβλίο. Δ' ἐκδοση. 'Εκδ. 'Εστία)	
Γιώργος Κοτζιούλας, Τό μαστορόπουλο (<i>ποίημα</i>)	254
("Απαντα. Τόμος τρίτος. Ποιήματα 1943-1956. 'Εκδ. Δίφρος. 'Αθῆνα 1959)	
Βασίλη Δασκαλάκη, Οἱ ἔριζωμένοι (<i>ἀπόσπασμα</i>)	255
(Οἱ ἔριζωμένοι. 'Αθήνα 1930)	
Εῦα Βλάμη, Ἡ θειά Παγωνίτσα ἡ Μπράτσαινα (<i>ἀπόσπασμα</i>)	259
(Γαλαζίδι. Β' ἐκδοση. 'Εκδ. 'Εστία)	
Κωστής Παλαμᾶς, Τετράστιχο (<i>ποίημα</i>)	263
(Ο κύκλος τῶν τετράστιχων. 'Εκδ. 'Ο Κοραής. 'Αθῆναι 1929)	
Ἄλεξανδρος Μπάρας, Μεσημέρι, Πελοπόννησος (<i>ποίημα</i>)	264
(Συνθέσεις. Βιβλίο τέταρτο. Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων. 'Αθῆναι 1963)	
Μιχ. Δ. Στασινόπουλος, Εἰσαγωγικές ἔξετάσεις	265
(Ἡ συντροφία μας. Παιδικό μυθιστόρημα. 'Εκδ. 'Αστήρ, 'Αλ. καὶ Παπαδημητρίου. 'Αθῆναι 1973)	
I. Ἀγγέλου, Μέσα στήν καταιγίδα (<i>ἀπόσπασμα</i>)	271
(Ἐνα καλοκαίρι γεμάτο βροχή. Μυθιστόρημα γιά μεγάλα παιδιά. 'Εκδ. 'Ερμῆς. 'Αθῆναι 1973)	
Λίνα Κάσδαγλη, Δειλινό (<i>ποίημα</i>)	276
(Ηλιοτρόπια. 'Αθῆναι 1952)	
"Αλκη Ζέη, Οἱ βαρετές Κυριακές, ὁ Ἰκαρος καὶ ἡ προπαίδεια (<i>ἀπόσπασμα</i>)	277
(Τό καπλάνι τῆς βιτρίνας. Μυθιστόρημα γιά νέους. 'Εκδ. Θεμέλιο. 'Αθῆναι 1963)	

Δημήτρης Ψαθᾶς, 'Η τσάντα και τό τσαντάκι	283
('Η Θέμις ἔχει νεῦρα. Ἔκδ. Μαρῆς. Ἀθῆναι)	
I. M. Παναγιωτόπουλος, 'Απομεσήμερο μέ τά λιοντάρια	289
('Αφρικανική περιπέτεια. Ἔκδ. Ἀστήρ. Ἀθῆναι)	
Μιλιτιάδης Μαλακάσης, Τραγουδάκι (ποίημα)	293
('Απαντα, τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1964)	
Γιάννης Ρίτσος, "Ονειρο καλοκαιρινοῦ μεσημεριοῦ (ἀπό- σπασμα)	294
(ποιήματα 1930-1960. Ἔκδ. Κέδρος)	
'Αντώνης Σαμαράκης, Τό ποδήλατο	295
(Ζητεῖται Ἐλπίς. Διηγήματα. Ἀθήνα 1954)	
Λάμπρος Πορφύρας, Δέηση γιά τήν ψυχή τοῦ Παπαδια- μάντη (ποίημα)	298
(Σκιές. Β' ἔκδοσις. Ἔκδ. Ζητάκης. Ἀθῆναι 1926)	
Σημείωμα τῆς Ἐπιτροπῆς	327
Λεξιλόγιο	329

000.075 Αθηνά (17.03.19) η μεσαία
τοιχογραφία της αρχαίας Ελλάδας

απόδειξη Α' ονομάτων που διέπρεψαν
την αρχαία ελληνική γλώσσα
Ε.Ε.Σ. από την Καλλιτεχνική Έ.
απόδειξη Α' ονομάτων που διέπρεψαν
την αρχαία ελληνική γλώσσα
Ε.Ε.Σ. από την Κ. Χ. Λαζαρίδη

"Έκδοση Δ' 1978 (II) Αντίτυπα 210.000
Σύμβαση 2942 / 14-12-77

Έκτυπωση-Βιβλιοδεσία:
Νικόλαος Ζαφειρόπουλος
Ε. Ζαφειρόπουλος και Σία Ε.Ε.Ε.,

Έξωφυλλο και κοσμήματα: Αγήνωρ, Αστεριάδης
Τυπογραφική έπιμέλεια: Έμμανουήλ Χ. Κάσδαγλης

Ψηφιοποιήθηκε στην Επαγγελματική Εκπαιδευτικής Πολιτικής

